

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Fatma AYDIN

13-14. YÜZYILLARDA AHİLERİN ANADOLU KENTLERİNDEKİ KÜLTÜREL
VE SANATSAL FAALİYETLERİ

Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2021

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Fatma AYDIN

13-14. YÜZYILLARDA AHİLERİN ANADOLU KENTLERİNDEKİ KÜLTÜREL
VE SANATSAL FAALİYETLERİ

Danışman

Prof. Dr. Osman ERAVŞAR

Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2021

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Fatma AYDIN'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Osman ERAVŞAR (İmza)

Üye (Danışmanı) : Doç. Dr. Lokman TAY (İmza)

Üye : Doç. Dr. Muzaffer YILMAZ (İmza)

Tez Başlığı: 13-14. YÜZYILLARDA AHİLERİN ANADOLU KENTLERİNDEKİ KÜLTÜREL ve SANATSAL FAALİYETLERİ

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 18/09/2021

Mezuniyet Tarihi : 25/11/2021

(İmza)
Prof. Dr. SUAT KOLUKIRIK
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “13-14. Yüzyıllarda Ahilerin Anadolu Kentlerindeki Kültürel ve Sanatsal Faaliyetleri” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Fatma AYDIN

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Fatma AYDIN
Öğrenci Numarası	20175247004
Enstitü Ana Bilim Dalı	Sanat Tarihi
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Osman ERAVŞAR
Tez Başlığı	13-14. Yüzyıllarda Ahilerin Anadolu Kentlerindeki Kültürel ve Sanatsal Faaliyetleri
Turnitin Ödev Numarası	1697708181

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 337 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 09.11.2021 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 6

alıntılar dahil % 9'tür.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımcı yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

...../...../.....

(imzası)
Prof. Dr. Osman ERAVŞAR

İÇİNDEKİLER

ÇİZİMLER LİSTESİ.....	vii
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	viii
GÖRSELLER LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiv
ÖZET	xv
SUMMARY	xvi
ÖNSÖZ	xviii

GİRİŞ

BİRİNCİ BÖLÜM

13-14. YÜZYILLARDA ANADOLU'DA AHİLER

1.1. Ahiliğin Tarihsel Gelişimi	12
1.2. Ahilik-Fütüvvet İlişkisi.....	13
1.3. Fütüvvetin Anadolu'da Resmîyet Kazanması	15
1.4. Fütüvvetin Anadolu'daki Temsilcisi Şeyh Evhadü'd-Din Hâmid El-Kirmânî .	16
1.5. Anadolu'daki İlk Ahiler.....	17
1.6. Ahilerin Piri Ahi Evren.....	17
1.7. Ahiliğin (Fütüvvet Birliklerinin) Esnaf Teşkilâtına Dönüşümü	20
1.8. Ahiler ve Anadolu Siyaseti	20
1.9. Ahilerin Moğollara Karşı Siyaseti	22
1.10. Ahilerin Karamanoğulları'na Karşı Siyaseti	23
1.11. Ahiler ve Kentlerin Yönetimi	23
1.12. Ahilerin Toplumsal Sınıf Olarak Katıldıkları Etkinlikler.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

AHİ DÜŞÜNCESİNİN MERKEZİNDEKİ YAPI; ZAVİYE

2.1. Ahi Zaviyelerinin Kent Topoğrafyasına Konumlandırılması.....	29
2.2.Ahi Zaviyelerinin İşlevleri.....	30
2.2.1. Kurucu Ahîyi Kutsallaştırma	30
2.2.2. Ahi Kimliği Oluşturma	32

2.2.3. Eğitim.....	34
2.2.4. Ahi Ritüellerini İcra Etme.....	34
2.2.5. Konuk Ağırılama.....	35
2.2.6. Yeni Mahallelerin Oluşumu.....	36

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KATALOG

3.1. Günümüze Tamamen Ya da Kısmen Ulaşan Ahi Yapıları.....	37
3.1.1. Manzumeler	37
3.1.1.1. Ankara Ahi Elvan Manzumesi.....	37
3.1.1.2. Ankara Ahi Şerafeddin Manzumesi.....	38
3.1.1.3. Ankara Ahi Yakup Manzumesi	39
3.1.1.4. Antalya Ahi Kızı Manzumesi	40
3.1.1.5. Antalya Ahi Yusuf Manzumesi	41
3.1.1.6. Kayseri Ahi Emir Ali (Pişrev) Manzumesi	42
3.1.1.7. Konya Bedrettin Gevhertaş Manzumesi	43
3.1.1.8. Konya Helvacı Dede Manzumesi	44
3.1.1.9. Sivas Ahi Emir Ahmed Manzumesi	45
3.1.1.10. Sivas. Ahi Mehmet Külahduz Manzumesi	46
3.1.1.11. Sivas Şeyh Erzurumi Manzumesi.....	47
3.1.1.12. Tokat Ahi Yusuf Perende Manzumesi.....	48
3.1.2. Camiler	49
3.1.2.1. Ankara Ahi Elvan Camii	49
3.1.2.2. Ahi Şerafeddin (Aslanhane) Camii.....	60
3.1.2.3. Ahi Tura Camii	80
3.1.2.4. Ankara Ahi Yakup Camii	85
3.1.2.5. Ankara Geneği Mescidi	91
3.1.2.6. Ankara Hacı Arap (Ahi Arap) Camii.....	97
3.1.2.7. Antalya Ahi Kızı Mescidi.....	104
3.1.2.8. Antalya Ahi Yusuf Camii	109
3.1.3. Çeşmeler	117
3.1.3.1. Ankara Ahi Elvan Çeşmesi.....	117
3.1.3.2. Ankara Ahi Şerafeddin Çeşmesi.....	118
3.1.3.3. Antalya Ahi Yusuf Çeşmesi	121
3.1.4. Türbeler.....	124

3.1.4.1. Ankara Ahi Şerafeddin Türbesi	124
3.1.4.2. Antalya Ahi Kızı Türbesi.....	132
3.1.4.3. Antalya Ahi Yusuf Türbesi.....	136
3.1.4.4. Kayseri Ahi Emir Ali Türbesi.....	144
3.1.4.5. Konya Bedrettin Gevhertaş Türbesi	149
3.1.4.6. Konya Evhadü'd-din Kîrmânî Türbesi	154
3.1.4.7. Konya Helvacı Baba Türbesi.....	158
3.1.4.8. Sivas Ahi Emir Ahmed Türbesi.....	164
3.1.4.9. Sivas Ahi Mehmed Külahduz (Süt Evliyası) Türbesi.....	171
3.1.4.10. Sivas Şeyh Erzurumi Türbesi	174
3.1.4.11. Tokat Ahi Yusuf Türbesi	177
3.1.5. Zaviyeler	181
3.1.5.1. Ahi Şerafeddin Zaviyesi	181
3.1.5.2. Kayseri Ahi Evren Zaviyesi.....	187
3.1.5.3. Kırşehir Ahi Evren Zaviyesi	194
3.1.5.4. Tokat Ahi Muhittin (Abdullah bin Muhyî) Zaviyesi.....	206
3.2. Tarihi Kimliği Bilinen, Günümüze Ulaşmayan Ahi Yapıları.....	221
3.2.1. Manzumeler	221
3.2.1.1. Konya Lala Manzumesi	221
3.2.1.2. Konya İbn Kalemşah Manzumesi.....	222
3.2.1.3. Sivas Ahi Ahmed Çelebi (Bıçakçı) Manzumesi	223
3.2.1.4. Sivas Ahi Baba Şeyh Beyazıt Manzumesi.....	224
3.2.1.5. Sivas Ahi Yusuf Manzumesi	225
3.2.1.6. Tokat Ahi Pehlivan Manzumesi	226
3.2.2. Camiler ve Mescitler.....	227
3.2.2.1. Konya Ahi Cemal Mescidi	227
3.2.2.2. Konya Ahi Celal Mescidi	228
3.2.2.3. Konya Ahi Yakup Mescidi	229
3.2.3. Hamamlar	230
3.2.3.1. Konya Ahi Murat Hamamı	230
3.2.3.2. Sivas Ahi Emir Ahmed Hamamı	231
3.2.3.3. Tokat Ahi Pehlivan Hamamı	232
3.2.3.4. Tokat Ahi Yusuf (Perende) Hamamı	233
3.2.4. Medreseler	234

3.2.4.1. Ankara Ahi Yakup Medresesi	234
3.2.4.2. Konya Lâlâ Medresesi	235
3.2.4.3. Konya İbn Kalemşah Medresesi	236
3.2.4.4. Tokat Ahi Pehlivan Medresesi.....	237
3.2.5. Türbeler.....	238
3.2.5.1. Konya Ahi Veliyüddin Türbesi	238
3.2.5.2. Sivas Ahi Baba Şeyh Beyazıt Türbesi	239
3.2.5.3. Sivas Ahi Yusuf Türbesi.....	240
3.2.5.4. Sivas Ahi Ahmed Çelebi Türbesi	241
3.2.5.5. Tokat Ahi Pehlivan Türbesi.....	242
3.2.6. Zaviyeler	243
3.2.6.1. Ankara Ahi Âdil Şah Zaviyesi.....	243
3.2.6.2. Ankara Ahi Çomak Zaviyesi	244
3.2.6.3. Ankara Ahi Durak Zaviyesi.....	245
3.2.6.4. Ankara Ahi Elvan Zaviyesi	246
3.2.6.5. Ankara Ahi Evren Zaviyesi	247
3.2.6.6. Ankara Ahi Hüsâm Zaviyesi	248
3.2.6.7. Ankara Ahi Mahmud Zaviyesi	249
3.2.6.8. Ankara Ahi Mesud Zaviyesi.....	250
3.2.6.9. Ankara Ahi Selman Zaviyesi.....	251
3.2.6.10. Ankara Ahi Yakup Zaviyesi	252
3.2.6.11. Antalya Ahi Kızı Zaviyesi (Ahi Sultan Kızı Tekkesi).....	253
3.2.6.12. Antalya Ahi Yusuf (Kılıççı Yusuf) Zaviyesi.....	254
3.2.6.13. Denizli Ahi Duman Zaviyesi	255
3.2.6.14. Denizli Ahi Sinan Zaviyesi.....	256
3.2.6.15. Kayseri Ahi Devletyar Zaviyesi	257
3.2.6.16. Kayseri Ahi Emir Ali Zaviyesi	258
3.2.6.17. Konya Ahi Çahken Zaviyesi.....	259
3.2.6.20. Konya Ahi Kemal Zaviyesi	261
3.2.6.21. Konya Ahi Mesud Zaviyesi	262
3.2.6.22. Konya Ahi Musa Zaviyesi	263
3.2.6.23. Konya Ahi Mustafa Asitânesi.....	264
3.2.6.24. Konya Ahi Segid Zaviyesi.....	265
3.2.6.25. Konya Helvacı Baba (Ahi Zekeriya) Zaviyesi	266

3.2.6.26. Konya Lâlâ Hankâhı	267
3.2.6.26. Konya Ziya Hankâhı	268
3.2.6.27. Konya İbn Kalemşah Dergâhı	269
3.2.6.28. Sivas Ahi Ahmed Çelebi (Bıçakçı) Zaviyesi	270
3.2.6.29. Sivas Ahi Ali Çelebi Zaviyesi	271
3.2.6.30. Sivas Ahi Baba Şeyh Beyazıt Zaviyesi	272
3.2.6.31. Sivas Ahi Emir Ahmed Zaviyesi	273
3.2.6.32. Sivas Ahi Hasan Zaviyesi	274
3.2.6.33. Sivas Ahi Mecdüddin Zaviyesi	275
3.2.6.34. Sivas Ahi Polat Zaviyesi	276
3.2.6.35. Sivas Ahi Yusuf Zaviyesi	277
3.2.6.36. Sivas Şeyh Erzurumi Zaviyesi	278
3.2.6.37. Tokat Fidi Ahi Ahmed Nahcevanî Zaviyesi	279
3.2.6.38. Tokat Ahi Ahmed Nahcevanî Zaviyesi	280
3.2.6.39. Tokat Ahi Evren Zaviyesi	281
3.2.6.40. Tokat Ahi Paşa Zaviyesi (Fethâbât Buk'ası)	282
3.2.6.41. Tokat Ahi Pehlivan Zaviyesi	283
3.2.6.42. Tokat Ahi Tayi (Ahi Kâmil) Zaviyesi	284
3.2.6.43. Tokat Ahi Turasan Zaviyesi	285
3.2.6.44. Tokat Ahi Yusuf (Perende) Zaviyesi	286
3.2.6.45. Tokat Keçeci Ahi Mahmud Zaviyesi	287

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME

4.1. Malzeme ve Teknik	290
4.1.1. Cami ve Mescitler	290
4.1.2. Çeşmeler	291
4.1.3. Türbeler	291
4.1.4. Zaviyeler	292
4.2. Mimari Tasarım	293
4.2.1. Cami ve Mescitler	293
4.2.2. Türbeler	293
4.2.3. Zaviyeler	295
4.3. Yapı Elemanları	296
4.3.1. Taşıyıcı Elemanlar	296

4.3.1.1. Cami ve Mescitler	296
4.3.1.2. eşmeler	297
4.3.1.3. Türbeler.....	297
4.3.2. Kapı ve Pencere Açıklıkları.....	297
4.3.2.1. Cami ve Mescitler	297
4.3.2.2. Türbeler.....	298
4.3.2.3. Zaviyeler	298
4.3.3. Örtü Sistemleri.....	298
4.3.3.1. Cami ve Mescitler	298
4.3.3.2. Türbeler.....	298
4.3.3.3. Zaviyeler	298
4.4. Süsleme Programı	299
4.4.1. Cami ve Mescitler.....	299
4.4.2. eşmeler	300
4.4.3. Türbeler.....	300
4.4.4. Zaviyeler	301
SONUÇ	302
KAYNAKÇA	302
ZGEMİş	311

ÇİZİMLER LİSTESİ

Çizim 3. 1 Ahi Elvan Camii, Plan	51
Çizim 3. 2 Ankara Ahi Şerafeddin Camii, Plan	61
Çizim 3. 3 Ahi Tura Camii, Plan	81
Çizim 3. 4 Ahi Yakup Camii, Plan	86
Çizim 3. 5 Geneği Mescidi, Plan	91
Çizim 3. 6 Hacı Arap Camii, Plan	98
Çizim 3. 7 Ahi Kızı Mescidi, Plan	104
Çizim 3. 8 Ahi Yusuf Camii Planı	110
Çizim 3. 9 Ahi Şerafeddin Çeşmesi, Plan	118
Çizim 3. 10 Ahi Şerafeddin Türbesi Planı	125
Çizim 3. 11 Ahi Şerafeddin Türbesi Kesiti	125
Çizim 3. 12 Ahi Şerafeddin Türbesi, Kuzey Cephe	126
Çizim 3. 13 Ahi Şerafeddin Türbesi, Güney Cephe	127
Çizim 3. 14 Ahi Yusuf Türbesi Planı	136
Çizim 3. 15 Ahi Emir Ali Türbesi, Plan	145
Çizim 3. 16 Bedrettin Gevhertaş Türbesi Plan	149
Çizim 3. 17 Konya Evhadü'd-din Kîrmânî Türbesi, Plan	154
Çizim 3. 18 Helvacı Dede Türbesi, Plan	159
Çizim 3. 19 Ahi Emir Ahmed Türbesi Planı	165
Çizim 3. 20 Ahi Ahmed Türbesi, Batı Cephe	166
Çizim 3. 21 Ahi Ahmed Türbesi, Kuzey Cephe	167
Çizim 3. 22 Süt Evliyası, Plan	171
Çizim 3. 23 Kayseri Ahi Evren Zaviyesi Plan	187
Çizim 3. 24 Kayseri Ahi Evren Zaviyesi, Plan	188
Çizim 3. 25 Ahi Evren Zaviyesi, Plan	195
Çizim 3. 26 Ahi Muhittin (Abdullah bin Muhyî) Zaviyesi, Plan	207

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 3. 1 Ahi Elvan Camii, Minber Kapısındaki İnşa ve Tamir Kitabesi.....	49
Fotoğraf 3. 2 Ahi Elvan Camii, Genel Görünüş	52
Fotoğraf 3. 3 Ahi Elvan Camii, Güney Cephe	52
Fotoğraf 3. 4 Ahi Elvan Camii, Kuzey Cephe.....	53
Fotoğraf 3. 5 Ahi Elvan Camii, Doğu Cephe	53
Fotoğraf 3. 6 Ahi Elvan Camii, Minare.....	54
Fotoğraf 3. 7 Ahi Elvan Camii, Sütunlar, Yastıklar, Hatıllar, Kirişler.....	55
Fotoğraf 3. 8 Ahi Elvan Camii, Sütunlar, Yastıklar, Hatıllar, Kirişler.....	55
Fotoğraf 3. 9 Ahi Elvan Camii, Harim Görünüşü	56
Fotoğraf 3. 10 Ahi Elvan Camii, Harim Görünüşü	56
Fotoğraf 3. 11 Ahi Elvan Camii, Kadınlar Mahfili	57
Fotoğraf 3. 12 Ahi Elvan Camii, Mihrap	58
Fotoğraf 3. 13 Ahi Elvan Camii, Minber	59
Fotoğraf 3. 14 Ahi Elvan Camii, Minber	59
Fotoğraf 3. 15 Ahi Şerafeddin Camii, Genel Görünüş	62
Fotoğraf 3. 16 Ahi Şerafeddin Camii, Doğu Cephe	62
Fotoğraf 3. 17 Ahi Şerafeddin Camii, Batı Cephe	63
Fotoğraf 3. 18 Ahi Şerafeddin Camii, Kuzey Cephe.....	64
Fotoğraf 3. 19 Ahi Şerafeddin Camii, Taç Kapı.....	64
Fotoğraf 3. 20 Ahi Şerafeddin Camii, Minare.....	65
Fotoğraf 3. 21 Ahi Şerafeddin Camii, Sütunlar, Hatıllar, Kirişler	66
Fotoğraf 3. 22 Ahi Şerafeddin Camii, Harim	66
Fotoğraf 3. 23 Ahi Şerafeddin Camii, Harim	67
Fotoğraf 3. 24 Ahi Şerafeddin Camii, Kadınlar Mahfili	67
Fotoğraf 3. 25 Ahi Şerafeddin Camii, Minber.....	68
Fotoğraf 3. 26 Ahi Şerafeddin Camii, Doğu Kapısı Üstündeki Tuğla Süslemeler	69
Fotoğraf 3. 27 Ahi Şerafeddin Camii, Batı Kapısı Üzerindeki Tuğla ve Çini Süslemeler.....	70
Fotoğraf 3. 28 Ahi Şerafeddin Camii, Minare Kaide ve Pabuçluk Kısımındaki Tuğla Süslemeler	71
Fotoğraf 3. 29 Ahi Şerafeddin Camii, Mihrabı	72
Fotoğraf 3. 30 Ahi Şerafeddin Cami, Mihrap Kavsarası.....	73

Fotoğraf 3. 31 Ahi Şerafeddin Cami, Mihrap Nişindeki Sütunce	73
Fotoğraf 3. 32 Ahi Şerafeddin Cami, Mihrabı Çevreleyen Bordürler	74
Fotoğraf 3. 33 Ahi Şerafeddin Cami, Mihrap Panosundaki Süslemeler	75
Fotoğraf 3. 34 Ahi Şerafeddin Cami, Kirişler Arasındaki Palmet Motifleri	75
Fotoğraf 3. 35 Ahi Şerafeddin Camii Minber Yan Aynalıǵı	76
Fotoğraf 3. 36 Ahi Şerafeddin Camii, Minber Aynalıǵındaki Kündekari Tekniǵindeki Süsleme	76
Fotoğraf 3. 37 Ahi Şerafeddin Camii, Minber Korkuluǵu	77
Fotoğraf 3. 38 Ahi Şerafeddin Camii, Minber Korkuluǵundaki Kitabe.....	77
Fotoğraf 3. 39 Ahi Şerafeddin Camii, Minber Süpürgeliǵi	78
Fotoğraf 3. 40 Ahi Şerafeddin Camii, Minber Kapı Aynalıǵı.....	79
Fotoğraf 3. 41 Ahi Tura Camii Genel Görünüş	82
Fotoğraf 3. 42 Ahi Tura Camii Kuzey ve Doǵu Cephe Görünüşü	82
Fotoğraf 3. 43 Ahi Tura Camii Harim Genel Görünüş.....	83
Fotoğraf 3. 44 Ahi Tura Camii Harim, Kuzey Görünüşü.....	84
Fotoğraf 3. 45 Ahi Yakup Camii, Genel Görünüş.....	86
Fotoğraf 3. 46 Ahi Yakup Camisi, Son Cemaat Mahali.....	87
Fotoğraf 3. 47 Ahi Yakup Camisi, Harim	88
Fotoğraf 3. 48 Ahi Yakup Camisi, Harimin Kuzey Cephesi.....	88
Fotoğraf 3. 49 Ahi Yakup Camii, Son Cemaat Mahalindeki Mihrap	89
Fotoğraf 3. 50 Ahi Yakup Camii Harimindeki Mihrap	90
Fotoğraf 3. 51 Geneǵi Mescidi Genel Görünüş.....	92
Fotoğraf 3. 52 Geneǵi Mescidi Güney Cephe Görünüşü	93
Fotoğraf 3. 53 Geneǵi Mescidi Harimi, Güney Cephe.....	94
Fotoğraf 3. 54 Geneǵi Mescidi Harimi, Doǵu Cephe.....	95
Fotoğraf 3. 55 Geneǵi Mescidi Harimi, Kuzey Cephe	95
Fotoğraf 3. 56 Geneǵi Mescidi Harimi, Batı Cephe.....	96
Fotoğraf 3. 57 Hacı Arap Camii Genel Görünüş.....	99
Fotoğraf 3. 58 Hacı Arap Camii, Batı Cephe	99
Fotoğraf 3. 59 Hacı Arap Camii, Giriş Kapısı.....	100
Fotoğraf 3. 60 Hacı Arap Camii Harimi Doǵu Cephe Görünüşü	100
Fotoğraf 3. 61 Hacı Arap Camii Harimi Batı Cephe Görünüşü	101
Fotoğraf 3. 62 Hacı Arap Camii, Mihrapların Görünümü.....	101
Fotoğraf 3. 63 Hacı Arap Camii, Minberin Solundaki Mihrap	102

Fotoğraf 3. 64 Hacı Arap Camii, Minberin Sağındaki Mihrap	103
Fotoğraf 3. 65 Ahi Kızı Mescidi Genel Görünüş	105
Fotoğraf 3. 66 Ahi Kızı Mescidi Batı Cepheden Görünüş	106
Fotoğraf 3. 67 Ahi Kızı Mescidi Doğu Cephe	107
Fotoğraf 3. 68 Ahi Kızı Mescidi Güney Cephe	107
Fotoğraf 3. 69 Ahi Kızı Mescidi Batı Cephe	108
Fotoğraf 3. 70 Ahi Kızı Mescidi Kuzey Cephe	108
Fotoğraf 3. 71 Ahi Yusuf Camii, Genel Görünüş	111
Fotoğraf 3. 72 Ahi Yusuf Camii, Genel Görünüş	111
Fotoğraf 3. 73 Ahi Yusuf Camii, Batı Cephe	112
Fotoğraf 3. 74 Ahi Yusuf Camii, Giriş Kapısı	113
Fotoğraf 3. 75 Ahi Yusuf Camii, Doğu Cephesi	114
Fotoğraf 3. 76 Ahi Yusuf Camii, Güney Cephesi	114
Fotoğraf 3. 77 Ahi Yusuf Camii, Batı Cephesi	115
Fotoğraf 3. 78 Ahi Yusuf Camii, Kuzey Cephesi	115
Fotoğraf 3. 79 Ahi Yusuf Camii, Mihrabı	116
Fotoğraf 3. 80 Ahi Elvan Çeşmesi	117
Fotoğraf 3. 81 Ahi Şerafeddin Çeşmesi Genel Görünüş	119
Fotoğraf 3. 82 Ahi Şerafeddin Çeşmesi	119
Fotoğraf 3. 83 Ahi Şerafeddin Çeşmesi	120
Fotoğraf 3. 84 Ahi Yusuf Çeşmesi	121
Fotoğraf 3. 85 Ahi Yusuf Çeşmesi	122
Fotoğraf 3. 86 Ahi Yusuf Çeşmesi, Kitabe	123
Fotoğraf 3. 87 Ahi Şerafeddin Türbesi Genel Görünüş	126
Fotoğraf 3. 88 Ahi Şerafeddin Türbesi, Kuzey Cephe	127
Fotoğraf 3. 89 Ahi Şerafeddin Türbesi, Güney Cephe	128
Fotoğraf 3. 90 Ahi Şerafeddin Türbesi, Tromplar ve Külâh	129
Fotoğraf 3. 91 Ahi Şerafeddin Türbesi, Üst Örtü	129
Fotoğraf 3. 92 Ahi Şerafeddin Türbesi, Sandukaların Görünüşü	130
Fotoğraf 3. 93 Ahi Şerafeddin Türbesi, Çini Kaplı Sandukalar	130
Fotoğraf 3. 94 Ahi Şerafeddin Türbesi, Ahi Şerafeddin'e ait Sanduka	131
Fotoğraf 3. 95 Ahi Kızına Ait Mermer Sanduka (Antalya Müzesi)	132
Fotoğraf 3. 96 Ahi Kızı Türbesi, Genel Görünüş	133
Fotoğraf 3. 97 Ahi Kızı Türbesi, Güney Cephe	134

Fotoğraf 3. 98 Ahi Kızı Türbesi, Sanduka	135
Fotoğraf 3. 99 Ahi Kızı Türbesi, İç Mekân Genel Görünüş.....	135
Fotoğraf 3. 100 Ahi Yusuf Türbesi ve Yanındaki Mekândan Genel Görünüş.....	137
Fotoğraf 3. 101 Ahi Yusuf Türbesi, Kripta Kısımına Giriş.....	138
Fotoğraf 3. 102 Ahi Yusuf Türbesi, Kripta Kısımındaki Sanduka.....	139
Fotoğraf 3. 103 Ahi Yusuf Türbesi, Ziyaret Mekânı Güney Cephe.....	140
Fotoğraf 3. 104 Ahi Yusuf Türbesi, Batı Cephedeki Sivri Kemerli Pencere	140
Fotoğraf 3. 105 Ahi Yusuf Türbesi, Ziyaret Mekânı Kuzey Cephe	141
Fotoğraf 3. 106 Ahi Yusuf Türbesi, Batı Yönündeki Mekânın Mihrabı.....	141
Fotoğraf 3. 107 Ahi Yusuf Türbesi, Yazlık Mescide Bakan Pencere	142
Fotoğraf 3. 108 Ahi Yusuf Türbesi, Yazlık Mescit Bölümü Kuzey Cephe	142
Fotoğraf 3. 109 Ahi Yusuf Türbesi, Ziyaret Mekânındaki Sivri Kemerli Penceredeki Mermer Süsleme.....	143
Fotoğraf 3. 110 Ahi Emir Ali Türbesi, Taç Kapı Kitabesi	144
Fotoğraf 3. 111 Ahi Emir Ali Türbesi, Genel Görünüş.....	145
Fotoğraf 3. 112 Ahi Emir Ali Türbesi, Doğu Cephe	146
Fotoğraf 3. 113 Ahi Emir Ali Türbesi, Taç Kapı Kavsarasındaki Mukarnaslar	147
Fotoğraf 3. 114 Ahi Emir Ali Türbesi, Ziyaret Mekânı	148
Fotoğraf 3. 115 Bedrettin Gevhertaş Türbesi, Genel Görünüş.....	150
Fotoğraf 3. 116 Bedrettin Gevhertaş Türbesi, Onarım Öncesi.....	151
Fotoğraf 3. 117 Bedrettin Gevhertaş Türbesi, Kuzey Cephe	152
Fotoğraf 3. 118 Bedrettin Gevhertaş Türbesi, Güney ve Batı Cephe.....	152
Fotoğraf 3. 119 Bedrettin Gevhertaş Türbesi, Ziyaret Mekânından Genel Görünüş	153
Fotoğraf 3. 120 Evhadü'd-din Kîrmânî Türbesi, Genel Görünüş.....	155
Fotoğraf 3. 121 Evhadü'd-din Kîrmânî Türbesi, Güney Cephe	155
Fotoğraf 3. 122 Evhadü'd-din Kîrmânî Türbesi İç Mekân Güney Cephe.....	156
Fotoğraf 3. 123 Evhadü'd-din Kîrmânî Türbesi, Kubbe	156
Fotoğraf 3. 124 Evhadü'd-din Kîrmânî Türbesi, Sembolik Mezar	157
Fotoğraf 3. 125 Helvacı Dede Türbesi, Güney Cephe	159
Fotoğraf 3. 126 Helvacı Dede Türbesi, Batı Cephe	160
Fotoğraf 3. 127 Helvacı Dede Türbesi, Kuzey Cephe.....	160
Fotoğraf 3. 128 Helvacı Dede Türbesi, Batı Cephe	161
Fotoğraf 3. 129 Helvacı Dede Türbesi, İç Mekân Güney Cephe	162
Fotoğraf 3. 130 Helvacı Dede Türbesi, Kuzey Cephe, Kubbe Geçişleri.....	163

Fotoğraf 3. 131 Ahi Emir Ahmed Türbesi, Cepheyi Dolanan Kitabe Kuşağı.....	164
Fotoğraf 3. 132 Ahi Ahmed Türbesi, Doğu Cephe	166
Fotoğraf 3. 133 Ahi Ahmed Türbesi, Batı Cephe.....	167
Fotoğraf 3. 134 Ahi Ahmed Türbesi, Kuzey Cephe.....	168
Fotoğraf 3. 135 Ahi Emir Ahmed Türbesi, Batı Cephedeki Pencere Silmeleri	169
Fotoğraf 3. 136 Ahi Emir Ahmed Türbesi, Giriş Kapısı	170
Fotoğraf 3. 137 Süt Evliyası, Genel Görünüş.....	172
Fotoğraf 3. 138 Süt Evliyası, Doğu Cephe.....	173
Fotoğraf 3. 139 Sivas Şeyh Erzurumi Türbesi, Genel Görünüş	175
Fotoğraf 3. 140 Sivas Şeyh Erzurumi Türbesi, Doğu Cephe	175
Fotoğraf 3. 141 Ahi Yusuf Zaviyesi, Kitabesi	177
Fotoğraf 3. 143 Ahi Yusuf Türbesi, Kuzey Cephe.....	179
Fotoğraf 3. 144 Ahi Yusuf Türbesi, İç Mekân	180
Fotoğraf 3. 145 Ahi Şerafeddin Zaviyesi, Genel Görünüş	182
Fotoğraf 3. 146 Ahi Şerafeddin Zaviyesi, Genel Görünüş	182
Fotoğraf 3. 147 Ahi Şerafeddin Zaviyesi, Sundurmalı Giriş.....	183
Fotoğraf 3. 148 Ahi Şerafeddin Zaviyesi, Güneybatı Cephedeki Heykel	184
Fotoğraf 3. 149 Ahi Şerafeddin Zaviyesi Geçiş Mekânı	185
Fotoğraf 3. 150 Kayseri Ahi Evren Zaviyesi Genel Görünüş	189
Fotoğraf 3. 174 Ahi Muhittin Zaviyesi, Türbe Penceresindeki Kitabe	210
Fotoğraf 3. 185 Ahi Muhittin Zaviyesi, Türbe Odası.....	219

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel 1. 1 Ahi Evreni Sembolize Eden Heykel	19
Görsel 2. 1 Raphael, Aziz George ve Ejderha	32

KISALTMALAR LİSTESİ

bkz.: Bakınız

Çev.: Çeviren

H.: Hicri

Haz.: Hazırlayan

HZ.: Hazreti

m.: Metre

M. : Miladi

R.A : Radyallahu Anh

TTK : Türk Tarih Kurumu

vb. : Ve Benzerleri

VGM: Vakıflar Genel Müdürlüğü

ÖZET

Bu yüksek lisans tezi, 13. ve 14. yüzyıllarda Anadolu kentlerinde inşa edilen Ahi yapılarını incelemektedir. Anadolu’da 13. yüzyıldan itibaren yükselmeye başlayan Ahi yapıları, fütüvvet ilkeleri çevresinde örgütlenen grupların varlıklarını görünür kılmak için Ahi adı verilen liderlerinin önderliğinde kurdukları dini ve sosyal yapılardır. Bu dini ve sosyal yapılardan zaviyeler, Ahi öğretisinin yayılmasına ve Ahi kimliğinin inşa edilmesine büyük katkı sağlamıştır. Döneminde sadece taraftarlarını eğitmek ve Ahi öğretisini yaymak için kurulan Ahi zaviyeleri kurumsal bir kimlik oluşturmakla kalmamış aynı zamanda zaviye merkezli mimari bir gelenek oluşturarak kentlerin fiziki dokularında belirgin bir değişiklik meydana getirmiştir.

13. ve 14. yüzyıllar boyunca Anadolu’nun hemen hemen bütün şehirlerinde inşa edilen Ahi yapıları, stratejik olarak çarşı merkezleri ile kalelerin dışına konumlandırılmıştır. Bu olgu, özellikle Ahilerin yoğun olarak yerleştikleri Ankara, Antalya, Denizli, Kayseri, Kırşehir, Konya, Sivas ve Tokat kent mekânlarında belirgin bir şekilde gözlemlenmektedir. Bahsi geçen kentlerde özellikle çarşı merkezleri ile kalelerin dışına inşa edilen Ahi yapılarının yönelttiği “Ahi yapıları neden inşa edildi” sorusu bu çalışmanın temel motivasyonunu oluşturmaktadır.

Bu çalışmada, öncelikle 13. ve 14. yüzyıllarda Ahi yapılarının inşa edilmesini sağlayan siyasi ve dini ortam bütüncül bir perspektiften incelenerek anlamlandırılmaya çalışılmış daha sonra Ankara, Antalya, Denizli, Kayseri, Kırşehir, Konya, Sivas ve Tokat kentlerinde Ahilerin baniliğinde inşa edilen yapılar incelenmiştir. Çalışma kapsamında bahsi geçen kentlerde 13. ve 14. yüzyıllara ait 18 manzume, 11 cami ve mescit, 3 çeşme, 4 hamam, 4 medrese, 12 türbe ile 49 zaviye yapısından oluşan 88 Ahi yapısı tespit edilmiştir. Bu yapılar konumlandıkları topoğrafya, inşa tarihi ve kitabe bilgileri, bani, vakıf gelirleri, mimari tasarım ve süsleme programları açısından oluşturulan katalog dahilinde incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ahi, Zaviye, Bani, Mimari, Kent.

SUMMARY

13-14. CULTURAL AND ARTISTIC ACTIVITIES OF THE AHIS IN ANATOLIAN CITIES IN CENTURIES

This master's thesis examines the Ahi structures built in Anatolian cities in the 13th and 14th centuries. Ahi structures, which started to rise in Anatolia from the 13th century, are religious and social structures established by groups organized around the principles of futuwva under the leadership of their leaders, called Ahi, in order to make their existence visible. From these religious and social structures, the zawiya contributed greatly to the spread of the Ahi teaching and the construction of the Ahi identity. Ahi zawiya, which were established not only to educate their supporters and to spread the Ahi doctrine, but also created an architectural tradition based on zawiya, brought about a significant change in the physical texture of the cities.

Ahi structures, which were built in almost all cities of Anatolia during the 13th and 14th centuries, were strategically located outside the bazaar centers and castles. This phenomenon is particularly evident in the urban areas of Ankara, Antalya, Denizli, Kayseri, Kırşehir, Konya, Sivas and Tokat, where the Ahis are densely settled. The main motivation of this study is the question "Why were Ahi structures built", posed by the Ahi structures built outside the bazaar centers and castles in the mentioned cities.

In this study, first of all, the political and religious environment that enabled the construction of Ahi structures in the 13th and 14th centuries was tried to be understood by examining from a holistic perspective, then the structures built by the Ahis in the cities of Ankara, Antalya, Denizli, Kayseri, Kırşehir, Konya, Sivas and Tokat were examined. Within the scope of the study, 88 Ahi structures consisting of 18 verse, 11 mosques and small mosques, 3 fountains, 4 baths, 4 madrasahs, 12 tombs and 49 zawiya structures belonging to the 13th and 14th centuries were identified in the mentioned cities. These structures were examined within the catalog created in terms of topography, construction date and inscription information, patronage, foundation income, architectural design and decoration programs.

Keywords: Ahi, Zawiya, Patronage, Architecture, City.

ÖNSÖZ

“13-14. Yüzyıllarda Ahilerin Anadolu Kentlerindeki Kültürel ve Sanatsal Faaliyetleri” başlıklı bu yüksek lisans tez çalışması, 13. ve 14. yüzyıllarda Ahilerin baniliğinde inşa edilen mimari eserler ile bu eserlerin bulundukları konumlara odaklanarak Ahilere ait mekânların Ahi kimliğinin inşasına nasıl bir katkı sağladıklarını ve nasıl kullanıldıklarını incelemeyi amaç edinmiştir.

Orta çağ kaynakları, günümüz kaynakları ile saha çalışmalarına dayanan bu çalışmanın konusu, saygıdeğer hocam Prof. Dr. Osman ERAVŞAR tarafından belirlenmiştir. Ahiler konusunda çalışma fikrini veren ve beni Orta çağ yolculuğuna çıkaran değerli hocam Sn. Prof. Dr. Osman ERAVŞAR’a sonsuz teşekkür ederim.

Çalışma sırasında yardımlarını esirgemeyen değerli hocalarım Sn. Doç. Dr. Lokman TAY’a, Sn. Prof. Dr. Abdullah KARAÇAĞ’a, Sn. Prof. Dr. Bekir DENİZ’e, Sn. Prof. Dr. Mustafa DENKTAŞ’a ve Sn. Prof. Dr. Yıldray ÖZBEK’e teşekkür ederim.

Çalışmanın her aşamasında yanımda olan değerli arkadaşım Sn. Ahmet BOZ’a özellikle müteşekkirim.

Çalışma boyunca beni sabırla dinleyen ve motive eden değerli arkadaşım Sn. Araş. Gör. Soner DEMİR’e, saha çalışmalarında yalnız bırakmayan değerli arkadaşım Sn. Ebubekir KOÇYİĞİT’e, yapıların planlarının çizimini yapan değerli arkadaşım Sn. Mimar Sinem ERDOĞAN’a, sonsuz teşekkür ederim.

Çalışma boyunca, çoğu zaman yanlarında olamadığım değerli aile üyelerim babam Hacı AYDIN’a, annem Hayrunnisa AYDIN’a, kardeşlerim Ahmet AYDIN ve Selma, ULUŞAN’a sonsuz teşekkür ederim.

Bu tez çalışması, Covit-19 pandemisinin yaşandığı dönemde sağlık çalışanı olarak zor günler geçirdiğimiz bir sürecin ürünü olarak bu son haline ulaşmıştır. Bu zorlu gülerde birlikte mücadele verdiğimiz değerli çalışma arkadaşlarım Antalya 112 çalışanlarına teşekkür ederim.

Fatma AYDIN

Antalya, 2021

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

Kentlerin fiziksel dokuları, kent içinde yaşayan bireylerin dünya görüşleri doğrultusunda şekillenir. Bireylerin dünya görüşlerinde meydana gelen değişimler kentlerin fiziksel dokusunda da değişimi beraberinde getirir. Orta çağ Anadolu kentlerinde de böyle bir değişim hareketi yaşanmış, Türkleşme ve İslâmlaşmanın etkisiyle kentlerin fiziksel dokusu hızla değişmiş; kentler Türk- İslâm kenti hüviyetine bürünmüştür. Bu değişim hareketine, Anadolu'da 13. yüzyıldan itibaren görülmeye başlayan tasavvufi akımlar aracılık etmiştir.

İslâm dünyasında, tasavvufi akımların oluşması ve şekillenmesinde 9. ve 10. yüzyıllarda Horasan ve çevresinde yaşanan olayların etkili olduğu görülmektedir. Bu dönem içinde İslâm kültür çevrelerinde ortaya çıkan sufizm hareketi ve bu hareketin merkezindeki sufilerin farklı düşünce akımlarına bağlı olarak kendi siyasi öğretileri çerçevesinde örgütlenmeye başladıkları ve bu öğretileri de çeşitli kurumsallaşmalar vasıtasıyla toplumun farklı kültür katmanları içine yerleştirmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır¹. Sufizm düşüncesine bağlı olarak her bir düşünce, yerleştiği alanda kendi taraftarlarını başlangıçta eğitmek ve onlar sayesinde varlığını sürdürebilmek için doktrin anlamındaki yapılanmalarını da mimari olarak oluşturmaya başlamıştır. Başlangıçta ribatlar içinde yer alan bu kurumsallaşmanın zaman içinde kendine özgü mimari yapılaşmaya kaydığı görülmektedir. Bu çerçevede 11. yüzyıldan itibaren Orta Asya ve İran kentlerinde görülen zaviyelerin², Anadolu'nun fethinin ardından Türk kentleri içinde de yer almaya başladığı ve kentlerin dokusunda fiziksel ve mekânsal değişimlere yol açtığı görülmektedir.

Orta çağ Anadolu kentlerinde ve çevresinde çeşitli imar faaliyetlerinde bulunarak kent dokularında fiziksel ve mekânsal değişimlere yol açan sufiler, Anadolu'ya iki farklı evrede gelmiş olup ilk evrede gelen derviş ve düşünce akımına mensup kişilerin ağırlıklı olarak kırsal kesime kentlerin dışına yerleştikleri bilinir. İkinci evrede gelenlerin ise daha organize bir biçimde kentlerin içinde ve bazen de kırsalda örgütlendikleri anlaşılmaktadır. Kentlerin

¹ İslâm dünyasında sufisim hareketinin merkezinde yer alan Nişabur ve çevresinde 9 ve 10 yy. da ortaya çıkan zaviyelerin örgütlenmesi ve yayılımı hakkında çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalar için bkz. Melchert, 2001.

² Orta Asya ve İran çevresinde mimari olarak kentlerin içinde yer alan bu zaviyeler hakkında bkz. Melchert, 2001.

içindeki bu örgütlenmede başını Ahi Evren'in³ oluşturduğu Ahilerin önemli bir katkısının olduğu anlaşılr.

Ahiler, Anadolu toplumunda kendi varlıklarını bir anlamda görünür kılmak ve organize bir tarikat oluşturmak amacıyla imar faaliyetlerine başlamıştır. Bir yandan toplum içinde etkili taraftarlar toplamak diğer yandan da yeni fethedilen topraklardaki toplumsal yapının devlet düzenine bağlı olarak şekillenmesini sağlamak amacıyla zaviyeler merkez olmak üzere inşa çalışmaları yürütmüşlerdir. Öyle ki dönemin olayları incelendiğinde bu yapıların el değiştirmesiyle birlikte kentsel anlamdaki hakimiyetlerinin de kırılacağı öngörüsüyle hareket eden toplumsal çatışmalar da yaşanmıştır⁴.

Anadolu'da 13. ve 14. yüzyıllarda Selçuklu Devleti ve sonrasında Beylikler'in yönetime hâkim olduğu dönemlerde siyasi, dini ve askeri alanlarda nüfuz sahibi olan Ahiler, bu yüzyıllardan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetime hâkim olduğu dönemlerde kendi kimliklerinde bir değişiklik yapmadan işlevsel bir değişikliğe yönelerek, esnafı örgütleyen teşkilâta dönüşmüştür⁵. Bu tarihten sonra toplum içindeki belirleyici rolleri azalan Ahiler, ticari anlamda meslek odası şeklinde varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu çalışmada Ahilerin dönüşüme uğradığı evre ve süreç çalışmanın kapsamı dışındadır.

Ahilik kurumunun Anadolu Selçuklu Dönemi'nde belirgin bir aktör olarak kentlere yerleşmesi, Selçuklu sonrasında oluşan yeni dönemin belirsizliği içinde yaşanan dönemin siyasi olaylarıyla bağlantılı olarak Türk kenti ve onun geri planındaki sosyo-kültürel yapısını derinden etkilemiştir. Bu doğrultuda Ahilerin kentlerde imar faaliyetlerinde bulundukları, bununla birlikte toplumun üzerinde asıl belirleyici rolünün zaviye merkezli yapılarla şekillendirildiğinin anlaşılması Ahiliğin merkez yapısı olan zaviyeler ve zaviyelerle ilişkili diğer yapıların incelenmesi gerekliliğini de beraberinde getirmiştir. Bugüne kadar yapılan çalışmalarda Ahi zaviyeleri ile zaviyelerle ilişkili diğer Ahi yapıları dönemindeki diğer sufi yapıları ile ya da kentsel monografi çalışmalarında kentlerdeki diğer yapılarla birlikte ele alınmıştır. Ahiliğin sosyo-kültürel yapısının dönemindeki imar faaliyetlerinde bulunan diğer sufilerden farklı olarak şekillenmesi, Ahi imar faaliyetlerinin diğer sufilerin imar faaliyetlerinden ayrı olarak ele alınmasını gerekli kılmıştır. Bu yüzden bu çalışmada, "13-14. Yüzyıllarda Ahilerin Anadolu Kentlerindeki Kültürel ve Sanatsal Faaliyetleri" başlık olarak seçilmiştir.

³³ 13. yüzyılda Anadolu'ya gelen ve Anadolu'nun kent çehresinin değişiminde aktif rol alan Ahiler, Önceleri Şeyh Evhadü'd-Din Hâmid El-Kirmânî, O'nun ölümüyle de Ahi Evren (Şeyh Nasuriddin Mahmud Hoyî) etrafında örgütlenmişlerdir. Ahiliğin örgütlenmesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Bayram, 2018.

⁴ Dönemin siyasi olayları ile alakalı olarak birçok Ahi tekkesi Mevlevihanelere dönüştürülmüş ve Ahilerle Mevleviler arasında ciddi çatışmalar yaşanmıştır. Ahilere ait yapıların el değiştirmesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Bayram, 2012: 246-259.

⁵ Ahilerin dönüşümü ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Gölpınarlı, 1953: 93.

Araştırmanın Amacı, Önemi ve Sınırlılıkları

13. ve 14. yüzyıllar zaman aralığında Anadolu'daki imar faaliyetlerini konu alan çalışmalarda, dönemde etkili olan sufi grupların baniliğinde inşa edilen yapılara özel olarak verilirken Ahilerin yaşam kültürünün şekillendiği zaviye yapıları ile bu zaviye yapıları ile ilişkili diğer Ahi yapılarını içeren çalışmalara özel olarak yer verilmemiştir. Bu çalışmanın amacı 13. ve 14. yüzyıllarda Ahilerin etkin olduğu Anadolu şehirlerinde Ahilerin baniliğinde sürdürülen imar faaliyetlerine ilişkin bilgi eksikliğinin giderilmesine katkı sağlamaktır. Böylece Anadolu'nun Türkleşmesi döneminde ortaya çıkan sosyal dinamikler, kültür ve sanat eserleri yardımıyla açıklanmaya çalışılarak somutlaştırılacaktır.

Bu çalışmada, özgün dönem kaynakları ile mevcut yapılardan elde edilen bilgiler birlikte değerlendirilerek anlaşılmaya çalışılmıştır. Tez çalışması bu yönü ile yapılan konu üzerindeki ilk çalışma olup, Ahi zaviyelerinin kendine has kültürü ile bu kültür çerçevesinde gelişen mimari ve sanatsal kimliği, dönemindeki diğer sufi oluşumların kimliklerinden ayırtılarak kültür ve sanat tarihimize katkı sağlanacaktır.

Ahiliğin kurumlaşma süreci, Şeyh Evhadü'd-Din Hâmid El-Kirmânî önderliğinde Kayseri'de başlamıştır⁶. Alâaddin Keykubâd tarafından desteklenen Şeyh Evhadü'd-Din Hâmid El-Kirmânî ve halifeleri özellikle Kayseri, Sivas ve Tokat şehirlerinde faaliyet gösterip bu şehirlerde pek çok zaviye inşa etmiştir⁷. Kirmânî'den sonra Ahiler ilk olarak Kayseri'ye yerleşen daha sonra Konya, Denizli ve Kırşehir'de ikamet eden Ahi Evren'in kişiliği etrafında örgütlenmiştir. Bu dönemde Ahi Evren'in yaşadığı Konya, Denizli ve Kırşehir'de yoğun bir Ahi etkinlik alanı oluşmuştur. Bu durum Köseadağ Savaşı'na kadar devam etmiştir. Köseadağ Savaşı sonrasında ise bu kurumun kentler üzerindeki belirleyici olan rolü azalamaya başlamış ancak yaklaşık altmış yıl sonra yeniden etkili bir güç olarak ortaya çıkmıştır. 14. yüzyılda Selçuklu Devleti'nin yıkılışından sonra doğan siyasi boşlukta Ankara'da bir dönem yönetimi üstlenen Ahiler⁸, yine aynı dönemde Osmanlı devletinin kuruluşunda aktif rol almış, Osmanlı'da merkezi idarenin kurulmasından sonra işlev değiştirerek esnaf teşkilâtına dönüşmüştür⁹. Tarihi olaylarda görüldüğü üzere Ahilerin Anadolu toplumunda en etkin oldukları dönem 13. ve 14. yüzyıllardır. Bu tarih aralığında Ahilerin imar faaliyetlerini belirli bölgelerde yoğun olarak yürütmeleri sebebiyle çalışma, Ankara, Antalya, Denizli, Kayseri, Kırşehir, Konya, Sivas ve Tokat şehirleri ile sınırlı tutulmuştur. Diğer yandan kaynaklarda (özellikle İbn Battûta'da) ismi çokça geçen Denizli ve çevresindeki Ahi yapılarının hiç birisi

⁶ Bayram, 2012: 84.

⁷ Kaya, 2005: 43.

⁸ Hacıgökmen, 2011: 33-34.

⁹ Gölpınarlı, 1953: 93.

günümüze ulaşmamıştır. Bununla birlikte tarihi kaynaklardan elde edilen bazı kısmi bilgiler bu kent ölçeğinde kullanılacaktır.

13-14. yüzyıllar Anadolu'sunda Ahilerin baniliğindeki imar faaliyetlerini konu alan bu çalışma üç bölümden oluşmakta olup; birinci bölümde Ahiliğin, Anadolu öncesi ve Anadolu'daki seyri tarihi bir gelişim çerçevesi içerisinde ele alınmış, Ahiliğin kaynağını oluşturan fütüvvet ideolojisi kapsamlı olarak anlatılmıştır. Çağdaş kaynaklar doğrultusunda Ahilerin 13. ve 14. yüzyıl Anadolu toplumundaki siyasi-askeri etkinliklerine yer verilmiştir.

İkinci bölümde, Ahi yapılarının inşa edilmesini gerekli kılan siyasi ve dini koşullarla Ahi kimliği ve Ahi kültürünün oluşumunda zaviyelerin rolüne değinilmiş, Ahi zaviyeleri kurumsal olarak incelenmiştir.

Üçüncü bölümde, 13. ve 14. yüzyıllarda Ankara, Antalya, Denizli, Kayseri, Kırşehir, Konya, Sivas ve Tokat şehirlerinde Ahilerin baniliğinde inşa edilen; âsitane, dergâh hankâh ve tekke isimleriyle de anılan zaviye vb. çok işlevli yapı programları, cami ve mescit, çeşme, hamam, medrese ile türbe yapıları; konum, bani, inşa tarihi ve kitabe bilgileri, vakıf gelirleri, malzeme ve teknik, mimari tasarım ile süsleme programı başlıklarından oluşan katalog dahilinde incelenmiştir.

Yöntem

Tez çalışması üç aşamada gerçekleşmiş olup ilk aşamada Ahilikle ilgili literatür taraması yapıp ilgili yazılı kaynaklar temin edilmiş, 13. ve 14. yüzyıllar çağdaş kaynakları ile günümüz yazılı kaynakları okunmuştur. Bu kaynaklardan Ahilerin baniliğinde inşa edilen yapılar tespit edilmiştir.

İkinci aşamada Ankara, Antalya, Denizli, Kayseri, Kırşehir, Konya, Sivas ve Tokat kentlerinde, saha çalışmasına çıkılarak, bu kentlerde 13 ve 14. yüzyıllarda Ahilerin baniliğinde inşa edilen ve günümüze ulaşan cami ve mescit, çeşme, hamam, medrese, türbe ve zaviye vb. çok işlevli yapılar fotoğraflanmış ve bu yapılara ilişkin envanter kayıt bilgileri, çizim ve eski fotoğraflar Ankara VGM'nden temin edilmiştir.

Son aşamada, 13-14. yüzyıllar çağdaş kaynakları ve günümüz yazılı kaynaklarından derlenen bilgilerle, günümüze ulaşmış Ahi yapılarının envanter kayıt bilgileri, plan, çizim ve fotoğrafları bir araya getirilerek tezin yazım aşamasına geçilmiştir.

Konuyla İlgili Çalışmalar

Türkiye’de Ahilik konusuna olan ilgi 20. yüzyılın başında İttihad ve Terakki Cemiyeti’nin Ahilikle ilgili hazırlattığı iki farklı rapor ile başlamıştır¹⁰. Bu raporları izleyen süreçte Ahmet Tevhid, 14 Nisan 1913 tarihinde yayınladığı “Ankara’da Ahiler Hükümeti¹¹” isimli makalesinde Anadolu Selçuklu Devleti’nin yıkılmasıyla Moğolların eline geçen Ankara’da ortaya çıkan yönetim boşluğunda Ahilerin bir hükümet kurup, şehri yönettiklerini, Osmanlı Dönemi’nde de Kaleyi I. Murat’a teslim ettiklerini dile getirmiştir.

Halil Edhem, 1916 yılında kaleme aldığı “Ankara Ahilerine Ait İki Kitabe¹²” isimli makalesinde Ankara Arslânhan Camii’nin minber kapısındaki iki satırlık kitabe ile Ahi Şerafeddin Türbesi’nin güney cephesindeki pencere üzerinde yer alan dört satırlık kitabeyi Türkçeye çevirmiştir.

Muallim Cevdet, 1919 yılında Büyük Mecmua’da yayınlanan “İslâm-Türk Teşkilât-ı Medeniyyesinden Ahiler Müessesesi¹³” adlı altı bölümlük yazı dizisinde İbn Battûta Seyahatnâmesi doğrultusunda Ahi zaviyelerini tespit etmiştir.

August Friedrich Giese, 1925 tarihli “Osmanlı İmparatorluğu’nun Teşekkülü Meselesi¹⁴” başlıklı yazısında Osmanlıların İslâm’ı kabulünde Ahilerin rolü, Yeniçerilik, Bektâşilik ve Ahilik ilişkileri üzerinde durmuştur.

Fuad Köprülü, 1927 yılında yayınladığı “Ankara ve Ahiler¹⁵” adlı makalesinde Ahmed Tevhid’in görüşüne eleştirel bir yaklaşımda bulunarak Ankara’da Ahilerin Hükümet kurmadıklarına dair düşünceyi savunmuştur. Bu yaklaşım toplumda geniş yankı uyandırarak Ahilik konusuna olan ilgiyi artırmıştır¹⁶.

1928 yılında Hasan Fehmi Turgal, Halk Bilgisi Mecmuası’nda yayınladığı “Ahilere Dair Halktaki Bilgiler¹⁷” adlı yazısında Ahi kelimesinin kökenini, fütüvvetnâmeler yardımıyla açıklanmaya çalışmıştır.

Türkiye’de Ahilik konusunda ilk bilimsel çalışmayı Fuad Köprülü yapmıştır. “Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar¹⁸” ve “Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşu¹⁹” adlı eserlerinde Ahiliği, fütüvvetin Türklere has şekli olarak tanımlayarak, Ahilerin Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluşundaki faaliyetlerine yer vermiştir. Bu çalışmalardan sonra, pek çok araştırmacı Ahilik konusuna ilgi duyarak, kitap ve makaleler yayınlamıştır.

¹⁰ Günaydın, 2015: XV.

¹¹ Tevhid, 2015: 115-119.

¹² Edhem, 2015: 119-121.

¹³ Muallim Cevdet, 2015: 129-148.

¹⁴ Giese: 2015: 189-210.

¹⁵ Köprülü, 2015: 155-158.

¹⁶ Günaydın, 2015: XVIII.

¹⁷ Turgal, 2015: 159-170.

¹⁸ Köprülü, 2018a.

¹⁹ Köprülü, 2018b.

Tez çalışma alanı ile sınırlı Ahiliğin sanat tarihi açısından incelenmesine yönelik çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalar; Osman Eravşar'ın "Kayseri Ahi Evren Zaviyesi"²⁰ adlı makalesi, Haşim Karpuz'un "Ahi Zaviyelerinden Örnekler"²¹ adlı makalesi, Hakkı Acun ve Umut İnci'nin "Ankara Ahi Şerafeddin Zaviyesi"²² adlı makalesi, Orhan Cezmi Tuncer'in "Sivas Sütevliya Kümbeti"²³ adlı makalesi, Berk Şahin'in "Ahi Şerafettin (Aslanhane) Külliyesinde Cami, Zaviye ve Türbenin İşlevsel ve İçmimarlık Açısından Karşılaştırılmalı Değerlendirilmesi"²⁴ adlı yüksek lisans tezi, Ferda Akgül'ün "Ankara Arslanhane ve Ahi Elvan Camiilerinin Mihrap, Süslemeleri"²⁵ adlı yüksek lisans tezi ile K. Özlem Akgül'ün "Ankara Arslanhane ve Alâeddin Camii Minber Süslemeleri" adlı yüksek lisans tezidir.

Ahi yapıları ile doğrudan ilişkili olan bu çalışmalar dışında aidiyet belirtilmeden sadece Sanat Tarihi disiplini içinde analogik değerlendirmeler yapan bazı monografi çalışmaları da bulunmaktadır.

Kaynaklar

Çalışmanın 13. ve 14. yüzyıllar zaman aralığındaki Ahi imar faaliyetlerini içermesi, 13. ve 14. yüzyıllar Anadolu tarihi, İslâm mimarisi ve sufizm gibi üç farklı disiplini içeren kaynaklardan yararlanmayı gerekli kılmıştır. Bu kaynaklar çağdaş kaynaklar ve günümüz kaynakları olarak iki şekilde tasnif edilmiştir.

Çağdaş Kaynaklar

Tez çalışma konusunun, 13-14. yüzyıllar zaman aralığını kapsamaması gerek dönemin siyasi, dini, sosyo-kültürel ve ekonomik yapısını gerekse de Ahilerin bu süreçteki faaliyetlerini incelemek adına ilk olarak çağdaş kaynaklara başvurulmasını gerekli kılmıştır. Seyahatnâmeler, vakayinâmeler, menâkıbnâmeler, vakfiyeler, kitabeler ve fütüvvetnâmeler araştırma kapsamında başvurulmuş çağdaş kaynaklardır.

Araştırma kapsamında başvurulmuş çağdaş kaynaklardan ilki "İbn Battûta Seyahat-nâmesi"dir. 14. yüzyılda yaşamış Fas'lı gezgin İbn Battûta, yirmi sekiz yıl süren seyahatleri boyunca Mısır, Arap Yarımadası, Irak, İran, Anadolu, Deşt-i Kıpçak, Bizans, Orta Asya, Hindistan, Maldivler, Çin ve Endülüs'ü ziyaret etmiştir. Ünlü gezginin, gezdiği yerlerin gelenek, inanç, devlet yapısı ve doğal güzelliklerini anlattığı "Tuhfetü'n- Nuzzâr fî Garâibi'l- Emsâr ve Acâbi'l- Esfar"²⁶ (İlginç Ülkeleri ve Macera Dolu Yolculukları Merak Edenlere

²⁰ Eravşar, 2002, 219-244.

²¹ Karpuz, 2013: 57-66.

²² Acun ve İnci, 2016: 20-57.

²³ Tuncer, 1996.

²⁴ Şahin, 2012.

²⁵ Akgül, 1992.

²⁶ İbn Battûta el Tanci, 2018.

Armağan), yaygın olarak da “Rihle” olarak bilinen eseri, Kâtip İbn Cüzeyy Kelbî tarafından kitap haline getirilmiştir. Arapçadan Türkçeye çevrilirken “İbn Battûta Seyahatnâmesi” olarak adlandırılan eser, Anadolu’daki Ahileri dünya kamuoyuna tanıtan ilk eserdir. Anadolu’nun Antalya, Eğridir, Gölhisar, Denizli, Tavas, Muğla, Milas, Konya, Karaman, Aksaray, Niğde, Sivas, Amasya, Gümüşhane, Erzincan, Erzurum, Birgi, Tire, Ayasuluk, İzmir, Manisa, Bergama, Balıkesir, Bursa, İznik, Sakarya, Geyve, Yenice, Göynük, Bolu, Gerede, Safranbolu, Kastamonu ve Sinop kentlerini ziyaret eden İbn Battûta, bu kentlerdeki Ahiler ve zaviyeleri hakkında önemli bilgiler vermiştir. Eser, Ahilerin günlük yaşamlarından, zaviyelerine, ahlâki yapılarından, toplum içindeki rollerine kadar pek çok bilgi barındırması açısından çalışmanın ana kaynağını oluşturmaktadır.

İncelenen çağdaş kaynaklardan vakayinâmeler, direkt olarak Ahiliği konu almasalar da Ahilerin dönem içindeki siyasi faaliyetlerine yer vermeleri açısından önemlidir. Çalışma kapsamında başvuru olan vakayinâmeler şunlardır:

Selçukluların tarih sahnesine çıkışından 1363 yılına kadar ki tarihi olayları ele alan, Halil İbrahim Gök ve Fahrettin Coşguner tarafından Türkçeye çevrilen “Tarîh-i Âl-i Selçuk” ya da “Anonim Selçuknâme²⁷” adıyla bilinen eser, Konya Ahileri ile Konya Ahilerinin, Karamanoğulları’nın Konya’yı işgali sırasında sergiledikleri tutuma yer vermektedir.

İbn Bibi’nin 1281 yılında Farsça olarak yazdığı, ünlü tarihçi ve devlet adamı Alâaddin Ata Melik Cüveyni’ye sunduğu “Selçuknâme” veya “Tarih-i İbn Bibi” adıyla da bilinen “El Evamirü’l- Alai’ye Fi’l Umuri’l- Alai’ye²⁸” adlı eseri Anadolu Selçuklu tarihinin temel kaynağıdır. 1192- 1280 yılları arasındaki tarihi olayları konu alan eser, iki cilt olarak yayınlanmıştır. Birinci cilt, II. Kılıç Arslan’ın oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev’i veliaht tayin etmesinden sonra ölümünden başlayarak, I. Alaaddin Keykubâd’ın ölümüne kadar olan kısmı; ikinci cilt ise II. Gıyaseddin Keyhüsrev’in tahta çıkışından II. Gıyaseddin Mesud’un 1280 yılında Abaka Han’ın yanına gitmesi olayına kadar ki kısmı konu alır. Selçuknâme’de Ahilerin; Selçuklu dönemindeki kardeşler arası taht mücadelelerindeki uzlaştırıcı tutumları, devlet törenlerine katılmaları, devlet adamları arasındaki anlaşmazlıklarda uzlaştırıcı rol oynamaları, Moğol istilâsı sırasında kentleri savunmaları gibi siyasi faaliyetlerine yer verilmiştir.

Sivas Sultanı Kadı Burhaneddin’in özel tarihçisi Aziz bin Erdeşir-i Esterabadi’nin “Bezm ü Rezm²⁹” adlı eseri, Kadı Burhaneddin’in hayatını konu almakla birlikte, 14. yüzyıl Anadolu’sunun siyasi olaylarına yer vermektedir. Eser, devlet nezdinde görevlendirilen Ahilerle devlete karşı isyana girişen Ahiler hakkında bilgiler içermesi açısından önemlidir.

²⁷ Anonim Selçuknâme, 2014.

²⁸ İbn Bibi, 2020.

²⁹ Aziz bin Erdeşir-i Esterabadi, 2014.

Âşık Paşazâde'nin “Tevârih-i Âl-i Osmân³⁰” (Osmanoğulları'nın Tarihi) adlı eseri, yazarı bilinen ilk Osmanlı tarihi olup Süleymanşah'tan II. Beyazıt'a kadar ki tüm olayları ele almaktadır. Kemal Yavuz ve M. A. Yekta Saraç tarafından hazırlanan eser, Ahilerin de dahil olduğu Osmanlıdaki toplumsal grupları tanımlamanın yanı sıra Ahilerin, Sultan Murad'ın kardeşi Mustafa ile arasındaki mücadeledeki tutumları ile Bursa'nın fethine katkıları gibi siyasi faaliyetlerine yer vermektedir.

Sufi oluşumlarla ilgili çalışmalarda ilk başvuru kaynaklar, sufilerin menkıbevi hayatlarını anlatan menâkıbnâmelerdir. Bu çalışmada Evhadü'd-Din Hâmid El-Kirmânî, Ahi Evren ve Ahi Evren'le çağdaş Mevlânâ ile Hacı Bektaş'ın menkıbevi hayatlarını anlatan menâkıbnâmelere sık sık başvurulmuştur. Bu menâkıbnâmeler şunlardır:

Muhammed es-Sivasî'nin kaleme aldığı, İran'lı araştırmacı Bediü'z-zaman Fruzanfer'in yayınladığı, Mikail Bayram'ın da Türkçeye çevirdiği “Şeyh Evhadü'd-Din Hâmid El-Kirmânî Menâkıb-nâmesi³¹” adlı eser, Şeyh Evhadü'd-Din Hâmid El-Kirmânî'nin Anadolu'daki faaliyetlerine özellikle de Ahiliğin Kayseri'de teşkilatlanmasına yer vermesi açısından önemlidir.

Mevlevi yazar Ahmed Eflâki'nin, Ulu Ârif Çelebi'nin isteğiyle kaleme aldığı “Âriflerin Menkıbeleri³²” adlı eseri, Mevlânâ'nın yaşadığı dönemle Mevlânâ'nın ölümünden sonra Mevleviliğin durumunu anlatmakta olup Anadolu'daki ilk Ahiler hakkında bilgi vermenin yanı sıra Mevlevilerle Ahiler arasındaki mücadeleyi de yansıtmaktadır.

Hacı Bektaş Veli'nin menkıbevi hayatını konu alan, Hacı Bektaş Veli İlçe Kütüphanesi 190 numarada kayıtlı olan ve Abdülbaki Gölpınarlı tarafından Türkçeye çevrilen “Vilayet-Nâme³³” adlı eserde Ahi Evren'in yaşamı ve Hacı Bektaş'la ilişkisine yer verilmiştir.

Araştırma kapsamında başvuru kaynaklardan birisi de kurulan bir vakfın nasıl yaşatılacağını gösteren vakfiyelerdir. Ahilerin araştırma konusuyla sınırlı olan Anadolu kentlerindeki vakfiyeleri şunlardır: Ankara'da “Şemsuddin Ahi Ahmed Vakfiyesi³⁴”; Kırşehir'de “Şeyh Nasuruddin (Ahi Evren) Vakfiyesi³⁵”; Sivas'ta “Ahi Emir Ahmed Zeynü'l-

³⁰ Âşık Paşazâde, 2010.

³¹ Bayram, 2005.

³² Ahmed Eflâki, 2012.

³³ Gölpınarlı, 2017.

³⁴ Cevdet, 2008: 329-31.

³⁵ Cevdet, 2008: 311-15.

Hac Vakfiyesi³⁶”; Tokat’ta “Ahi Paşa Vakfiyesi³⁷”, “Ahi Nahcevanî Vakfiyesi³⁸”, “Niksar Ahi Pehlivan Vakfiyesi³⁹” ve “Ahi Kâmil Vakfiyesi⁴⁰” dir.

Çalışma kapsamında yararlanılan diğer bir çağdaş kaynak, Ahilerin tüzük ve yönetmelik niteliğindeki “fütüvvetnâme” adı verilen kanunnameleridir. Abu Abdal Rahman Es- Sülemi tarafından Arapça kaleme alınan “Kitab Al Fütüvve” adlı eser en eski fütüvvetnâme risalesidir. Süleyman Ateş tarafından “Tasavvufta Fütüvvet⁴¹” olarak Türkçeye çevrilen eser, beş bölümden oluşmakta olup fütüvvet edep ve erkanına yer vermektedir.

Burgazili Çoban Halil oğlu Yahya tarafından yazılan, Abdülbaki Gölpınarlı tarafından Türkçeye çevrilen “Burgazi Fütüvvetnâmesi⁴²” adlı eser, fütüvvet kurallarının yanı sıra Ahilerin sofrada adabı, giyim-kuşam, şedd kuşanma, sema gibi pratiklerini ele almaktadır.

İstanbul Köprülü kitaplığı mecmuasında bulunan 1597 kayıt numaralı Tokatlı Nasırî tarafından yazılmış olan “Nasırî Fütüvvetnâmesi⁴³”; fütüvvet kuralları, fütüvvet ehlinin giyim-kuşamı ve Ahi zaviyelerinin fiziki şartlarına ilişkin bilgiler vermektedir.

Günümüz Kaynakları

Çalışma kapsamında Ahiliğin tarihçesine ilişkin faydalanılan günümüz kaynakları şunlardır:

Mikâil Bayram’ın “Ahi Evran ve Hâce Nasirüd’din Mahmud ve Ahi Teşkilâtının Kuruluşu⁴⁴” adlı eseri Ahi Evren’in hayatı, düşünce yapısı ve eserlerine ilaveten Ahiliğin tarihi ve Ahiliğin fütüvvetle ilişkisi hakkında önemli bilgiler içermektedir.

Neşet Çağatay, “Bir Türk Kurumu Olan Ahilik⁴⁵” adlı eserinde Ahiliğin Anadolu coğrafyasına ve Türklere has bir kurum olduğunu savunarak, Ahiliğin gelişim safhalarına yer vermiştir.

Sabahattin Güllülü, “Ahi Birlikleri⁴⁶” adlı eserinde, Ahiliği sosyolojik açıdan ele alıp, Ahilerin Türk toplum yapısına katkılarını tespit etmeye çalışmıştır.

Muallim Cevdet, “İslâm Fütüvveti ve Türk Ahiliği⁴⁷” eserinde İbn Battûta’nın Anadolu bölümünde Ahilere ilişkin verdiği bilgiler ve arşiv kayıtlarından tespit ettiği veriler doğrultusunda Ahi vakıf, kitabe ve mimari eserlerini yayınlamıştır.

³⁶ Baran, 1991.

³⁷ Cevdet, 2008: 319-26.

³⁸ Oral, 1954: 57-65.

³⁹ Cevdet, 2008: 315-19.

⁴⁰ Açikel ve Sağırılı, 121-24.

⁴¹ Ateş, 1977.

⁴² Gölpınarlı, 1953-54: 76-153.

⁴³ Gölpınarlı, 1949-50: 6-354.

⁴⁴ Bayram, 2018.

⁴⁵ Çağatay, 1974.

⁴⁶ Güllülü, 1992.

⁴⁷ Cevdet, 2008.

Ahmet Yaşar Ocak, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nde yer alan “Fütüvvet⁴⁸” maddesinde, fütüvvetin menşei, tarihi gelişimi ve Ahilikle ilişkisini ele almıştır.

Çalışma kapsamında sufilerin örgütlenme birimi olan zaviyelerle ilgili yararlanılan kaynaklar şunlardır:

Ahmet Yaşar Ocak, “Zâviye⁴⁹” adlı makalesinde zaviyelerin tarihi gelişimi hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Semavi Eyice, “Zaviyeler ve Zaviyeli Camiler⁵⁰” isimli makalesinde Osmanlı Devleti'nin erken döneminde görülen zaviye yapılarının mekân kurgusu ile zaviye tipolojisinin menşei üzerinde durmaktadır.

Ahmet Işık Doğan, “Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları Tekkeler, Zaviyeler ve Benzer Nitelikteki Fütüvvet Yapıları⁵¹” adlı doktora tezinde Osmanlı dönemindeki sufi yapılarını Bektaşî tekkeleri, Mevlevî tekkeleri, Ahi zaviyeleri ve Fütüvvet camileri olarak sınıflandırarak, bu kategorilere giren yapıları mimari olarak incelemiştir.

Sarah Ethel Wolper, *Cities and Saints: Sufism and the Transformation of Urban Space in Medieval Anatolia*⁵² adlı eserinde Amasya, Sivas ve Tokat şehirlerinde 13. yüzyılın ortasından 14. yüzyılın ortasına kadar inşa edilen sufi zaviyeleri ile bu zaviyelerin kent mekanlarında getirdiği değişimleri ele almıştır.

Çalışma kapsamında Ahi yapılarına ilişkin faydalanılan kaynaklar şunlardır:

Gönül Öney'in Ankara'daki Türk-İslâm yapılarını konu alan “Ankara'da Türk Devri Yapıları⁵³” adlı eseri, Ankara'daki Ahilerin baniliğinde inşa edilen yapıların mimari özelliklerinin saptanması açısından önemli bir yer tutmaktadır.

Leyla Yılmaz'ın Antalya'daki Orta çağ mimari eserlerini konu alan “Antalya: Bir Ortaçağ Kentinin Mimarlık Mirası ve Kent Dokusunun 16. Yüzyıl Sonuna Kadar Gelişimi⁵⁴” adlı doktora tezi, Antalya'da çalışılan dönem içinde incelenen yapıların mimari özellikleri hakkında bilgiler vermektedir. Bu kapsamda Ahi yapılarını da incelemiştir.

Tuncer Baykara'nın Selçuklu ve Beylikler Dönemi Denizli'sini anlatan “Selçuklu ve Beylikler Çağında Denizli⁵⁵” adlı eseri, Selçuklu ve Beylikler Dönemi'nde Denizli kentindeki Ahi zaviyelerini saptamak açısından önemlidir.

⁴⁸ Ocak, 1996: 261-63.

⁴⁹ Ocak, 1978: 247-270.

⁵⁰ Eyice, 1963: 1-80.

⁵¹ Doğan, 1977.

⁵² Wolper, 2013.

⁵³ Öney, 1971.

⁵⁴ Yılmaz, 1997.

⁵⁵ Baykara, 2007

Osman Eravşar'ın Kayseri Ahi Evren Zaviyesi kazı sonuçlarında elde edilen buluntular doğrultusunda Ahi Evren Zaviyesi'nin mimarisini ele aldığı "Ahi Evren Zaviyesi"⁵⁶ isimli makalesi Kayseri Ahi Evren Zaviyesi'nin mimarisi hakkında aydınlatıcı bilgilere yer vermektedir.

Cevat Hakkı Tarım'ın Kırşehir tarihinde Ahiliğin yerini belirtmek üzere kaleme aldığı "Tarihte Kırşehir-Gölşehir ve Babaîler-Ahiler-Bektaşîler"⁵⁷ adlı eserinde Kırşehir'deki Ahi zaviyelerine yer vermiştir.

Yusuf Küçükdağ'ın Konya'da Ahiliğin gelişimini ele aldığı ve Ahi mimari eserlerini saptadığı "Başkent Konya'da Türkiye Selçukluları Döneminde Esnaf Örgütlenmesi"⁵⁸ adlı makalesi Konya'daki günümüze ulaşmayan Ahi yapılarının belirlenmesi açısından yol göstericidir.

Ahmet Yüksel ve Zafer Karademir'in Sivas Ahiliği kapsamında ünlü Sivas Ahileri ile Sivas Ahi zaviyelerini konu alan "Sivas'ta Ahilik ve Esnaf Teşkilatı"⁵⁹ adlı eseri Ahilerin Sivas kentindeki imar faaliyetlerinin belirlenmesi açısından önemli yer tutmaktadır.

Sedat Emir'in "Erken Osmanlı Mimarlığında Çok-İşlevli Yapılar: Kentsel Kolonizasyon Yapıları Olarak Zaviyeler" adlı iki ciltlik eserinin "Öncül Yapılar: Tokat Zaviyeleri"⁶⁰ olarak adlandırdığı birinci cildinde Tokat zaviyelerinden Ahi Muhittin Zaviyesi'nin mimarisi hakkında bilgiler vermektedir.

⁵⁶ Eravşar, 2002, 219-244.

⁵⁷ Tarım, 1948.

⁵⁸ Küçükdağ, 2017: 173- 192.

⁵⁹ Yüksel ve Karademir, 2018.

⁶⁰ Emir, 1994.

BİRİNCİ BÖLÜM

13-14. YÜZYILLARDA ANADOLU'DA AHİLER

1.1. Ahiliğin Tarihsel Gelişimi

14. yüzyılın ilk yarısında Anadolu'ya gelen İbn Battûta, Ahi kimliğini fütüvvet ilkeleri çevresinde örgütlenmiş genç ve bekâr erkeklerden oluşan toplulukların önderi olarak tanımlamıştır⁶¹.

Ahi kelimesi, Arap dilinde “kardeşim” anlamına gelmektedir. Ahi, “Ah” (kardeş) kelimesinin Arapça birinci tekil şahıs aitlik eki (ye) ile çekimiyle oluşmuştur⁶².

Bilim dünyasında, Ahi kelimesinin etimolojisine ilişkin farklı görüşler bulunmakla birlikte bu konuda henüz bir fikir birliğine varılmış değildir. 20. yüzyılın başlarına kadar “Ahi” kelimesinin Arapça kökenli olduğu fikri kabul edilirken, 20. yüzyıl başlarında Fransız Türkolog Jean Deny, eski Türkçede “eli açık, cömert, yiğit” anlamlarına gelen “Akı” sözcüğünün, söyleniş ve anlam bakımlarından benzeri olan Arapça “Ahi” sözcüğüne (k harfinin, h harfi şeklinde telaffuzu) çevrildiği yönünde bir fikir ortaya atmış⁶³; “Akı” kelimesinin, “Divanü Lügati't Türk”, “Kutadgu Bilig” ve “Atabet'ül Hakayık” adlı ilk Türk- İslâm yazılı eserlerinde geçmesi, “Ahi” kelimesinin, Türkçe “Akı” kelimesinden geldiği yönündeki fikrin birçok araştırmacı tarafından kabul görmesine dayanak oluşturarak, “Ahi” kelimesinin kökenine ilişkin bir tartışma ortamı doğurmuştur⁶⁴.

Ahiliğin ne zaman, nerede kurulduğu ve nasıl bir gelişme gösterdiği henüz tam olarak açıklığa kavuşmuş değildir. Sir Ramsay gibi yabancı araştırmacılar Ahiliğin kökenini Bizans loncalarına bağlarken⁶⁵ Türk araştırmacılar Ramsay'ın aksine iki farklı görüş ileri sürmüştür. Fuat Köprülü, Ahiliği fütüvvetle ilişkilendirerek Ahiliğin kökenini İran ve Arap coğrafyasına bağlarken⁶⁶ Neşet Çağatay, Ahiliğin Anadolu'ya has bir kurum olduğunu savunmuştur⁶⁷.

“Ahi” kelimesinin Molla Câmî'nin Nefehâtü'l Üns adlı eserinde, 1048' de ölen İran'lı Ahî Ferec Zencanî'nin ünvanında⁶⁸ kullanması ve İranlı Prens Unsur'ul- Ma'ali Keykâvus'un “Kâbusnâme” adlı eserinde H. 457 (M. 1064) yılında ölen fütüvvet erbabı Ahi Ebu'l Ferec ez-

⁶¹ İbn Battûta, 2018: 276.

⁶² İbn Battûta, 2018: 275.

⁶³ Çağatay, 1974:51-52.

⁶⁴ Ahi kelimesinin Türkçe'deki Akı kelimesinden gelmiş olabileceği yönündeki görüşler için bkz.Karasoy, 2003: 1-23; Taeschner, 1953: 3-32.

⁶⁵ Ramsay, 1969: 4.

⁶⁶ Köprülü, 2018: 305-311.

⁶⁷ Çağatay, 1974: 53.

⁶⁸ Muallim Cevdet, 2008: 189.

Zencanî'den bahsedilmesi⁶⁹ pek çok araştırmacının Ahiliğin kökenini Anadolu öncesine bağlamalarına dayanak oluşturmuştur.

1.2. Ahilik-Fütüvvet İlişkisi

Fütüvvet; delikanlı, yiğit, eli açık, gözü pek, iyi huylu kişi anlamlarındaki feta (çoğulu fityan) kelimesinden türemiş Arapça bir kelime olup, eli açıklık, yiğitlik, gözü peklik ve başkalarına yardım eden olgun kişilik anlamlarını taşımaktadır⁷⁰.

Fütüvvet, Abbasiler Dönemi'nde ortaya çıkan, yiğitlik ve cömertlik ilkelerine bağlı, merkezi otoritenin zayıfladığı dönemlerde yönetime karşı koyabilen genç ve bekar erkeklerden oluşan sosyal sınıfı tanımlamak için kullanılan bir kavramdır⁷¹. Bu sosyal sınıfın üyeleri dönem kaynaklarında “*fityân*”, “*ayyâr*”, “*rind*” ve “*şatır*” adlarıyla da anılmaktadır⁷².

Fütüvvet kavramının nasıl bir gelişim gösterdiği tam olarak bilinmemekle birlikte, ilk gelişim evresi Cahiliye Dönemi Arap toplumundaki “*feta*” karakteri ile ilişkilendirilmektedir⁷³. Cahiliye Dönemi Arap toplumunda cömertlik ve yiğitlik iki önemli erdemdir. Bu erdemleri taşıyan ideal insan tipi feta olarak anılmaktadır. Bu dönemde cömertliği ile ün yapmış Hatem et-Tai'nin bu erdeminin Hz. Muhammed tarafından övülmesi, onun cömertlik bakımından İslâm alemince örnek kabul edilmesine vesile olmuştur. Tarih boyunca İslâm toplumunda cömertlik bakımından Hatem et-Tai, yiğitlik bakımından da Hz. Ali örnek gösterilmiştir⁷⁴.

Cahiliye döneminde münferit bir kişiliği yansıtan feta karakteri, İslâm'ın kabulünden sonra özellikle 9. yüzyılda gençler arasında yaygınlaşan sosyal bir birliğe dönüşmüştür⁷⁵. Yine aynı yüzyılda Horasan bölgesinde ortaya çıkan Melâmetiyye (Melamilik) akımı ile etkileşim sonrası fütüvvetin yapısında sufi nitelikler görülmeye başlamış ve tasavvuf yapılarına benzer bir kurumlaşma sürecine girilmiştir⁷⁶. Fütüvvet birliklerinin etkileşim sağladığı Melâmeti sufilerin her birinin esnaf olması, Ahiliğin hem fütüvvet hem de esnaf geleneği üzerine gelişmesini sağlamıştır⁷⁷.

Fütüvvet birlikleri, 12. yüzyıl başlarında Abbasi halifesi en-Nâsır li-Dinillâh zamanında teşkilât yapısına kavuşarak kurumsallaşmıştır⁷⁸. Bu dönemde Abbasi Devleti'nin hakimiyet sahası Bağdat ve Irak Bölgesi'ndeki küçük bir alanla sınırlı olup, bölgede mâli ve asayiş bakımından istikrarsızlık hakimdir. Halife Nâsır, ülkesinde güven ortamını sağlamak, olası Batîni

⁶⁹ Bayram, 2018: 19.

⁷⁰ Çağatay, 1974: 5.

⁷¹ Ocak, 1996: 261.

⁷² Ocak, 1996: 261.

⁷³ Teaschner, 1955: 6.

⁷⁴ Bayram, 2018: 26-27.

⁷⁵ Ocak, 1996: 261.

⁷⁶ Ocak, 1996: 261.

⁷⁷ Ocak, 1996: 261.

⁷⁸ Bayram, 2018: 35-36.

tehditlerine karşı koymak ve İslâm dünyasının birliğini sağlamak amacıyla düzensiz fütüvvet birliklerini tek çatı altında toplayarak, kendi çıkarları doğrultusunda İslâm dünyasında harekete geçirmiştir⁷⁹. Bunun için öncelikle fütüvvet ideolojisinin eski şeyhlerinden Salih el- Bağdadî'ni elinden fütüvvet şalvarı giyerek bu teşkilâta dahil olmuş, daha sonra Şafî mezhebine mensup olan danışmanı Şeyh Sihabü'd-din es-Sühreverdî'ye İmamiye ve diğer tasavvuf kaideleri doğrultusunda fütüvvet mensuplarının uymaları gereken adap kuralları ile tören ve merasimlerin açıklandığı yönetmelik niteliğinde bir fütüvvet-nâme hazırlatmıştır⁸⁰. Halife Nâsır, bu şekilde İmamiye mezhebi kaideleri ile Şia grupları, Sühreverdî vasıtasıyla da Sünni grupları fütüvvet teşkilâtına bağlamayı amaçlamıştır⁸¹.

Halife Nâsır, Hz. Osman döneminde İran'dan alınan fındık-endazlığı denilen oyununa büyük ilgi duymuş, bu oyunu oynamaya ve posta güvercini yetiştirmeye halkı teşvik ederek fütüvvet teşkilâtını güçlendirmiştir⁸².

Halife Nâsır, fütüvvet ülküsünü yaymak için pek çok mutasavvıfı himaye edip, döneminin bütün devlet adamlarına elçiler göndererek, fütüvvet teşkilâtına davet etmiştir. Bu dönemde pek çok hükümdar fütüvvet elbisesi giyerek, fütüvvet teşkilâtına dolayısı ile Nâsır'a bağlanmış, Nâsır kendisinden fütüvvet elbisesi olan şalvarı giymeyip, şedd kuşanmayanların hâkimiyetlerini meşru saymamıştır⁸³. Zamanla fütüvvet teşkilâtı tüm İslâm alemine yayılarak, İslâm dünyasının milis gücü haline gelmiştir. Nâsır, fütüvvet ülküsünü yaymak için gönderdiği şeyhler ve müritlerinin faaliyetleri ile İslâm dünyasının kontrolünü sağlamıştır⁸⁴.

Nâsır'dan sonra, halefleri olan son üç Abbasî halifesi, ez-Zahir bi Emrillah, el-Muntasır Billah ve el-Musta'sım Billah Nasır'ın siyasetini izleyerek fütüvvet teşkilâtının şeyhliğini ellerinde tutmuştur⁸⁵.

Hülagü Han'ın Abbasî halifeliğine son vermesiyle büyük zarar gören fütüvvet teşkilâtının şeyhliği, Mısır Memlûkluları'na sığınan Abbasî Şehzadesi el-Hâkim bi Emrillah'ın Memlûk sultanı Baybars tarafından halife olarak tanınmasıyla Memlûklular'a geçmiştir. Baybars'tan sonra zayıflayan fütüvvet ülküsü, esnaf loncalarının ahlâkî prensiplerini oluşturmuştur⁸⁶.

Fütüvvet birlikleri, mesleki kriterler esas alınarak kavî, seyfi ve şurbî olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Kavî gurubu sanatkârlardan, seyfi grubu askerlerden, şurbî grubu ise

⁷⁹ Bayram, 2018: 37.

⁸⁰ Bayram, 2018: 39.

⁸¹ Çelik, 2014: 98.

⁸² Çelik, 2014: 79.

⁸³ Bayram, 2018: 37.

⁸⁴ Hacıgökmen, 2017: 483.

⁸⁵ Bayram, 2018: 40.

⁸⁶ Teaschner, 1955: 17.

sanatkâr ve askerler dışında kalan fütüvvet ideolojisine bağlı halktan oluşmaktadır. Kavli gurubuna katılmak için sanatkâr olmak şartken, seyfi ya da şurbî gurubuna katılmak için Ahi adı verilen herhangi bir fütüvvet şeyhi adına şerbet içmek gerekmektedir⁸⁷. Sanatkârların fütüvvet birliklerine dahil olma süreci fütüvvet birliklerinin sufilerle etkileşim sürecine denk gelmektedir. Bu süreçte Horasan bölgesinde yaşayan Haf-si Haddad, Hamdûn-i Kassar gibi Melâmi akımına mensup sanatkârların fütüvvet birliklerine ilgi duyup dahil olmaları sanatkârların da fütüvvet birliklerine dahil olmalarını sağlamıştır⁸⁸.

1.3. Fütüvvetin Anadolu'da Resmîyet Kazanması

Anadolu'nun fütüvvet teşkilâtı ile ilk teması I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in, hocası Mecdüddin İshak'ı Abbasi halifesine cülusunu bildirmek üzere yollamasıyla başlamıştır. Anadolu'nun fütüvvet teşkilâtı ile bu temasından sonraki ilk resmi teması, İzzeddin Keykavus'un Sinop'un fethini halifeye bildirerek, fütüvvet teşkilâtına dahil olmak için yolladığı elçinin halife tarafından kabul edilip, Anadolu'ya şedd, fütüvvet şalvarı ve mektup niteliğindeki bir fütüvvetnâme ile gönderilmesi ile resmîyet kazanmıştır⁸⁹. Yine Alâaddin Keykubâd döneminde Halife Nâsır tarafından Anadolu'ya gönderilen Şeyh Sühreverdî, Alâaddin Keykubâd'a hil'at giydirip başta Celaledin Karatay olmak üzere pek çok devlet adamını kendi tarikatına bağlamıştır⁹⁰. Fütüvvetin, İslâmi prensipler barındırması ve Türk kültüründeki Alplik kavramına benzer ilkeler içermesi Türk kültüründe kolayca kabul görmesini sağlamış, Anadolu'da, fütüvvet teşkilâtına mensup Şeyh Evhadü'd-din el- Kirmânî ve Şeyh Nasirü'd-din Mahmud'un (Ahi Evren) faaliyetleri ve Anadolu Selçuklu sultanlarının bu şeyhleri himaye etmesi sonucu fütüvvet ülküsü hızlıca yayılmıştır.

Anadolu'ya fütüvvet teşkilatının temsilcisi yani Şeyhu's- şuyuhi'r-Rum olarak gelen Kirmanî Kayseri'ye yerleşmiş, halifeleri aracılığıyla buradan Sivas ve Tokat başta olmak üzere tüm Anadolu'ya yayılan Evhadîye hareketini başlatıp Ahilerin örgütlenmesi için gerekli alt yapıyı oluşturmuştur⁹¹.

Fütüvvet teşkilâtının Şeyhu's- şuyuhu Kirmanî'nin, Anadolu'dan ayrılmasından sonra Ahi Evren önderliğinde yapılan Ahiler; uç bölgeler, köyler ve şehirlerde hızla yayılarak, kadı, müderris, asker gibi devlet adamlarından tarikat şeyhlerine pek çok kişinin desteğini almışlardır⁹².

⁸⁷ Güllülü, 1992: 37.

⁸⁸ Ocak, 2018: 192.

⁸⁹ İzzeddin Keykavus'un saltanatını Abbasi halifeliğine bildirmek için Mecdüddin İshak'ı elçi olarak göndermesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Turan, 2018: 320; İbn Bibi, 2020: 183.

⁹⁰ İbn Bibi, 2020: 253-258.

⁹¹ Bayram, 1999: VIII.

⁹² Kazıcı, 1988: 541.

1.4. Fütüvvetin Anadolu'daki Temsilcisi Şeyh Evhadü'd-Din Hâmid El-Kirmânî

Asıl adı Evhadü'd-din Hâmid b. Ebi'l- Fahr el- Kirmânî'dir⁹³. Menakıbnâmesinde de bildirildiği üzere aslen Kirman'lı soylu bir aileden olup, Oğuzların Kirman'a girdikleri 575 (M/1179) yılında Kirman'dan Bağdat'a kaçmıştır⁹⁴. Bağdat'ta bir medreseye girmiş, kısa sürede muid (asistan) dercesine yükselmiş, Hakkâkiye Medresesi'nin müderrisi ölünce onun yerine müderrisliğe tayin edilmiştir. Bu medresede müderrislik yaparken tasavvufa meyletmiş ve Rüknu'd-din Ebü'l -Ganaim Muhammed es-Sücasî'yi kendine mürşit edinmiştir⁹⁵.

Menakıbnâmesinin birinci hikayesine göre Hanbeli Müctehid İbnü'l Cevzi ile Celâlüddîn Talîkanî, Sücasî'nin Hankâhına gelip irşad talebinde bulundukları sırada Sücasî kendisinden sonra irşad makamına Kirmânî'nin geçeceğini bildirince irşad faaliyetlerine başlamıştır⁹⁶.

Döneminin birçok mutasavvıfı gibi Abbasî halifesi en-Nasır li Dinillah'ın kurduğu fütüvvet teşkilâtına girmiş ve teşkilât içinde yükselerek Şeyhü's- şuyuhluk⁹⁷ makamına getirilmiştir. Bu nedenle Abbasi halifesinin hizmetinde diplomatik nedenlerle çeşitli ülkelere gönderilmiştir⁹⁸. Mekke, Kudüs, Mısır, Şam, Bağdat, Musul, Erbil, Vasıt, Şuşter, Şiraz, İsfahan, Hemedan, Huzistan, Şirvan, Gence, Nahcivan, Ahlat, Malatya ve Kayseri gittiği şehirlerden bazılarıdır⁹⁹.

13. yüzyılın başlarında Anadolu'ya fütüvvet teşkilatının temsilcisi ve Şeyhu's- şuyuhi'r-Rum olarak gelen Kirmânî, Evhadiyye hareketini başlatmış, bu hareket I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve oğlu I. Alâaddin Keykubâd zamanında iktidarın desteğini kazanmıştır. Sultan Alâaddin Keykubâd zamanında Kayseri'de yöneticilerle Türkmen dervişler arasında geçimsizlik baş göstermiş. Bu durum tehlike arz edince, Sultan Konya'dan Kayseri'ye gelmiş, Türkmen dervişlerin lehine bir siyaset izleyerek, Türkmenlere muhalif olan bazı ümeraları idam ettirerek durumun büyümesine engel olmuştur¹⁰⁰. Keykubâd'ın bu siyasetinden sonra hiç kimse Kirmânî'ye dokunmamıştır¹⁰¹.

Menakıbnâmesindeki altmış üçüncü hikâyeye göre, Fütüvvet teşkilatının Şeyhü's- şuyuh'u olan Şeyh Şeyh Şihabü'd-din ağır hasta iken Evhadü'd-din'in rüyasına girmiş ömrünün sona erdiğini fakat Şeyh Evhadü'd-din gelip cenaze namazını kıldırması için Cenab-ı Allah' a

⁹³ Bayram, 1999: 7.

⁹⁴ Bayram, 1999: 13.

⁹⁵ Bayram, 1999: 14.

⁹⁶ Bayram, 1999: 17.

⁹⁷ Şeylerin lideri.

⁹⁸ Bayram, 1999: 17.

⁹⁹ Bayram, 1999: 18.

¹⁰⁰ Bayram, 1999: 25.

¹⁰¹ Bayram, 1999: 25.

mehil istediğini bildirmiştir. Bu mesajı alan Evhadü'd-din Malatya'dan Bağdat'a gidip Suhreverdi'nin cenazesine yetişmiştir¹⁰². Bağdat'a giderken yerine Şeyhü's-şuyuh olarak Zeynüd-din Sadaka'yı vekil olarak bırakmıştır¹⁰³.

Evhadü'd-din 1234 yılında Şeyh Şihâbü'd-din Ebu afs Ömer es-Suhreverdi'den boşalan Şeyhu's-şuyuhluk makamına getirilmesi Sühreverdi'nin oğlu İmameddin ve taraftarları tarafından tepkiyle karşılanmıştır¹⁰⁴.

Evhadü'd-din'in nerede ve ne zaman öldüğü bilinmemekle beraber Menakıbnâmesinde geçen ikinci hikâyeye göre İslâm dünyasını kılıçtan geçiren Moğolların Anadolu halkına saldırmaması için Allah'a dua etmesi ve ihtiyarların duasının kabulüne vesile kılmasını istemesi uzun bir ömür sürdüğünü göstermektedir¹⁰⁵.

1.5. Anadolu'daki İlk Ahiler

Ahilerin Anadolu'ya ilk olarak ne zaman geldikleri ve nereye yerleştikleri kesin olarak bilinmemekle birlikte Anadolu'nun ilk Ahilerinden kabul edilen Baha Veled'in müridi olan Ahi Natur¹⁰⁶ ile Hüsameddin Çelebi'nin dedesi Ahi Türk'ün 12. yüzyılda Konya'da yaşadığı bilinmektedir. Eflâkî'nin eserinde geçen bir menkıbede Ahi Türk'le aynı dönemde yaşayan Ahi Kayser, Ahi Çoban ve Ahi Muhammed Sebzvari'nin Ahi Türk'ün babasının bağlılarından gösterilmesi¹⁰⁷ Hüsameddin Çelebi'nin ailesinin Konya şehrinin en eski Ahilerinden olabileceğini akla getirmektedir.

Anadolu'da Ahilerin ilk olarak yerleştikleri yerlerden birisi de Ahlat'tır. İbn Esir, 13. yüzyıl başlarında Ahlat Ahilerinin, hükümdarı tahttan indirecek kadar güçlü olduklarını bildirmektedir¹⁰⁸.

1293 tarihli Ahi Şerafeddin şecere-nâmesindeki soy silsilesine göre Ahi Şerafeddin'in yedinci kuşaktan dedesi Hasan el-Caferi 12. yüzyılda Hoy kentinden Ankara'ya gelmiştir¹⁰⁹.

1.6. Ahilerin Piri Ahi Evren

Çağdaş kaynaklarda Ahi Evren'in yaşantısına ilişkin farklı bilgiler olup, yaşadığı dönem tam olarak açıklığa kavuşmuş değildir. Vilâyet-nâme¹¹⁰, Menâkıb-ı Ahi Evran Veli ve Menâkıb-ı Ahî Cihân-ı Nasreddîn Ahi Evran¹¹¹ gibi menâkıb türündeki eserlerde Hacı Bektaş,

¹⁰² Bayram, 1999: 36.

¹⁰³ Bayram, 1999: 28.

¹⁰⁴ Bayram, 1999: 36.

¹⁰⁵ Bayram, 1999: 130-132.

¹⁰⁶ Ahmed Eflâkî, 2012: 87.

¹⁰⁷ Ahmed Eflâkî, 2012: 565.

¹⁰⁸ Moghaddam, 2017: 102.

¹⁰⁹ Erdoğan, 2011: 25.

¹¹⁰ "Hacı Bektaş'la Ahi Evren birbirlerini çok severlerdi. Hatta Ahi Evren, bir gün sohbet ederken kim dedi, bizi şeyh edinirse onun şeyhi, Hacı Bektaş Hünkâr'dır". Metin için bkz. Gölpınarlı, 2017: 49.

¹¹¹ "Ahi Evran, Hz. Muhammed 700 yılından sonra Ebû İshak ve Molla Hünkâr (Hacı Bektaş Veli) ile Anadolu'ya gelmişlerdir. Debbağlık etmişlerdir." Metin ayrıntısı için bkz. Köksal, 2012: 94.

Mevlânâ ve Baba İlyas ile çağdaş gösterilirken, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*¹¹² gibi vakayinâme türündeki eserlerde Orhan Bey’le çağdaş gösterilmiştir.

Menâkıb-ı Ahi Evran Veli’ye göre gerçek ismi Nasireddin Hoyi olan Ahi Evren, aslen Hoylu’dur. Kayseri’de dericilik yaparken Alâaddin’in Keykubâd’ın daveti üzerine Konya’ya gitmiş, Konya’dan Denizli’ye sürgüne gönderilmiştir. Denizli’de bir kasabada bir süre bahçıvanlık yaptıktan sonra Konya’ya geri dönmüştür¹¹³. Konya’dan Kırşehir’e geçen Ahi Evren burada saraçlar çarşısını açmış, bir hamamla bir de mescit yaptırmıştır¹¹⁴ (Görsel 1.1).

¹¹² “Ertuğrul zamanında Baba İlyas Divane vardı. Anadolu’ya Ertuğrul’la birlikte gelmişlerdi. Koçum Seydi vardı. Kendisi Baba İlyas halifesiydi. Bunlar kerametleri açık olan ve duaları makbul dervişlerdi. Oğlu Osman Gazi zamanında alimlerden Tursun Fakih vardı. Dervişlerden Baba Muhlis ve Osman Gazi’nin kayınbabası Edebalı vardı. Bunlar da duaları makbul dervişlerdi. Oğlu Orhan Gazi zamanında alimlerden Davud-ı Kayserî, Taceddin-i Kürdî ve dervişlerden Âşık Paşam Hazreti vardı. Geyikli Baba, Yunus Emre, Şeyh Tapduk Emre, Ahi Evren, Karaca Ahmet Sultan da Gazi Hünkâr zamanında yaşadılar. Bunlar da kerametleri açıkça ortada olan ve duaları kabul edilen dervişlerdir.” Metin ayrıntısı için bkz. Âşık Paşazâde, 2010: 254.

¹¹³ “Molla Celâleddîn’i, Şems-i Tebriz, derviş yaptı. Nasıl derviş yaptığını anlatırsak anlatacağımız şeyleri anlatmaya vaktimiz kalmaz. İsteyen Molla’ya ait menâkıpta bulur. Molla derviş olunca şehrin bütün bilginleri, Selim Han-ı Gâzî oğlu Kılıçarslan’ın oğlu Sultan Aliyüddîn Keyhusrev’e gidip bir derviş geldi dediler, ne yaptıysa yaptı, Molla Celâleddîn’i bizden ayırdı. Emret bize katılsın. Padişah, o dedi, bunca kitap okumuş, bunca bilgili er, erenlerden biri gelmiş, onu derviş yapmış, o da dervişlere katılmış, şimdi ben gel, dön, onlara katılma diyemem, bu doğru bir şey değil, ben diyemem.”

Bilginler, padişahın bu sözüne incindiler. Yanından çıktılar, böyle zalim bir padişahın hükmettiği şehirde oturmamız caiz değil dediler. Hepsini birden, bir perşembe günü Konya’dan çıkıp Arabistan’a doğru yola koyuldular.

Ertesi cuma günü, Konya’da hiçbir yerde ezan okunmadı. Bu hali padişaha bildirdiler. Sultan Alâeddîn bir adam gönderdi, olayı Şeyh Sadreddîn-i Konevî’ye bildirdi. Bilginleri geri getirmeye bir çare bulsun dedi. O gün Sadreddîn’in tekkesinde topluluk vardı, pilavlar, zerdeler pişmiş, türlü türlü yemekler hazırlanmıştı. Konya’daki ne kadar yoksul varsa oraya toplanmıştı. Sadreddîn-i Konevî padişahın gönderdiği adamdan bu sözü duyup şu olayı öğrenince nakıybini çağırdı, tez dedi, katırına bin, Denizli’ye git. Bağda bir bağcı var, şu şekilli. Bizden selâm söyle, şeyh seni çağırıyor de; ikinizde katıra binip hemen gelin.

Nakıyb, katıra binip gidince Sadreddîn-i Konevî, yemekleri indirtti, yalnız bir kişilik yemek ayırttı. Katır kırk adımda Denizli’ye vardı, bir bağın kapısının önünde durdu. Nakıyb, içeri girip bağcıya Şeyh’in selamını söyledi, dâvetini bildirdi. Ahi Evren, bağ sahibine gidip bize sefer düştü dedi, gel bağına sahip ol. Bağ sahibi, bu gelen kişiye asmadan üzüm devşir, ver de yesin dedi. Ahi Evren, o söylediğin asma nerededir? Bağ sahibi bunca zamandır buradasın, asmayı bilmiyor musun deyince Ahi Evren, ben dedi, bağ beklemeye söz verdim, asmayı dikmeye bellemeye değil. Bağ sahibi, kendisi gitti, o asmadan bir nice salkım üzüm getirdi, yediler. Sonra ikisi de katıra bindiler, gene kırk adımda Konya’ya geldiler. Ahi Evren, hemen yürü dedi, o bilginleri şehre çevir, cumanın vakti geçmeden şehre gelsinler.

Ahi Evren, Şeyh’in izniyle kalktı, üç adımda Çarşamba suyunun üst yanında bilginlere erişti. Bundan böyle gitmeye dedi, yol yok size. Bilginler, Ahi Evren’in sözünü dinlemediler. Ahi Evren, ey yer dedi, tut bunları. Yer bütün bilginlerin atlarını, develerini, katırlarını dizlerine kadar yuttu.

Bilginler, aman dediler, yer bizi salıversin, dönelim. Ahi Evren, ey yer dedi, bırak bunları ve yer hemen bunları salıverdi. Bunun üzerine yine gitmeye başladılar. Ahi Evren yer dedi, tut bunları. Yer, bu seferde dizlerine kadar tuttu. Aman geldi, salıverdi. Yine gitmeye koyuldular, Ahi Evren, hiddetle, yer dedi, tut. Bu sefer hepsini memelerine kadar yuttu. Özür dilediler, yine salıverdi... döndüler. Ahi Evren, çabuk olun dedi, cumanın vakti geçmesin. Kaba kuşluk şimdi dediler, nereden varacağız. Ahi Evren, gözlerinizi yumun dedi, yumdular. Açın dedi, açıldılar. Bir de baktılar Konya’nın içindeler hepsi yerli yerine vardı, Cuma kılındı. Bundan sonra Şeyh Sadreddîn, Ahi Evren’in belini bağladı, icazet verdi ona. Bir zaman Konya’da kaldı.” Bu menkıbe metni için bkz. Gölpınarlı, 2017: 49-51.

¹¹⁴ Altınok, 2004: 70.

Görsel 1. 1 Ahi Evreni Sembolize Eden Heykel

Ahi Evren'in yaşantısı gibi ölümüyle de ilgili tarihi kaynaklarda bilgiye rastlanmamaktadır. Menâkıb-ı Ahi Evran Veli'ye göre Ahi Evren, kendi kurduğu *Yabanlu Pazarı*'na düşman saldırısı sonucu at üzerinde savaşmış, sonunda yılan donuna girerek ölmüştür. Doksan üç yaşında olan Ahi Evren'in ölümüyle Yabanlu Pazarı harap olmuştur¹¹⁵.

Anadolu'da Ahi Evren hakkında anlatılan menkıbeler, Ahi Evren kişiliğinde pir kültü oluşmasına sebep olmuş ve Ahi Evren Ahilerin piri sayılmıştır. Ahi Evren'in menkıbevi ismi olan “evren”, “gök”, “kâinat” ve “yılan, ejderha” anlamlarına gelmektedir¹¹⁶. Ahi şecere-nâmelerine göre Ahi Evren'in ismine dair bir menkıbe şöyledir:

“Ahi Evran, Hz. Muhammed'in amcası Abbas'ın oğludur. Asıl adı Mahmud'dur. Ona Ahi Evran ismi, Bedir savaşında düşmana yılan gibi saldırdığı için Hz. Muhammed tarafından verilmiştir. Bu durumu gören Ashab da ona hediyeler verince Hz. Muhammed, Hz. Ali'ye “ya Ali sen ne verirsin?” demiştir. Ali cevaben “kızım Rukiye'yi amcam oğlu Sultan Ahi Evran'a verdim demiştir”. Bundan sonra Hz. Muhammed nikahlarını kıymış, üç gün üç gece düğün yapılmış, koyunlar, keçiler, sığırlar kesilmiştir. Üç gün sonra Ahi'nin matbahına girilip deriler ve gönler teslim edilip, renklerinin değiştirilmesi istenmiştir. Ahi Evran bir gece de bu derileri renklendirip Hz. Muhammed'in meclisine getirmiş, bu durumdan çok memnun kalan Hz. Peygamber Ahi Evran'ın beline şedd bağlayıp, icazet vermiş ve onu otuz iki esnafın

¹¹⁵ Altınok, 2004: 70.

Ahi Evren'in ölüm tarihi sonrasında Yabanlu Pazarı kullanılmıştır. Bu kullanımı, Kadı Muhyiddin İbnü Abdüzzahir ve İbni Bibi'nin anlatılarıyla doğrulamak mümkündür. Baybars döneminde kullanılan Pazar yeri 14. yüzyıldan sonra terk edilmiştir. Yabanlu Pazarı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Sümer, 1985.

¹¹⁶ Kazıcı, 1988: 541.

piri ilan etmiştir. Bundan sonra diyar diyar gezip bir yerde karar kılamayan Şeyh Mahmud, Ahi Evran ismi ile anılmıştır¹¹⁷.”

Bu menkıbede Ahi Evren’in yaşamına dair doğru bir kronoloji söz konusu değildir. Tarikatlarda tarikat kurucusuna kutsiyet kazandırmak için tarikat kurucusunun ilk İslâm büyüklerinden birisiyle ilişkilendirilmesi gelenek haline gelmiştir¹¹⁸. Ahiler de Ahi Evren’e kutsiyet kazandırmak için böyle bir kronoloji takip etmiş olmalıdır.

1.7. Ahiliğin (Fütüvvet Birliklerinin) Esnaf Teşkilâtına Dönüşümü

Ahilik Erken Osmanlı döneminde kentlerdeki baskın gücü sebebiyle güçlü bir taraftar kitlesine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Osman Gazi ve babası Ertuğrul Gazi’nin de Ahi örgütüne bu güce sahip olmak amacıyla katıldığı anlaşılmaktadır.

15 ve 16. yüzyıllarda fütüvvet birlikleri Safeviler’in propagandasını yaymak için kullanılmaya başlanmıştır. Tıpkı balkanlarda Osmanlı’nın fetih hareketlerinde Bektaşiliği kullanması gibi Safeviler de benzer örgütleri özellikle Anadolu’nun Alevi-Bektaşî inançlarına mensup bölgelerinde kullanmaya başlamıştır. Safevilerin bu politikası, Osmanlı İmparatorluğu’nu Şîî gruplara karşı harekete geçmiştir. Fütüvvet birliklerinin dahil olduğu Şîî-Melâmîye akımına mensup tüm gruplar imha edilirken esnaf bu grubun dışında bırakılarak geleneklerini yaşamalarına izin verilmiştir. Safevi İmparatorluğu’nun zayıflamasıyla Safeviler, Osmanlı İmparatorluğu içerisinde propagandalarını devam ettirememiş ve fütüvvet Sünnî bir karaktere bürünerek esnaf teşkilâtı içinde yaşatılmıştır¹¹⁹.

1.8. Ahiler ve Anadolu Siyaseti

Anadolu’da 13. yüzyılda tarih sahnesine çıkan Ahilerin Anadolu toplumunda yükseldikleri dönem, Moğol istilâsıyla merkezi idarenin zayıfladığı döneme denk gelmektedir. Osmanlıların merkezi idareyi kurdukları döneme kadar devam bu süreçte Ahilerin siyasi hayatta aktif rol aldıkları görülmektedir.

Orta çağ çağdaş kaynaklarına göre Ahilerin Selçuklu Dönemi’nde etkin oldukları siyasi olaylar şöyle sıralabilir:

İbn Bibi vakayinâmesine göre, Ahilerin Anadolu siyasetine müdahil oldukları ilk olay I. Gıyaseddin Keyhüsrev ile ağabeyi Rükneddin Süleyman Şah arasındaki iktidar mücadelesidir¹²⁰. Gıyaseddin Keyhüsrev, Konya’da tahta çıkınca en büyük ağabeyi Tokat Meliki Rükneddin Süleymanşah Konya’yı kuşatmıştır¹²¹. Kuşatma esnasında şehri dört ay savunan Konya Ahi reisleri daha fazla dayanamayacaklarını anlayınca Rükneddin Süleyman

¹¹⁷ Tarım, 1948, 78.

¹¹⁸ Tarım, 1948, 79.

¹¹⁹ Gölpınarlı, 1953: 93.

¹²⁰ Turan, 2018: 268-271; İbn Bibi, 2020: 60-64

¹²¹ Turan, 2018: 269; İbn Bibi, 2020: 60-61.

Şah'ın huzuruna bir elçi göndermiştir. Elçi, Süleyman Şah'a şehrin kuşatmasından vazgeçerse yüklü bir tazminat vereceklerini, vazgeçmezse Sultan Gıyaseddin'e ve ailesine zarar vermemesi koşuluyla Sultan Gıyaseddin şehri terk ettikten sonra şehrin kapılarını kendisine açacaklarını bildirmiştir. Bu teklif Melik Rükneddin'in hoşuna gitmiş, emirler, Ahiler ve devlet görevlilerinin şahitliğinde bir ahîtnâme kaleme almıştır. Bunun üzerine şehir halkı Gıyaseddin Keyhüsrev'e durumu bildirmiş, Rükneddin Süleyman Şah'ın kuşatmadan vazgeçmeyeceğini, eğer isterse şehri savunabileceklerini, istemezse kendini uğurlayabileceklerini söylemiştir. Gıyaseddin Keyhüsrev şehri terk etme kararı almış ve Gıyaseddin Keyhüsrev'in şehirden ayrıldıktan sonra Süleyman Şah tahta oturmuştur¹²².

Benzer bir olay III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in iki oğlu ile II. Mesud arasında yaşanmıştır. II. Mesud tahta çıkınca III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in annesi, yönetimin Keyhüsrev'in diğer iki oğlu ile de paylaşılmasını istemiş ve bu amaçla Karamanoğlu Güneri Bey ile Eşrefoğlu Halil Bey'den yardım istemiştir. İki taraf arasında çıkan bu çatışmayı Ahi Ahmet ve Konya Kadısı yatıştırılmıştır¹²³.

II. İzzeddin Keykavus'un döneminde önemli devlet adamlarından Şemseddin Hasoğuz ile Eseddin Ruzbeh'in yakınlaşmaları, Pervane Ebu Bekir ve Emir-i Dad Nusret'te kıskançlığa sebep olmuş, Sahip Şemseddin Muhammed'i de kıskırtan Ebu Bekir ve Emir-i Dad Nusret rünudlarla anlaşarak Şemseddin Hasoğuz ile Emir Eseddin Ruzbeh'i ortadan kaldırtıp, mallarını yağmalatmıştır¹²⁴. Sahip Şemseddin, Pervane Ebu Bekir ve Emir-Dad Nusret'in güçlendiğini görünce Pervane Ebu Bekir'in ortadan kaldırma kararı almıştır. Bu durumu sezinleyen Pervane, Konya Ahilerini yanına çekip padişaha karşı isyan etmelerini istemiştir. Konya Ahileri Pervane'ye Sahip Şemseddin ile aralarındaki anlaşmazlıktan dolayı isyan edip padişahın nimetlerine nankörlük edemeyeceklerini bildirmiştir. Bu esnada Pervane'ye karşı Konya subaşılığına gönderilen Emir Şemseddin Yavtaş'ı Konya Ahileri karşılamış, devlet işlerinde ona yardım etmiştir. Emir Şemseddin Yavtaş ve Ahiler Pervane'nin kaçma ihtimaline karşı yollara gözcüler koymuş bu yüzden Pervane mağara ve bahçelere sığınmıştır¹²⁵.

Moğol kağanının II. İzzeddin Keykavus yerine Melik Rükneddin'i atamasıyla Melik Rükneddin'in adamları Sahip Şemseddin'e ortadan kaldırmak istemişler, durumu haber alan

¹²² İbn Bibi 2020: 61-64; Turan, 2018: 268-271.

¹²³ Turan, 2018: 605.

¹²⁴ İbn Bibi, 2020: 517- 523.

¹²⁵ İbn Bibi, 2020: 524-528.

Sahip Şemseddin evinden çıkmamıştır. Bu esnada Zaimü'd-dar Tusi oğlu Necmeddin'in emriyle Konya Ahileri ile fityanları, Sahib'in evini koruma çemberine almıştır¹²⁶.

Ahiler, Beylikler döneminde de Anadolu siyasetinde aktif rol almışlardır. Ahilerin beylikler dönemindeki siyasi alanda rol aldıkları olaylar şöyle sıralanabilir.

Sivas hâkimi Kadı Burhaneddin ile muhalifi Hacı Şahgeldi arasındaki elçilik görevini dindarlık ve dürüstlüğü ile tanınan Emir Ahi İsa üstlenmiştir¹²⁷.

Kadı Burhaneddin'in emirlerinden Ahi Nevruz, Kadı Burhaneddin'i ortadan kaldırmak için Feridun, Osman Dulkadir, Kör Beyazıt, Muhammed Tugay Timur ve birkaç askerle bir suikast planı hazırlamıştır. Mahmud Fic'in uyarısıyla durumdan haberdar olan sultan, Ahi Nevruz ve yanlılarını ortadan kaldırtmıştır¹²⁸.

Osman Bey, Bursa'nın fethi için Orhan Bey'in yanında Köse Mihal, Turgut Alp, Şeyh Mahmud ve Edebalı'nın kardeşinin oğlu Ahi Hasan'ı görevlendirmiş, Müslümanlar Bursa'ya girdiğinde de kaleye ilk olarak Ahi Hasan tırmanmıştır¹²⁹.

1.9. Ahilerin Moğollara Karşı Siyaseti

Ahiler, Moğollara karşı katı bir siyaset izlemiş ve Moğollarla mücadelede ilk safta yer almıştır. 1243 tarihli Moğol istilâsında Kayseri Ahileri, Moğolların Sivas'tan Kayseri'ye hareket ettiklerini öğrenince kaleleri ve burçları sağlamlaştırmıştır. Moğollar şehri kuşatıp Debbağlar Çarşısı tarafındaki sura mancınıklarla saldırınca Ahilerin ve şehir halkının direnişi ile karşılaşmıştır¹³⁰. Şehri on beş gün boyunca savunan Ahiler, Battal Mescidi yanındaki dağda Moğollara pusu kurup, ciddi kayıplar vermelerini sağlamıştır. Kent, muhafızbaşı Hacuk oğlu Hüsam'ın ihaneti ile düşmüş, kent halkı ve Ahiler kılıçtan geçirilmiştir¹³¹.

Anonim Selçuknâme'ye göre Gazan Han'ın Konya'daki elçisi, adaletsizlik yaptığı için Ahi Ahmed Şah tarafından şehirden kovulmuştur¹³².

¹²⁶ İbn Bibi, 2020: 546-547.

¹²⁷ Aziz bin Erdesir-i Esterabadi, 2014: 223.

¹²⁸ Aziz bin Erdesir-i Esterabadi, 2014: 274-285.

¹²⁹ Âşık Paşazâde, 2010: 71-72.

¹³⁰ Eravşar, 1996: 72.

¹³¹ İbn Bibi, 2020: 502-504.

¹³² Anonim Selçuknâme, 2004: 69.

1.10. Ahilerin Karamanoğulları'na Karşı Siyaseti

Ahiler, Karamanoğulları'nın Konya'yı işgali sırasında kimi zaman Karamanoğulları'nın yanında kimi zaman da karşı safında yer alarak iki farklı siyaset izlemiştir. Dönem kronikleri Ahilerin Karamanoğulları'na karşı tutumlarını şöyle anlatmıştır:

Kendini Sultan İzzeddin Keykavus'un oğlu Gıyaseddin Siyavuş olarak tanıtan Cimri adında birisi tarih sahnesine çıkmış ve Karamanoğlu Mehmet Bey'i kendisine inandırmıştır¹³³. Karamanoğlu Mehmet Bey, Konya Naibi Emineddin Mikail'e elçi göndererek en kısa zamanda gelip Cimri'ye bağlılıklarını bildirmelerini istemiştir. Naib Emineddin, bu çağrıyı dikkate almayınca Karamanoğulları Konya'ya saldırıp, Ahiler ve rünudların yardımıyla Atpazarı ve Çaşnigir kapılarını ateşe vermiştir¹³⁴. Naib Emineddin'i öldüren Karamanoğulları şehrin ileri gelenleri ile Ahileri, Cimri'ye biate zorlamıştır¹³⁵.

Karamanoğulları Konya'dan sonra sırasıyla Akşehir ve Afyon'u işgal etmiş, Afyon dönüşünde Moğol ordusunun Konya'ya geri döndüğünü öğrenince Konya'ya yönelmiştir. Konya'da Kadı Sıraceddin Urmevi'nin fetvasıyla örgütlenen Konya halkı ile Ahiler¹³⁶ şehrin kapılarını kapatmıştır. Ahi Ahmed Şah, Ahi Hamid ve şehir iğdişbaşı Fahreddin kaleyi mancınıklarla savunarak Karamanoğulları'na geçit vermemişlerdir¹³⁷.

1.11. Ahiler ve Kentlerin Yönetimi

Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından sonra oluşan yönetim boşluğunda, Ahiler bazı kentlerin yönetimini üstlenmiştir. Beylikler Dönemi'nde Anadolu'ya gelen İbn Battûta Aksaray'ın Emir Şerif Hüseyin¹³⁸, Niğde'nin Emir Ahi Caruk¹³⁹, Kayseri'nin de Emir Ali¹⁴⁰ gibi Ahiler tarafından yönetildiğine şahit olmuş ve Anadolu kentlerindeki Ahi yönetimini şöyle dile getirmiştir:

“Yörenin törelerinden biri de hükümdar bulunmadığı takdirde şehirde Ahilerin idareyi ellerine almaları, bir nevi hükümet etmeleridir. Ahi, gücü ölçüsünde geleni gideni ağırlar, giydirir, misafirin altına binek verir. Davranışları, buyrukları ve ata binışleriyle tıpkı bir hükümdar gibi hareket ediyorlar¹⁴¹.”

Ahiler, Ankara'da da 1343 ile 1362 yılları arasında ortaya çıkan yönetim boşluğunda merkezi otoriteye bağlı kalarak kenti yönetmiştir¹⁴². Başlarında Ahi reisleri bulunan Ahi

¹³³ İbn Bibi, 2020: 629-630.

¹³⁴ İbn Bibi, 2020: 629-630.

¹³⁵ İbn Bibi, 2020: 636.

¹³⁶ İbn Bibi, 2020: 637-640.

¹³⁷ Anonim Selçuknâme, 2004: 50.

¹³⁸ İbn Battûta: 2018: 284.

¹³⁹ İbn Battûta: 2018: 284.

¹⁴⁰ İbn Battûta: 2018: 285.

¹⁴¹ İbn Battûta: 2018: 285.

¹⁴² Hacıgökmen, 2011: 33-34.

hükümetine sırasıyla: Ahi Hüsameddin Hüseyin, onun ölümüyle oğlu Ahi Şerafeddin, Ahi Şerafeddin'in ölümünden sonra da oğulları Yusuf, Hasan ve Hüseyin başkanlık etmiştir¹⁴³. Ankara'daki Ahi iktidarı, Ahilerin 1362 yılında şehri Sultan Murad'a devretmeleriyle son bulmuştur. Neşrî tarihinde bu olay şöyle anlatılmıştır.

“Rivayet edilir ki, çünkü Sultan Murat Gazi hicretün yedi yüz altmışında serîr-i saltanata oturub, Karasi iline müstevli oldu. Hayrüddin Paşa ol vakit Bursa'ya kadı idi, anı Kadı-ı 'Asker idindi. Leşker cem'idüb, diledi kim Rum iline geçüp gazalar ide. Bu etrafın mülûki Bursa'ya kasd itdiler. Sultan Murad Gazi anı işüdüb 'ulemâyı cem' idüb istifta idüb, eytdi: “iş-bu leşkeri kâfir niyyekine cem'idüb müteveccih oldum-kim, Gelibolı'dan geçüp küffar'a gaza idem. Bu taraftan mülûk-i zaleme, müslimîn üzere kasd itdiler. Küffar niyyetine cem' olan leşkerlerle bunların muharebesi caiz olub, gaza niyyetin tehir itmek reva olur mı?” didi. Ulemâ eytdiler: “küffara gaza nefîr-i 'âm olmasa farz-ı kifayedür. Ammâ müminlerden mezalimi def' itmek farz-ı 'ayndur” didiler. Pes Sultan Murad Gazi dahi gaza-yı tehir idüb, dönüb, serhadd-i Rum'a, Kal'a-i Selâsil'e geldi ki şimdi ana Engürü denilür. Ol diyârun müfsidler kam itti. Dirler ki ol vakit kal'a-i Engürriye Ahiler elinde idi. Sultan Murad Gazi yakın gelicek, Ahiler istikbâl idüb, dönüb, kal'ayı teslim itdiler. Çünkü Sultan Murad Gazi eline çomağı alub, eytdi: “bre ey devletsizler, hiç akçacük gördüğümüz yok mıdır ki, böyle kırılışursuz?” dedi. Ve bil cümle, ol diyarun işin tamam idüb, Sultan Öyüğü'ne geldi¹⁴⁴.”

TTK yazmalar bölümünde yer alan *Hadikatü's- Selâtin* adlı eserde de Ankara'daki Ahi yönetimine yer verilmiştir.

“Şehirde Ahi demekle ma'ruf kimseler hâkim ve vâliydi. Şehri aduvdan korurlardı. Her birinin kapusunda ve tapusunda asker süretinde birkaç yüz kişi bulunurdu. Padişahlar gibi geçinirlerdi. Meğer sonradan mestur olan devlet-i Osmaniye zuhûra başlayınca yevmen ve kuyûmen livâ-ı haşmetleri söndü¹⁴⁵.”

1.12. Ahilerin Toplumsal Sınıf Olarak Katıldıkları Etkinlikler

Ahilerin Orta çağ boyunca toplumun üst sınıfı olarak çeşitli tören ve kutlamalara katıldıkları görülmektedir. İbn Batutâ, Denizli'de geçirdiği bir Ramazan Bayramı'nda Davul, zurna ve borularla sultana eşlik eden silahlı Ahi yiğitlerine şahit olmuştur. Mezarda kestikleri kurbanları fakirlere dağıtan Ahiler, namazdan sonra sultanın konağına gitmiştir. Sultanın konağında fakihler, şeyhler ve Ahilerin bulunduğu gurupla yoksullar ve düşkünlerin bulunduğu grup için iki farklı sofraya kurulduğunu anlatmıştır¹⁴⁶.

Orta çağ kroniklerinde Ahilerin tahta çıkış törenleri gibi önemli protokol görevlerine katıldıkları görülmektedir. İzzeddin Keykavus, tahta çıkmak için Konya'ya geldiğinde şehrin ileri gelenleri, Ahiler ve mehter takımından oluşan bir topluluk tarafından karşılanmıştır. Bu

¹⁴³ Ahmed Tevhid, 2015: 117.

¹⁴⁴ Hacıgökmen, 2011: 36; Neşrî, 1995: 193-193.

¹⁴⁵ Hacıgökmen, 2011: 33.

¹⁴⁶ İbn Battûta: 2018: 281.

topluluk, padişahı tahta oturtuktan sonra saçılar saçmış, padişaha çeşitli hediyeler sunmuştur¹⁴⁷.

Ahilerin katıldığı bir başka tahta çıkış töreni ise Alâaddin Keykubâd'ın tahta çıkış törenidir. İzzeddin Keykavus'un ölümünden sonra Malatya'daki Minşar Kalesi'nde esir tutulan Alâaddin Keykubâd, Melik'ül-Ümera Seyfeddin Ayaba'nın önderliğindeki heyet tarafından tahta çıkarılmak üzere kaleden alınmıştır. Konya'ya gitmek için yola çıkan Keykubâd'a Aksaray'dan Konya'ya kadar Ahiler ve iğdişlerden oluşan bir topluluk eşlik etmiştir. Konya'ya ulaşan Sultan'ı içinde Ahilerin de bulunduğu topluluk karşılamıştır¹⁴⁸.

Ahiler, sultanların tahta çıkış törenlerinin yanı sıra şehre gelen elçiler şerefine düzenlenen karşılama törenlerine de katılmıştır. Alâaddin Keykubâd'ın tahta çıkmasından sonra Abbasi Halifesi Nasır'ın, Alâaddin Keykubâd'a Rum ülkesinin naibliğini vermek üzere gönderdiği elçi Ömer bin Muhammed el-Sühreverdî, Zencirli mevkiinde Konya kadısı, mutasavvıflar ve Ahilerden oluşan bir grup tarafından karşılanmıştır.¹⁴⁹

Ahilerin 13 ve 14. yüzyıllardaki faaliyetleri, Ahilerin devletin nezdinde etkin bir grup olduklarını göstermekte ve bu grubun hem siyasi hem de askeri olarak bir güç oluşturduğu anlaşılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

AHİ DÜŞÜNCESİNİN MERKEZİNDEKİ YAPI; ZAVİYE

Zaviye, bir sofunun ibadet için çekildiği تنها yeri, ifade etmek için kullanılan bir kelimedir¹⁵⁰. Genel anlamda zaviyeler; köy, kasaba, şehir gibi yerleşim yerleri ile bu yerleşim

¹⁴⁷ İbn Bibi, 2020: 141-143.

¹⁴⁸ İbn Bibi, 2020: 237-239.

¹⁴⁹ İbn Bibi, 2020: 253-258.

¹⁵⁰ Doğan, 1977: 163; Özön, 1971: 849.

yerleri arasındaki yollar üzerinde kurulan, herhangi bir tarikata mensup şeyh ve dervişlerin ikamet ettiği, yolcuların ücretsiz olarak konaklayıp ağırlandıkları kuruluşlardır¹⁵¹.

Zaviyelerin kökeni; Budizm, Yahudilik ve Hristiyan mistizmine dayanmaktadır¹⁵². İlk zaviyelerin nerede ve ne zaman kurulduğu bilinmemekle beraber, Lami Çelebi'nin "Nefehât-el Üns" adlı eserindeki bir hikâyeye dayanarak ilk zaviyenin Şam yakınındaki Remle bölgesinde Hristiyan Emir Tersa tarafından Kufeli Ebu Haşim Osman bin Şerik için kurulduğu kabul edilmektedir¹⁵³.

"Anın sebebi ol idi ki Mir-i Tersa bir gün şikâra gitmiş idi ve yolca gördü ki bu taifeden iki kimse birbirleri ile buluşdılar ve elleriyle birbirini tutub koşuşdılar ve hemin orada yine oturdılar ve taamdan neleri var ise ortaya koyub yidiler. Badehu vidalaşub gitdiler. Emir-i Tersa'ya anların birbirleriyle muamele ve ülfetleri hoş geldi. Anlardan birini çıkırdı ve sordu ki "ol müfarakat ettigün kim idi?" Ayıtdı "Bilmezem" ve yine sordu ki "mülâkatınıza sebep ne idi?" Ayıtdı. "Nesne değüldür" ve ayıtdı. "Ol kimse ne yirdedür bilür misin?" Ayıtdı. "Bilmezem." Pes ol emir ayıtdı. "Birbiriniz ile ülfete sebep ne idi?" Ayıtdı. "Bu bizim tarikımızdır." Emir ayıtdı. "Hiç sizün bir mekânınız var mıdır ki anda cem'olasınız?" Ayıtdı. "Yokdur." Emir Ayıtdı. "İmdi ben sizün içün bir yer edeyim ki siz anda olasız." Pes varub Remle'de bir hankâh düzdi¹⁵⁴."

İslâm mimarisinde zaviye yapıları, 8. yüzyılın sonu ile 9. yüzyılın başlarında ortaya çıkan sufizm akımıyla birlikte görülmeye başlamıştır. 9. yüzyıldan itibaren sufizmin ekolleşmeye başlaması sufizmin Mısır ve İran kollarından yayılmasına yol açmıştır. Sufizm, Mısır üzerinden Fas, Cezayir ve Tunus'a; İran üzerinden Harzem ve Maverâünnehir'e kadar yayılmıştır¹⁵⁵. Sufizmin yayılışı çok sayıda zaviye yapısının inşa edilmesini sağlamıştır. 11. ve 13. yüzyıllarda Abbasi Halifeliği'nin zayıflamasıyla, yerel emirlerin bağımsızlıklarını ilan edebilmek için dini dayanak olarak tekke ve zaviyeler açmaları; Haçlı seferleri sırasında manevi huzur arayan halkın zaviyelere sığınması; zengin halkın mallarını evlatlarına bırakmak için zaviyeler açmaları ve bu zaviyelere zengin vakıflar kurarak vakıfların idaresini çocuklarına bırakmaları gibi nedenlerle hızla yayılım göstermiştir¹⁵⁶.

¹⁵¹ Ocak, 1978: 248.

¹⁵² Ocak, 1978: 247.

¹⁵³ Ocak, 1978: 247.

¹⁵⁴ Doğan, 1977: 17-18; Cami İbn Ahmed, 1971: 97.

¹⁵⁵ Ocak, 1978: 248.

¹⁵⁶ Ocak, 1978: 248.

Anadolu’da asitâne¹⁵⁷, dergâh¹⁵⁸, hankâh¹⁵⁹, tekke¹⁶⁰ ve ribat¹⁶¹ isimleriyle de anılan zaviye yapılarının ilk nerede ve ne zaman kurulduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte, zaviyelerin yaygınlaşması, Anadolu’da sufiliğin yayılışı ile paralel bir gelişme göstermiştir.

Anadolu’daki sufizm hareketi, Selçuklu Devleti’nin güçlenip Türk-İslâm şehirlerinin boy göstermesiyle İran, Mısır, Irak ve Suriye sufileri ile Horasan ve Mâverâünnehir bölgesindeki sufilerin Anadolu’ya göç hareketi başlamıştır. Sufilerin Anadolu’ya göç hareketi, Moğol istilâları ile artmış, Moğolların önünden kaçan Türkistan’lı, İran’lı ve Harezmi’li çok sayıda sufi Anadolu’ya gelmiştir¹⁶². Bu dönemde Anadolu’ya gelen ünlü sufilerden Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, Muhyiddîn Arabî ve Sadreddin Muhammed bin İshak el-Konevî Konya’ya; Evhadüddin Kirmânî Kayseri’ye; Fahreddin Irakî Tokat ve Kayseri’ye; Necmeddin Dâye

¹⁵⁷ Farsça “eşik” anlamına gelen Asitâne kelimesi bir tarikatın çeşitli yapıları arasında en üstün kabul edilenidir. Bu yönü ile asitâneler, hankâh yapıları ile hem işlev hem de büyüklük açısından eşit nitelikteki yapılardır. Asitâne yapıları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Doğan, 1977: 78; Özön, 1971: 41.

¹⁵⁸ Dergâh kelimesi Farsça “kapı” anlamına gelmekte olup, önem bakımından diğer tarikat yapılarından aşağıda olan zikir yapıları için kullanılan bir terimdir. Dergâh yapıları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Doğan, 1977: 78

¹⁵⁹ Bir tarikata ait yapılar içerisinde diğer şubelere göre daha üstün olan ya da bünyesinde o tarikatın kurucu pirinin türbesi bulunan yapılar “hankâh” olarak adlandırılmaktadır. Hankâh yapıları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Doğan, 1977: 72.

Hankâhların idare biçimi bölgelere göre farklılık göstermekte olup Mısır, Suriye ve Filistin’deki hankâhlar belirli bir tarikate bağlı bulunmayan ve devletin görevlendirdiği bir yönetici tarafından idare edilirken, Horasan, İran ve Hindistan’daki hankâhlar bir tarikate bağlı bulunup, o tarikatın piri idaresindedir. Anadolu hem devlete hem de bir tarikatın pirine bağlı hankâhlar bulunmaktadır. Konya’daki Sahip Ata Hankâhı devlet idaresindeyken Mevlâna Hankâhı tarikat liderinin idaresindedir. Ayrıntı için bkz. Doğan, 1977: 72.

¹⁶⁰ Tekke, aynı tarikata mensup kişilerin tarikat ilkeleri doğrultusunda toplanma, ayin, tören ve barınma gibi ihtiyaçlarını karşılamak üzere inşa edilmiş yapılara verilen isimdir. Tekke kelimesi tarikatları kapsayan tüm yapılar için de kullanılan genel bir terimdir. Tekke hakkında kapsamlı bilgi için bkz. Doğan, 1977: 78; Özön, 1971: 41.

Tekke yapıları dini- mistik karakterli olduğu gibi dini-mistik karakterlerinin dışında işlevleri ile öne çıkan Tekke yapıları da mevcuttur. Bu tip işlevin öne çıktığı tekkelerden birisi miskinler tekkesidir. Günümüzde “uyuşuk, tembel”, anlamında kullanılan “miskin” kelimesi önceleri cüzzam hastalığına yakalanan insanlar için kullanılmaktadır. Miskinler tekkesi cüzzam hastalığına yakalanıp tedavi şartlarının yetersizliği nedeni ile çeşitli uzuvlarını kaybeden insanların yaşadığı tekkedir. Bu tekkeler, fiziksel görünüşleri yüzünden toplum tarafından dışlanan insanlar için bir nevi sosyal yardım ve rehabilitasyon merkezi niteliğindeki kuruluşlar olmalıdır. 13. yüzyılda Konya’da, Sultan Alâaddin tarafından vakfedilmiş Sırçalı Sultan Miskinler Tekkesi bulunmaktadır. İşlevin öne çıktığı diğer tekke yapıları, belirli bir spor dalına yönelik tekkelerdir. Bu tekkeler, “Pehlivanlar Tekkesi”, “Okçular Tekkesi” ve “Güreşçiler Tekkesi” gibi ait olduğu spor dalına ait isimler almaktadır. Belirli bir spor dalına ait tekkelerde ilgili spor dalına yönelik sporcular yetiştirilip, çeşitli müsabakalar düzenlenmektedir. İşlevin öne çıktığı tekke yapıları için bkz. Doğan, 1977: 62-64.

¹⁶¹ Ribat, sınır boylarında cihad ve gaza uğruna savaşan savaşçıların yaşadığı korunaklı yapılara verilen isimdir. Genellikle sınır boylarında ve stratejik önemi olan yerlerde kurulan ribatlara, düşman saldırıları durumunda savunmasız halk gelip barınmaktadır. Ribatların etrafı savunma duvarları ile çevrilmiş olup, bünyesinde binalar, ahır, ambar, gözetleme kuleleri, mescit ve hamam gibi yapılar bulunmaktadır. Ribat yapıları hakkında detaylı bilgi için bkz. Doğan, 1978: 89; Köprülü, 1942: 268.

Ortaya çıktığı dönem itibarı ile askeri- dini niteliğe sahip olan ribatlar, İslâm alemindeki cihad ve gaza hareketinin zayıflamasıyla işlev değişikliğine yönelerek tarikat ehlinin barındığı zaviye yapıların işlevlerini üstlenmiş, ana yollar ile tehlikeli bölgelerde yolcu ve kervanların konakladığı ribatlar ise kervansaray, han ve menzil adlarıyla anılan hayır kurumlarına dönüşmüştür. Ribatların zaviye yapılarına dönüşümü için bkz. Doğan, 1977: 90-91.

¹⁶² Köprülü, 2018: 290.

Sivas'a yerleşmiştir¹⁶³. Sufiler yerleştikleri bu şehirlerde kendi zaviyelerini kurarak öğretilerini yaymıştır.

Sufilerin Anadolu'ya geldikleri dönemde Anadolu'da yasalar ve dini uygulamalar Sünnî İslâm anlayışını benimseyen saray ve medresenin tekelindedir. Medrese, toplumsal yaşamı düzenleyen elit bir ulema grubu yaratmıştır¹⁶⁴. Sufiler Anadolu coğrafyasında tutunmak için hem bu elit ulema grubu ile hem de diğer sufi gruplar ile mücadele etmek zorunda kalmış, Anadolu toplumundaki güçlerini görünür kılmak için zaviyeler kurmuştur¹⁶⁵. Bu dönem, Anadolu'ya gelen her sufi gibi fütüvvet ilkeleri çevresinde örgütlenen Ahiler de Anadolu toplumundaki güçlerini görünür kılmak için zaviye yapılarını inşa etmiştir.

Anadolu'nun 13. ve 14. yüzyıllardaki siyasi ve dini koşulları Anadolu'daki bütün sufi gruplara ait zaviye yapıları gibi Ahi zaviyelerinin de hızla yayılmasını sağlamıştır. Alâaddin Keykubâd'dan sonra siyasi otoritenin zayıflaması, taht kavgaları, Moğol istilâsı ile Rum ve Ermenilerle yapılan savaşlar Anadolu'da asayişin bozulmasına ve refah seviyesinin düşmesine sebep olmuştur. Bozulan sosyal düzen karşısında huzuru kaybeden halk zaviyelere sığınmıştır¹⁶⁶. Yine bu dönem merkezi idarenin zayıflaması ile yerel hakimiyeti ele geçirmek isteyen emirler, hem şeyhlerin maddi ve manevi nüfuzundan yararlanmak hem de topraklarını zaviyelere vakfederek koruma altına almak için çok sayıda zaviye yapısı inşa etmiştir¹⁶⁷. Kayseri'deki Emir Ali Zaviyesi, Sivas'taki Ahi Emir Ahmet Zaviyesi Tokat'taki Ahi Tayi Zaviyesi emirlerin baniliğinde inşa edildiği bilinen Ahi zaviyeleridir¹⁶⁸. 14 yüzyılın ilk yarısında Anadolu seyahati esnasında Kayseri'de Ahi Emir Ali'nin zaviyesinde konaklayan İbn Battûta'nın anlatılarına göre Emir Ali bu zaviyede, zaviye mensuplarıyla ve diğer halkla toplanmaktadır¹⁶⁹. İbn Battûta'nın burada zaviye mensupları olarak kastettiği kişiler Emir Ali'nin önderliğinde fütüvvet ilkeleri doğrultusunda örgütlenmiş askeri nitelikli gençler olmalıdır. Ahi zaviyesi kuran emirler zaviye aracılığıyla hem halkla bütünleşmiş hem de zaviye bünyesine toplanan gençlerden askeri bir kuvvet oluşturmuş olmalıdır. Konya'daki Ahi Ahmed'in emrinde binlerce asker bulunduğu dönem kaynaklarında bildirilmektedir¹⁷⁰.

Dönem kaynakları diğer sufi zaviyelerinden farklı olarak Ahi zaviyelerinin sanatkârların baniliğinde de inşa edildiğini göstermektedir. 13. ve 14. yüzyıllarda sanatkâr Ahilerin baniliğinde inşa edildiği bilinen zaviyeler; Antalya'da Ahi Yusuf Zaviyesi (kılıçcı), Sivas'ta

¹⁶³ Köprülü, 2018: 292-293.

¹⁶⁴ Wolper, 2003: 18.

¹⁶⁵ Wolper, 2003: 18.

¹⁶⁶ Köprülü, 2018: 295-296.

¹⁶⁷ Köprülü, 2018: 296.

¹⁶⁸ Emirlerin baniliğinde inşa edilen Ahi Zaviyeleri için bkz. Katalog: 91, Katalog: 76, Katalog: 103.

¹⁶⁹ İbn Battûta, 2018: 285.

¹⁷⁰ Ahmet Eflâkî, 2012: 571.

Bıçakçı Ahmet Zaviyesi (bıçakçı), Tokat Niksar'daki Ahi Yusuf (Perende) Zaviyesi (semerci) ile Ahi Mahmut Zaviyesi'dir (keçeci)¹⁷¹.

14. yüzyılda Anadolu'ya gelen İbn Battûta, Anadolu'da sanatkârların baniliğinde inşa edilen Ahi zaviyelerine konuk olmuş ve bu zaviyelerin kuruluşu ile işleyişi hakkında önemli bilgiler vermiştir. İbn Battûta, Antalya'ya seyahatinin ilk günü şeyh Şîhabeddin Hamevenî'nin medresesinde kalmış, ikinci günü genç bir Ahi tarafından yemeğe davet edilmiştir. Daveti kabul eden İbn Battûta, gencin yanlarından ayrılmasından sonra Hamevi'ye gencin yoksul birisine benzediğini, ona yük olmak istemediğini belirtmiştir. Bunun üzerine Hamevî, gencin emrinde iki yüz kadar zanaatkâr bulunan bir derici ustası olduğunu ve bu zanaatkârların kendisini önder seçerek bir zaviye kurduklarını söylemiştir¹⁷². İbn Battûta'nın sanatkârların baniliğinde inşa edilen Ahi zaviyelerinin kuruluş süreci ve işleyişine dair başka bir anlatısı şöyledir:

“Ahi onlara göre, sanat ve zanaatının erbabını toplayıp işi olmayan genç bekârları bir araya getiren adamdır. Onlar, Ahıyı başlarına geçirip önder yaparlar. Fütüvvet denen şey budur. Önder olan adam, bir tekke yaptırarak halı, kilim, kandil gibi gerekli eşyalarla donatır orayı. Onun arkadaşları geçimlerini sağlayacak kazancı elde etmek için gün boyu çalışırlar. Kazandıkları parayı ikindiden sonra topluca getirip başkana verirler. Bu parayla tekkenin ihtiyaçları karşılanır, beraber yaşama için gerekli yiyecek ve meyveler satın alınır. Mesela o esnada beldeye bir yolcu gelmişse hemen tekkede misafir ederler onu; alınan yiyeceklerden on da ikram ederler. Bu iş yolcunun ayrılışına kadar sürer. Bir yabancı ve misafir olmasa bile yemek zamanında hepsi bir araya gelerek yemek yerler, türkû söylerler raks ederler. Ertesi sabah işlerine giderek ikindiden sonra elde ettikleri kazançla önderin yanına dönerler. Onlara fityan deniliyor¹⁷³.

Anadolu'da 13. yüzyılda Selçuklular Dönemi'nde inşa edilmeye başlayan Ahi zaviye yapıları Ahi Evren'in ölümünden sonra Ahilerle Mevleviler arasındaki çatışmalar neticesinde Ahilerin ellerinden mallarının alınması ile Mevlevilerin eline geçmiş¹⁷⁴, 14. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk dönemlerde çok fazla artış göstermiş, Fatih Sultan Mehmet ve Beyazıt dönemlerinde devam etmiş, 16. yüzyılın ortalarında Kanuni Sultan Süleyman döneminde Ahiliğin işlev değiştirerek esnaf teşkilâtına dönüşmesiyle önemini yitirmiş ve bu dönemden sonra da inşa edilmemiştir¹⁷⁵.

2.1. Ahi Zaviyelerinin Kent Topoğrafyasına Konumlandırılması

Ahi ileri gelenleri, kentler içinde belirli zaviyelerde yaşamış hatta bu zaviyeler çevresindeki mahallelerde örgütlenmiştir. Ahilerin oluşturduğu bu mahalleler İslâm

¹⁷¹ Bu zaviyeler ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Katalog: 72, Katalog 88, Katalog: 102, Katalog: 105.

¹⁷² İbn Battûta, 2018: 276.

¹⁷³ İbn Battûta, 2018: 275-276.

¹⁷⁴ Eflakî'de geçen menkıbelere göre Konya'daki Lala ve Ziya hankâhları ile Sivas'taki Şeyh Erzurumi Zaviyesi Ahilerden alınıp, Mevlevilere verilmiştir. Lala ve Ziya hankâhlarının Mevlevilere verilmesi ile ilgili menkıbe için bkz. Eflâkî, 2012: 567. Şeyh Erzurumi Zaviyesi'nin Mevlevilere verilmesi ile ilgili menkıbe için bkz. Eflâkî, 2012: 632-633.

¹⁷⁵ Eyice, 1962: 23.

şehirlerinde alışla gelmiş bir kuruluş düzeni olan merkeze doğru yönelen sokaklardan oluşmaktadır. Kayseri Ahi Evren Zaviyesi ve çevresi Selçuklular döneminde bu şekilde örgütlenmiştir¹⁷⁶.

Zaviyelerin kentlerin içinde yer alması Selçuklu öncesinde Orta Asya ve İran'da görülen bir durumdur¹⁷⁷. Özellikle 10. yüzyıl ve sonrasında Nişabur merkezli olmak üzere zaviyelerin kent içindeki sayılarında belirgin bir artış meydana gelmiştir¹⁷⁸.

Ahi zaviyeleri, kent topoğrafyasında kent surlarının dışına kale kapıları ile çarşı ve pazarların yakınına konumlandırılmıştır. 13. ve 14. yüzyıllarda Anadolu kentlerinde inşa edilen bazı Ahi zaviyelerinin kent topoğrafyasındaki konumları şöyle sıralabilir:

Ankara'daki Ahi Şerafeddin, Ahi Elvan ve Ahi Yakup zaviyeleri Ankara Kalesi'nin güneydoğu kapısının dışında Koyun Pazarı, Saman Pazarı ve At Pazarı'nın kurulduğu alanın yakınına¹⁷⁹; Antalya'daki Ahi Yusuf Zaviyesi, Antalya Kalesi'ni limana bağlayan yol güzergâhına, Ahi Kızı Zaviyesi ise kale içerisinde, kalenin kuzey kapısının yakınına; Denizli kentindeki Ahi Duman Zaviyesi, kale dışında güney yöndeki kale kapısının güneydoğu yönüne gelecek şekilde, Ahi Sinan Zaviyesi kale dışında kuzeydoğu yöndeki kale kapısının kuzeybatısına; Kayseri kentindeki Ahi Evren Zaviyesi ile Ahi Emir Ali Zaviyesi, Kayseri surlarının dışında, güneybatı yöndeki Sivas Kapısı civarında yer alan Yoğun Burç mevkiinde Külâhduzlar ve Debbağlar çarşılarının yakınında¹⁸⁰; Kırşehir kentindeki Ahi Evren Zaviyesi Kırşehir surlarının dışında kuzey yöndeki kale kapısı yakınındaki Debbağlar Çarşısı'nın yanında¹⁸¹; Konya kentindeki Lâlâ Hankâhı Konya Dış Kalesi'nin kuzeydoğu yönündeki Ertaş kapısı civarına; Sivas'taki Ahi Emir Ahmed ile Süt Evliyası zaviyeleri Sivas Dış Kalesi'nin Tokmak Kapı yakınına; Tokat'taki Ahi Abdullah bin Muhyî Zaviyesi (Abdülmuttalip Zaviyesi) kentin kuzey-güney doğrultusunda uzanan yolun güney ucunda¹⁸² inşa edilmiştir.

2.2.Ahi Zaviyelerinin İşlevleri

2.2.1. Kurucu Ahiyi Kutsallaştırma

Bir kitle hareketinin oluşmasındaki en önemli aşama liderin sahneye çıkma aşamasıdır. Bu aşama oldukça uzun süren bir dönemi gerekli kılar. Liderlerin sahneye çıkmaları için

¹⁷⁶ Eravşar, 1996: 72.

¹⁷⁷ Melchert, 2001: 242.

¹⁷⁸ Melchert, 2001: 242.

¹⁷⁹ Yurdugüzel, 2017: 672.

¹⁸⁰ Eravşar, 2002: 219.

¹⁸¹ Menâkıb-ı Ahi Evran Veli'ye göre Ahi Evren, Ahi Evren zaviyesiyle birlikte Saraçlar çarşısını da inşa etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Altınok, 2004: 70. Menâkıb-nâmelerde geçen bilgiler her zaman kesin bilgi vermese de Ahi Evren Zaviyesi'nin yakınında Saraçlar çarşısının kurulmuş olması kuvvetli muhtemeldir.

¹⁸² Wolper, 2003: 53.

sahnenin diğer insanlar tarafından hazırlanmış olması gerekir¹⁸³. 13-14. yüzyıllarda Anadolu'nun siyasi ve dini koşulları yeni dini akımların oluşumunu gerekli kılmış ve bu gereksinim sonucu sufi liderler sahneye çıkmıştır. Sufi liderlerinin yaşamlarının menâkıbnâmelerde hayat bulması lider kültü oluşumuna etki etmiştir. Bu menâkıbnâmeler zaviyeler etrafında toplanan gruplar tarafından oluşturulmuştur. Fütüvvetin sanatkâr koluna mensup, derici Ahisi Ahi Evren'in¹⁸⁴ kişiliği Ahi zaviyeleri etrafında toplanan gruplar tarafından oluşturulan menâkıbnâmelerde genellikle ejder besleme ya da ejderle savaş menkıbeleri çerçevesinde kutsallığa yükseltilmiş ve zamanla Ahi Evren tüm Ahilerin kurucu lideri sayılmıştır.

Ahi menâkıb-nâmelerine göre Ahi Evren'in Kayseri'de kurduğu debbağ atölyesinin mahzeninde yılan beslediği bilinmektedir¹⁸⁵. Ahi Evren'le ilgili menkıbelerde Ahi Evren'in sık ejder figürü ile anılması ejder beslemesi ya da Hristiyan kültürü ile etkileşim sonrası Hristiyan kültüründeki ejderle savaş kültürünün İslâm kültürüne dönüşmesi ile ilgili olmalıdır.

“Şeyh Mahmud, Gülşehri namıdiğer, Kırşehir'de karar edüp anda kârhâne bina ettiler. Çok vilâyetlerde keramâtı zâhir oldu. Kırşehir'e kadem bastıklarında, Âyan ve ekâbir geldiler: “Yâ devletlû, bizim havfimiz vardır, bir ejderha peyda oldu, onun şerrinden bizi halâs eyle”, deyu niyâz ettiler ve ejderhayı ona gösterdiler; dua edüp ejderhanın yüzünü yüzüne sürerek, ol ejderhayı kendine mutî ve münkad eyledi. “Evrân” sensin deyüp âzize kendini teslim eyledi. Âziz Evrân ol ejderha'nın boğazına zincir takıp, kârhânenin tahtına bağlayıp, cümle nâs böyle görececek, küllühüm mutî olup Ahi Evrân Sultanın kârına ve kisbine, ocağın ve tarikatın devamına dua ve senâ eylediler¹⁸⁶.”

Ahi Evren'in yaşantısı hakkında anlatılan bu menkıbe Hristiyan hagiografisinde yer alan Saint Georges kültüne çok benzemektedir. Anadolu Selçuklu Devleti'nin Sünni İslâm politikası, kentlerde elit bir Müslüman grubu yaratmış Ermeni, yerli Rum ve Türkmen nüfusu dışlamıştır. Devletin bu politikası Türkmen ve Hristiyan nüfusla devletin arasını açarken, söz konusu iki nüfusun birbirleriyle kaynaşmalarına sebep olmuştur¹⁸⁷. 13. yüzyıldaki bu Türkmen Hristiyan etkileşimi Hristiyan azizler etrafında oluşan kültürlerin Müslüman halk inançlarına nüfuz ederek Türkmen sufilerin kişilikleri etrafında Hristiyan kültürlerine benzer kültürlerin oluşmasına sebep olmuştur¹⁸⁸. Hristiyan hagiografilerinde yer alan ve Hristiyan ikonografisinde

¹⁸³ Hoffer, 2017: 86-87.

¹⁸⁴ Menâkıb-ı Ahi Evrân Veli ve Menâkıb-ı Ahî Cihân-ı Nasreddîn Ahi Evrân Ahi Evrân'la ilgili yazılmış menâkıb-nâmelerdir.

¹⁸⁵ Bayram, 2018: 91.

¹⁸⁶ Tarım, 1948: 78-79.

¹⁸⁷ Wolper, 2003: 9.

¹⁸⁸ Saint Georges kültü, İslâmiyetin Arap yarımadasının dışına çıkıp Mısır, Suriye ve Irak bölgelerine yerleşmeye başladığı ilk günlerden itibaren Müslüman halklar arasında yer bulabilen İslâmlaştırılmış Hristiyan kültürlerinden birisidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ocak, 2016: 53.

Saint Georges kültü, Anadolu ve Rumeli'nin İslâmlaşma sürecinde Hızır- İlyas kültürüne dönüşmüştür. Hızır-İlyas kültürüne dair ayrıntılı bilgi için Bkz. Ocak, 2018.

de sık sık resmedilen Saint Georges'e ait menkıbeye göre; Kapadokya kralı Selbios'un kızı bir ejderha tarafından kaçırlır. Ejderha kralın kızını kaçırmakla yetinmez şehrin sularını da keser. Saint George, ejderha ile zorlu bir mücadeleye girişir. Ejderhayı öldürüp hem kralın kızını kurtarır hem de şehrin sularını akıtır. Azizin bu kerameti karşısında kral ve tebaası Hristiyanlığı kabul eder¹⁸⁹.

Görsel 2. 1 Raphael, Aziz George ve Ejderha

Kaynak: <https://www.arthipo.com/tr-tr/raphael-aziz-george-ve-ejderha.html>

2.2.2. Ahi Kimliği Oluşturma

Anadolu'daki Ahi kimliği fütüvvetnâme metinleri doğrultusunda şekillenmiştir. Ahilerin yaşantılarında uygulamaları gereken kurallarının anlatıldığı fütüvvetnâme metinleri zaviyelerde cuma günleri çerağ ışığında okunarak üyelere, fütüvvet ilkeleri doğrultusunda ortak bir davranış modeli benimsetilmiştir. Burgazi Fütüvvetnâmesi'nde Ahi, "*fütüvvet erkanını icraya mezun ve memur olan ve asitâne denen bir tekkesi bulunan fütüvvet şeyhi*¹⁹⁰" olarak tanımlanmıştır. Ahinin tekkesine bağlı müritler "*yiğit*", Ahinin bağlı bulunduğu pir "*şeyh*", "*Ahi baba*", "*şeyh-ul şüyüh*" ve "*Ahi Türk*" isimleriyle anılmıştır¹⁹¹. Fütüvvetnâmelerdeki bu hiyerarşik sıralamaya göre Ahi olabilmek için önce yiğit olmak yani yola girmek şart

¹⁸⁹ Ocak, 2016: 55.

¹⁹⁰ Gölpınarlı, 1953: 90.

¹⁹¹ Gölpınarlı, 1953: 91.

koşulmuştur. Yola giren her yiğit kendisine başka bir yiğidi yol kardeşi seçip, onun rehberliğinde Ahilik sonra da şeyhlik makamına ulaşmaktadır¹⁹².

Sosyal bir sınıf olarak Ahi kimliğinin dışardan fark edilmesi için fütüvvetnâme metinlerinde Ahilerin giyim kuşamlarında dikkat etmeleri gereken hususlara değinilmiştir¹⁹³. Burgazi Fütüvvetnâmesi'nde fütüvvet ehlinin her hafta kıyafetlerini yıkamaları ve siyah renkli kıyafetler giymeleri bildirilirken kırmızı, sarı ve karışık renkli elbiseler ile ipekten elbise giymeleri, uzun don giymeleri, beş veya dokuz arşın uzunluğunu geçen sarık takmaları ve altından yüzük takmaları yasaklanmıştır¹⁹⁴. İbn Battûta Konya'da hem belde kadısı hem de Ahi yiğitlerinden olan İbn Kâlemşah'ın dergâhına¹⁹⁵ yaptığı ziyarette, İbn Kâlemşah'ın öğrencilerinin şalvar giydiklerini gözlemlemiş; Ahilerin, sûfilerdeki hırka giyme geleneğine benzer şekilde şalvar giyme geleneğinin olduğunu ifade etmiştir¹⁹⁶. İbn Battûta, Antalya'da ziyaret ettiği dericiler esnafına ait zaviyedeki Ahi ocağına bağlı gençlerin; sırtlarına abadan siyah renkte elbise giyip başlarına tepesinde bir arşın uzunluğunda ve iki parmak enliliğinde bir taylesan bulunan yünden beyaz bir külâh taktıklarına, ayaklarına mest giyip, bellerindeki kuşağa iki arşın uzunluğunda bir hançer astıklarını anlatılarına eklemiştir¹⁹⁷. Yine İbn Battûta'nın anlatılarına göre Ahiler, zaviyede toplandıkları zaman külâhlarını çıkarıp başlarına ipekten yapılmış sarı renkli ince bir külâh giymektedirler¹⁹⁸.

Fütüvvetnâme metinlerinde zaviye yapılarının fiziki yapısının nasıl olması gerektiğine dair bilgiler verilerek Ahi zaviyelerinin fiziksel karakteristiği belirlenmiştir. Burgazi Fütüvvetnâmesi'nde Âdem peygamberin incir ağacı ile ayıp yerini örtmesi hikâyesine dayanarak incir ağacının günahları kapattığına inanılmış, bu yüzden de her Ahi zaviyesine incir ağacı dikilmesi şart koşulmuştur¹⁹⁹. Ancak incir ağacı her yerde yetişmez. Bununla birlikte İncir ağacı olan bazı zaviyeler vardır. Antalya'daki Ahi Yusuf Külliyesi'nin bahçesinde incir ağacı bulunmaktadır.

Nasrî Fütüvvetnâmesi'nde bir Ahi zaviyesinin taşınması gereken fiziksel özellikler şöyle sıralanmıştır:

“O baş köşeye oturur, dostlarda ellerinde kandil ve mumlarla onun etrafında toplanırlar. Ona üstat adını koymuşlar, tekkesini de gökyüzüne kadar yükseltmişlerdir. Kâbe misali güzel olması için zaviyenin dört köşeli olması gerekir. Bahçesinde de ibriği ve testiyi içine daldırıp suyla dolduracak kadar bir havuzu bulunmalıdır. Ay ve güneş gibi parlaması için baştan başa bütün duvarları beyaz olmalıdır. Ona herkesin

¹⁹² Gölpınarlı, 1953: 90.

¹⁹³ Gölpınarlı, 1953: 95.

¹⁹⁴ Gölpınarlı, 1953: 95.

¹⁹⁵ İbn Kâlemşah Dergâhı için bkz. Katalog: 87.

¹⁹⁶ İbn Battûta, 2018: 282.

¹⁹⁷ İbn Battûta, 2018: 276-277.

¹⁹⁸ İbn Battûta, 2018: 276-277.

¹⁹⁹ Gölpınarlı, 1953: 90.

kararlı ve sabit olmasına sebep olacak bir de güzel bir saki gerekir. İnekleri ve eşekleri yaklaştırmaması için kapısında bir muhafız durmalıdır. İçine bir kilim ya da keçeden yapılmış bir yaygı serilmişse daha güzel olur. İzzet ve namus sahibi Ahiye yakışan elbet Kıbrıs halısıdır. Ancak kapısına perde gerekmez; çünkü perde kibir ve gururun alametidir. Orada kadınların bulunması yakışık almaz; çünkü o zaman Ahi töhmetten kurtulamaz. Onun her zaman mutlu ve güler yüzlü olması için erkeklerle sohbet ermesi gerekir. Sohbetinin mübah olması için bir de salah ehlinden bir yolcunun bulunması gerekir²⁰⁰.”

Burgazi Fütüvvet-nâmesi’nde Ahi zaviyesinde yeme-içme ile semâ-raks gibi ritüellerin yapıldığı sofa olarak adlandırılan odanın kandil ile aydınlatılması şart koşulmuştur. İbn Battûta, Antalya’daki derici Ahisi ve Kayseri’deki Ahi Emir Ali’ye ait zaviyelerin kandillerle aydınlatıldığını²⁰¹ hatta Antalya’daki zaviyede kandil yakmakla görevli çerağcı adı verilen bir görevlinin bulunduğunu ifade etmiştir²⁰².

2.2.3. Eğitim

Ahi zaviyelerin en önemli işlevlerinden birisi manevi bir eğitim merkezi olmasıdır. Anadolu’da 13-14. yüzyıllarda kurulan zaviyelerdeki farklı dinsel geçmişlere ve sınırlı Arapça ve Farsça bilgisine sahip grupları cezbeden şeyhler, zaviyelere gelen heterojen gruplara tercümanlık yapmıştır²⁰³. Zaviyeler aynı zamanda şeyhler, dervişler ve bilginler arasında teolojik çalışmalar için bir forum sağlamıştır²⁰⁴. Ahi zaviyelerinde, diğer sufi zaviyelerinde de verilen manevi eğitimin dışında okuma-yazma, yabancı dil, musiki ve askeri dersler verilmiştir²⁰⁵. İbn Battûta, Konya seyahati esnasında konakladığı dergâhın sahibi Ahi İbn Kalemşah’ın kalabalık bir öğrenci topluluğuna sahip olduğunu anlatılarına eklemiştir²⁰⁶.

2.2.4. Ahi Ritüellerini İcra Etme

Ahi zaviyeleri Ahilerin sema gibi ritüel aktivitelerini düzenledikleri sosyal mekânlardır. Zaviyelerde düzenlenen sema gibi ritüeller zaviye dervişlerinin mistik gücünü vurgulamaktadır. Sema ritüellerinin sahnelenmesi dervişleri geniş bir izleyici kitlesiyle buluşturmuştur²⁰⁷. Ahi zaviyelerinde düzenlenen sema ritüelleri ünlü fütüvvet şeyhi Kirmânî’nin tasavvuf anlayışı doğrultusunda şekillenmiştir²⁰⁸. Kirmânî, sıklıkla düzenlediği sema meclislerinde genç

²⁰⁰ Muallim Cevdet, 2008:340-341.

²⁰¹ Battûta, 2018: 285.

²⁰² Battûta, 2018: 276.

²⁰³ Wolper, 2003: 27-28.

²⁰⁴ Wolper, 2003: 27-28.

²⁰⁵ Koca, 2006: 305.

²⁰⁶ İbn Battûta, 2018: 281.

²⁰⁷ Wolper, 2003: 30.

²⁰⁸ Kirmânî’nin tasavvuf anlayışı vahded-i vücud düşüncesi ile cemal-perestliğe dayanmaktadır. Vahded-i vücud, kişinin Allah’tan başka bir şeyi görmeyip, tabiattaki her şeyi Allah’ın tecellisi olarak görüp onun dışındaki her şeyi gölge olarak algılamasıdır. Vahded-i vücud düşüncesi enfüsi ve afaki olmak üzere iki şekilde

erkeklerin ellerine birer kandil tutuşturup, bellerine üçgen şal bağlamıştır²⁰⁹. Şarkıcı ve çalgıcıların her zaman hazır bulunduğu Kirmânî'nin sema meclisinde sema sırasında mûsîki icra edilmiştir²¹⁰.

2.2.5. Konuk Ağarlama

Ahi zaviyelerin temel işlevlerinden birisi şehre gelen yolcu ve seyyahların ağırlanmasıdır. Zaviyeye gelen konukların yiyecek, giyecek ve temizlik ihtiyaçları karşılanıp, konuklar en iyi şekilde ağırlanmaktadır. 14. yüzyılın ilk yarısında Anadolu'ya gelen İbn Battûta Antalya'da derici Ahisinin, Denizli'de Ahi Sinan ve Ahi Tuman'ın, Kayseri'de Ahi Emir Ali'nin, Konya'da İbn Kâlemşah'ın, Sivas'ta Ahi Bıçakçı Ahmed ve Ahi Ali Çelebi'nin zaviyelerinde konaklamıştır²¹¹. İbn Battûta Ahi zaviyelerinin konuk ağarlama işlevini şöyle anlatmıştır:

“Onlar, Anadolu'ya yerleşmiş Türkmenlerin yaşadıkları her yerde, köy kasaba ve şehirlerde bulunmaktadır. Şehirlerine gelen yabancıları misafir etme, onlarla ilgilenme, yiyeceklerini ve konaklayacakları yeri sağlama, onları eşkıyanın ve vurguncuların ellerinden kurtarma, şu veya bu sebeple haydutlara katılanları temizleme gibi konularda bunların eşine rastlanmaz²¹².”

Anadolu'da şehre gelen misafirin ağırlanması Ahiler için bir itibar meselesidir ve misafir Ahi zaviyesinde en az üç gün ağırlanmaktadır. İbn Battûta'nın, Erzurum şehrinde konakladığı Ahi Tûmân'ın zaviyesinden misafirliğinin ikinci günü ayrılma istediği, Ahi Tûmân tarafından üç günden önce zaviyelerinden ayrılmanın itibarlarını sarsacağı gerekçesiyle kabul edilmemiştir²¹³.

uygulanmaktadır. Enfûsi anlayış içe dönük sübjektif bir anlayıştır. Bu yolda kişi benliğine yönelerek benliğindeki kötü düşüncelerden arınıp kemale erer. Afaki anlayış ise objektif bir anlayış olup, kişi yaradanın eserlerine bakarak Allah'ı bulmaya çalışır. Kirmânî'nin vahded-i vücud anlayışı afakiliklidir.

Cemal-perestlik, diğer bir ifadeyle şâhidbazlık, eşyadaki güzelliklere bakarak Allah'ın cemalini görmektir. Bu tasavvufi anlayışın ilk temsilcisi H. 3. yüzyılda yaşayan Ebu Hulman es-Sufi'dir. Ebu Hulman'ın müritleri sokak sokak dolaşıp, güzel gençleri camilere götürdükleri için, gençlere ilgi duyan bu akımın temsilcilerine “şâhidbaz” ya da “suretperest” denilmiştir. Bu tasavvufi anlayışı benimseyen Kirmânî, genç delikanlılara ilgi duymuş, onlarla sema etmekten büyük zevk duymuştur. Kirmânî'nin tasavvuf anlayışı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Bayram, 2005: 41-42.

²⁰⁹ Bayram, 2005: 56.

²¹⁰ Bayram, 2005: 56.

²¹¹ Ahi zaviyelerinin döneminde konuk ağarlama işlevini üstlenmesi İbn Battûta'nın da bu zaviyelerde konaklamasını sağlamış ve Battûta Ahi zaviyelerini anlatılarına ekleyerek Ahi zaviyelerini kamuoyuna tanıtmıştır. Ahi zaviyeleri konuk ağarlama işlevi sayesinde ününü sadece döneminde değil yüzyıllar boyunca yaşatmıştır.

²¹² İbn Battûta, 2018: 275.

²¹³ “Erze'r-Rum'da Ahi Tûmân'ın zaviyesine indik. Bu adam çok yaşlı nerdeyse yüz otuzu aştığı söyleniyor lâkin hâlâ değneksiz yürümekte ve hafızası çok güçlü. Her şeyi hatırlamakta, beş vakit namazını da rahatça kılmaktadır! Ben onun bazen açlığa dayanamayarak oruç yemekten başka zafiyetine tanık olmadım. Verdiği yemekte bizlere hizmet etti; sadece hamam hizmetimiz için oğullarını göndermek zorunda kaldı. Tekkeye indiğimiz ikinci günü yola çıkmak istediğimizde bize gücenerek engel olmaya çalıştı, şöyle dedi: Eğer böyle yaparsanız bizim itibarımızı yok etmiş olursunuz şehirde! Çünkü konukluk en aşağı üç gün olmalı! Orada üç gün misafir olmak zorunda kaldık!” İbn Battûta'nın Ahi Tuman ile ilgili anlatısı için bkz. İbn Battûta, 2018: 287.

Ahiler şehre gelen konuğu ağırlamak için adeta birbirleriyle yarışmakta, zaman zaman şehre gelen misafirin hangi Ahi zaviyesinde ağırlanacağı tartışma ortamı yaratmaktadır. İbn Battûta, Denizli şehrine geldiğinde kendini böyle bir tartışma ortamının içinde bulmuştur. İbn Battûta, şehrin çarşısından geçerken bir grup tarafından hayvanları çevrilerek durdurulmuş, aniden ortaya çıkan ikinci grup birinci grupla tartışmaya başlamıştır. Tartışan grupların konuşmalarını anlamayan İbn Battûta ve heyeti bu grupları eşkıya zannedip korkmuştur. O esnada yanlarından geçmekte olan Arapça bilen birisi İbn Battûta'ya kavga edenlerin kendilerini misafir etmek isteyen Ahi Sinan ve Ahi Tuman'ın adamları olduğunu söylemiştir. İki grup arasındaki tartışma sonunda kurayla çözülmüş ve kura sonucu İbn Battûta ve heyeti ilk gün Ahi Sinan'ın zaviyesinde ikinci gün de Ahi Tuman'ın zaviyesinde konaklamıştır²¹⁴. İbn Battûta benzer bir durumla Sivas şehrinde de karşılaşmıştır. İbn Battûta ve heyeti Sivas şehrine yaklaştığında önce Ahi Bıçakçı Ahmed'in sonra da Ahi Çelebi'nin adamlarıyla karşılaşp zaviyelerine davet edilmiştir. İbn Battûta öncelikle ilk davete icap edip Ahi Bıçakçı Ahmed'in zaviyesinde sonra da Ahi Çelebi'nin zaviyesinde konaklayarak şehirde altı gün kalmıştır²¹⁵.

Ahi zaviyelerinde zaviye üyeleri ile zaviyenin gezginler için konaklama yeri olarak hizmet verdiği durumlarda dahil olmak üzere toplu yemekler yenmiş hatta zaviyeye sonradan gelecek misafirler için daima beş kişiye yetecek kadar yemek ayrılmıştır²¹⁶. Zaviyede yenen toplu yemekler Ahiler ile şehre gelen pek çok ziyaretçiyi bir araya getirmiş, ziyaretçiler zaviyenin ününü gittikleri yerlerde duyurmuştur.

2.2.6. Yeni Mahallelerin Oluşumu

Ahilerin örgütlenme birimi olan Ahi zaviyeleri sadece Ahilere ait coğrafi merkez olarak kalmamış aynı zamanda etrafında yeni kentsel oluşumların örgütlendiği fiziki yapılar haline gelmiştir. Anadolu'da Ahi isimli pek çok mahallenin bulunması bu mahallelerin Ahi zaviyelerinin çevresinde geliştiğini göstermektedir.

Kentlerin sınır bölgelerine yerleştirilen Ahi zaviyeleri kentlerin fiziksel olarak genişlemesini sağlayarak kent mekân düzenini değiştirmiş, kent yerleşimi çoğu zaman sur dışındaki zaviyeye doğru kaymıştır.

²¹⁴ İbn Battûta, 2018: 278-279.

²¹⁵ İbn Battûta, 2018: 285-286.

²¹⁶ Bayram, 2005: 59.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KATALOG

3.1. Günümüze Tamamen Ya da Kısmen Ulaşan Ahi Yapıları

3.1.1. Manzumeler

3.1.1.1. Ankara Ahi Elvan Manzumesi

Katalog No: 1

İnceleme Tarihi: 28 Kasım 2019

Konumu: Ankara merkez Kaleiçi Koyun Pazarı Sokak.

Banisi: Ahi Elvan²¹⁷.

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Ahi Elvan Manzumesi cami, çeşme ve zaviye yapılarından oluşmaktadır. Zaviye yapısı günümüze ulaşamazken cami ve çeşme yapıları ayakta. Manzume yapılarının hangi tarihte inşa edildiği tam olarak bilinmeyip, banisi Ahi Elvan'ın yaşadığı dönem olan 14. yüzyıla tarihlendirilmektedir.

Vakıf Gelirleri: Manzume yapıları, farklı vakıf gelirlerine sahip olup vakıf gelirleri yapı bazında ayrı ayrı incelenecektir.

Malzeme ve Teknik: Manzumenin zaviye yapısı günümüze ulaşmadığı için inşa malzemesi bilinmemektedir. Cami ve çeşme yapılarının malzeme ve teknik özellikleri yapı bazında ayrı ayrı incelenecektir.

Mimari Tasarım: Zaviye yapısı günümüze ulaşmayan manzumenin cami ve çeşme yapıları birbirinden bağımsız olup ortak bir avluyu paylaşmamaktadır. Çeşme yapısı cami yapısının hemen arkasına konumlandırılmış olup, zaviyenin caminin hangi yönüne konumlandırıldığı bilinmemekle birlikte kimi araştırmacılar caminin batı yönüne konumlandırılmış olabileceği yönde fikir sunmaktadır.

Süsleme Programı: Zaviye yapısı günümüze ulaşmayan manzumede süsleme programı, cami yapısının mihrap ve minberinde yoğunlaşmıştır. Çeşme yapısı son derece sade olup basit bir süsleme ögesi dışında süslemeye yer verilmemiştir. Cami ve çeşme yapılarının süsleme özellikleri yapı bazında ayrı ayrı incelenecektir.

²¹⁷ Ahi Elvan, Hacı Mecdüddin İsa bin Mehmet Bey'in oğlu olup, I. Murat döneminde yaşamış tımar sahiplerindendir. Ahi Elvan hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Hacıgökmen, 2011: 74-75.

3.1.1.2. Ankara Ahi Şerafeddin Manzumesi

Katalog No: 2

İnceleme Tarihi: 28 Kasım 2019

Konumu: Ankara merkez Kaleiçi Ankara merkez Kılınçarslan Mahallesi, Can Sokak.

Banisi: Ahi Şerafeddin²¹⁸’ya da Emir Seyfeddin Kızıl.

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Ahi Şerafeddin Manzumesi; zaviye, cami, türbe ve zaviye yapısına bitişik bir çeşmeden oluşmaktadır Zaviye binası günümüze kısmen ulaşırken cami, türbe ve çeşme yapıları ayakta. Cami ve türbe yapıları üzerindeki kitabelere göre: Cami 1299 yılında, türbe ve zaviye yapıları 1333 yılında inşa edilmiştir. Çeşme yapısı zaviye yapısına sonradan eklenmiş olmalıdır.

Vakıf Gelirleri: Manzume yapılarının her biri farklı vakıf gelirlerine sahip olup vakıf gelirleri yapı bazında ayrı ayrı incelenecektir.

Malzeme ve Teknik: Manzume yapıları farklı tip malzeme ile inşa edilmiş olup malzeme ve teknik özellikler yapı bazında ayrı ayrı incelenecektir.

Mimari Tasarım: Manzumenin cami ve zaviye yapıları birbirinden bağımsız olup caminin kuzeydoğusunda yer alan zaviyeden direkt türbeye geçilmektedir. Yapıların mimari özellikleri yapı bazında ayrı ayrı incelenecektir.

Süsleme Programı: Manzume yapılarında süsleme caminin mihrap ve minberinde; türbede sandukalarda yoğunlaşmıştır.

²¹⁸ Asıl adı Ahi Muhammed olan Ahi Şerafeddin, Ankara’nın tanınmış Ahi reislerindendir. Gazan Han’ın baş müşaviri Alaaddin Semnâni’den ders alan Ahi Şerafeddin, 1350-51 yıllarında vefat etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hacıgökmen, 2011: 66

Ahi Şerafeddin Camii’nde bulunan silsile-nâmede Ahi Şerafeddin’in soy bağı şöyle sıralanmıştır:

“İşte fakir kulun baba itibarı ile soy ağacı: Muhammed b. Ahi Hüsam Hüseyin b. Muhammed b. Hüseyin Caferî b. Muhammed b. Hüseyin b. Ali b. Musa er-Rıza b. İmam Cafer es-Sadık b. İmam Muhammed Bakır b. İmam Zeynelabidin Ali b. Emiru’l- Müminin Hüseyin b. İmamü’l-Müslimin ve Emiru’l-Müminin Ali b. Ebî Talib.” Ahi Şerafeddin’in soy bağı hakkında ayrıntı için bkz. Muallim Cevdet, 2008: 279.

3.1.1.3. Ankara Ahi Yakup Manzumesi

Katalog No: 3

İnceleme Tarihi: 28 Kasım 2019

Konumu: Ankara merkez Hacı Bayram Mahallesi.

Banisi: Ahi Yakup²¹⁹.

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Ahi Yakup manzumesi; cami, medrese ve zaviye yapılarından oluşmaktadır. Zaviye ve medrese yapıları günümüze ulaşmazken cami yapısı ayakta. Manzume yapıları Ahi Yakup'un yaşamış olduğu dönem olan 13. yüzyılın sonu ile 14. yüzyılın başlarında yapılmış olmalıdır.

Vakıf Gelirleri: Manzume yapıları farklı vakıf gelirlerine sahip olup yapı bazında ayrı ayrı incelenecektir.

Malzeme ve Teknik: Manzumenin medrese ve zaviye yapıları günümüze ulaşamadığından inşa malzemesi bilinmemektedir. Caminin inşa malzeme bilgileri ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Mimari Tasarım: Manzumenin medrese ve zaviye yapıları günümüze ulaşamadığından mimari tasarımları ve camiye göre nasıl konumlandırıldıkları bilinmemektedir. Caminin mimari tasarımı ayrıntılı olarak incelenecektir.

Süsleme Programı: Manzumenin cami yapısı dışında diğer yapılarının süsleme özellikleri bilinmemektedir. Camide süsleme programı mihrapta yoğunlaşmıştır.

²¹⁹ Yıldırım Beyazıt döneminde yaşamış olan Ahi Yakup, döneminde tımar sahibi bir Ahi reisi ve aynı zamanda iyi bir mutasavvıftır.

3.1.1.4. Antalya Ahi Kızı Manzumesi

Katalog No: 4

İnceleme Tarihi: 21 Eylül 2020

Konumu: Antalya merkez Kaleiçi Selçuk Mahallesi, Mermerli Sokak

Banisi: -

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Ahi Kızı Manzumesi, mescit, türbe ve zaviye yapılarından oluşmaktadır. Zaviye yapısı günümüze ulaşamazken mescit ve türbe yapıları ayaktadır. Manzume yapılarının inşa tarihi bilinmeyip 14. yüzyıla tarihlendirilmektedir.

Vakıf Gelirleri: Manzume yapıları farklı gelirlere sahip olup vakıf gelirleri yapı bazında ayrı ayrı incelenecektir.

Malzeme ve Teknik: Manzumenin zaviye yapısı günümüze ulaşmadığından inşa malzemesi bilinmemektedir. Mescit ve türbe yapılarının inşa malzemesi ve tekniği yapı bazında ayrı ayrı incelenecektir.

Mimari Tasarım: Manzumenin zaviye yapısı günümüze ulaşmadığından mimari tasarımı ile cami ve türbeye göre nasıl konumlandırıldığı bilinmemektedir. Türbe yapısı, cami yapısının kuzeybatısına konumlandırılmıştır. Cami ve türbe yapılarının mimarisi yapı bazında ayrıntılı olarak incelenecektir.

Süsleme Programı: Manzumenin zaviye yapısının süsleme programı bilinmeyip, mescit ve türbe yapılarında herhangi bir süsleme ögesine yer verilmemiştir.

3.1.1.5. Antalya Ahi Yusuf Manzumesi

Katalog No: 5

İnceleme Tarihi: 08 Ocak 2021

Konumu: Antalya Merkez Kaleiçi Selçuk Mahallesi Mermerli Banyo Sokak.

Banisi: Kılıççı Yusuf

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Ahi Yusuf Manzumesi cami, çeşme, türbe ve zaviye yapılarından oluşmaktadır. Zaviye yapısı günümüze ulaşmazken cami, türbe ve çeşme yapıları ayakta. Manzume yapıları türbe haziresinde yer alan kitabe metnine göre 13. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmektedir.

Vakıf Gelirleri: Manzume yapıları farklı vakıf gelirlerine sahip olup, vakıf gelirleri yapı bazında ayrı ayrı incelenecektir.

Malzeme ve Teknik: Manzumenin zaviye yapısı günümüze ulaşmadığından ne tür bir malzeme ile inşa edildiği bilinmemektedir. Cami, çeşme ve türbe yapılarının inşa malzemesi ve tekniği yapı bazında ayrı ayrı incelenecektir.

Mimari Tasarım: Manzumenin zaviye yapısı günümüze ulaşmadığından mimari tasarımı ile cami, çeşme ve türbe yapılarına göre nasıl konumlandırıldığı bilinmemektedir. Türbe yapısı cami avlusunun içerisinde camiinin güneyine; çeşme yapısı camiinin güney doğusunda camii avlusunun dışı bakan yüzüne konumlandırılmıştır.

Süsleme Programı: Manzumenin türbe yapısının dışında günümüze ulaşan yapılarından hiçbirisinde süsleme ögesine yer verilmemiştir. Türbe yapısına ait süsleme yapı bazında ayrıntılı olarak incelenecektir.

3.1.1.6. Kayseri Ahi Emir Ali (Pişrev) Manzumesi

Katalog No: 6

İnceleme Tarihi: 9 Eylül 2020

Konumu: Kayseri merkez Talas Caddesi, Kartal Hava Şehitliği yanı.

Banisi: Ahi Emir Ali?

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Ahi Emir Ali Manzumesi, zaviye ve türbe yapılarından oluşmaktadır. Zaviye yapısı günümüze ulaşmazken türbe yapısı ayaktaadır. Zaviye yapısının inşa tarihi bilinmeyip türbe yapısı, taç kapısında yer alan kitabe metnine göre 1362 yılında inşa edilmiştir.

Vakıf Gelirleri: Manzume yapılarının bir vakıf gelirin olup olmadığı bilinmemektedir.

Malzeme ve Teknik: Manzumenin zaviye yapısı günümüze ulaşmadığı için inşa malzemesi ve inşa tekniği bilinmemektedir. Türbe yapısının inşa malzemesi ve tekniği yapı bazında ayrıntılı olarak incelenecektir.

Mimari Tasarım: Manzumenin zaviye yapısı günümüze ulaşmadığı için mimari tasarımı ve türbe yapısına göre nasıl konumlandırıldığı bilinmemektedir. Türbe yapısının mimari tasarımı yapı bazında ayrıntılı olarak incelenecektir.

Süsleme Programı: Manzumenin zaviye yapısı günümüze ulaşmadığı için yapıda herhangi bir süsleme ögesine yer verilip verilmediği bilinmemektedir. Türbe yapısında süsleme taç kapı ve ziyaret mekânındaki mihrapta yoğunlaşmıştır. Türbenin süsleme programı yapı bazında ayrıntılı olarak incelenecektir.

3.1.1.7. Konya Bedrettin Gevhertaş (Gühertaş) Manzumesi

Katalog No: 7

İnceleme Tarihi: 30 Kasım 2020

Konumu: Konya merkez Yavuz Sultan Selim Mahallesi, Yavuz Sultan Selim Caddesi.

Banisi: Bedrettin Gevhertaş²²⁰.

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Bedrettin Gevhertaş Manzumesi zaviye ve türbe yapılarından oluşmaktadır. Zaviye yapısı günümüze ulaşmazken türbe yapısı ayakta. Zaviye yapısının inşa tarihi bilinmeyip, türbe yapısı Bedrettin Gevhertaş'ın 1261 yılında ölümüne istinaden 13. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmektedir.

Vakıf Gelirleri: Manzume yapılarının bir vakıf gelirinin olup olmadığı bilinmemektedir.

Malzeme ve Teknik: Manzumenin zaviye yapısı günümüze ulaşmadığı için inşa malzemesi ve inşa tekniği bilinmemektedir. Türbe yapısının inşa malzemesi ve tekniği yapı bazında ayrıntılı olarak incelenecektir.

Mimari Tasarım: Manzumenin zaviye yapısı günümüze ulaşmadığı için mimari tasarımı ve türbe yapısına göre nasıl konumlandırıldığı bilinmemektedir. Türbe yapısının mimari tasarımı yapı bazında ayrıntılı olarak incelenecektir.

Süsleme Programı: Manzumenin zaviye yapısı günümüze ulaşmadığı için yapıda herhangi bir süsleme ögesine yer verilip verilmediği bilinmemektedir. Türbe yapısında süsleme ögesine yer verilmemiştir.

²²⁰ Bedrettin Gevhertaş, Alâeddin Keykubad'ın lalasıdır. II. İzzeddin Keykavus ile kardeşi IV. Rükneddin Kılıçaslan arasındaki mücadelede II. İzzeddin Keykavus'u destekleyen Gevhertaş, II. İzzeddin Keykavus'un İstanbul'a kaçmasının ardından Muineddin Pervana tarafından yakalanıp Alıncak Noyan'ın yanına gönderilmiş, orada öldürtülmüştür. Bkz. İbn Bibi, 164. Eflâkî'nin eserindeki menkıbelere göre Mevlevilerle de yakınlığı bilinen Gevhertaş, Mevlâna için bir medrese yaptırmıştır. Bedrettin Gevhertaş hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Eflâkî, 2012: 93.

3.1.1.8. Konya Helvacı Dede (Ahi Zekeriya) Manzumesi

Katalog No: 8

İnceleme Tarihi: 1 Aralık 2020

Konumu: Ereğli ilçesi Meydanbaşı Mezarlığı içerisi.

Banisi: Ahi Zekeriya²²¹.

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Helvacı Dede Manzumesi zaviye ve türbe yapılarından oluşmaktadır. Zaviye yapısı günümüze ulaşmazken türbe yapısı ayaktadır. Zaviye ve türbe yapısının inşa tarihi bilinmeyip, Ahi Zekeriya'nın yaşadığı döneme istinaden 13. yüzyılın ikinci yarısı ile 14. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmektedir.

Vakıf Gelirleri: Manzume yapılarının bir vakıf gelirinin olup olmadığı bilinmemektedir.

Malzeme ve Teknik: Manzumenin zaviye yapısı günümüze ulaşmadığı için inşa malzemesi ve inşa tekniği bilinmemektedir. Türbe yapısının inşa malzemesi ve tekniği yapı bazında ayrıntılı olarak incelenecektir.

Mimari Tasarım: Manzumenin zaviye yapısı günümüze ulaşmadığı için mimari tasarımı ve türbe yapısına göre nasıl konumlandırıldığı bilinmemektedir. Türbe yapısının mimari tasarımı yapı bazında ayrıntılı olarak incelenecektir.

Süsleme Programı: Manzumenin zaviye yapısı günümüze ulaşmadığı için yapıda herhangi bir süsleme ögesine yer verilip verilmediği bilinmemektedir. Türbe yapısında süsleme ögesine yer verilmemiştir.

²²¹ Helvacı ünvanıyla anılan Ahi Zekeriya'nın hayatına dair yeterli bilgi yoktur. Mezar kitabesinden doğum ve ölüm tarihlerini saptamak mümkün değildir. Kitabesinde şehit olarak belirtilir. Ahi Zekeriya, İlhanlı hükümdarı Geyhatu'nun, Larende, Beyşehir ve Ereğli yöresinde katliam ve yağma hareketinde bulunup yedi bin kişiyi esir alıp Konya'ya götürdüğü sıralarda (687/ M. 1288) şehit olmuş olmalıdır. Helvacı Dede hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Hacıgökmen, 2016: 220-221.

3.1.1.9. Sivas Ahi Emir Ahmed Manzumesi

Katalog No: 9

İnceleme Tarihi: 9 Eylül 2020

Konumu: Sivas Merkez Pulur Mahallesi, Ahi Emir Caddesi.

Banisi: Emir Ahmed²²²

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Ahi Emir Ahmed Manzumesi hamam, türbe ve zaviye yapılarından oluşmaktadır. Hamam ve zaviye yapısı günümüze ulaşmazken türbe yapısı ayaktadır. Manzume yapılarının inşa tarihi kesin olarak bilinmeyip zaviyenin 1333 tarihli vakfiyesine istinaden 14. yüzyılın başında inşa edilmiş olmalıdır.

Vakıf Gelirleri: Manzumenin zaviye yapısının zengin vakıf gelirleri olup bu vakıf gelirlerini hamam ve türbe yapıları ile ortak kullanmış olmalıdır. Zaviyenin vakıf gelirleri yapı bazında ayrıntılı olarak incelenecektir.

Malzeme ve Teknik: Manzumenin hamam ve zaviye yapısı günümüze ulaşmadığı için hamam ve zaviye yapısının inşa malzemesi ve inşa tekniği bilinmemektedir. Türbe yapısının inşa malzemesi ve tekniği yapı bazında ayrıntılı olarak incelenecektir.

Mimari Tasarım: Manzumenin hamam ve zaviye yapıları günümüze ulaşmadığı için hamam ve zaviye yapılarının mimari tasarımı ve türbe yapısına göre nasıl konumlandırıldığı bilinmemektedir. Türbe yapısının mimari tasarımı yapı bazında ayrıntılı olarak incelenecektir.

Süsleme Programı: Manzumenin hamam ve zaviye yapıları günümüze ulaşmadığı için hamam ve zaviye yapılarında herhangi bir süsleme ögesine yer verilip verilmediği bilinmemektedir. Türbe yapısında süsleme türbenin dış cephesinde yoğunlaşmıştır. Türbenin süsleme programı yapı bazında ayrıntılı olarak incelenecektir.

²²² Doğum tarihi kesin olarak bilinmeyen Ahi Emir Ahmed, 13. yüzyılın ikinci yarısı ile 14. yüzyılın ilk yarısında yaşamıştır. Ailesi Azerbaycan'dan Bayburt'a yerleşmiştir. Çocukluğunda Mevlâna Celâlettin Rumî'ye hayranlık duyan Emir Ahmed, Konya'ya gidip Mevlâna'yı görmek istemiş fakat ailesinin engeliyle karşılaşmıştır. Bir gece Mevlâna'ya gidebilmek için dua edince rüyasında Mevlâna'yı görmüştür. Rüyasında Mevlâna evlerine gelmiş, bir makas alıp Emir Ahmed'in saçlarını kesmiştir. Tanrı mübarek etsin bu Mesnevi şeyhidir demiştir. Emir Ahmed uyandığında kesilmiş saçlarını yastığında bulmuştur. Bu olaydan sonra posta oturma merasimi yaparak Mesneviler okumuş, sema toplantıları düzenlemiştir. Emir Ahmed hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmed Eflâkî, 2011: 326-327.

3.1.1.10. Sivas. Ahi Mehmet Külahduz (Süt Evliyas ) Manzumesi

Katalog No: 10

 nceleme Tarihi: 9 Eylül 2020

Konumu: Sivas merkez  ehitler Mahallesi,  ehitler Camii yanı.

Banisi: Ahi Mehmed Külahduz.

 n a Tarihi ve Kitab  Bilgileri: Süt Evliyas  Manzumesi, zaviye ve türbe yapılarından oluşmaktadır. Zaviye yapısı günümüze ula mazken türbe yapısı ayakta d r. Zaviye ve türbe yapısının inşa tarihi bilinmeyip, Ahi Mehmet Külahduz'un yaşadığı dönem olan 14. yüzyıla tarihlendirilmektedir.

Vakıf Gelirleri: Süt Evliyas  zaviyesi zengin vakıf gelirlerine sahip olup bu vakıf gelirlerini türbe yapısı ile ortak kullanm   olmalıdır.

Malzeme ve Teknik: Manzumenin zaviye yapısı günümüze ula mad ğı için inşa malzemesi ve inşa tekniğı bilinmemektedir. Türbe yapısının inşa malzemesi ve tekniğı yapı bazında ayrıntılı olarak incelenecektir.

Mimari Tasarım: Manzumenin zaviye yapısı günümüze ula mad ğından mimari tasarımı ve türbe yapısına göre nasıl konumlandırıldığı bilinmemektedir. Türbe yapısının mimari tasarımı yapı bazında ayrıntılı olarak incelenecektir.

Süsleme Programı: Manzumenin zaviye yapısı günümüze ula mad ğı için yapıda herhangi bir süsleme ögesine yer verilip verilmediğı bilinmemektedir. Türbe yapısında süslemeye çok az yer verilmiş olup türbe içindeki hafifletme kemerleri süsleme ögeleriyle bezenmi tir. Türbenin süsleme programı yapı bazında ayrıntılı olarak incelenecektir.

3.1.1.11. Sivas Şeyh Erzurumi Manzumesi

Katalog No: 11

İnceleme Tarihi: 9 Eylül 2020

Konumu: Sivas merkez Kızılırmak Mahallesi.

Banisi: Şeyh Erzurumi.

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Şeyh Erzurumi Manzumesi, zaviye ve türbe yapılarından oluşmaktadır. Zaviye yapısı günümüze ulaşmazken türbe yapısı ayakta. Zaviye ve türbe yapısının inşa tarihi bilinmeyip, Şeyh Erzurumi'nin yaşadığı dönem olan 14. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmektedir.

Vakıf Gelirleri: Manzume yapılarının bir vakıf gelirin olup olmadığı bilinmemektedir.

Malzeme ve Teknik: Manzumenin zaviye yapısı günümüze ulaşmadığı için inşa malzemesi ve inşa tekniği bilinmemektedir. Türbe yapısının inşa malzemesi ve tekniği yapı bazında ayrıntılı olarak incelenecektir.

Mimari Tasarım: Manzumenin zaviye yapısı günümüze ulaşmadığı için mimari tasarımı ve türbe yapısına göre nasıl konumlandırıldığı bilinmemektedir. Türbe yapısının mimari tasarımı yapı bazında ayrıntılı olarak incelenecektir.

Süsleme Programı: Manzumenin zaviye yapısı günümüze ulaşmadığı için yapıda herhangi bir süsleme ögesine yer verilip verilmediği bilinmemektedir. Türbe yapısında herhangi bir süsleme ögesine yer verilmemiştir.

3.1.1.12. Tokat Ahi Yusuf Perende Manzumesi

Katalog No: 12

İnceleme Tarihi: 10 Eylül 2020

Konumu: Turhal merkez.

Banisi: Ahi Yusuf²²³.

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Ahi Yusuf Manzumesi, hamam, türbe ve zaviye yapılarından oluşmaktadır. Hamam ve zaviye yapısı günümüze ulaşmazken türbe yapısı ayaktadır. Manzume yapılarının inşa tarihi kesin olarak bilinmeyip türbe kapısındaki 1323 tarihli kitabeyle istinaden 13. yüzyılın sonu ile 14. yüzyılın başında inşa edilmiş olmalıdır.

Vakıf Gelirleri: Manzume yapılarının bir vakıf gelirinin olup olmadığı bilinmemektedir.

Malzeme ve Teknik: Manzumenin hamam ve zaviye yapısı günümüze ulaşmadığı için hamam ve zaviye yapısının inşa malzemesi ve inşa tekniği bilinmemektedir. Türbe yapısının inşa malzemesi ve tekniği yapı bazında ayrıntılı olarak incelenecektir.

Mimari Tasarım: Manzumenin hamam ve zaviye yapıları günümüze ulaşmadığı için hamam ve zaviye yapılarının mimari tasarımı ve türbe yapısına göre nasıl konumlandırıldığı bilinmemektedir. Türbe yapısının mimari tasarımı yapı bazında ayrıntılı olarak incelenecektir.

Süsleme Programı: Manzumenin hamam ve zaviye yapıları günümüze ulaşmadığı için hamam ve zaviye yapılarında herhangi bir süsleme ögesine yer verilip verilmediği bilinmemektedir. Türbe yapısında herhangi bir süsleme ögesine yer verilmemiştir.

²²³ Ahi Yusuf yaşadığı dönemdeki Ahiler arasında semercilerin piri olarak tanınmaktadır. Yöredeki anlatılara göre Ahi Yusuf yük taşıyan hayvanların sırtlarındaki yaralara çok üzölmüş ve semeri icat ederek hayvanları bu acıdan kurtarmıştır.

3.1.2. Camiler

3.1.2.1. Ankara Ahi Elvan Camii

Katalog No: 13

İnceleme Tarihi: 28 Kasım 2019

Konumu: Ankara merkez Kaleiçi Koyun Pazarı Sokak

Banisi: Ahi Elvan

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Caminin inşa tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte minber kapısının aynalık kısmındaki grift sülüs yazı ile yazılmış kitabede²²⁴ ismi geçen caminin banisi Hacı Elvan'ın 734 (1386 M.) yılında ölümüne²²⁵ istinaden 14. yüzyılın başlarında inşa edilmiş olmalıdır (Fotoğraf 3.1).

Fotoğraf 3. 1 Ahi Elvan Camii, Minber Kapısındaki İnşa ve Tamir Kitabesi

Kaynak: Erdoğan, 2011: 76.

²²⁴“Nizamü'd-din Zehrab oğlu Hacı Mecdü'd-din İsa oğlu Mehmet Bey oğlu Hacı Elvan -Allah hasenatını kabul buyursun- Bu hayratın sahibidir.” Kitabe metni için bkz. Oral, 1962: 72-73.

²²⁵ Ayverdi, 1966: 224.

Minber kapısının aynalık kısmındaki kitabenin altında yer alan diğer bir kitabe, caminin Çelebi Mehmet döneminde tamir edildiğini göstermektedir²²⁶.

Cami minber sol korkuluğunun üzerinde yer alan kitabede “Marangoz Harputlu Bayezıt oğlu Mehmet yaptı²²⁷” yazmaktadır.

Cami, içerisinde bulunan kitabelere göre 14. yüzyıl başında Ahi Elvan tarafından yaptırılmış, 1413 yılında onarılmış ve bu onarım sırasında da minberi eklenmiş olmalıdır.

Vakıf Gelirleri: Ahi Elvan Camisi’nin 1530 yılında toplam 3727 akçe geliri olan bir vakfı bulunmaktadır²²⁸.

Malzeme ve Teknik: Caminin inşasında; duvarlarda su basman seviyesine kadar taş, üst kısımda kerpiç, iç konstrüksiyonda ahşap, minarede kesme taş ve tuğla malzeme kullanılmış, çatı kiremitle örtülmüştür. Son zamanlarda yapılan onarımlarda iç ve dış cephe, tuğla örgüsüyle yapılan kaplama ile güçlendirilmiştir.

Mimari Tasarım: Derinlemesine dikdörtgen plan şemasına sahip olan cami, ahşap direklerle dört sahına ayrılmış, üzeri ahşap tavanla örtülmüştür (Çizim 3.1). Caminin inşası esnasındaki sahin sayısı tartışmalı bir konu olup, bazı sanat tarihçiler Çelebi Mehmet döneminde yapılan onarım esnasında doğu duvarının bir kısmının kaldırılarak daraltıldığı görüşünü ileri sürmüştür²²⁹. Bu görüşteki Katharina Otto-Dorn’a göre cami, Ahi Şerafeddin Camisi’ndeki gibi dikdörtgen plan içerisinde dört sıra sütun dizisi ile beş sahin teşkil etmesi gerekirken doğu cephedeki duvarın bir sahin içeri alınarak caminin eni bir sahin daraltılmıştır²³⁰. Otto-Dorn’un görüşüne Ekrem Hakkı Ayverdi ihtimal vermemektedir²³¹.

²²⁶ “Bu mübarek cami sultanların yücresi, Arap ve Acem padişahlarının efendisi din uğruna savaşan gazilerin yardımcısı, kâfirleri, müşrikleri kahreden Murat Han oğlu Bayazıt Han oğlu Mehmet Han’ın -Allah devletini ve memleketini ebedi kılsın- zamanında ve 816 senesi aylarında tecdit ve tamir olundu.” Kitabe metni için bkz. Oral, 1962: 72-73.

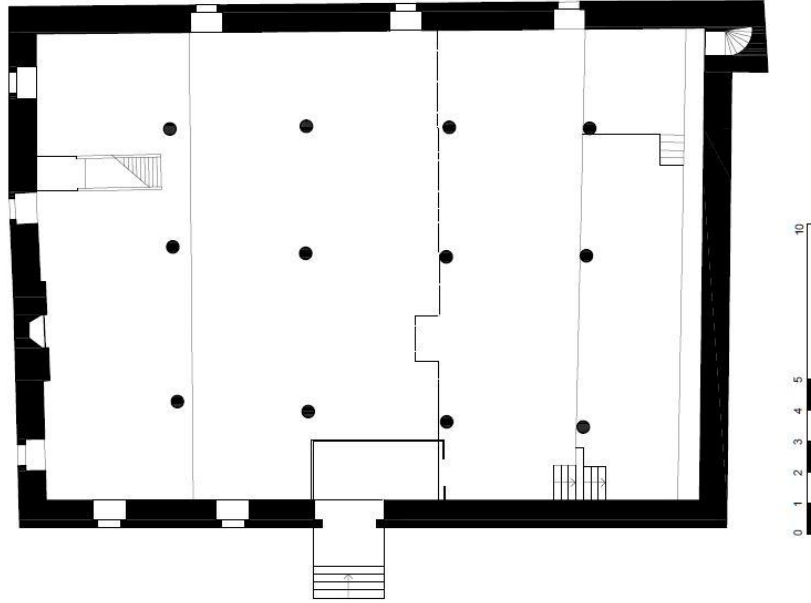
²²⁷ Oral, 1962: 72-73.

²²⁸ Vakfın gelirleri; Ankara şehri civarında bostan icarından senelik 3200 akçe, 3570 akçe nakit meblağın faizinden senelik 350 akçe ve 5 bölük zeminden senelik 180 akçedir. Vakıf gelirleri için bkz. Erdoğan, 2011: 78.

²²⁹ Eyice, 1988: 529.

²³⁰ Öney, 1971: 26.

²³¹ Ayverdi, 1966: 219.

Çizim 3. 1 Ahi Elvan Camii, Plan

Kaynak: Öney, 1971: 334.

Kuzeye doğru yükselen meyilli arazi üzerinde inşa edilenve günümüzde boyalı olan caminin dış cephesi oldukça sade tutulmuş, güney cepheye üçü aşağıda üçü yukarıda olmak üzere birbirine simetrik olarak yerleştirilmiş boyuna dikdörtgen boyutlu altı pencere; batı cepheye üçü aşağıda, üçü yukarıda olmak üzere boyuna dikdörtgen boyutlu altı pencere; kuzey cepheye merdivenle çıkılan ahşaptan yapılmış tek kanatlı bir mahfil kapısı; doğu cepheye ahşaptan yapılmış çift kanatlı sade bir giriş kapısı, kapının sağına altta iki, üstte iki olmak üzere birbirine simetrik olarak yerleştirilmiş dört pencere, soluna altta bir üstte iki olmak üzere boyuna dikdörtgen boyutlu üç pencere açıklığı yerleştirilmiştir. Caminin tüm pencereleri ahşap çerçeveli olup, güney ve doğu cephedeki alt pencereler demirden lokmalıdır (Fotoğraf 3.2- 3.3- 3.4- 3.5).

Fotoğraf 3. 2 Ahi Elvan Camii, Genel Görünüş
Kaynak: VGMA

Fotoğraf 3. 3 Ahi Elvan Camii, Güney Cephe

Fotoğraf 3. 4 Ahi Elvan Camii, Kuzey Cephe

Fotoğraf 3. 5 Ahi Elvan Camii, Doğu Cephe

Caminin kuzeybatı köşesinde yer alan minaresi orijinal olmayıp tek şerefeli olarak inşa edilmiştir (Fotoğraf 3.6).

Fotoğraf 3. 6 Ahi Elvan Camii, Minare

Caminin, ahşap örtü sistemi üç sıra halinde sıralanan on iki sütun tarafından taşınmaktadır. Günümüzde üzeri boyalı olan bu sütun başlıklarında korint ve dor tarzında Roma dönemi devşirme malzeme kullanılmıştır. Sütun başlıklarının üstüne yastıklar yerleştirilmiştir. Yastıklar, sahnları bölen ahşap hatılları, hatıllarda ahşap kirişleri taşımaktadır. Kirişlerin arasına baklavalı meydana getiren çıtalar çakılmıştır. Hatıllarla kirişlerin birleştiği yerde yer alan konsollar yan sahnalarda tek, orta sahnalarda çift katlı tutulmuştur²³² (Fotoğraf 3.7- 3.8).

²³² Öney, 1971: 26.

Fotoğraf 3. 7 Ahi Elvan Camii, Sütunlar, Yastıklar, Hatıllar, Kirişler

Fotoğraf 3. 8 Ahi Elvan Camii, Sütunlar, Yastıklar, Hatıllar, Kirişler

Caminin hariminde güney cephede ortada bir mihrap mihrabın sağında biri altta biri üstte birbirine simetrik olarak yerleştirilmiş dikdörtgen boyutlu iki pencere, solunda yine birbirine simetrik olarak yerleştirilmiş ikisi altta ikisi üstü dikdörtgen boyutlu dört pencere ile bu iki pencere açıklığı arasına yerleştirilmiş minber; batı cephede üçü altta üçü yukarıda birbirlerine simetrik olarak yerleştirilmiş altı pencere; kuzey cephede tek kanatlı bir kapı ile bu kapıya açılan birinci sütun sırasına kadar uzanan alt kat, ikinci sütun hizasına kadar uzanan üst kat olmak üzere ahşaptan yapılmış mahfil; doğu cephede ortada çift kanatlı bir kapı ile kapının

sağına ve soluna simetrik olarak yerleştirilmiş altlarda birer, üstlerde ikişer olmak üzere boyuna dikdörtgen boyutlu altı pencere açıklığı bulunmaktadır (Fotoğraf 3.9- 3.10- 3.11).

Fotoğraf 3. 9 Ahi Elvan Camii, Harim Görünüşü

Fotoğraf 3. 10 Ahi Elvan Camii, Harim Görünüşü

Fotoğraf 3. 11 Ahi Elvan Camii, Kadınlar Mahfili

Caminin, mukarnas nişli mihrabı alçıdan yapılmış olup, orijinalliğini korumaktadır. Caminin, ceviz ağacından yapılmış minberi gerek işçilik gerekse de malzeme bakımından bir şaheser olup Ahi Şerafeddin Camii minberi ile büyük benzerlik göstermektedir.

Süsleme Programı: Camideki süsleme programı mihrap ve minberde yoğunlaşmıştır. Caminin mukarnas nişli mihrabı, Beylikler Dönemi’nde yaygın olarak kullanılan alçıdan kalıplama tekniği ile yapılmıştır. Günümüzde beyaz yağlı boya ile boyanmış olan dikdörtgen şekilli mihrap, üç sıra bordür ile kuşatılmış olup, dıştan içe doğru ilk bordür belli aralıklarla tekrarlanan nesih yazılı Kelime-i Tevhid yazısı ile; ikinci bordür mukarnas frizi biçiminde motiflerle; üçüncü bordür iç içe geçmiş çokgenlerin oluşturduğu örgü frizi ile doldurulmuştur. Mihrap tepesi palmetlerden oluşturulmuş taçla sonlandırılmıştır. Mihrabın alınlık kısmında yer alan panoda, sülüs yazıyla “Ve ni’me’l- Mevlâ nî’me’n Nasîr” ayeti üç kere tekrarlanmıştır. Niş köşeliklerinde altıgen yıldızların etrafı altıgenlerle çevrilerek zeminde bitkisel arabesk bezemelere yer verilmiştir. Mihrap kavsarasındaki altı sıra mukarnasın hemen altında “Kelime-i Tevhid yazısı üç kere tekrarlanmıştır. Mihrap nişinin içerisi grift çokgenlerin oluşturduğu geometrik ağlarla bezenmiş olup, nişin her iki yanındaki mukarnas başlıklı sütunceler yerleştirilmiştir (Fotoğraf 3.12).

Fotoğraf 3. 12 Ahi Elvan Camii, Mihrap

Caminin ahşaptan yapılmış minberi orijinal olup, minber yan aynalıklarında içlerine rûmi motifleri oyulmuş altıgen, baklava ve yıldız şekilli ahşap parçaların ahşap panolar üzerine çakılmasıyla elde edilen yalancı künde-kârî tekniği uygulanmıştır. Minber yan aynalıklarını çevreleyen iki sıralı bordür içerisinde birbirini simetrik olarak tekrarlayan rûmi motiflerine yer verilmiştir. Minberin şerefe altındaki yıldız ve sekizgen motifleri yalancı künde-kârî tekniği ile bir araya getirilmiştir. Minber korkuluğunda üçgen ve dörtgen şekilli formlar kafes tekniği ile birbirlerine bağlanarak dört kollu yıldızlar ve sekizgenler oluşturulmuştur. Minberin kapı kemer aynalığı rûmi motiflerle; kemeri taşıyan sütunceler balık pulu motiflerle işlenmiş olup, kapı kanatları Ankara Etnografya Müzesi'ne nakledilmiştir. Minber kapı kanatlarının konturları, dilimli olup, her dilim arasında lale motifi yerleştirilmiştir²³³. Minber kapı aynalığında sülüs yazı ile yazılmış iki tane kitabe panosu bulunmaktadır (Fotoğraf 3.13- 3.14).

²³³ Öney, 1971: 27.

Fotoğraf 3. 13 Ahi Elvan Camii, Minber
Kaynak: VGMA

Fotoğraf 3. 14 Ahi Elvan Camii, Minber

3.1.2.2. Ahi Şerafeddin (Aslanhane²³⁴) Camii

Katalog No: 14

İnceleme Tarihi: 28 Kasım 2019

Konumu: Ankara merkez Kaleiçi Kılınçarslan Mahallesi, Can Sokak ile Kurnaz Sokak kesişimi

Banisi: Ahi Şerafeddin ya da Emir Seyfeddin Kızıl²³⁵

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Cami, batı giriş kapısının sağındaki nesîh yazılı kitabeye göre 1299 yılında inşa edilmiştir²³⁶.

Mukarnas kavsaralı mihrap nişinin mukarnas bitimindeki kitabede Âl-i İmrân Sûresi'nin 18. ve 19. Ayetlerine yer verilmiştir²³⁷.

Minber korkuluğunun mihrap tarafına bakan yüzündeki gergide yer alan kitabede “Ümmet günahkârdır ve Allah affedici, esirgeyicidir”, minber korkuluğunun sol yüzünde yer alan kitabede ise “Dülger Ebubekir oğlu Mehmet yaptı²³⁸” yazmaktadır.

Vakıf Gelirleri: 1530 tarihli tahrir defterine göre Ahi Şerafeddin Camisi'nin, Çubuk kazasında 17.609 akçe geliri olan vakıfları bulunmaktadır²³⁹.

²³⁴ Cami, kuzeydoğusundaki zaviye kompleksinin güneybatı duvarına gömülü antik arslan heykeli nedeniyle “Arslanhane Camii” adıyla da anılmaktadır.

²³⁵ Caminin banisi tartışmalı bir konu olup, kimi araştırmacılar caminin bugün okunamayan batı giriş kapısının sağındaki nesîh yazıyla yazılmış kitabedeki “Allahümmeğfir'il-emir'il-merhum Seyfeddin” yazısına istinaden Selçuklu emirlerinden Emir Seyfeddin Kızıl tarafından yaptırıldığını savunmuştur. Bu araştırmacılara göre cami, 13. yüzyılda Ahi Şerafeddin'in babası Hüsameddin ile amcası Hasaneddin tarafından tamir ettirilmiş ve minber kitabesi eklenmiştir. Batı giriş kapısının sağındaki Seyfeddin yazısını Şerafeddin şeklinde okuyan kimi araştırmacılar ise caminin minber kitabesine istinaden Ahi Şerafeddin'in babası Hüsameddin ile amcası Hasaneddin tarafından yaptırıldığını savunmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Eyice, 1998: 531.

²³⁶ “Din ve dünyanın gıyası, yardımcısı memleketler fetheden Keykâvus oğlu sultan Mesud cümle mahlukatı doğru yola sevk eden- Allah sultanlığını ebedi kılsın- zamanında mâhlukatın Allah'ı yüce tanrının yardımı ile fütüvvet ve mürüvvet sahibi kardeşler tarafından -Allah ömürlerini uzun eylesin- H. 689 (1289-90) yılı aylarında Allah için hulûs-i niyyetle ve onun rızasını isteyerek yapıldı. Allah onların hayırlı işlerini kabul buyursun, günahlarından geçsin.” Ayrıntı için bkz. Oral, 1962: 51-52.

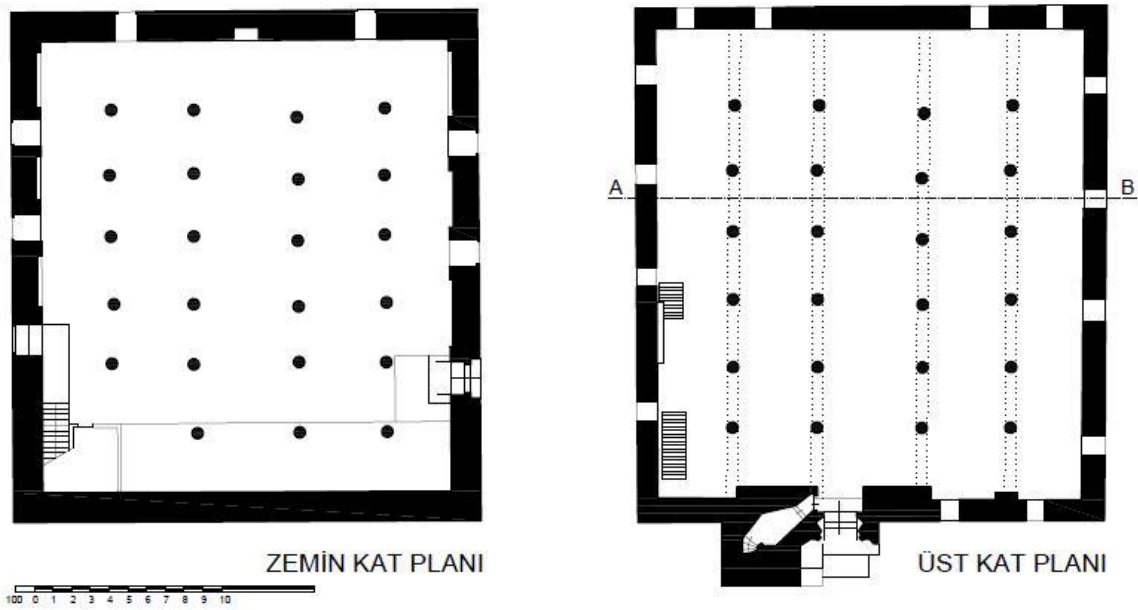
²³⁷ “Şehidallâhü ennehü lâ ilâhe illâ hüve, ve'l-melâiketü ü'lü'l-ilmi kâimen bil kısıd, lâ ilâhe illâ hüve'l-Azîz'ül-Hâkim. İnne'd-dîne indallahü'l-islâm.” “Allah melekler ve ilim sahipleri, ondan başka ilah olmadığına adaletle şahitlik ettiler: Ondan başka ilah yoktur. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir, Şüphesiz Allah katında din İslâm'dır.” Ayrıntı için bkz. Erdoğan: 2011: 61.

²³⁸ Oral, 1962: 52

²³⁹ Bu vakıflardan 50 hane, 30 mücerred, 1 imam olmak üzere yaklaşık 285 nüfusa sahip olan Başkesemer Köyü'nün vakıf geliri yıllık 3877 akçe; 37 hane, 19 mücerred, 1 muhassıl olmak üzere yaklaşık 209 nüfusa sahip olan Bayındır Köyü'nün vakıf geliri yıllık 3500 akçe; 38 hane, 29 mücerred, 1 imam olmak üzere yaklaşık 224 nüfuslu Kargısemer²³⁹ Köyü'nün vakıf geliri yıllık 3625 akçe; 86 hane, 48 mücerred, 3 muhassıl olmak üzere yaklaşık 483 nüfuslu Dodurga Köyü'nün vakıf geliri yıllık 6607 akçedir. Ayrıntı için bkz. Erdoğan, 2011: 66.

Malzeme ve Teknik: Caminin inşasında dış cephelerinde moloz taş, kesme taş, ahşap hatıl, tuğla ile Roma ve Bizans dönemine ait devşirme malzeme; iç kontrüksiyonda ahşap malzeme; minarede taş, tuğla ve devşirme malzeme kullanılmış; kırma çatı saçla örtülmüştür.

Mimari Tasarım: Derinlemesine dikdörtgen plan kurgusuna sahip olan cami, dört ahşap direk beş sahına ayrılmış olup, orta sahin diğer sahinlerden daha yüksek ve geniş tutulmuştur. Caminin üzeri, ahşap kiriş ve konsollardan oluşan düz bir tavanla örtülmüştür (Çizim 3.2).

Çizim 3. 2 Ankara Ahi Şerafeddin Camii, Plan

Kaynak: Öney, 1971: 330-331

Güneydoğu kuzeybatı doğrultusunda meyilli arazi üzerine kurulan caminin doğu cephesinde moloz taş duvar örgüsünün arasına dört sıra ahşap hatıl atılmıştır. Aşağıdan yukarıya doğru ilk ahşap hatıl altında basık kemerli çift kanatlı ahşap bir giriş kapısı ve kapının sağında uzunlamasına dikdörtgen iki pencere; birinci ahşap hatılla ikinci ahşap hatıl arasında giriş kapısının sağına denk gelen kısımda boyuna dikdörtgen üç pencere, soluna denk gelen kısımda boyuna dikdörtgen bir pencere; üçüncü hatılla dördüncü ahşap hatıl arasında giriş kapının sağ üst tarafındaki birinci ahşap hatılla ikinci ahşap hatıllar arasındaki üç pencerenin arasına gelecek şekilde boyuna dikdörtgen iki pencere, giriş kapısının soluna gelecek şekilde boyuna dikdörtgen bir pencere olmak üzere toplamda dokuz pencere yerleştirilmiştir. Giriş kapısının sağındaki birinci ahşap hatılın altında kalan pencereler büyük boyutlu, cephedeki

diğer pencereler küçük boyutlu tutulmuştur. Kapının solunda bir sağında ise yarım kitabeli üç mezar bulunmaktadır (Fotoğraf 3.15- 3.16).

Fotoğraf 3. 15 Ahi Şerafeddin Camii, Genel Görünüş

Fotoğraf 3. 16 Ahi Şerafeddin Camii, Doğu Cephe

Güney cephede diğer cephelerde olduğu gibi dört sıra ahşap hatıl atılmış, diğer cephelerden farklı olarak köşelerde kesme taş kullanılmıştır. Yanındaki yapı nedeniyle

dışarıdan algılanmayan cephede dördü üstte, ikisi altta olmak üzere uzunlamasına dikdörtgen boyutlu altı pencere açıklığına yer verilmiştir.

Batı cephedeki duvar örgüsünde diğer cephelerden farklı olarak moloz taş, tuğla ve devşirme malzeme kullanılmıştır. Cephedeki aşağıdan yukarıya doğru dört ahşap hatıldan birinci hatıl altında basık kemerli ahşap bir taç kapı, taç kapının solunda iki pencere; ikinci hatıl ile üçüncü hatıl arasında taç kapının sol tarafında üç sağ tarafında bir pencere; üçüncü ahşap hatıl ile dördüncü hatıl arasında taç kapının tam üstüne gelecek şekilde bir, taç kapının solunda ikinci ve üçüncü hatıldaki üç pencerenin ortalarına gelecek şekilde üç pencere yerleştirilmiştir. Pencere boyuna dikdörtgen boyutlu olup, birinci ahşap hatılın altında kalan ve lentoları ahşap hatıllarla desteklenen iki pencere diğer pencerelere oranla daha büyük tutulmuştur. Birinci ahşap hatıl taç kapının sağ tarafında devam etmemektedir (Fotoğraf 3.17).

Fotoğraf 3. 17 Ahi Şerafeddin Camii, Batı Cephe

Kuzey cephede duvar örgüsünde moloz taş, kesme taş, devşirme malzeme ile üç sıra ahşap hatıl kullanılmıştır. Taç kapının solunda aşağıdan yukarıya doğru birinci ve ikinci ahşap hatıl arasına boyuna dikdörtgen kesitli iki pencere yerleştirilmiştir (Fotoğraf 3.18).

Fotoğraf 3. 18 Ahi Şerafeddin Camii, Kuzey Cephe

Kuzey cephede yer alan beyaz kesme taştan yapılmış mukarnas kavsaralı taç kapı dışa taşkın olup, devşirme kaideler üzerine oturmaktadır. Basık kemerli kapının ahşap kanatları sade görünümlüdür. Taç kapı nişinin her iki yanına mihrabiyeler yerleştirilmiştir. Kapı arazi meyli nedeni ile kadınlar mahfiline açılmaktadır (Fotoğraf 3.19).

Fotoğraf 3. 19 Ahi Şerafeddin Camii, Taç Kapı

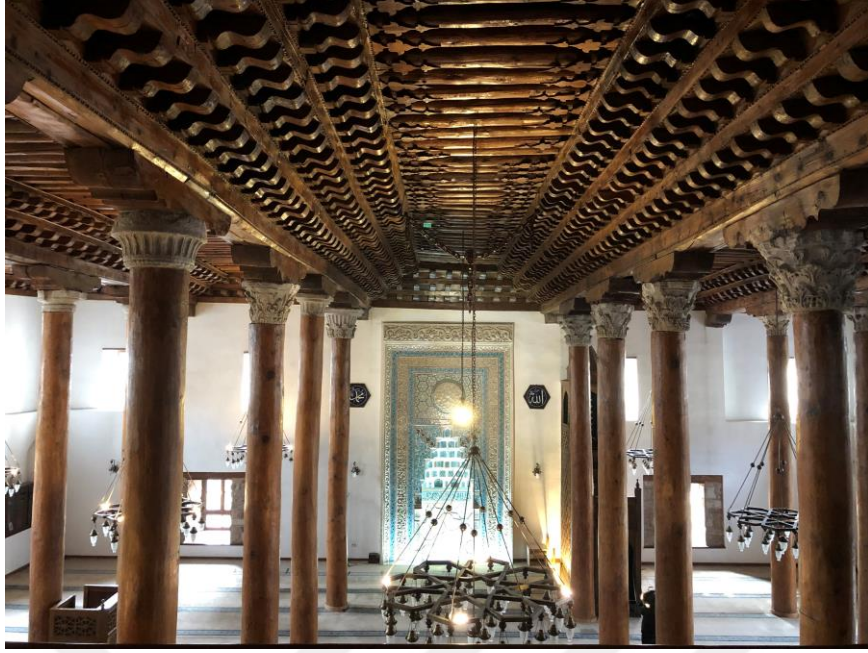
Sekizgen şerefeli, silindirik petekli ve sivri külahlı minare, kuzeydoğu duvarına bitişik olup, taç kapının sağında yer almaktadır. Caminin içerisinden girilen minarenin inşasında kare kaidede taş malzemeyle birlikte Roma dönemine ait mermer malzeme; pabuçluk ve gövde kısmında ise tuğla malzeme kullanılmıştır (Fotoğraf 3.20).

Fotoğraf 3. 20 Ahi Şerafeddin Camii, Minare

Caminin harim kısmında mihraba dik uzanan dört sıra halinde 24 ahşap sütun bulunmaktadır. Ahşap sütunlar yağlı boya ile boyanmış olup, üzerlerinde dor, korint ve sade formlarda devşirme başlıklar kullanılmıştır. Sütun başlıkları üstündeki yastıklara oturan kalın ahşap hatıllar mihraba dik uzanarak sahin bölmelerini meydana getirmiştir. Hatılların üzerine mihraba paralel uzanan tavan kirişleri sıralanmıştır. Bu kirişleri taşıyan konsollar orta sahında üç, yan sahinlarda iki, en dış sahanlarda tek katlı tutulmuştur²⁴⁰ (Fotoğraf 3.21).

²⁴⁰ Öney, 1971: 21.

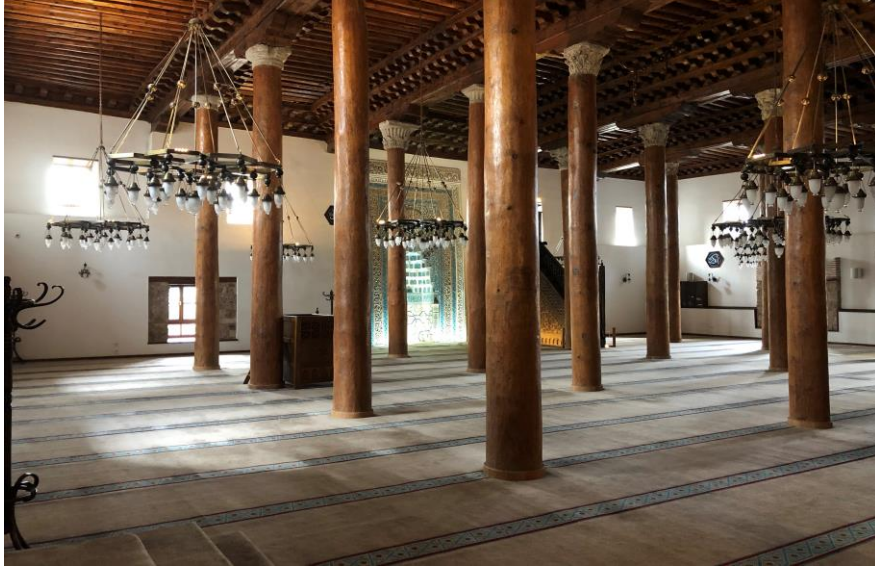

Fotoğraf 3. 21 Ahi Şerafeddin Camii, Sütunlar, Hatıllar, Kirişler

Harimin içi doğu cephede dokuz, cephede altı, batı cephede dokuz, kuzey cephede iki pencere açıklığı ile aydınlatılmaktadır. Harimin kuzeydoğu cephesinde yer alan ahşaptan yapılmış kadınlar mahfiline merdivenle çıkılmaktadır (Fotoğraf 3.22- 3.23- 3.24).

Fotoğraf 3. 22 Ahi Şerafeddin Camii, Harim

Fotoğraf 3. 23 Ahi Şerafeddin Camii, Harim

Fotoğraf 3. 24 Ahi Şerafeddin Camii, Kadınlar Mahfili

Harimin güney duvarında yer alan alçıdan yapılmış mukarnas nişli mihrabı, eksenden batıya doğru kayıktır. Mihrabın solunda yer alan ahşap minber, ceviz ağacından yapılmış olup, köşk ve külah kısmı dışında aslını korumaktadır (Fotoğraf 3.25).

Fotoğraf 3. 25 Ahi Şerafeddin Camii, Minber

Süsleme Programı: Caminin kuzey cephesinde yer alan taç kapısında taş malzemeden yapılmış süsleme programı görülmektedir. Taç kapı ile taç kapının her iki yanındaki mihrabiyelerin kavsarası oyma tekniğinde mukarnas motifleri ile bezenmiştir.

Caminin dış cephelerinde, minarede ve harim kısmında tuğla malzemenin kullanıldığı süsleme programlarına yer verilmiştir. Caminin doğu kapısı tuğla malzemenin yatay şekilde istiflenmesiyle inşa edilmiştir. Kapıyı tuğlaların yukarıda dikey, yanlarda yatay olarak istiflenmesiyle oluşturulmuş iki kuşak çevrelemektedir. Basık çifte kemerli kapının kemeri, tuğlaların dikey şekilde istiflenmesiyle oluşturulmuştur. Çifte kemerin üzerinde tabak şeklinde üç tane dairesel şekil yer almakta olup, bugün içleri alçı ile doldurulmuştur (Fotoğraf 3.26).

Fotoğraf 3. 26 Ahi Şerafeddin Camii, Doğu Kapısı Üstündeki Tuğla Süslemeler

Batı cephede, kapı kemerinin üzengi noktasından dördüncü ahşap hatıla kadar tuğla malzeme kullanılmıştır. Ahşap kapının üzerindeki basık kemer açıklığı tuğlanın dikey olarak istiflenmesiyle oluşturulmuştur. Basık kemerin üzerinde dikey olarak istiflenmiş tuğla dizisi, onun da üzerinde iki sıra halinde dış bulunmaktadır. İçten dışa doğru zikzak şeklinde olan bu dışların üzerinde üçgen şekilli bir süsleme ögesi ile bu üçgen içerisinde altıgen şekilli başka bir süsleme ögesine yer verilmiş olup, içleri çini ile doldurulmuştur. Üçgenin her iki yanında altıgen plaka içerisinde çiniler yer almaktadır. Üçgenin üzerinde içteki kalın, dışardaki ince olmak üzere iki sivri kemer açıklığı bulunup, kalın kemerin içerisinde kare şeklinde çini parçaları bulunmaktadır. İnce kemer tuğlaların dikey şekilde sıralanmasıyla oluşturulmuştur. İnce kemer alınlığının üstünde dışarı taşıntı yapan dikdörtgen panonun içerisinde tuğlaların yatay ve dikey yönde sıralanmasıyla elde edilen üç sağır sivri kemerden yanlarda olanlar yarım bırakılmış izlenimi vermektedir. Kemerlerin içleri çini ile bezenmiştir (Fotoğraf 3.27).

Fotoğraf 3. 27 Ahi Şerafeddin Camii, Batı Kapısı Üzerindeki Tuğla ve Çini Süslemeler

Minarenin kaide kısmından pabuçluk kısmına geçişte tuğla malzemenin düz örgü ve yatay istif şeklinde düzenlenmesiyle oluşturulan üçgenler; pabuçluk kısmı ise her cephede tuğla malzemenin aynı şekilde istiflenmesiyle oluşturulan dikdörtgen nişler içerisinde sağır sivri kemerler kullanılarak hareketlendirilmiştir. Pabuçluk kısmında yer yer sırlı tuğlaya da yer verilmiştir. Minarenin silindirik tuğladan yapılmış gövdesinde şeritler halinde sırlı tuğla kullanılmıştır (Fotoğraf 3.28).

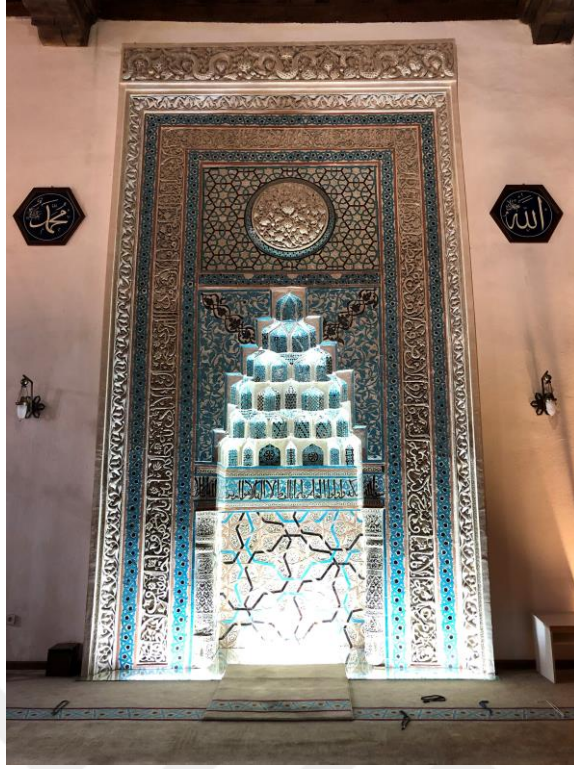

Fotoğraf 3. 28 Ahi Şerafeddin Camii, Minare Kaide ve Pabuçluk Kısımındaki Tuğla Süslemeler

Kaynak: https://www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=16896

Harimin doğu cephesinde bulunan alttaki dikdörtgen boyutlu iki pencerenin sivri kemerli alınlığındaki kemerler, tuğla malzemenin dikey şekilde istiflenmesiyle oluşturulmuştur.

Camide renkli çini, mozaik ve alçı malzemenin bir arada kullanıldığı süsleme programlarına yer verilmiştir. Caminin 13. yy. sonuna tarihlendirilen mukarnas nişli mihrabı; patlıcan moru ve firuze renkli çini, mozaik ve alçı malzemenin ajur tekniği ile bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş bir şaheserdir (Fotoğraf 3.29).

Fotoğraf 3. 29 Ahi Şerafeddin Camii, Mihrabı

Mihrap kavsarası, altı sıra mukarnaslı olup, mukarnaslarda firuze ve patlıcan moru çini parçaları ile alçı zengin bir süsleme programı oluşturmaktadır. Mukarnaslı nişin altında, firuze renkli çini ile oluşturulmuş birkisel bir zemin dolgusu üzerine patlıcan moru renkli çini ile yazılmış bir kitabeye yer verilmiştir. Bu kitabede Kur'an'dan Âl-i İmrân Sûresi'nin 18 ve 19. Ayetlerinin yer aldığı yazı kuşağı bulunmaktadır. Bu yazı kuşağı alttan ve üstten palmetli alçı şerit ile konturlanmıştır²⁴¹ (Fotoğraf 3.30).

²⁴¹ Akgül, 1992: 57.

Fotoğraf 3. 30 Ahi Şerafeddin Cami, Mihrap Kavsarası

Kaynak: https://www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=39252

Mihrap nişinin iki yanında yer alan alçı sütunceler ajur tekniği ile rûmi motiflerle bezenmiştir. Bu sütunceler kuşaklara bölünmüş olup, zemini rûmi motiflerle bezenmiş altta neshî, üstte kûfi yazı frizleri yer almaktadır²⁴². Mihrap nişinin içerisinde alçı ile firuze ve patlıcan moru çinilerle geometrik geçmeli kompozisyonlar meydana getirilmiş, aralardaki çokgen boşluklar rûmi ve palmet motifleri ile doldurulmuştur²⁴³ (Fotoğraf 3.31).

Fotoğraf 3. 31 Ahi Şerafeddin Cami, Mihrap Nişindeki Sütun

Kaynak: https://www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=39253

²⁴² Öney, 1971: 22.

²⁴³ Akgül, 1992: 57.

Dikdörtgen mihrap nişi farklı genişliklerde dört bordür ile çevrelenmiş olup, mihrabın üzerindeki tepelik kısmında zemin dolgusu palmet ve kıvrık dallardan oluşan, ajur tekniği ile yapılmış ejderlerin simetrik olarak tekrarlandığı bir bordür bulunmaktadır. Mihrabı çevreleyen bordürler dıştan içe doğru; en dış bordürde alçıdan ajur tekniği ile uçları palmetli kıvrık dal motifleri, daha ince olan ikinci bordürde çini mozaik ile yapılmış firuze renkli hatların oluşturduğu beşgenlerin içini dolduran patlıcan moru parçalar, en geniş bordür olan üçüncü bordürde alçıdan ajur tekniği ile nesih yazılı Ayet-el-Kürsü yazısı yer alıp, en içteki bordür ikinci bordürün tekrarıdır (Fotoğraf 3.32).

Fotoğraf 3. 32 Ahi Şerafeddin Cami, Mihrabı Çevreleyen Bordürler

Mihrabın alınlık panosunun ortasında çini bir daire içerisinde ajur tekniği ile alçıdan yapılmış, çiçek bahçesini anımsatan bitkisel bir süsleme yer almaktadır. Kabara şeklindeki bu süsleme programında ortada bulunan büyük palmetin etrafında sıralanan kıvrık dallar, yarım-tam palmetler dikkat çekmektedir²⁴⁴. Panonun geri kalan kısmını ise patlıcan moru ve firuze rengi çinilerden meydana gelen geometrik geçmeler ile alçı kabartmalar kaplamaktadır. Alınlık panosunun altındaki niş köşeliklerinin üçgen kısmı firuze rengi çinilerle rûmi motifleri ile bezenmiş olup, bu köşeliklerden mihrap nişine birbirini simetrik olarak tekrarlayan patlıcan moru rengi palmetlerle bunları çevreleyen çifte rûmilerden oluşmuş birer dal inmektedir²⁴⁵ (Fotoğraf 3.33).

²⁴⁴ Akgül, 1992: 58.

²⁴⁵ Erdoğan: 2011: 61.

Fotoğraf 3. 33 Ahi Şerafeddin Cami, Mihrap Panosundaki Süslemeler

Kaynak: https://www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=39254

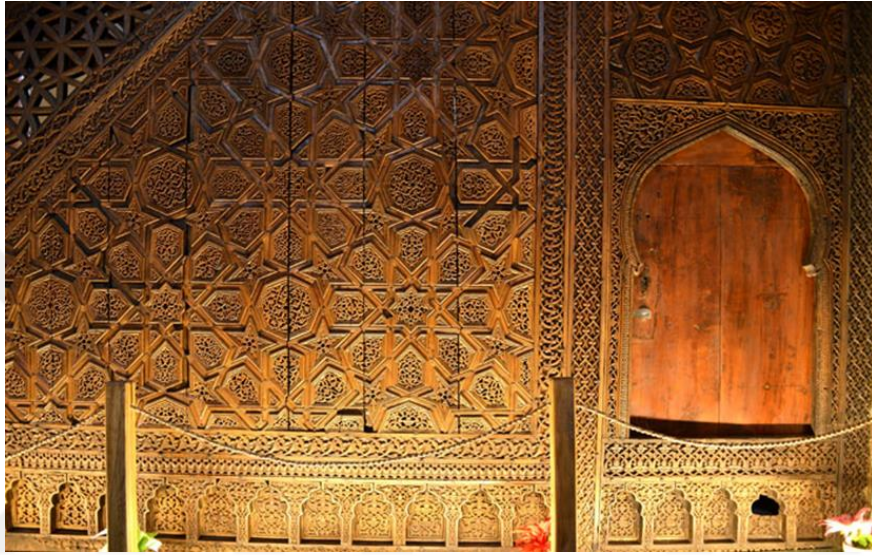
Camide görülen bir diğer süsleme ögesi ahşap malzeme kullanılarak yapılan süsleme programıdır. Üst örtüde orta ve yan sahnılardaki kirişler doğu-batı yönünde iki kademe ahşap palmet motiflerle süslenmiştir²⁴⁶ (Fotoğraf 3.34).

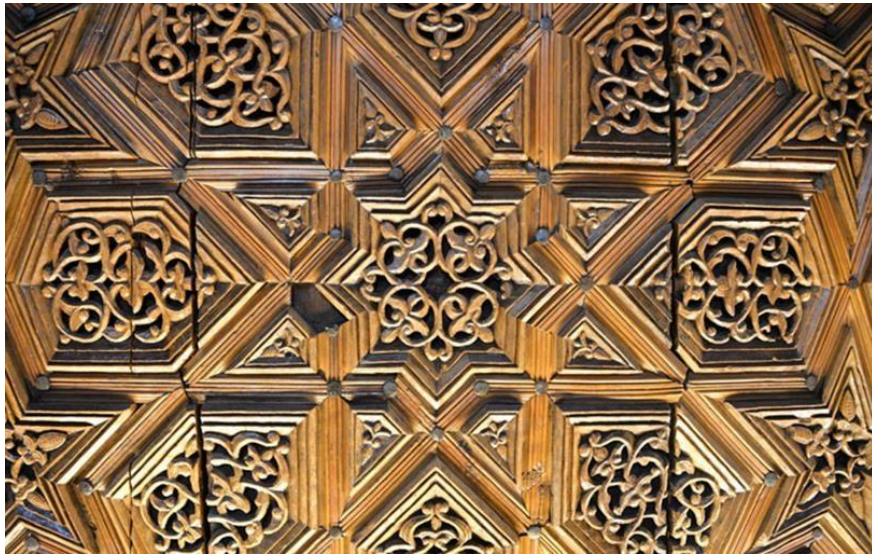
Fotoğraf 3. 34 Ahi Şerafeddin Cami, Kirişler Arasındaki Palmet Motifleri

²⁴⁶ Tuncer, 1979: 58.

Caminin ahşap minberinde zengin bir süsleme programı görünmektedir. Minberin dik üçgen formundaki yan aynalıklarında üçgen, altıgen, sekizgen ve yıldız formundaki şekiller birbirine geçirilerek sahte künde-kârî tekniği uygulanmıştır. Bu şekillerin içerisi derin oyma tekniği ile oyularak rûmî motifler oluşturulmuştur. Geometrik motifler birbirlerinden aralarına çakılan çıtalarla ayrılmıştır. Yan aynalıkları çevreleyen iki sıralı bordür içerisinde birbirini simetrik olarak tekrarlayan rûmî motiflere yer verilmiştir (Fotoğraf 3.35- 3.36).

Fotoğraf 3. 35 Ahi Şerafeddin Camii Minber Yan Aynalığı

Fotoğraf 3. 36 Ahi Şerafeddin Camii, Minber Aynalığındaki Künde-kârî Tekniğindeki Süsleme

Kaynak: https://www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=39246

Minber korkuluğunda üçgen ve dörtgen şekilli formların kafes tekniği ile birbirlerine bağlanması ile dört kollu yıldız ve sekizgenler oluşturulmuştur²⁴⁷. Korkuluğun mihrap tarafındaki ahşap gergide minber ustasının isminin geçtiği bir kitabe yer verilmiştir (Fotoğraf 3.37- 3.38).

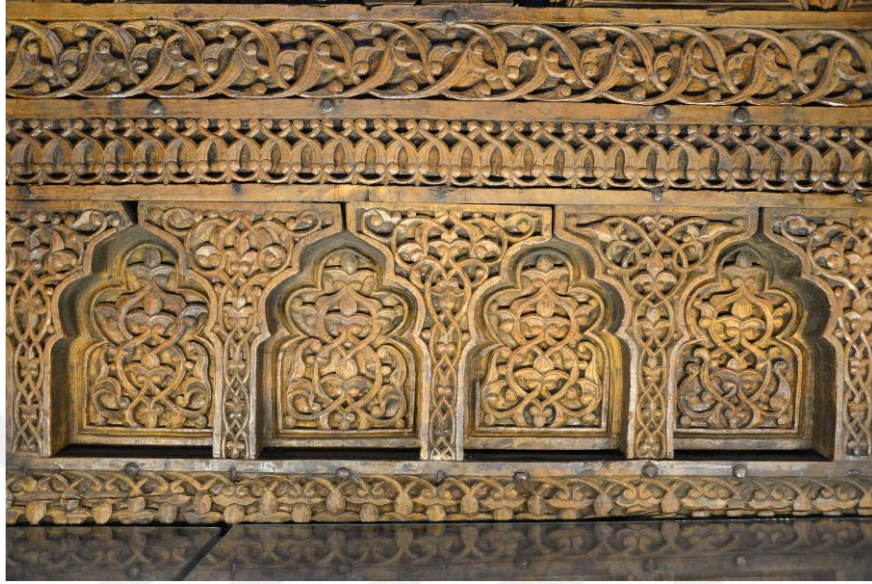
Fotoğraf 3. 37 Ahi Şerafeddin Camii, Minber Korkuluğu

Fotoğraf 3. 38 Ahi Şerafeddin Camii, Minber Korkuluğundaki Kitabe

²⁴⁷ Akgül, 1992: 58.

Minberin süpürgelik kısmında birbirlerini simetrik olarak tekrarlayan dilimli kemerli sağır nişlere yer verilmiş olup, bu nişler içerisi rûmi motiflerle süslenmiştir. Benzer şekilde şerefe altındaki kemerli dolap girişi de rûmi motiflerle bezenmiştir (Fotoğraf 3.39).

Fotoğraf 3. 39 Ahi Şerafeddin Camii, Minber Süpürgeliği

Minberin kapı kemer aynalığı rûmi motiflerle; kemeri taşıyan sütunceler balık pulu motiflerle işlenmiş olup, kapı kanatları bulunmamaktadır. Minber kapı aynalığında iki sıra halindeki sülüs hatla yazılmış cami inşa kitabesi 2003 yılında çalınmıştır²⁴⁸. Minber kapısı taç kısmı ajur tekniğinde rûmi motiflerle bezenmiştir (Fotoğraf 3.40).

²⁴⁸ Erdoğan, 2011: 63.

Fotoğraf 3. 40 Ahi Şerafeddin Camii, Minber Kapı Aynalığı

3.1.2.3. Ankara Ahi Tura Camii

Katalog No: 15

İnceleme Tarihi: 28 Kasım 2019

Konumu: Ankara merkez Öztürk Mahallesi, Eti Sokak ile Sevim Sokak kesişimi.

Banisi: Ahi Tura²⁴⁹.

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: 14. yüzyılın sonuna tarihlendirilen caminin günümüze ulaşmış bir kitabesi bulunmamakla birlikte Mübarek Galib, Ahi Tura Camisi'nin bir kitabesinin olduğunu ifade etmiştir²⁵⁰.”

Vakıf Gelirleri: Caminin 1530 yılı Ankara Tahrir Defteri'ne göre yıllık 2294 akçe geliri olan bir vakfı bulunmaktadır²⁵¹.

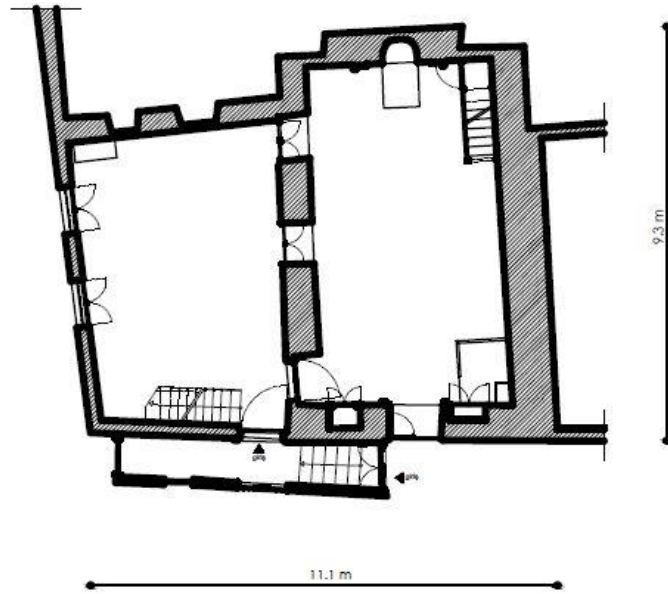
Malzeme ve Teknik: Caminin inşasında kaideye taş, duvarlarda ahşap hatıl ve kerpiç malzeme kullanılmış, çatı kiremitle örtülmüştür. Dış cephe günümüzde beyaz sıva ile sıvanmıştır. Camiye sonradan eklenen minare ahşaptan yapılmıştır (Çizim 3.3).

Mimari Tasarım: Cami dikdörtgen plan şemasına sahip olup üzeri düz ahşap kirişleme tavan ile örtülmüştür.

²⁴⁹ Ahi Tura, I. Murad (1356-1389) döneminde yaşamış Ahilerdendir. Ahi Tura hakkında bilgi için bkz. Hacıgökmen, 2011: 78.

²⁵⁰ Mübarek Galip'in ifade ettiği kitabede: “Allah'ın Resûlü ve nebisi buyurdular ki: Müminler ölmezler, ancak bu dünyadan mağfiret dünyasına göçerler”. Merhum melikü'l-müfessirîn Havâce (Hoca) Cafer, Allah onun kabrini nurlandırсын” yazmaktadır. Kitabe metni için bkz. Erdoğan, 2011: 84; Galip, 1996: 27-122.

²⁵¹ Erdoğan, 2011: 83.

Çizim 3. 3 Ahi Tura Camii, Plan

Kaynak: Ankara Vakıf Eserleri, 2015: 16

Caminin batı ve güney cepheleri yanındaki evlerle bitişiktir. Doğu cephe eskiden yazlık kısım olarak açıkken 1952 yılında kapatılmıştır²⁵². Caminin kuzey cephesinde birbirine simetrik olarak yerleştirilmiş ikisi aşağıda ikisi yukarıda olmak üzere boyuna dikdörtgen boyutlu ahşap çerçeveli dört pencere; doğu cephesinde merdivenle çıkılan tek kanatlı ahşap sade bir kapı ile kapının sol tarafına ikisi altta, ikisi üstte olmak üzere birbirine simetrik olarak yerleştirilmiş boyuna dikdörtgen boyutlu ahşap çerçeveli dört pencere bulunmaktadır. Her iki cephede de alttaki pencere korkulukları demirden lokmalıdır (Fotoğraf 3.41- 3.42).

²⁵² Öney, 1971: 39.

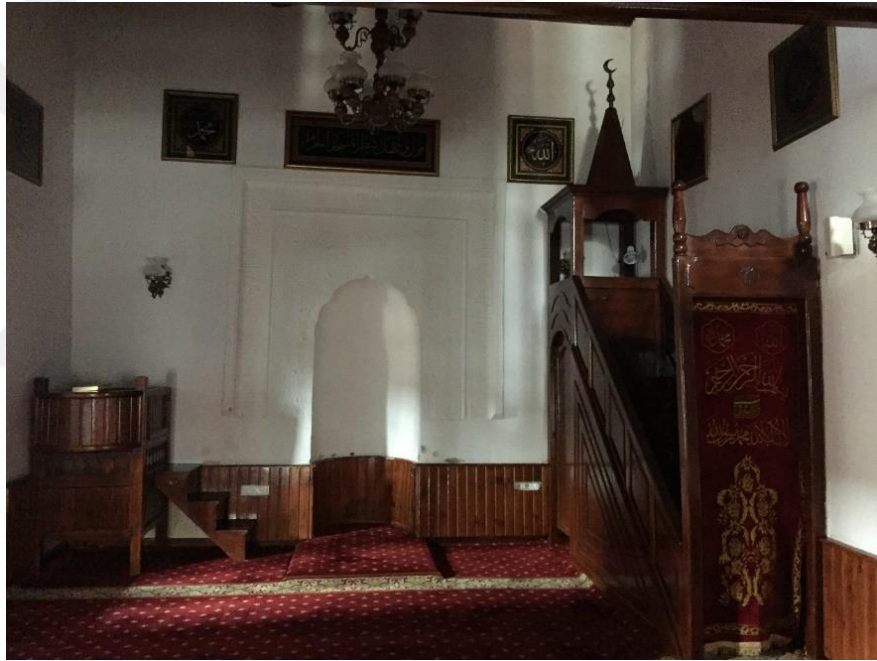
Fotoğraf 3. 41 Ahi Tura Camii Genel Görünüş

Fotoğraf 3. 42 Ahi Tura Camii Kuzey ve Doğu Cephe Görünüşü

Caminin doğu cephesindeki giriş kapısından girince önce yazlık denilen kısma daha sonra ikinci bir kapıdan geçilerek harim kısmına ulaşılmaktadır. Yazlık kısmı doğu cephede altta iki üstte iki olmak üzere birbirine simetrik olarak yerleştirilmiş boyuna dikdörtgen boyutlu dörder pencere ile aydınlatılmaktadır.

Harimde tavan ve kuzey cepheye yerleştirilmiş kadınlar mahfili ahşap olup, harim içerisi tıpkı yazlık kısımda olduğu gibi doğu cephedeki ikisi altta ikisi üstte birbirine simetrik olarak yerleştirilmiş boyuna dikdörtgen boyutlu dört pencere açıklığı ile kuzey cephede altta iki üstte iki olmak üzere birbirine simetrik olarak yerleştirilmiş boyuna dikdörtgen boyutlu dörder pencere ile aydınlatılmaktadır (Fotoğraf 3.43- 3.44).

Fotoğraf 3. 43 Ahi Tura Camii Harim Genel Görünüş

Fotoğraf 3. 44 Ahi Tura Camii Harim, Kuzey Görünüşü

Caminin hariminin güneyinde yer alan mihrap alçıdan yapılmıştır. Mihrabın solundaki ahşap minber sonradan yapılmış olup tarihi değeri yoktur.

Süsleme Programı: Camideki tek süsleme ögesi, mihraptaki alçı malzemeden yapılmış süsleme programıdır. Caminin alçıdan kalıplama tekniği ile yapılmış olan mihrabını, sülüs yazıyla tekrarlanan “Kelime-i Tevhid” yazı kuşağı kuşatmaktadır. İkinci kalın bordür ve niş köşelikleri çokgenlerin kesişmesiyle meydana gelen basit bir geometrik ağla kaplanmıştır²⁵³.

²⁵³ Öney, 1971: 40.

3.1.2.4. Ankara Ahi Yakup Camii

Katalog No: 16

İnceleme Tarihi: 28 Kasım 2019

Konumu: Ankara merkez Hacı Bayram Mahallesi, Hacı Bayram Caddesi ile Çeşme Sokak kesişimi

Banisi: Ahi Yakup

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Cami, son cemaat mahallinden harime giriş kapısı üzerinde yer alan tamir kitabesine²⁵⁴ istinaden 13. yüzyıl sonu ile 14. yüzyıl başlarında inşa edilmiş olmalıdır.

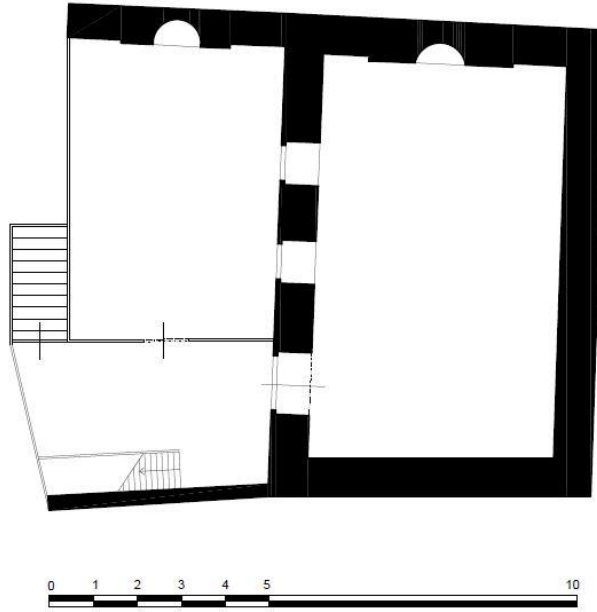
Vakıf Gelirleri: 1530 yılı Ankara Tahrir Defteri'ne göre caminin, yıllık toplam 1835 akçe geliri olan bir vakfı bulunmaktadır²⁵⁵.

Malzeme ve Teknik: Taş temel üzerine kerpiç duvar örgüsü ile inşa edilen caminin çatısı kiremitle örtülmüştür. Kerpiç duvar örgüsü, günümüzde sıvanmıştır.

Mimari Tasarım: Cami, derinlemesine dikdörtgen plan şemasına sahip olup, üzeri düz ahşap tavanla örtülmüştür. Doğu cephesinde bir son cemaat mahali bulunmaktadır (Çizim 3.4).

²⁵⁴ “Ammere el-mescidi Ahi Yâkûb bin Ahi Çelebî bin Ahi Sinân sene erbaa ve tis’ine ve seb’a mie ve kâne kab kable ammere hazâ Ahi Şücâ ve Ahi Halil ve Ahi Ali ve Ahi Şerafüddîn ve Ahi Yâkûb sümme uyyine l’il-imamı fi külli senetin hamsine dirhem ve l’il-müezzin ısrine derahim ve l’is-seraç selâsine müd in hanta külli âmîn.” “Mescidi 794 (M. 1392) yılında Ahi Sinan oğlu Ahi Çelebi’nin oğlu Ahi Sinan tamir etti. Bundan evvelde Ahi Şücâ, Ahi Halil ve Ahi Ali ve Ahi Şerafuddin ve Ahi Yakup tamir etmişti. Sonra her yıl mahsülün onda birinden imama elli, müezzine yirmi ve kandil yağı için de otuz dirhem verilmesini kararlaştırdı.” Kitabe metni için bkz. Erdoğan, 2011: 69.

²⁵⁵ Caminin vakıf gelirleri Ankara şehir merkezinde Ankara Kantarası (Ak Köprü) yakınındaki Seyl-i Köşk mevkiinde yıllık kira geliri olan dükkân ve yerlerden oluşmaktadır. Caminin vakıf gelirleri hakkında bilgi için bkz. Erdoğan, 2011: 70.

Çizim 3. 4 Ahi Yakup Camii, Plan
Kaynak: Öney, 1971: 345.

Batıya doğru yükselen yamaç üzerine inşa edilen caminin kuzeyinde yüksek bir duvarla yoldan ayrılmış ve kademeli olarak düzenlenmiş bir hazire; batısında batı duvarına bitişik eski bir ev; güneyinde merdivenle çıkılan bir sokak; doğusunda yol bulunmaktadır. Camiye doğudan bir merdivenle çıkılmakta olup, merdiven başına tuvalet ve abdest alma yerleri yapılmıştır. Caminin minaresi bulunmamaktadır (Fotoğraf 3.45).

Fotoğraf 3. 45 Ahi Yakup Camii, Genel Görünüş

Caminin doğu yönde bulunan ve kuzey-güney doğrultuda uzanan son cemaat mahaline güney yönde alçıdan bir mihrap, mihrabın üzerinde ahşap çerçeveli boyuna dikdörtgen bir pencere, sağ yanına boyuna dikdörtgen bir dolap nişı, sol yanına enine dikdörtgen bir dolap nişı yerleştirilmiştir (Fotoğraf 3.46).

Fotoğraf 3. 46 Ahi Yakup Camisi, Son Cemaat Mahali

Harime açılan duvarda bir giriş kapısı giriş kapısının üzerinde mermerden yapılmış üç satırlık neshi bir kitabe, sağında iki adet ahşap çerçeveli boyuna dikdörtgen boyutlu pencere bulunmakta olup, pencerelerin korkulukları demirden lokmalıdır.

Harimin güney cephesine tavana kadar uzanan alçıdan yapılmış bir mihrap, mihrabın sağ ve sol üst yanına ahşap çerçeveli boyuna dikdörtgen boyutlu birer pencere, sağ yanına kareye yakın dikdörtgen bir dolap nişı ile sol yanına bir minber yerleştirilmiş; batı cephe sade tutulmuş; kuzey cephede; üste ahşap çerçeveli boyuna dikdörtgen iki pencere ile bu iki pencerenin altında iki pencerenin ortasına gelecek şekilde batı yöne daha yakın boyuna dikdörtgen bir niş; doğu cephede iki adet boyuna dikdörtgen pencere ve ahşaptan tek kanatlı bir giriş kapısına yer verilmiştir. Harim, mihrap dışında yenilenmiştir (Fotoğraf 3.47- 3.48).

Fotoğraf 3. 47 Ahi Yakup Camisi, Harim

Fotoğraf 3. 48 Ahi Yakup Camisi, Harimin Kuzey Cephesi

Süsleme Programı: Caminin son cemaat mahalindeki mihrabı, alçıdan kalıplama tekniği ile yapılmıştır. Gönül Öney, mihrap nişinin eskiden mukarnaslı olup, sonradan yenilendiğini ileri sürmektedir²⁵⁶. Mihrap nişinin etrafını tek sıra bordür kuşatmakta olup hem bu bordürün içerisini hem de niş köşeliklerini iç içe geçmiş çokgenlerin oluşturduğu geometrik ağlar doldurmaktadır. Çokgenlerin ortası altı yapraklı bir çiçek, kesişme yerleri üç yapraklı dolgularla bezenmiştir²⁵⁷ (Fotoğraf 3.49).

Fotoğraf 3. 49 Ahi Yakup Camii, Son Cemaat Mahalindeki Mihrap

Harimdeki mihrap nişini iki sıra bordür kuşatmakta olup dıştan içe doğru ilk bordürü sülüs yazıyla tekrarlanmış Kelime-i Tevhid yazı kuşağı, ikinci bordürü ise iç içe geçmiş çokgenlerin oluşturduğu geometrik ağlar doldurmaktadır. Çokgenlerin ortası beş yapraklı bir çiçek, kesişme yerleri üç yapraklı dolgularla bezenmiştir. Niş köşeliklerinde de ikinci bordürdeki süsleme programına benzer süsleme programı uygulanmıştır. Mihrap kavsarası dört sıra mukarnastan oluşmakta olup mukarnas kavsaranın altında sülüs yazı tekrarlanmıştır. Mihrap taç kısmındaki yazı panosu ile mihrap nişi arasında tam ortada açık mavi ve lacivert

²⁵⁶ Öney, 1971: 40.

²⁵⁷ Öney, 1971: 40-41.

bitkisel desenli “Milet” (İznik) kâsesi yer almaktadır²⁵⁸. Günümüzde mihrap boyandığı için bu kâse dikkat çekmemektedir (Fotoğraf 3.50).

Fotoğraf 3. 50 Ahi Yakup Camii Harimindeki Mihrap

²⁵⁸ Öney, 1971: 41.

3.1.2.5. Ankara Geneği Mescidi

Katalog No: 17

İnceleme Tarihi: 28 Kasım 2019

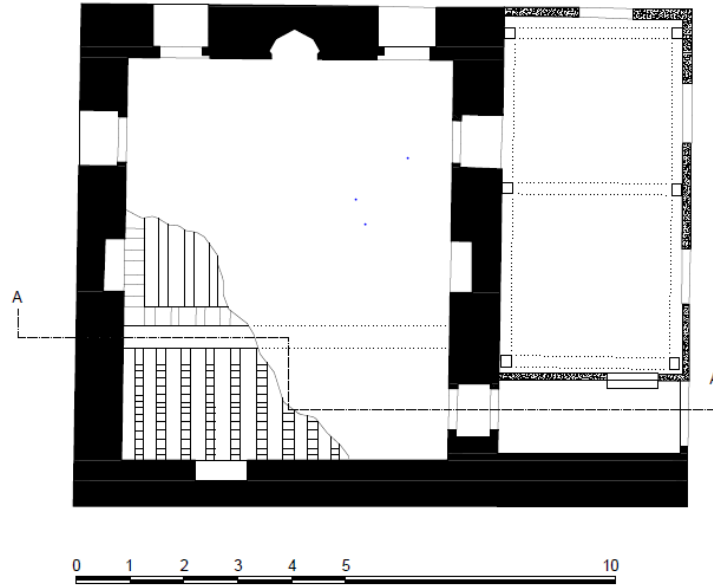
Konumu: Ankara merkez Akbaş Mahallesi, Ulucanlar Caddesi ile Oluk Sokak kesişimi

Banisi: Ahi Kemaleddin²⁵⁹

İnşaa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Mihrap ve süsleme özelliklerine göre 14. yüzyıla tarihlendirilen mescidin inşa kitabesi bulunmamaktadır.

Malzeme ve Teknik: Mescidin inşasında kaidede moloz taş, duvarlarda kerpiç malzeme kullanılmış olup, çatısı kiremit ile örtülmüştür. Günümüzde mescidin cephesi beyaz sıva ile sıvanmıştır.

Mimari Özellikleri: Derinlemesine dikdörtgen plan kurgusu ile inşa edilen mescidin son cemaat mahali bulunmaktadır. Mescit, meyilli arazi üzerine kurulmuş olup, minaresi bulunmamaktadır (Çizim 3.5).

Çizim 3. 5 Geneği Mescidi, Plan

Kaynak: Öney, 1971: 336

²⁵⁹ Mescidin Geneği ismini taşıması banisinin Ahi Şerafeddin'in amcası "Geneği" lakaplı Ahi Kemaleddin olarak anılan "Şemseddin Yusuf oğlu Ahi Hasan" olabileceğini akla getirmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Erdoğan, 2011: 86.

Eğimli bir arazi üzerinde kurulmuş olan mescide Ulucanlar Caddesinden merdiven basamaklarıyla çıkılıp, batı cephedeki bahçeye ulaşılmaktadır. Mescidin kuzey cephesi son derece sade olup; batı cephede revak şeklinde düzenlemiş bir son cemaat mahaline; doğu cephede biri alta diğeri üste yerleştirilmiş boyuna dikdörtgen kesitli iki pencere açıklığına; güney cephede ikisi altta ikisi üstte olmak üzere birbirine simetrik olarak yerleştirilmiş boyuna dikdörtgen boyutlu dört pencere açıklığına yer verilmiştir. Mescidin cephelerine yerleştirilen pencerelerin hepsinin doğrama ve pervazları ahşaptan yapılmıştır. Alttaki pencerelere demirden korkuluklar yerleştirilmiş olup, bu korkuluklar lokmalıdır (Fotoğraf 3.51- 3.52).

Fotoğraf 3. 51 Geneği Mescidi Genel Görünüş

Fotoğraf 3. 52 Geneği Mescidi Güney Cephe Görünüşü

Mescidin revak şeklindeki, son cemaat mahali batı ve güney yönlerden dört ahşap sütunla desteklenmektedir. Son cemaat mahalini taşıyan bu sütunlardan birisi son cemaat mahalinin kuzey duvarına, bitişiktir. Diğer üç sütun batı cepheye serbest olarak yerleştirilmiştir. Sütunlar iki ucu profilli yastık şeklindeki başlıkları, başlıklarda ahşap kirişi taşımaktadır. Son cemaat mahalinin üzeri doğu-batı yönünde atılmış ahşap kirişlerden oluşan ahşap tavanla örtülmüştür. Ahşap kirişlerde aş boyası ile kalem işi süslemelere yer verilmiştir. Bu kalem işi süslemelerin üzeri 1948 yılında yağlı boya ile boyanmıştır²⁶⁰. Mahalin zemini ise ahşap malzeme ile döşenmiştir.

Son cemaat mahalinin altında bir bodrum katı yer almaktadır. Bodrum katına batı cephede yer alan dikdörtgen kesitli küçük bir kapı ile girilmektedir. Bu kapının kanadı demir doğramadan yapılmıştır. Bodrum katının güney cephede kare kesitli küçük bir penceresi bulunmaktadır.

²⁶⁰ Öney, 1971: 30.

Harime son cemaat yerinin kuzeydoğusundan tek kanatlı bir kapı ile girilmektedir. Harimin üzeri ahşap kirişlemeli tavanla örtülüdür. Ahşap kirişler kuzey-güney doğrultusunda atılmıştır. Ahşap kirişler kuzeyde mukarnas başlıklı ahşap sütunun taşıdığı doğu-batı yönünde atılmış ana kirişe, doğu, batı ve güney cephede duvara oturan konsol başlıklı yastıkların taşıdığı ahşap kirişlere oturmaktadır. Doğu-batı yönünde atılmış ahşap kirişi taşıyan ahşap sütun daire kesitlidir. Sütun taş kaideye oturmaktadır. Sütun başlığı on yüzlü ve beş sıra mukarnalıdır. Başlığın iki yanına ve ana kirişin duvara birleştiği noktalara dekoratif profilli ahşap yastıklar yerleştirilmiştir. Mukarnas kısmında Türk üçgenleri ve badem motifleri kullanılmıştır. Tavan kirişleri arasında çıtalarla üçgenler şeklinde baklavalı oluşturulmuştur.

Harimde doğu cepheye bir altta biri de üstte olmak üzere iki pencere; kible duvarında mihrabın sağında biri altta biri üstte iki pencere solunda sağdaki gibi birbirine simetrik olarak yerleştirilmiş biri altta biri üstte iki pencere olmak üzere toplamda dört pencere; batı cepheye boyuna dikdörtgen boyutlu iki pencere ile dikdörtgen bir kapı açıklığı yerleştirilmiştir. Mescidin iç duvarlarında doğu ve batıda birer, kuzey cephede iki boyuna dikdörtgen kesitli dolap nişi bulunmaktadır. Doğu ve batı cephelerde bulunan dolaplar büyük boyutlu, kuzey cephede yer alan dolaplar küçük boyutlu tutulmuştur. Dolaplar ahşap kepenklidir. Mescidin mihrabı alçıdan yapılmış olup, tavana kadar yükselmemektedir. (Fotoğraf 3.53- 3.54- 3.55- 3.56).

Fotoğraf 3. 53 Geneği Mescidi Harimi, Güney Cephe

Fotoğraf 3. 54 Geneği Mescidi Harimi, Doğu Cephe

Fotoğraf 3. 55 Geneği Mescidi Harimi, Kuzey Cephe

Fotoğraf 3. 56 Geneği Mescidi Harimi, Batı Cephe

Süsleme Programı: Mescidin mihrabı alçıdan kalıplama tekniği ile yapılmıştır. Mihrap kavsarası beş sıra mukarnaslı olup, mihrabı üç kalın bordür kuşatmaktadır. En dış bordürde arabesk zemin üzerine sülüs yazı ile “Kelime-i Tevhid” yazılmıştır. İkinci bordürde üstü zikzak desenli altıgenler meydana getiren geometrik sistem içerisinde arabesk desenler görülmektedir. Altıgenlerin içerisinde rozet şeklinde kabaralar yer almakta olup, kabaraların yüzeylerine kıvrık dallı bitkisel rumiler işlenmiştir. Üçüncü bordürde on kollu yıldızdan oluşmuş geometrik desenli süslemeler yer verilmiştir.

Mescitte kirişi taşıyan Sütun başlığı aşı boyalı kalem işi süslemelerle bezenmiştir. Kırmızı rengin hâkim olduğu nar çiçeği motifleri ve hatayiler işlenmiştir. Yine ahşap tavanın kenarını dolanan ahşap pervaz ve kirişler arasındaki ahşaplarda kalem işi süslemelere yer verilmiştir. Kirişlerde rumîler, hatayiler, güller, karanfiller, nar çiçekleri, rozetler ulama tekniği ile birbirine bağlanmıştır. Motiflerde kırmızı, turuncu, yeşil, mavi ve patlıcan renkleri hâkimdir.

3.1.2.6. Ankara Hacı Arap (Ahi Arap) Camii

Katalog No: 18

İnceleme Tarihi: 28 Kasım 2019

Konumu: Ankara merkez Koyunpazarı Mahallesi, Asker Sokak.

Banisi: Hacı Arap

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Cami, mihrabının 14. yy. özelliği göstermesi nedeniyle 14. yüzyıla tarihlendirilmektedir.

Caminin kuzey cephesinde giriş kapısının sol yanında sivri kemerli sağır niş içerisinde devşirme iki mermer taşın alt kısmında bir kitabe bulunmakta olup, kitabede “Nasrun minallahü ve fethün garîb ve beşşir’ül-müminin yâ Muhammed yazmaktadır²⁶¹.”

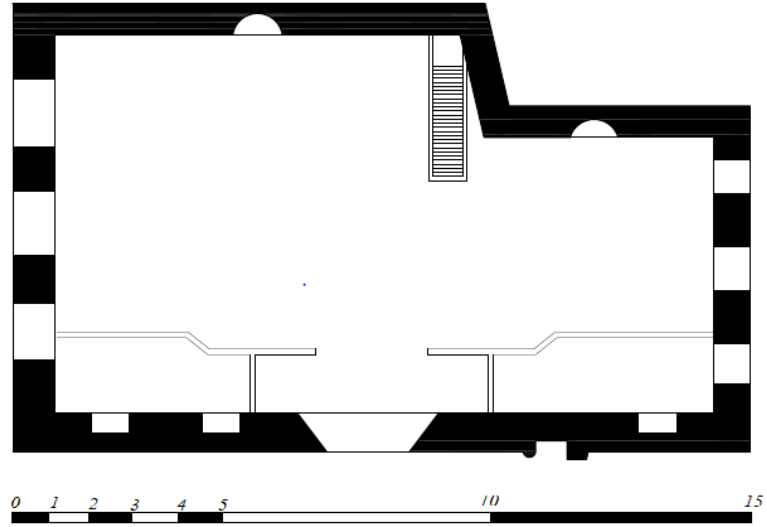
Vakıf Gelirleri: 1530 tarihli tahrir defterine göre camiye yıllık otuz akçe geliri olan bir dükkân vakfedilmiştir²⁶².

Malzeme ve Teknik: Caminin inşasında kaidede taş, duvarlarda ahşap hatıl ve kerpiç malzeme kullanılmış, çatı kiremitle örtülmüştür.

Mimari Tasarım: Dikdörtgen plan şemasında inşa edilen caminin üzeri düz ahşap örtü ile kapatılmıştır. Cami, doğuya doğru genişletilmiş olup minaresi bulunmamaktadır (Çizim 3.6)

²⁶¹ Erdoğan: 2011: 88.

²⁶² Erdoğan: 2011: 88.

Çizim 3. 6 Hacı Arap Camii, Plan

Kaynak: Öney, 1971: 349.

Güneye doğru eğimli arazi üzerine inşa edilen caminin doğu cephesine üstte boyuna dikdörtgen boyutlu ahşap çerçeveli üç pencere; batı cephesine boyuna dikdörtgen boyutlu ahşap çerçeveli üç pencere; kuzey cephesine merdivenle çıkılan basık kemerli, ahşap kanatlı giriş kapısı, giriş kapısının sağında sonradan yapılmış akar durumda bir çeşme ile üstte ahşap çerçeveli boyuna dikdörtgen boyutlu bir pencere, giriş kapısının solunda yekpare taştan yapılmış sivri kemerli küçük bir çeşme, çeşmenin üzerinde sivri kemerli sağır niş içerisinde iki devşirme taş malzeme üzerine yazılmış kitabe ile boyuna dikdörtgen boyutlu bir pencere yerleştirilmiştir (Fotoğraf 3.57-3.58).

Fotoğraf 3. 57 Hacı Arap Camii Genel Görünüş

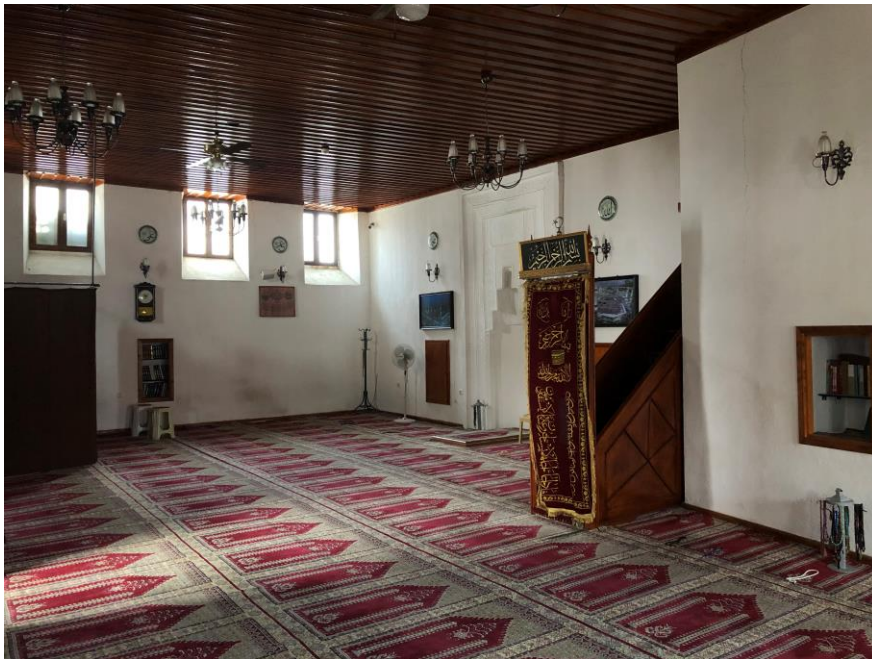
Fotoğraf 3. 58 Hacı Arap Camii, Batı Cephe

Caminin kuzey cephesinde bir sofa bulunmakta olup, harime kesme taştan kemer açıklığı olan bir kapıyla girilmektedir (Fotoğraf 3.59).

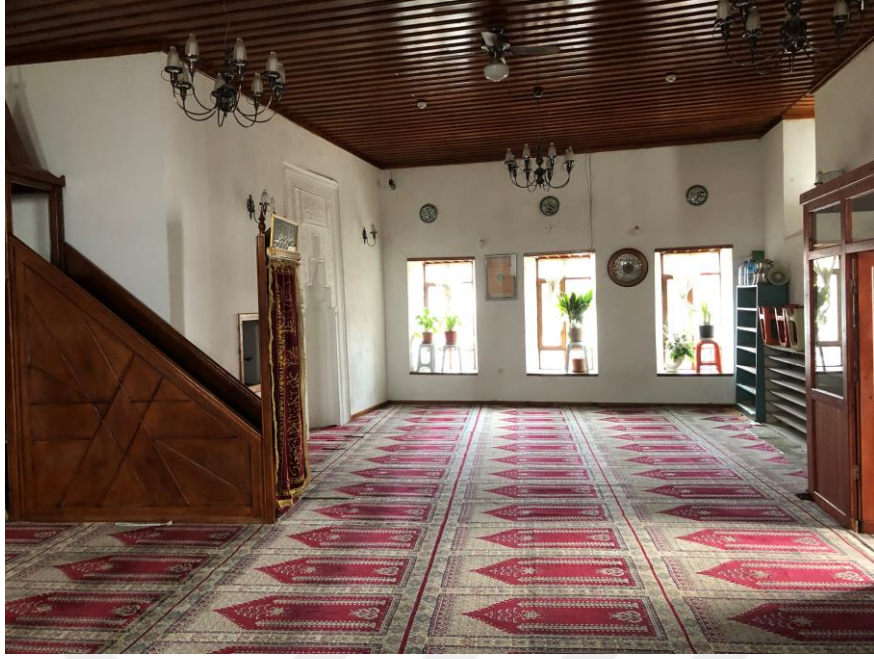

Fotoğraf 3. 59 Hacı Arap Camii, Giriş Kapısı

Harim, ahşap tavanla örtülü olup, üçü doğu cephede, üçü batı cephede, ikisi kuzey cephede olmak üzere sekiz adet pencere ile aydınlanmaktadır (Fotoğraf 3.60- 3.61).

Fotoğraf 3. 60 Hacı Arap Camii Harimi Doğu Cephe Görünüşü

Fotoğraf 3. 61 Hacı Arap Camii Harimi Batı Cephe Görünüşü

Harimin güneyinde alçıdan yapılmış çift mihrap, mihraplar arasına sonradan eklenmiş bir minber ile doğu cepheye yakın mihrabın sağına her iki mihrabın arasına ve batı cepheye yakın mihrabın soluna boyuna dikdörtgen boyutlu gömme dolap nişleri yerleştirilmiştir. Doğru cepheye yakın mihrabın sağındaki gömme dolapla, her iki mihrabın arasındaki gömme dolaplar ahşap kapaklıdır. Mihraplar orijinalliğini korumakta olup, mihraplar dışında cami tamamen yenilenmiştir (Fotoğraf 3.62).

Fotoğraf 3. 62 Hacı Arap Camii, Mihrapların Görünümü

Süsleme Programı: Camideki tek süsleme ögesi mihraplardaki alçı malzemeden yapılmış süslemelerdir. Caminin mukarnas nişli her iki mihrabı da alçıdan kalıplama tekniği ile yapılmıştır. İki mihrap birbirine benzemekte olup, minberin sağ tarafında bulunan mihrap iki bordürle çevrelenmiştir. Sağ taraftaki mihrabın dıştaki bordüründe sülüs yazı ile “Kelime-i Tevhid” yazılmış, içteki bordüründe geometrik örgü ağı ile oluşturulmuş süslemeye yer verilmiştir. Mihrabın alınlık kısmındaki panoda “ey kâlemi ve levhi yaratan²⁶³” yazısı yer almaktadır. Nişlerin etrafındaki sütunceler mukarnas başlıklıdır. Taç kısmında palmet yaprakları sıralanmıştır. Minberin solundaki mihrap tek bordürlü olup, bu mihrapta sağ taraftaki mihraptaki gibi “Kelime-i Tevhid yazılmış, bordür bulunmamaktadır (Fotoğraf 3.63-3.64).

Fotoğraf 3. 63 Hacı Arap Camii, Minberin Solundaki Mihrap

²⁶³ Ya Hâlik’ul-Kâlemi ve’l-Levhi. Bkz. Erdoğan, 2011: 88.

Fotoğraf 3. 64 Hacı Arap Camii, Minberin Sağındaki Mihrap

3.1.2.7. Antalya Ahi Kızı Mescidi

Katalog No: 19

İnceleme Tarihi: 21 Eylül 2020

Konumu: Antalya merkez Kaleiçi Selçuk Mahallesi, Mermerli Sokak No: 9

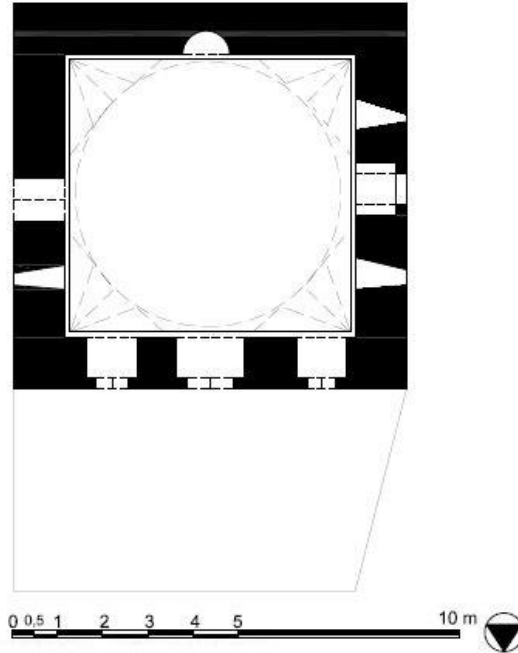
Banisi: -

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Üzerinde kitabesi bulunmayan mescit, 14. yüzyıla tarihlendirilmektedir.

Vakıf Gelirleri: -

Malzeme ve Teknik: Mescidin inşasında beden duvarlarında moloz taş, pencere ve kapı kenarlarında kesme taş malzeme kullanılmış, Üstü kiremitle kapatılmıştır.

Mimari Tasarım: Mescit, kare planda inşa edilmiş, üstü kubbe ile örtülmüştür. Kubbeye üçgenlerle geçiş sağlanmış, üçgenler kubbe eteğinin üstünde onikigene dönüştürülmüştür²⁶⁴.

Çizim 3. 7 Ahi Kızı Mescidi, Plan

Kaynak: VGMA.

²⁶⁴ Yılmaz, 1999: 40.

Mescidin doğu cephesinde sivri kemerli bir pencere ile bu pencerenin kuzeyinde boyuna dikdörtgen boyutlu bir mazgal pencere açıklığı bulunmaktadır. Güney cephesi konutla bitişik olduğundan algılanamamaktadır. Batı cephedeki üç sıra halindeki pencere sistemindeki pencerelerden en alttaki uzunlamasına dikdörtgen boyutlu pencerede dışa doğru taşıntı yapan blok bir taş yer almaktadır. Orta sırada yer alan uzunlamasına dikdörtgen şeklindeki iki adet mazgal pencere alt sıradaki pencerenin üst iki yanına gelecek şekilde, en üstte yer alan uzunlamasına dikdörtgen boyutlu pencere, orta sıradaki pencerelerden geniş; alt sıradaki pencereden daha dar tutularak alttaki pencerenin simetriğine yerleştirilmiştir. Kuzey cephede ortada sivri kemerli bir kapı, kapının üzerinde boyuna dikdörtgen boyutlu bir pencere; her iki yanında yuvarlak kemerli iki pencere açıklığına yer verilmiştir. Mescidin kapı ve tüm pencere kenarlarındaki kesme taş bloklar beyaz sıva ile sıvanarak kapı ve pencere kenarları çerçeve içine alınmıştır (Fotoğraf 3.65- 3.66)

Fotoğraf 3. 65 Ahi Kızı Mescidi Genel Görünüş

Fotoğraf 3. 66 Ahi Kızı Mescidi Batı Cepheden Görünüş

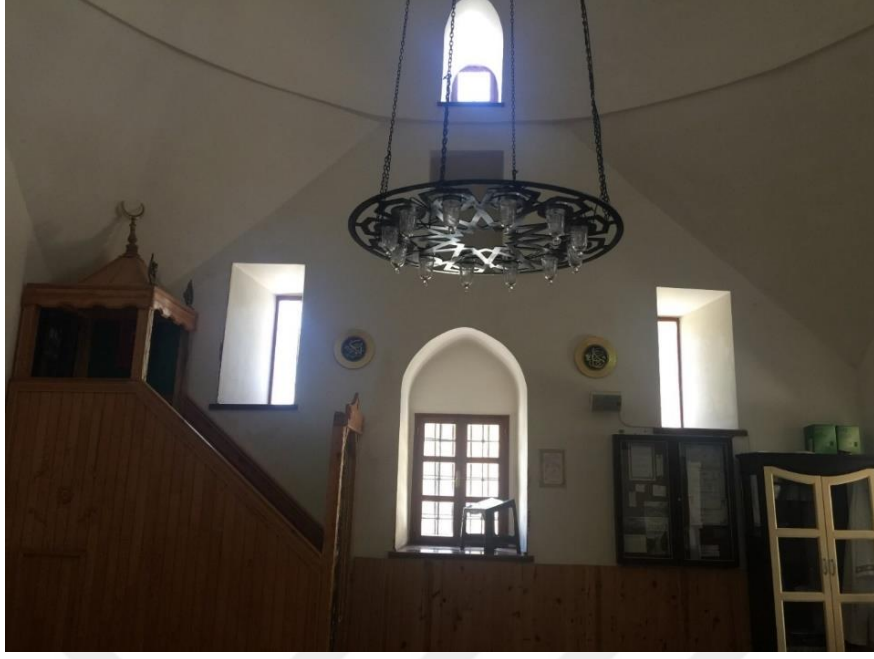
Caminin hariminin doğu cephesine sivri kemerli bir pencere ile bu pencerenin kuzeyinde dikdörtgen boyutlu mazgal bir pencere, sivri kemerli pencere ile mazgal pencerenin arasına alta gelecek şekilde birbirine simetrik olarak yerleştirilmiş boyuna dikdörtgen boyutlu üç gömme dolap; güney cephesine yuvarlak kemerli dikdörtgen bir çerçeve ile sınırlandırılmış bir mihrap; batı cepheye ortaya sivri kemerli dikdörtgen boyutlu bir pencere, pencerenin her iki yanına sivri kemerli pencerenin hizasından yukarı gelecek şekilde boyuna dikdörtgen boyutlu iki pencere ile en üstte sivri kemerli pencerenin simetriğine boyuna dikdörtgen boyutlu bir pencere; kuzey cepheye sivri kemerli bir giriş kapısı, kapının her iki yanına yuvarlak kemerli boyuna dikdörtgen boyutlu iki pencere ile kapının üstüne boyuna dikdörtgen boyutlu bir pencere yerleştirilmiştir (Fotoğraf 3.67- 3.68- 3.69- 3.70).

Fotoğraf 3. 67 Ahi Kızı Mescidi Doğu Cephe

Fotoğraf 3. 68 Ahi Kızı Mescidi Güney Cephe

Fotoğraf 3. 69 Ahi Kızı Mescidi Batı Cephe

Fotoğraf 3. 70 Ahi Kızı Mescidi Kuzey Cephe

Süsleme Programı: Mescitte herhangi bir süsleme ögesine yer verilmemiştir.

3.1.2.8. Antalya Ahi Yusuf Camii

Katalog No: 20

İnceleme Tarihi: 8 Ocak 2121

Konumu: Antalya merkez Kaleiçi Selçuklu Mahallesi, Mermerli Banyo Sokak.

Banisi: Kılıççı Yusuf.

İnşa Tarihi ve Kitabes Bilgileri: Caminin inşa tarihi tam olarak bilinmeyip, caminin arkasında yer alan hazirede, üstünde 15 satırlık kitabe metni bulunan bir mezar taşı bulunmaktadır. Kitabenin ilk on üç satırında Ayet-el Kürsî son iki satırında da H. 643/ M. 1249-50 tarihli bir caminin inşasından söz edilmektedir. Bu kitabenin caminin inşa kitabesi olduğu kabul edilmektedir²⁶⁵.

Vakıf Gelirleri: 1530 tarihli icmal defterine göre caminin, 1254 akçe gelire sahip bir vakfı bulunmaktadır²⁶⁶. Caminin vakıf gelirleri 1567 yılında 3103 akçeye yükselmiş, 1607 yılında 2921 akçeye düşmüştür²⁶⁷.

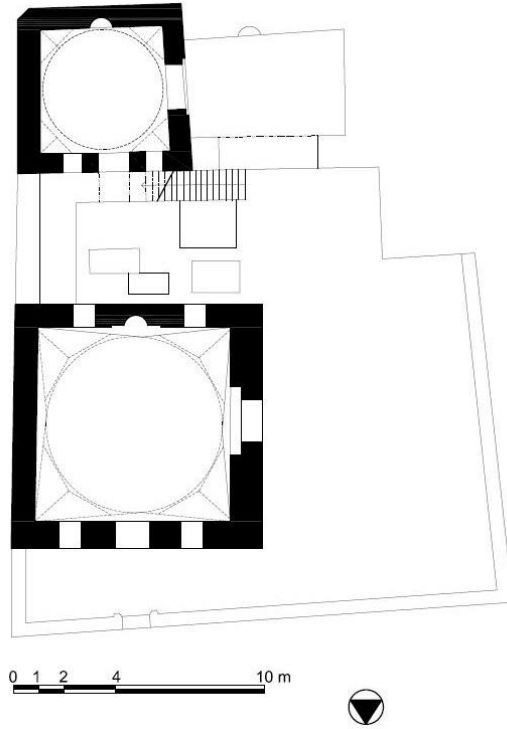
Malzeme ve Teknik: Cami, kesme taş ve moloz taş malzeme ile inşa edilmiş, üzeri kiremitle örtülmüştür. Günümüzde dış cephesi sıvanıp, beyaz boya ile boyanmıştır.

Mimari Tasarım: Cami, kare planda inşa edilmiş üzeri kubbe ile örtülmüştür. Kubbe geçişi pandantiflerle sağlanmıştır (Çizim 3.8).

²⁶⁵ Yılmaz, 1997: 26-27.

²⁶⁶ Caminin vakıf gelirleri dükkân, zemin-i hane, zemin icâreleri ile akçe-i muameleden elde edilen gelirlerden oluşmaktadır. Caminin vakıf gelirleri için bkz. Armağan, 2004: 16.

²⁶⁷ Armağan, 2004: 16.

Çizim 3. 8 Ahi Yusuf Camii Planı

Kaynak: VGMA

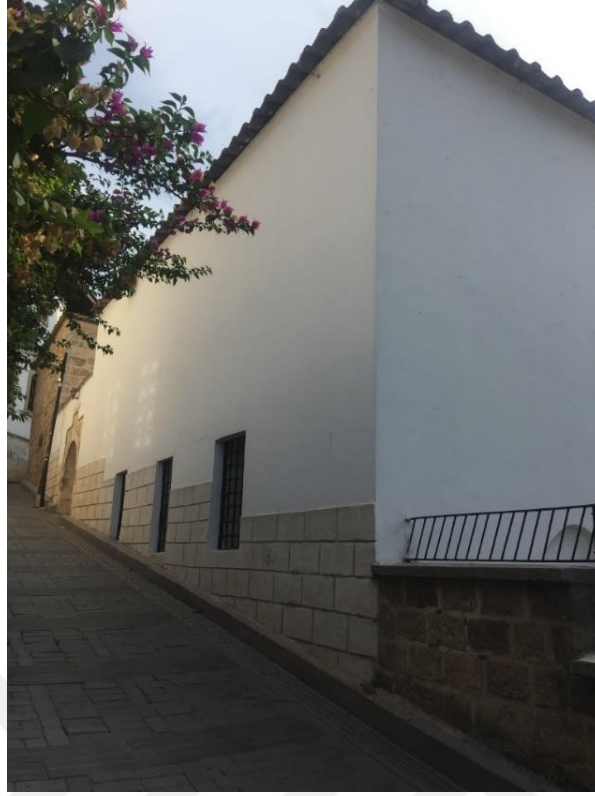
Caminin doğu cephesine boyuna dikdörtgen boyutlu üç pencere, güney cephesine üzerinde sivri kemerli sağır niş bulunan boyuna dikdörtgen boyutlu iki pencere, batı cephesine kareye yakın dikdörtgen boyutlu bir pencere, kuzey cepheye üzerinde Mevlevi külahına benzer yuvarlak kemerli bir kapı ile kapının iki yanına üzerinde sivri kemerli sağır niş bulunan boyuna dikdörtgen boyutlu üç pencere yerleştirilmiştir. Pencereleler, ahşap lentolu ve demirden korkuluk şebekelidir (Fotoğraf 3.71- 3.72- 3.73- 3.74).

Fotoğraf 3. 71 Ahi Yusuf Camii, Genel Görünüş

Fotoğraf 3. 72 Ahi Yusuf Camii, Genel Görünüş
Kaynak: VGMA

Fotoğraf 3. 73 Ahi Yusuf Camii, Doğu Cephe

Fotoğraf 3. 73 Ahi Yusuf Camii, Batı Cephe

Caminin harimine kuzey cephedeki ahşaptan yapılmış çift kanatlı bir kapı ile girilmektedir. Harimde, doğu cephede boyuna dikdörtgen boyutlu üç pencere; güney cephede bir mihrap ile mihrabın her iki yanında boyuna dikdörtgen boyutlu birer pencere, batı cephede kubbe eteğinde sonlanan içerisinde kareye yakın dikdörtgen boyutlu bir pencere bulunan boşaltma kemeri; kuzey cephede giriş kapısı ile kapının her iki yanına yerleştirilmiş üzerinde sivri kemerli sağır niş bulunan boyuna dikdörtgen boyutlu birer pencere açıklığına yer verilmiştir (Fotoğraf 3.75- 3.76- 3.77- 3.78- 3.79 3.80).

Fotoğraf 3. 74 Ahi Yusuf Camii, Giriş Kapısı

Fotoğraf 3. 75 Ahi Yusuf Camii, Doğu Cephesi

Fotoğraf 3. 76 Ahi Yusuf Camii, Güney Cephesi

Fotoğraf 3. 77 Ahi Yusuf Camii, Batı Cephesi

Fotoğraf 3. 78 Ahi Yusuf Camii, Kuzey Cephesi

Caminin yarım daire nişli mihrabı ve tüm harim, pencerelerin lento seviyesine kadar ahşap lambiri ile kaplanmıştır.

Harimin güneybatı cephesinde yer alan ahşaptan yapılmış mihrap orijinal olmayıp yapıya sonradan eklenmiştir.

Fotoğraf 3. 79 Ahi Yusuf Camii, Mihrabı

Süsleme Programı: Camide, herhangi bir süsleme ögesine yer verilmemiştir.

3.1.3. eşmeler

3.1.3.1. Ankara Ahi Elvan eşmesi

Katalog No: 21

İnceleme Tarihi: 28 Kasım 2019

Konumu: Ankara merkez Kaleiçi Koyun Pazarı Sokak, Ahi Elvan Camii'nin doğu yönü

Banisi: Ahi Elvan

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Üzerinde kitabe bulunmayan eşme, 14. Yüzyıla tarihlendirilmektedir.

Vakıf Gelirleri: -

Malzeme ve Teknik: Çeşmenin inşasında; yalak kısmı ve sütunların yarısına kadar mermer malzeme, sütunların yarı hizasından yukarıda taş malzeme kullanılmıştır.

Mimari Tasarım: Bir yapıya bitişik olarak inşa edilen eşme, kareye yakın dikdörtgen planlı ve tek yönlü bir duvar çeşmesidir.

Çeşmenin her iki yanında dışarı taşıntı yapan birer sütun bulunmaktadır. Ayna taşına üç tane lle deliği açılmıştır. Yalak taşı dikdörtgen boyutludur. (Fotoğraf 3.80).

Fotoğraf 3. 80 Ahi Elvan eşmesi

Süsleme Programı: Çeşmenin üstündeki silme tepelik ile süslenmiştir.

3.1.3.2. Ankara Ahi Şerafeddin Çeşmesi

Katalog No: 22

İnceleme Tarihi: 4 Haziran 2021

Konumu: Ankara merkez Ahi Şerafeddin Zaviyesi'ne giriş merdivenin ön yüzü.

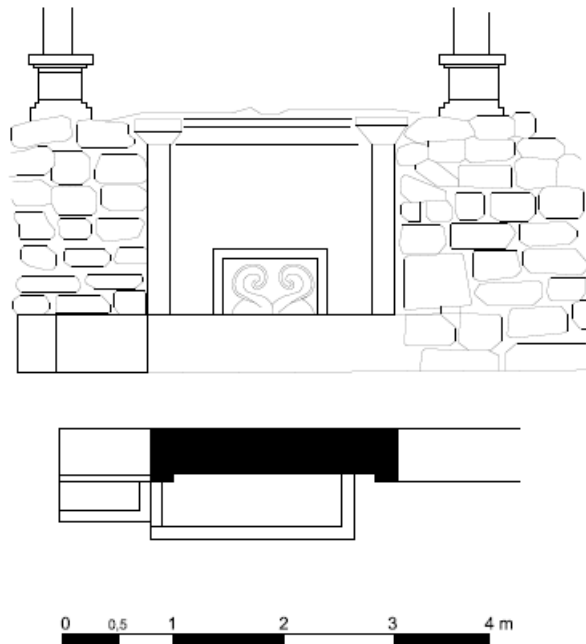
Banisi: -

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Çeşmenin inşa tarihi bilinmeyip, kimi araştırmacılar zaviyeye sonradan eklendiği kanaatindedir²⁶⁸.

Vakıf Gelirleri: -

Malzeme ve Teknik: Çeşme kesme taştan inşa edilmiş, ayna taşı antik bir yapıdan devşirilmiştir.

Mimari Özellikleri: Çeşme, Ahi Şerafeddin Zaviyesi'ne bitişik olarak tek yönlü inşa edilmiştir. Çeşmede kemer uygulamasına yer verilmemiştir. Her iki yanında sütunlar bulunan çeşmenin yalağı dikdörtgen boyutludur (Çizim 3. 9) (Fotoğraf 3.81- 3.82- 3.83)

Çizim 3. 9 Ahi Şerafeddin Çeşmesi, Plan

Kaynak: VGMA.

²⁶⁸ Şahin, 2012: 52.

Fotoğraf 3. 81 Ahi Şerafeddin Çeşmesi Genel Görünüş

Fotoğraf 3. 82 Ahi Şerafeddin Çeşmesi

Fotoğraf 3. 83 Ahi Şerafeddin Çeşmesi

Süsleme Özellikleri: -

3.1.3.3. Antalya Ahi Yusuf Çeşmesi

Katalog No: 23

İnceleme Tarihi: 20 Eylül 2020

Konumu: Antalya merkez Kaleiçi Selçuk Mahallesi, Ahi Yusuf Camii ile Ahi Yusuf Türbesi'nin bulunduğu avlunun doğu cephesinin dışa bakan yüzü.

Banisi: -

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Çeşme, aynalık taşında bulunan kitabeye göre 1223/1224 yıllarında inşa edilmiştir²⁶⁹. 1991 yılında Sema Yazar Vakfı tarafından restore edilen çeşmenin kemer kilit taşının üzerine Sema Yazar Çeşmesi yazan yuvarlak bir madalyon yerleştirilmiştir.

Vakıf Gelirleri: Çeşme, zaviye ve cami ile ortak vakıf gelirlerini kullanmış olmalıdır.

Malzeme ve Teknik: Çeşmenin inşasında kesme taş, kitabede mermer, yalak taşında kaba yonu taş malzeme kullanılmıştır.

Mimari Tasarım: Ahi Yusuf Camisi ile Ahi Yusuf Türbesi'nin sokağa bakan yüzüne konumlandırılan çeşme tek cepheli ve tek kemerli olarak inşa edilmiştir (Fotoğraf 3.84).

Fotoğraf 3. 84 Ahi Yusuf Çeşmesi

²⁶⁹ Çeşmenin kitabesinde Fî eyyâmi devleti's-Sultâni'l-A'zami zillullâhi fi'l-'âlemi 'izzî'd-dünyâ ve'd-dîni..... sittemiete". "Allah'ın yeryüzündeki gölgesi, din ve dünyanın izzeti,en büyük Sultan'ın devleti günlerinde 600?" yazılıdır. Kitabe tarihine göre kitabede kastedilen sultan, II. İzzeddin Keykâvus olmalıdır.

Günümüzde akar durumda olmayan yuvarlak kemerli çeşmenin aynalık taşında kareye yakın dikdörtgen boyutlu dört satırdan oluşan Selçuklu Sülüsü ile yazılmış bir kitabe metni ile iki tane lüle deliği bulunmaktadır. Çeşmenin orijinal yalağı sokak seviyesinin altında kalmış olup, günümüzde yarım daire kesitli yüksek bir yalak yerleştirilmiştir (Fotoğraf 3.85-3.86).

Fotoğraf 3. 85 Ahi Yusuf Çeşmesi

Fotoğraf 3. 86 Ahi Yusuf Çeşmesi, Kitabe

Süsleme Programı: Çeşmede herhangi bir süsleme ögesine yer verilmemiştir.

3.1.4. Türbeler

3.1.4.1. Ankara Ahi Şerafeddin Türbesi

Katalog No: 24

İnceleme Tarihi: 28 Kasım 2019

Konumu: Ankara merkez Kaleiçi Kılınçarslan Mahallesi, Kurnaz Sokak, Ahi Şerafeddin Camii'nin kuzeydoğusu.

Banisi: Ahi Şerafeddin

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Türbe, güney cephesindeki pencerenin üstünde yer alan kitabe metnine göre 1330 yılında inşa edilmiştir²⁷⁰.

Türbe içinde Ahi Şerafeddin'in kızı Devlet Hatun'a ait mezar taşında Devlet Hatun'un ölüm tarihinin yazan bir kitabe bulunmaktadır²⁷¹.

Türbe, içerisindeki diğer bir kitabe Ahi Şerafeddin'in ahşap sandukası üzerinde yer alan usta isminin yazılı olduğu kitabedir²⁷².

Vakıf Gelirleri: 1530 tarihli Ankara Tahrir defterine göre türbenin yıllık vakıf geliri 800 akçedir²⁷³.

Malzeme ve Teknik: Türbenin inşasında kaidede beyaz ve renkli kesme taş ile devşirme malzeme; gövdede taş ve tuğla malzeme; giriş kapı açıklığı ve girişin sağındaki dördüncü sandukada mermer malzeme; girişin sağındaki üçüncü sandukada alçı malzeme; girişin solundaki Ahi Şerafeddin'e ait sandukada ahşap malzeme; pencere korkuluklarında demir malzeme kullanılmış olup üst örtüdeki tuğladan piramidal külah, bakır ile kaplanmıştır.

Mimari Tasarım: Güneydoğu- kuzey batı doğrultusunda inşa edilen türbe, sekizgen planlıdır. Kare kaide üzerine sekizgen gövdenin yükseldiği türbede, üst örtü içten on altı dilimli;

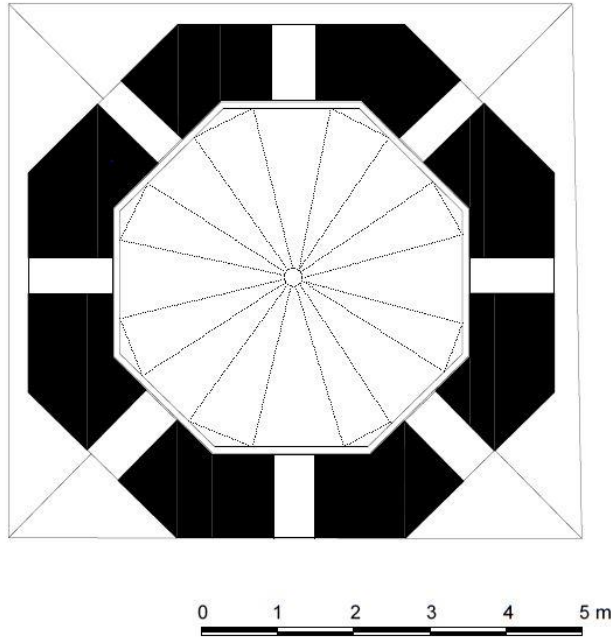
²⁷⁰ “Hazret-i Hüseyin soyundan, Ahi Hüsam üd-din oğlu ve lâtif olan Allah'ın rahmetine muhtaç zaif kul Mehmet (Ahi Şeref- üd din) bu imaretin (türbenin) yapılmasına çalıştı. Hazret-i Hüseyin ve kardeşi (Hazret-i Hasan) ve dedeleri (Hazret-i Muhammed) ve babası (Hazret-i Ali) ve anaları (Hazret-i Fatma) ve oğulları hürmetine Allah onun kalbini dünya ve ahirette nurlandırсын. 731 yılında (yapıldı). Bkz. Oral, 1962: 308.

²⁷¹ Devlet Hatun'a ait mezar kitabesinde “emirlerin büyüğü, seçilmiş Mehmet oğlu Hüsameddin oğlu Ahi Şerafeddin kızı Devlet Hatun, 773 (M.1372) yılında vefat etti. Allah kabrini nurlandırсын” yazmaktadır. Bkz. Erdoğan, 2011: 105.

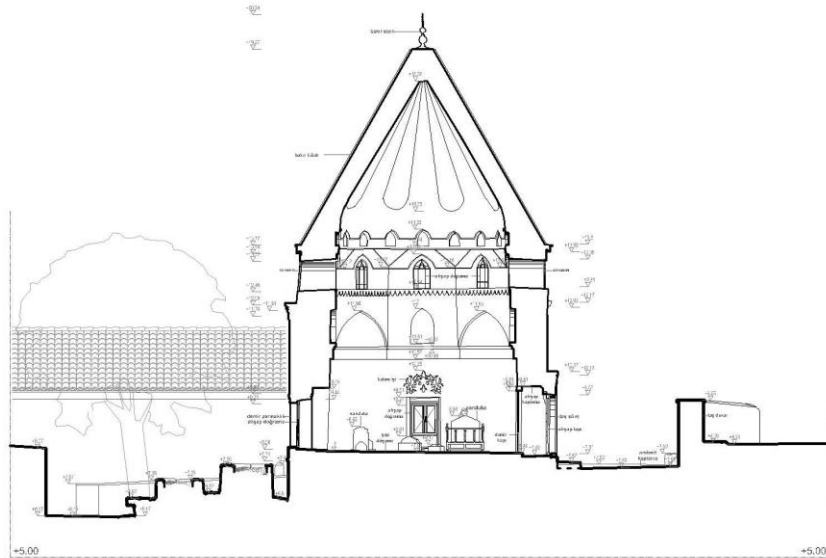
²⁷² “Nakkaş Mahmut oğlu işledi. Allah onların kabrini nurlandırсын, onlardan razı olsun ve gidecekleri yeri cennet yeri etsin. 751 senesi Allah'ın kutsal aylarından Recep ayının 28. cuma günü namaz vaktinde (yapıldı). Allah bu türbenin sahibine rahmet etsin.” Bkz. Oral, 1962: 309.

²⁷³ Türbenin 800 akçelik vakıf geliri,Kafiryeri'nde bir bostan ile dört kıta yerden oluşmaktadır. Bkz. Erdoğan, 2011: 107.

dışardan sekizgen dilimli piramidal külâh ile örtülmüştür²⁷⁴.Kare kaideden sekizgen gövdeye geçiş tromplarla, gövdeden külâha geçiş Türk üçgenleriyle sağlanmıştır (Çizim 3.10- 3.11).

Çizim 3. 10 Ahi Şerafeddin Türbesi Planı
Kaynak: Öney, 1971: 380.

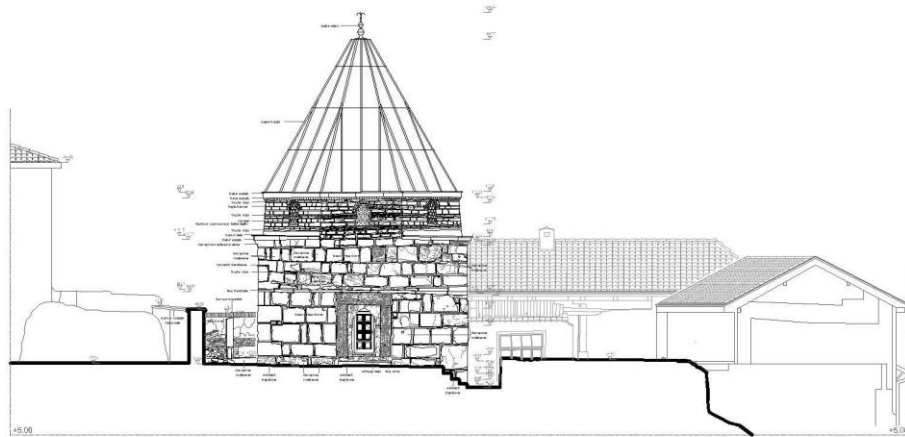
Çizim 3. 11 Ahi Şerafeddin Türbesi Kesiti
Kaynak: Şahin, 2011: 93; ANB Mimarlık, 2009

²⁷⁴ Eyice, 1988: 532.

Türbenin kaide kısmında kuzey cephede, beş basamaklı merdivenle çıkılan, yekpare mermerden yapılmış silmeli, sivri kemerli ahşap kanatlı bir giriş kapısı; diğer cephelerde giriş kapısının simetriğine yerleştirilmiş silmeli, demir parmaklıklı boyuna dikdörtgen boyutlu birer pencere açıklığı bulunmaktadır. Batı cephedeki pencere açıklıklarındaki söve ve lentolar sade tutulurken güney ve doğu cephelerdeki söve ve lentolar pahlanmıştır. Güney cephedeki pencere açıklığının üzerine mermer malzemeden yapılmış dört satırlık Arapça bir kitabe metni yerleştirilmiştir. Kare kaide, yukarıda profilli bir silmeyle sonlandırılmıştır (Çizim 3.12- 3.13) (Fotoğraf 3.87- 3.88- 3.89).

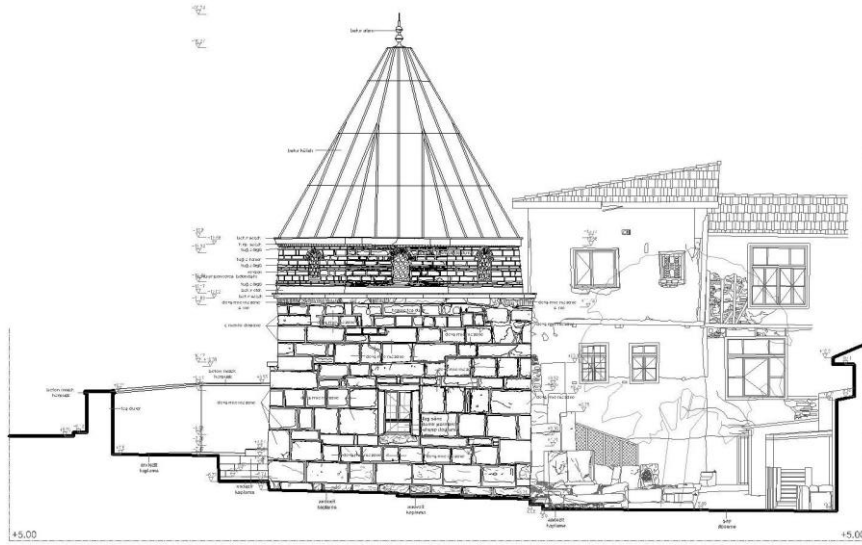
Fotoğraf 3. 87 Ahi Şerafeddin Türbesi Genel Görünüş

Çizim 3. 12 Ahi Şerafeddin Türbesi, Kuzey Cephe
Kaynak: Şahin, 2011: 67; ANB Mimarlık, 2009.

Fotoğraf 3. 88 Ahi Şerafeddin Türbesi, Kuzey Cephe

Çizim 3. 13 Ahi Şerafeddin Türbesi, Güney Cephe
Kaynak: Şahin, 2011: 66; ANB Mimarlık, 2009.

Fotoğraf 3. 89 Ahi Şerafeddin Türbesi, Güney Cephe

Türbenin sekizgen gövdesinde her cepheye sivri kemerli birer pencere yerleştirilmiş ve sekizgen gövde kirpi saçakla sonlandırılmıştır.

Sekizgen gövdenin üstünde yer alan tuğladan yapılmış piramidal külah bakırla kaplanmış ve üzerine bakırdan yapılmış bir alem yerleştirilmiştir.

Kuzey cephedeki kapıdan girilen türbenin kaide kısmına güney, doğu ve batı cephelerde boyuna dikdörtgen boyutlu pencereler açılmıştır. Kaideden sekizgene geçişler tromplarla sağlanmıştır. Trompların aralarına dört cephede de sivri kemerli birer sağır niş, üstteki sekizgen geçiş kısmına yine sivri kemerli sekiz küçük pencere yerleştirilmiş, sekizgenin üzerindeki köşebentlerle on altıgenler oluşturulmuştur. On altıgenlerin üzerinde on altı tane sivri kemerli sağır nişe yer verilmiştir. Türbenin üzeri on altı dilimle oluşturulmuş külahla örtülmüştür. Türbenin zemini altıgen tuğla ile kaplanmış (Fotoğraf 3.90-3.91).

Fotoğraf 3. 90 Ahi Şerafeddin Türbesi, Tromplar ve Külâh

Fotoğraf 3. 91 Ahi Şerafeddin Türbesi, Üst Örtü

Türbe içerisine yedi adet sanduka bulunmaktadır. Giriş kapısından girince soldaki ilk sanduka Ahi Şerafeddin'e ait olup, Ahi Şerafeddin'in ahşap sandukası Ankara Etnografya Müzesi'ne kaldırılmıştır. Ahi Şerafeddin sandukasının baş tarafına serbest halde yerleştirilmiş olan şahide 1890 yılında vefat eden Nakşibendi Şeyhi Buharalı Pir zade Hacı Seyyid Ahmed Efendi'ye aittir. Ahi Şerafeddin'in sandukasının yanındaki altıgen mavi çinilerle kaplı iki sanduka bulunmaktadır. Bu sandukaların üzerinde kitabe olmadığı için kime ait olduğu bilinmemektedir. Köşedeki yekpare taş sanduka Ahi Şerafeddin'in kızı Ayşe Hatun'a aittir.

Giriş kapısında girince sağdaki alçı süslemeli sandukanın üzerinde bir kitabe bulunmayıp bu sandukanın Ahi Şerafeddin'in babası Ahi Hüsametdin'e ait olduğu kabul edilmektedir. İkinci ve alçıdan yapılmış üçüncü sandukanın kime ait olduğu bilinmemektedir. Dördüncü lahit Ahi Şerafeddin'in kızı Devlet Hatun'a aittir (Fotoğraf 3.92- 3.93).

Fotoğraf 3. 92 Ahi Şerafeddin Türbesi, Sandukaların Görünüşü

Fotoğraf 3. 93 Ahi Şerafeddin Türbesi, Çini Kaplı Sandukalar

Süsleme Programı: Türbenin en dikkat çekici süsleme ögesi Ahi Şerafeddin'e ait ahşaptan yapılmış sandukadır. 1933 yılında Ankara Etnografya Müzesi'ne nakledilen sanduka, muhteşem bir ahşap işçiliğine sahiptir.

Eyice'nin, kare kaideli çokgen gövdeli ve üzeri sivri külahla örtülü bir türbeye benzettiği sandukanın baş kısmı üçgen alınlıklı bir mihraba benzemekte olup burada harflerin derin oyma tekniği ile işlendiği bir kitabe metnine yer verilmiştir. Bu kitabe metninin etrafı iç içe geçmiş rûmî ve palmet motifleri ile süslenmiş, tepesi iç içe geçmiş iki palmet motifli ile sonlanmıştır. Çok derinlikli yuvarlak satırlı oyma tekniğinin uygulandığı sandukanın gövde kısmında bitkisel süslemelerle yazı kuşakları düzenli olarak tekrarlanmıştır. Sandukanın ayak kısmı da tıpkı baş kısmında olduğu gibi üçgen alınlıklı bir mihraba benzemekte olup harflerin derin oyma tekniği ile işlendiği bir kitabe metnine yer verilmiştir (Fotoğraf 3.85)

Fotoğraf 3. 94 Ahi Şerafeddin Türbesi, Ahi Şerafeddin'e ait Sanduka

3.1.4.2. Antalya Ahi Kızı Türbesi

Katalog No: 25

İnceleme Tarihi: 8 Ocak 2021

Konumu: Antalya merkez Kaleiçi Selçuk Mahallesi Aydoğdu Sokak No:3

Banisi: Ömer Kızı Hamra

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Türbenin inşa tarihi kesin olarak bilinmeyip, Leyla Yılmaz, türbeyi Antalya Müzesi'nde yer alan mermer sanduka kitabesine göre 1439 yılına tarihlendirirken²⁷⁵ Necmi Atik 1401 yılına tarihlendirmektedir²⁷⁶ (Fotoğraf 3.95).

Fotoğraf 3. 95 Ahi Kızına Ait Mermer Sanduka (Antalya Müzesi)

Kaynak: Atik, 2018:148.

Türbenin, sanduka şahidesinde 1819/20 tarihli altı satırlık bir onarım kitabesi bulunmaktadır²⁷⁷.

Vakıf Gelirleri: Türbe, zaviye ile aynı vakfın gelirlerini kullanmış olmalıdır.

Malzeme ve Teknik: Türbenin inşasında, beden duvarlarında moloz taş; beden duvarlarından çatıya geçişte düzgün kesme taş; avlu kapı açıklığının üst ve yan kısımlarında tuğla malzeme kullanılmış, üst örtü kiremitle örtülmüştür.

²⁷⁵ Yılmaz, 1999: 99.

²⁷⁶ Atik, 2018: 148

²⁷⁷ Türbe-i binti ahi olmuştu harab mehcür/ Buldu ta'mir ile tezyin o mahal-i pür-nur/ Böyle zikr eyledi tarihini erbab-ı şu'ür/ Zaviye-i Ahi Kızı aceb oldu ma'mur 1235. Kitabe metni için bkz. Erten, 1940: 104.

Mimari Tasarım: Türbe, dikdörtgen planda inşa edilmiş, üzeri düz örtü ile örtülmüştür.

Doğu-batı doğrultuda inşa edilen türbe, doğu cephede bir dükkanla birleşmektedir. Güney cepheye boyuna dikdörtgen boyutlu bir pencere yerleştirilmiştir. Bu pencere, dışarıya ahşap kapaklarla açılmakta olup korkulukları demirden lokmalıdır. Batı cephede kuzeye doğru L şeklinde dolanan bir avlu bulunmaktadır. Bu avluya güney cephedeki çift kanatlı ahşap bir kapıyla girilmektedir (Fotoğraf 3.96- 3.97).

Fotoğraf 3. 96 Ahi Kızı Türbesi, Genel Görünüş

Fotoğraf 3. 97 Ahi Kızı Türbesi, Güney Cephe

Türbenin içerisine kuzey cepheden dikdörtgen boyutlu tek kanatlı bir kapı ile girilmektedir. Üzeri düz örtü ile örtülü olan türbenin, güney cephedeki dikdörtgen boyutlu pencere açıklığının dışında diğer cephelerde pencere açıklığına yer verilmemiştir. Türbe içerisine doğu-batı doğrultuda uzanan Ahi Kızı'na ait olduğu düşünülen bir sanduka yerleştirilmiştir. Sandukanın başucunda cel'i yazılı 1819/ 20 tarihli bir kitabesi bulunmaktadır (Fotoğraf 3.98- 3.99).

Fotoğraf 3. 98 Ahi Kızı Türbesi, Sanduka

Fotoğraf 3. 99 Ahi Kızı Türbesi, İç Mekân Genel Görünüş

Süsleme Programı: Türbede herhangi bir süsleme ögesine yer verilmemiştir.

3.1.4.3. Antalya Ahi Yusuf Türbesi

Katalog No: 26

İnceleme Tarihi: 08 Ocak 2021

Konumu: Antalya Merkez Kaleiçi Selçuk Mahallesi Mermerli Banyo Sokak, Ahi Yusuf Camii Avlusu, Ahi Yusuf Camii güneyi.

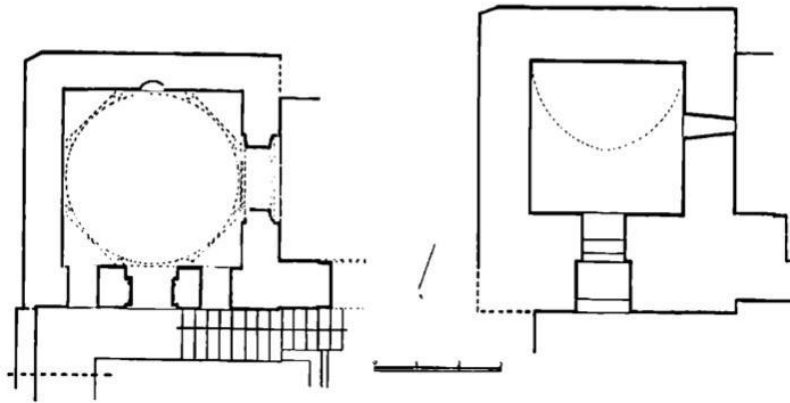
Banisi: -

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Türbenin inşa tarihi bilinmeyip, türbe ve caminin ortak avlusunda bulunan kitabe metinlerine göre 13. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra inşa edilmiş olmalıdır.

Vakıf Gelirleri: Türbenin vakıf gelirleri bilinmeyip türbe, zaviye ya da cami ile ortak vakıf gelirlerini kullanmış olmalıdır.

Malzeme ve Teknik: Türbe moloz taş ile inşa edilmiş, üzeri kiremitle örtülmüştür. Türbenin batı cephesindeki pencere kemerinin iç yüzeyinde mermer malzeme kullanılmış; üst kat kapı girişindeki sütunceler ile sanduka şahidesi başka yapılardan devşirilmiştir. Batı cephesi, irtibatlı olduğu mekân dolayısı ile beyaz sıva ile sıvanmıştır.

Mimari Tasarım: Kuzey-güney doğrultuda iki katlı olarak inşa edilen türbe, mummyalık katı ve ziyaret mekânından oluşmaktadır. Kareye yakın dikdörtgen plan özelliği gösteren türbenin, mummyalık katı sivri kemerli beşik tonozla, ziyaret mekânı ise kubbe ile örtülmüştür. Ziyaret mekânını örten kubbeye sivri kemerli tromplarla geçiş sağlanmıştır (Çizim 3.14).

Çizim 3. 14 Ahi Yusuf Türbesi Planı

Kaynak: Önkal, 2015: 232.

Türbenin batı duvarının bitişiğinde doğu batı doğrultuda uzanan dikdörtgen formlu bir mekân bulunmaktadır. Bu mekânın günümüzde üzeri açık olup, kalıntılardan tonoz ile örtülü olduğu anlaşılmaktadır²⁷⁸.

Fotoğraf 3. 100 Ahi Yusuf Türbesi ve Yanındaki Mekândan Genel Görünüş

Türbenin doğu cephesinde yuvarlak kemerli bir açıklık bulunup, bu açıklık günümüzde kapatılmıştır. Türbenin güney cephesinde herhangi bir kapı ya da pencere açıklığına yer verilmemiş, güneydoğu cephe pahlanmıştır. Batı cephede türbenin bitişiğindeki mekâna açılan üst kata ait sivri kemerli bir pencere açıklığı ile alt kata ait boyuna dikdörtgen formlu demir şebekeli pencere açıklığına; kuzey cephede türbenin üst katına girişi sağlayan dikdörtgen boyutlu demir bir kapı ile kapının her iki yanına kareye yakın dikdörtgen boyutlu, demir korkuluklu birer pencere yerleştirilmiştir. Köşelerinde başlıksız ve kaidesiz iki sütünce gömülü olan üst kat giriş kapısına, kapının soluna açılan demirden trabzanlı on üç basamaklı bir merdivenle ulaşım sağlanmaktadır. Alt katın dikdörtgen formlu demir kapısı merdiven sahanlığı altında olup, derin bir niş içine konumlandırılmıştır. Bu kapıya beş basamaklı bir merdivenden inilerek ulaşılmaktadır (Fotoğraf 3.101).

²⁷⁸ Önköl, 2015: 234; Erten, 1940: 59.

Fotoğraf 3. 101 Ahi Yusuf Türbesi, Mumyalık Katına Giriş

Türbenin zemin döşemesinin altında kalan mumyalık katının içerisi son derece sade olup yeşil renk boya ile boyanmıştır. Mumyalık katının içerisinde doğu ve güney yönlerde herhangi bir açıklığa yer verilmezken batı cephede boyuna dikdörtgen boyutlu bir pencereye, kuzey cephede ise kareye yakın dikdörtgen formlu bir kapı açıklığına yer verilmiştir. Zemini ahşap döşeme ile kaplı olan mumyalık katında Ahi Yusuf'un ahşap sandukası doğu batı doğrultuda, batı cepheye bitişik olarak yerleştirilmiştir. Sandukanın baş ucunda yer alan küçük ve yassı sütunceden oluşan şahide Bizans yapılarından devşirilmiştir²⁷⁹ (Fotoğraf 3.102).

²⁷⁹ Önköl, 2015: 233.

Fotoğraf 3. 102 Ahi Yusuf Türbesi, Mumyalık Katındaki Sanduka

Türbenin ziyaret mekânının içerisinde doğu cephede herhangi bir açıklığa yer verilmemiş, güney cepheye yarım daire formu bir mihrap, batı cepheye sivri kemerli bir pencere, kuzey cepheye sivri kemerli bir giriş kapısı ile kapının her iki yanına boyuna dikdörtgen boyutlu birer pencere yerleştirilmiştir. Batı cephedeki sivri kemerli pencere açıklığına kare formu ahşap çerçeveli bir pencere oturtulmuştur (Fotoğraf 3.103- 3.104- 3.105).

Fotoğraf 3. 103 Ahi Yusuf Türbesi, Ziyaret Mekânı Güney Cephe

Fotoğraf 3. 104 Ahi Yusuf Türbesi, Batı Cephedeki Sivri Kemerli Pencere

Fotoğraf 3. 105 Ahi Yusuf Türbesi, Ziyaret Mekânı Kuzey Cephe

Türbenin batı kısmındaki mekânın dış cephesi beyaz sıva ile sıvanmış olup bu mekânın kuzey cephesine sivri kemerli geniş bir açıklık; doğu cephesine Türbenin üst katına ait sivri kemerli bir pencere ile alt katına ait boyuna dikdörtgen boyutlu bir pencere; güney cephesine yarım daire formu bir mihrap yerleştirilmiştir (Fotoğraf 3.106- 3.107- 3.108).

Fotoğraf 3. 106 Ahi Yusuf Türbesi, Batı Yönündeki Mekânın Mihrabı

Fotoğraf 3. 107 Ahi Yusuf Türbesi, Yazlık Mescide Bakan Pencere

Fotoğraf 3. 108 Ahi Yusuf Türbesi, Yazlık Mescit Bölümü Kuzey Cephe

Türbenin batı kısmında batı- doğu doğrultuda uzanan ve ilk bakışta yazlık mescit işlevini anımsatan mekânın dönemindeki işlevi henüz açıklığa kavuşmuş değildir.

Süsleme Programı: Türbenin ziyaret mekânındaki mermer bloklardan yapılmış sivri kemerli pencere açıklığının yüzü içe doğru zigzag şeklinde kırılmalar yapan profilli şeritlerle

bezenmiştir. Kemer karnında sekizgen şeklindeki şeritlerin birbirine geçmesiyle elde edilmiş süsleme kompozisyonuna yer verilmiştir (Fotoğraf 3.109).

Fotoğraf 3. 109 Ahi Yusuf Türbesi, Ziyaret Mekânındaki Sivri Kemerli Penceredeki Mermer Süsleme

3.1.4.4. Kayseri Ahi Emir Ali Türbesi

Katalog No: 27

İnceleme Tarihi: 9 Eylül 2020

Konumu: Kayseri merkez Talas Caddesi, Kartal Hava Şehitliği yanı.

Banisi: Emir Ali Pişrev.

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Türbe, kuzey cephesindeki taç kapı kemeri üzerinde yer alan kitabeğe göre 1350 yılında inşa edilmiştir. Kitabede “burası Emir Ali Pişrev’in şehitliğidir H. 710 (1350)” yazmaktadır (Fotoğraf 3.110).

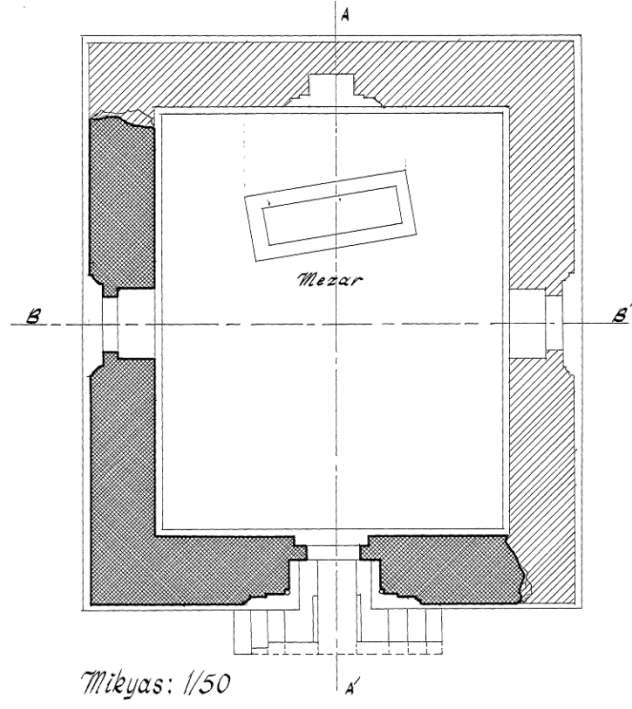

Fotoğraf 3. 110 Ahi Emir Ali Türbesi, Taç Kapı Kitabesi

Vakıf Gelirleri: -

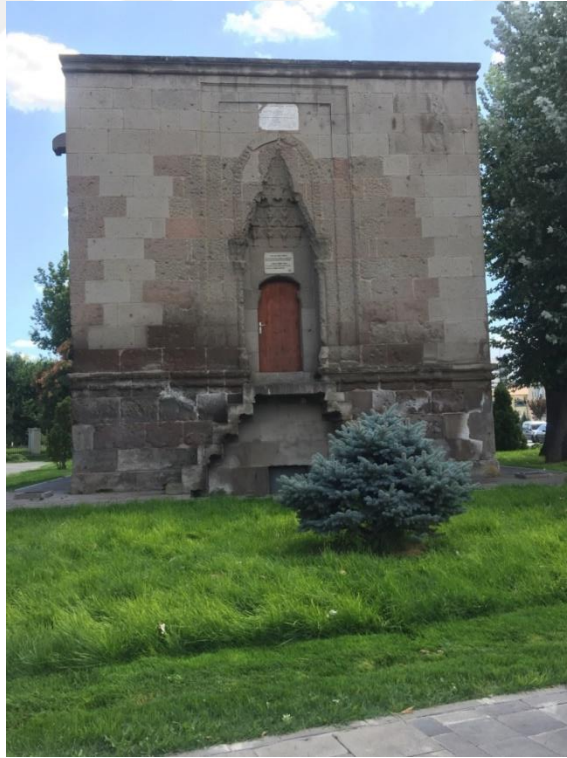
Malzeme ve Teknik: Türbenin inşasında cephelerde ve ziyaret mekânının zemininde kesme taş, mumyalık katında moloz taş, kitabede ise mermer malzeme kullanılmıştır.

Mimari Tasarım: Kuzey-güney doğrultuda iki katlı olarak inşa edilen türbe, ziyaret mekânı ve mumyalık katından oluşmaktadır. Kareye yakın dikdörtgen plan özelliği gösteren türbenin, her iki mekânın da üstü sivri beşik tonozla örtülmüştür. Ziyaret mekânı ile mumyalık katı birbirinden bir kornişle ayrılmıştır (Çizim 3.15) (Fotoğraf 3.111).

Çizim 3. 15 Ahi Emir Ali Türbesi, Plan

Kaynak: VGMA

Fotoğraf 3. 111 Ahi Emir Ali Türbesi, Genel Görünüş

Türbenin doğu ve batı cephelerine birer çörten ile boyuna dikdörtgen boyutlu birer pencere; güney cephesine mazgal bir pencere; kuzey cephesine mumyalık katı ile ziyaret mekânına girişi sağlayan altlı üstlü iki kapı yerleştirilmiştir. Türbenin mumyalık katına düzlentolu, boyuna dikdörtgen boyutlu ve demir kanatlı bir kapıdan girilmektedir. Ziyaret kısmına geçişi sağlayan tek kanatlı ahşap taç kapıya ise iki kollu bir merdivenle ulaşılmaktadır. Cephede saçağa kadar yükselen taç kapıyı iki bordür çevrelemiştir. Mukarnas kavsaralı taç kapı iki katlı konik şekilli mukarnas başlıklı sütuncelere oturmaktadır. Taç kapı kemerinin üzerinde mermer malzemedan yapılmış dikdörtgen boyutlu bir kitabeye yer verilmiştir (Fotoğraf 3.112- 3.113).

Fotoğraf 3. 112 Ahi Emir Ali Türbesi, Doğu Cephe

Fotoğraf 3. 113 Ahi Emir Ali Türbesi, Taç Kapı Kavsarasındaki Mukarnaslar

Türbenin ziyaret mekânı doğu ve batı yönlerde boyuna dikdörtgen boyutlu birer pencere ile; güney yönde bir mazgal pencere ile aydınlatılmaktadır. Ziyaret mekânına batı-doğu doğrultuda uzanan bir sanduka yerleştirilmiştir²⁸⁰ (Fotoğraf 3.114).

²⁸⁰ Önceki çalışmalarda türbe içerisinde iki sandukadan bahsedilse de günümüzde tek sanduka bulunmaktadır.

Fotoğraf 3. 114 Ahi Emir Ali Türbesi, Ziyaret Mekânı

Süsleme Programı: Türbede süsleme, taş malzemeden yapılan taç kapı ve ziyaret mekânındaki mihrapta yoğunlaşmıştır. Taç kapı kavsarası on sıra mukarnasla bezenmiştir. En alt sıraya kandil motifleri yerleştirilmiştir. Taç kapı kavsarasını taşıyan sütuncelerin başlıkları dört sıra mukarnaslıdır.

Türbenin ziyaret mekânında güney cephede yer alan dört sıra mukarnas nişli mihrabı düz silmeli bir bordür ile çevrilmiştir. Mukarnas nişli mihrabın sivri kemeri üzerinde rûmî ve palmet motiflerine yer verilmiştir.

Türbenin ziyaret mekânındaki mihrabı beş sıra mukarnasla bezenmiş olup, en alt sıraya iki kandil motifi yerleştirilmiştir.

3.1.4.5. Konya Bedrettin Gevhertaş Türbesi

Katalog No: 28

İnceleme Tarihi: 30 Kasım 2020

Konumu: Konya merkez Yavuz Sultan Selim Mahallesi, Yavuz Sultan Selim Caddesi.

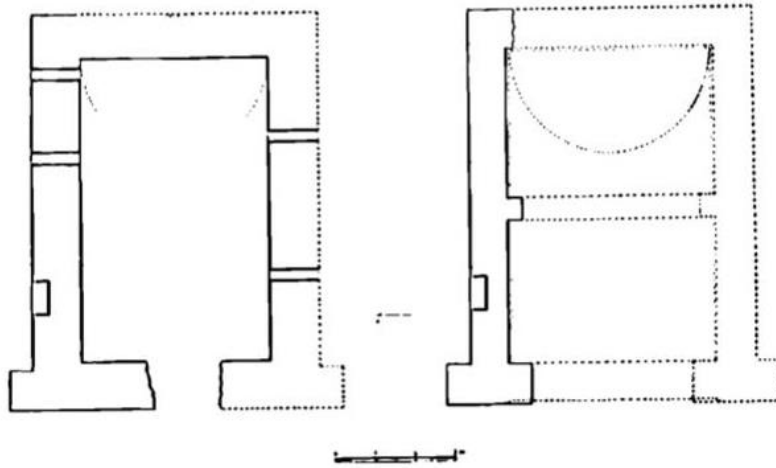
Banisi: Bedrettin Gevhertaş²⁸¹.

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Türbenin inşa tarihi tam olarak bilinmemekle beraber Bedrettin Gevhertaş'ın 1261 tarihinde ölümü esas alınarak 13. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmektedir²⁸².

Vakıf Gelirleri: -

Malzeme ve Teknik: Türbenin inşasında mumyalık katında moloz taş, ziyaret mekânında moloz taş ve kesme taş, ziyaret mekânının beden duvarının yarısından yukarı doğru tuğla malzeme kullanılmıştır.

Mimari Tasarım: Doğu batı doğrultuda uzanan türbe eyvan şeklinde inşa edilmiştir. Dikdörtgen plan özelliği gösteren türbe, mumyalık katı ve ziyaret mekânı olmak üzere iki katlı olarak tasarlanmıştır. Her iki katın da üzeri beşik tonozla örtülmüştür (Çizim 3.16).

Çizim 3. 16 Bedrettin Gevhertaş Türbesi Plan

²⁸¹ Bedrettin Gevhertaş, Alâeddin Keykubad'ın lalasıdır. II. İzzeddin Keykavus ile kardeşi IV. Rükneddin Kılıçaslan arasındaki mücadelede II. İzzeddin Keykavus'u destekleyen Gevhertaş, II. İzzeddin Keykavus'un İstanbul'a kaçmasının ardından Muineddin Pervana tarafından yakalanıp Alıncak Noyan'ın yanına gönderilmiş, orada öldürtülmüştür. Bkz. İbn Bibi, 164. Eflâkî'nin eserindeki menkıbelere göre Mevlevilerle de yakınlığı bilinen Gevhertaş, Mevlâna için bir medrese yaptırmıştır. Bkz. Eflâkî, 2012: 93.

²⁸² Önköl, 2015: 285.

Kaynak: Önköl, 2015:284

Fotoğraf 3. 115 Bedrettin Gevhertaş Türbesi, Genel Görünüş

Fotoğraf 3. 116 Bedrettin Gevhertaş Türbesi, Onarım Öncesi

Kaynak: Karpuz, 2009: 380.

Türbenin mumyalık katına batı cepheden dikdörtgen boyutlu, ahşap kanatlı bir kapı ile girilmektedir. Bu kata hava cereyanını sağlayan 0.25 m. kutrunda beş tane menfez açılmıştır. Menfezlerden birisi doğu cephede tonozun hemen altına, diğerleri ikişer ikişer kuzey ve güney cephelere yerleştirilmiştir. Kuzey cephedeki menfezler daha dip tarafa ve birbirlerine yakın olarak planlanmıştır²⁸³.

Türbenin cephelerinde herhangi bir pencere açıklığına yer verilmemiştir. Türbenin kuzey cephesinde batı köşesine yakın kemerli bir niş bulunmaktadır. Önkal, kuzey cephedeki bu niş ile yine aynı cephedeki menfezlerin doğuya kaydırılmasından yola çıkarak, türbeye bitişik mescit olduğu yönde bir fikir ileri sürmüştür²⁸⁴. Türbeye batı cepheden günümüzde demir korkuluklarla kapatılmış geniş bir kemerle girilmektedir. Türbe içerisinde bu kemeri takip eden ikinci bir takviye kemerine yer verilmiştir.

²⁸³ Önkal, 2015: 284.

²⁸⁴ Önkal, 2015: 284- 285.

Fotoğraf 3. 117 Bedrettin Gevhertaş Türbesi, Kuzey Cephe

Fotoğraf 3. 118 Bedrettin Gevhertaş Türbesi, Güney ve Batı Cephe

Fotoğraf 3. 119 Bedrettin Gevhertaş Türbesi, Ziyaret Mekânından Genel Görünüş

Süsleme Programı: Günümüzde özgünlüğünü yitirmiş türbenin dışa açılan kemerinin eski resimlerde tuğla silmelerle çevrelendiği görülmektedir.

3.1.4.6. Konya Evhadü'd-din Kîrmânî Türbesi

Katalog No: 29

İnceleme Tarihi: 30 Kasım 2020

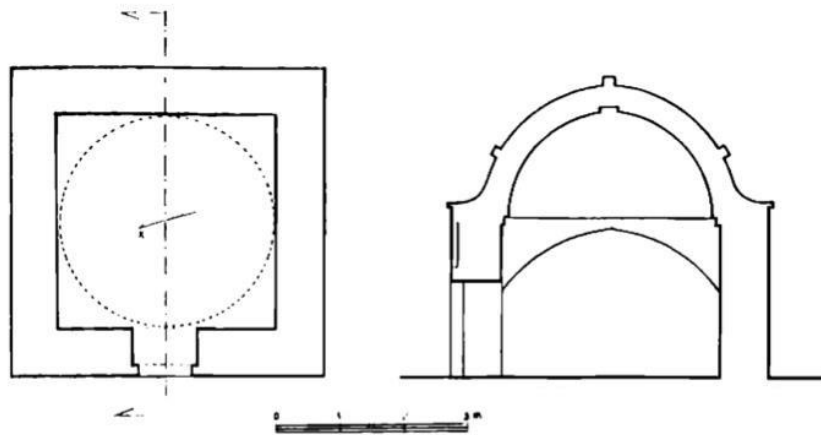
Konumu: Konya Merkez Musalla Mezarlığı İçerisi.

Banisi: -

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Türbenin inşa tarihi bilinmeyip, Evhadü'd-din Kîrmânî'nin 1237'de ölümüne istinaden 13. yy. sonu ile 14. yy. başına tarihlendirilebilir.

Mimari Özellikleri: Türbenin inşasında gövdede moloz taş, kubbede ise tuğla malzeme kullanılmıştır.

Türbe kare planda inşa edilmiş, üzeri kubbe ile örtülmüştür. Gövdeden kubbeye geçiş küresel bingilerle sağlanmıştır (Çizim 3.17).

Çizim 3. 17 Konya Evhadü'd-din Kîrmânî Türbesi, Plan

Kaynak: Önkal, 2015:237

Türbenin dış cephesi oldukça sade tutulup, güney cephede kare planlı bir pencere açıklığına yer verilmiştir. Türbe içerisine batı cephede bulunan dikdörtgen kesitli bir kapıdan girilmektedir (Fotoğraf 3.120- 3.121- 3.122- 3.123).

Fotoğraf 3. 120 Evhadü'd-din Kîrmânî Türbesi, Genel Görünüş

Fotoğraf 3. 121 Evhadü'd-din Kîrmânî Türbesi, Güney Cephe

Fotoğraf 3. 122 Evhadü'd-din Kîrmânî Türbesi İç Mekân Güney Cephe

Fotoğraf 3. 123 Evhadü'd-din Kîrmânî Türbesi, Kubbe

Türbenin içerisi son derece sade tutulmuş, orijinalinde içerisinde herhangi bir sanduka ya da mezar bulunmazken günümüzde mermerden sembolik bir mezar eklenmiştir (Fotoğraf 3.124).

Fotoğraf 3. 124 Evhadü'd-din Kîrmânî Türbesi, Sembolik Mezar

Evhadü'd-din Kîrmânî Bağdat'ta ölmüş ve orada gömülmüştür. Konya'daki bu türbe Evhadü'd-din Kîrmânî taraftarları tarafından yapılmış sembolik bir türbe olmalıdır.

Vakıf Gelirleri: -

Süsleme Programı: Türbede herhangi bir süsleme ögesine yer verilmemiştir.

3.1.4.7. Konya Helvacı Baba Türbesi

Katalog No: 30

İnceleme Tarihi: 1 Aralık 2020

Konumu: Ereğli ilçe merkezi Meydanbaşı Mezarlığı içerisi.

Banisi: -

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Türbenin inşa tarihi bilinmeyip, yapı malzemesi ve plan özelliklerine göre 14. yüzyıla tarihlendirilebilir.

Türbenin Ereğli Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen bir sandukası olup, sanduka üzerinde Arapça yazılmış bir kitabe metni yer almaktadır. Bu kitabe metninde²⁸⁵ “bu kabir mes’ut şehit merhum ve mağfur Helvacı Ahi Zekeriya’nındır. Allah kabrini nurlandırın²⁸⁶” yazmaktadır. Sandukanın baş tarafında Kelime-i Tevhid sağ ve sol yanında Ayet-el Kürsi ayetlerinin yer aldığı yazı kuşağı bulunmaktadır.

Vakıf Gelirleri: -

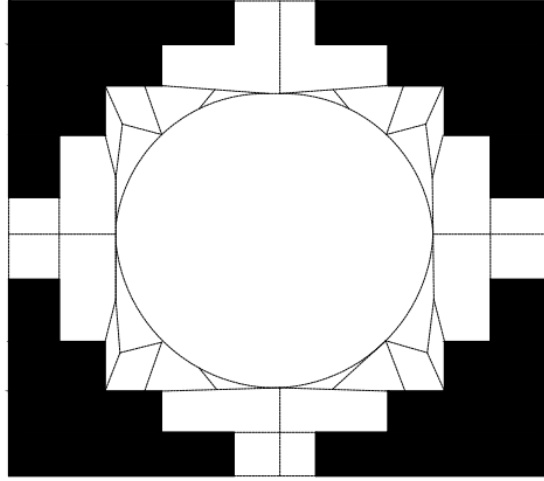
Malzeme ve Teknik: Türbe, moloz taş malzemeden inşa edilmiş, üzeri çamurdan harçla sıvanmıştır.

Mimari Tasarım: Kare planda baldaken tarzda inşa edilen türbenin üzeri kubbe ile örtülmüştür. Günümüzde harap halde olan türbenin kubbesi çökmüştür.

Türbenin güney cephesindeki at nalı kemerli bir açıklıkla türbeye girilmektedir. Türbenin diğer üç cephesinde de güney cephedeki gibi kemer açıklıkları olup, bu kemer açıklıkları moloz taş ile örülmüştür (Çizim 3.18) ((Fotoğraf 3.125- 3.126- 3.127- 3.128).

²⁸⁵ Hazâ'l- kabru'l merhûm el- mağfûr sa'id şehid Ahi Zekeriya Halva'i Nevera'llahu kabrahu. Bkz. Apa, 2008: 61.

²⁸⁶ Apa, 2008: 61.

0 1 2M

Çizim 3. 18 Helvacı Dede Türbesi, Plan
Kaynak: Apa, 2008.

Fotoğraf 3. 125 Helvacı Dede Türbesi, Güney Cephe

Fotoğraf 3. 126 Helvacı Dede Türbesi, Batı Cephe

Fotoğraf 3. 127 Helvacı Dede Türbesi, Kuzey Cephe

Fotoğraf 3. 128 Helvacı Dede Türbesi, Batı Cephe

Üst örtüyü oluşturan kubbeye Türk üçgenleri ile geçiş sağlanmıştır. Köşelere yerleştirilen kargir ayaklar birbirlerine sivri kaş kemerlerle bağlanmıştır. Kemer araları sonradan moloz taş örgüsü ile kapatılmıştır. Güney yöndeki girişin doğu duvarına küçük bir niş yerleştirilmiştir Türbe günümüzde harap durumda olduğu için içerisinde herhangi bir sanduka ile karşılaşılammıştır. Haşim Karpuz, 2009 tarihli çalışmasında türbe içerisinde üç adet mezar yerinin olduğunu belirtmiştir²⁸⁷ (Fotoğraf 3.129- 3.130).

²⁸⁷ Karpuz, 2009: 1786.

Fotoğraf 3. 129 Helvacı Dede Türbesi, İç Mekân Güney Cephe

Fotoğraf 3. 130 Helvacı Dede Türbesi, Kuzey Cephe, Kubbe Geçişleri

Süsleme Programı: Gülay Apa, türbenin güney cephesindeki açıklığın solunda siyah kalem işi grafitolar tespit etmiştir²⁸⁸. Apa'nın çadır ya da piramidal külahlı bir yapıyla, yapı önünde oturan bir kişiye benzettiği bu grafitolar yapının sıvaları döküldüğü için kaybolmuştur.

²⁸⁸ Apa, 2008: 60.

3.1.4.8. Sivas Ahi Emir Ahmed Türbesi

Katalog No: 31

İnceleme Tarihi: 9 Eylül 2020

Konumu: Sivas Merkez Pulur Mahallesi, Ahi Emir Caddesi.

Banisi: -

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Türbenin inşa tarihi kesin olarak bilinmeyip, 1333 tarihli vakfiyesine istinaden 14. yüzyılın başında inşa edilmiş olmalıdır.

Türbenin saçak altında²⁸⁹ ve giriş kapısının doğusunda bir kitabe bulunmaktadır. Giriş kapısının doğusundaki iki satırlık kitabe okunmamaktadır (Fotoğraf 3.131).

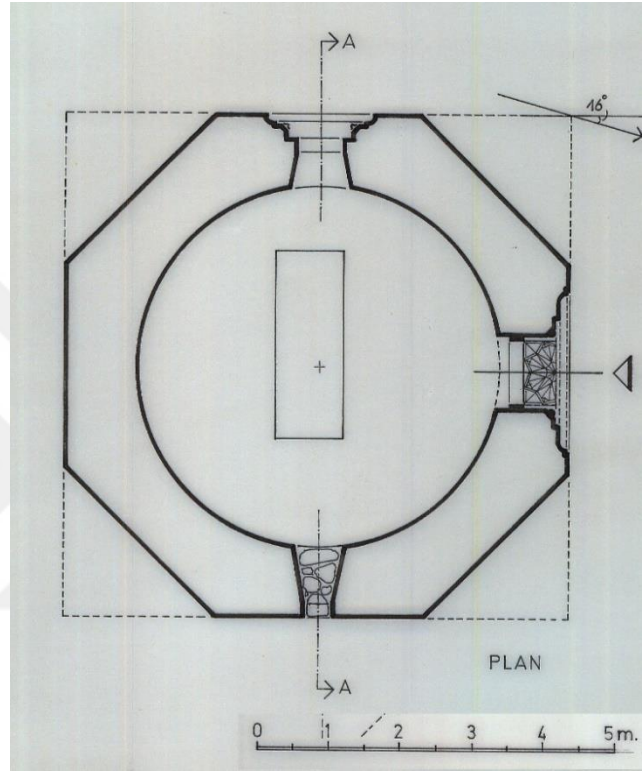
Fotoğraf 3. 131 Ahi Emir Ahmed Türbesi, Cepheyi Dolanan Kitabe Kuşağı
Kaynak: VGMA

Vakıf Gelirleri: Türbe, bünyesinde bulunduğu Ahi Emir Ahmed Zaviyesi ile ortak vakıfları kullanmış olmalıdır.

²⁸⁹ Türbenin tüm cepheyi dolanan bu kitabesinde “bu kümbetin yapılmasını, İslâmın, dinin ve dünyanın direği, biricik en has, muhterem en şerefli emretti. Keremlilerin ve büyüklerin önderi ve asillerin iftihar vesilesi safa ve mürüvet sahibi, tarikat ve hakikat ehillerinin efendisi Zeyn-ül Hac oğlu Ahi Emir Ahmed.” Yazmaktadır. Metin için bkz. Baran, 1991: 30.

Malzeme ve Teknik: Türbenin inşasında düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Pencere doğramaları ahşap malzemeden, giriş kapısı ve batı cephe pencere korkulukları metalden yapılmıştır.

Mimari Tasarım: Mumyalık katı ve ziyaret mekânından oluşan türbe iki katlı olup, kare kaide üzerine sekizgen planda inşa edilmiştir. Mumyalık katının üzeri haçvari tonozla²⁹⁰, ziyaret mekanının üzeri içeriden kubbe, dışarıdan külâhla örtülmüştür (Çizim 3.19).

Çizim 3. 19 Ahi Emir Ahmed Türbesi Planı

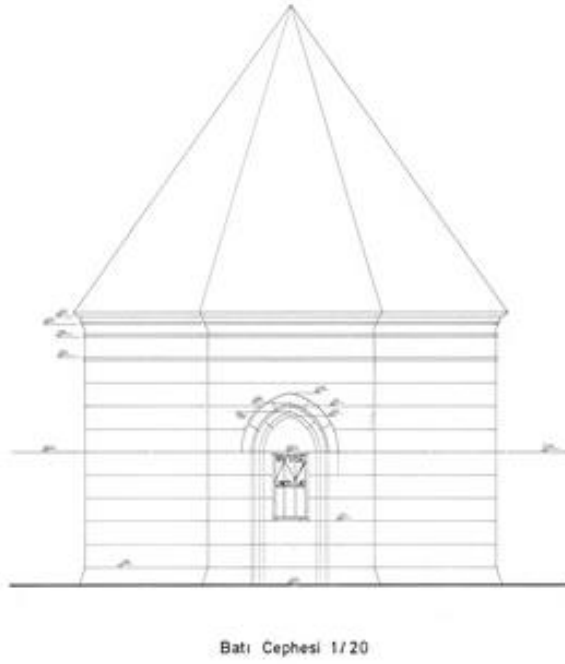
Kaynak: VGMA.

Türbenin doğu cephesinde yuvarlak kemer şeklindeki iç bükey silmeler içerisine alınmış oval bir mazgal pencere ile mumyalık katına ait atkı kemerli bir giriş kapısı; güney cephesinde mumyalık katına ait mazgal bir pencere; batı cephesinde sivri kemer şeklindeki iç bükey silmeler içerisine alınmış boyuna dikdörtgen boyutlu bir pencere; kuzey cephede dikdörtgen çerçeve içine alınmış, mukarnaslı giriş kapısı ile mumyalık katına ait mazgal bir pencere bulunmaktadır. (Çizim 3.20- 3.21) (Fotoğraf 3.132- 3.133- 3.134).

²⁹⁰ Türbeyi inceleme esnasında kripta kısmına girilememiştir.

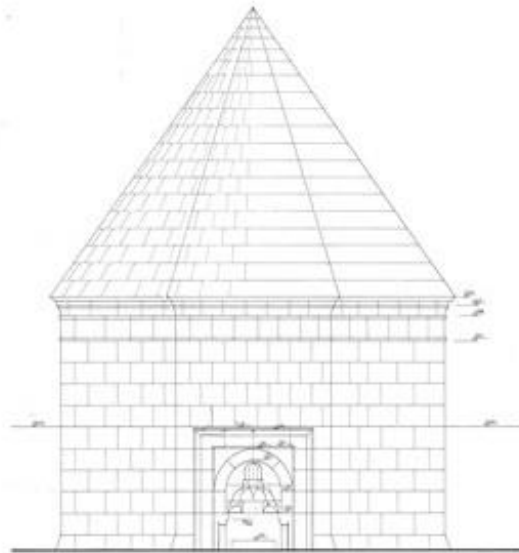
Fotoğraf 3. 132 Ahî Ahmed Türbesi, Doğu Cephe

Çizim 3. 20 Ahî Ahmed Türbesi, Batı Cephe
Kaynak: VGMA.

Fotoğraf 3. 133 Ahi Ahmed Türbesi, Batı Cephe

Kuzey Cephesi 1/20

Çizim 3. 21 Ahi Ahmed Türbesi, Kuzey Cephe
Kaynak: VGMA.

Fotoğraf 3. 134 Ahi Ahmed Türbesi, Kuzey Cephe

Türbe günümüzde cadde kot seviyesinin altında kalmış olup türbeye merdivenle ulaşılmaktadır.

Türbenin ziyaret mekânına kuzey cepheden dokuz basamakla çıkılan giriş kapısından girilmektedir. Basık bir kubbe ile örtülü olan ziyaret mekânında kubbeye direk olarak geçilmiştir. Ziyaret mekânı doğu cephede dışarı doğru daralan mazgal bir pencere ile batı cephede boyuna dikdörtgen boyutlu bir pencere ile aydınlatılmaktadır. Ahi Emir Ahmed'in sandukası doğu-batı doğrultuda yerleştirilmiştir.

Süsleme Programı: Türbede çok fazla süsleme ögesine yer verilmemiştir. Türbe saçağının altında türbenin tüm cephesini kuşatan sülüs yazılı bir kitabe kuşağı bulunmaktadır.

Doğu ve batı cephelerdeki pencereler iç bükey kemer şeklindeki silmelerle hareketlendirilmiştir (Fotoğraf 3.135).

Fotoğraf 3. 135 Ahi Emir Ahmed Türbesi, Batı Cephedeki Pencere Silmeleri
Kaynak: VGMA

Taç kapı üzerinde yer alan yuvarlak kemer içerisine alınmış üç sıra mukarnasla, kapı yanındaki kemerleri taşıyan sütunceler cepheyi hareketlendirmektedir (Fotoğraf 3.136).

Fotoğraf 3. 136 Ahi Emir Ahmed Türbesi, Giriş Kapısı

3.1.4.9. Sivas Ahi Mehmed Külâhdüz (Süt Evliyası) Türbesi

Katalog No: 32

İnceleme Tarihi: 9 Eylül 2020

Konumu: Sivas merkez Şehitler Mahallesi, Şehitler Camii yanı.

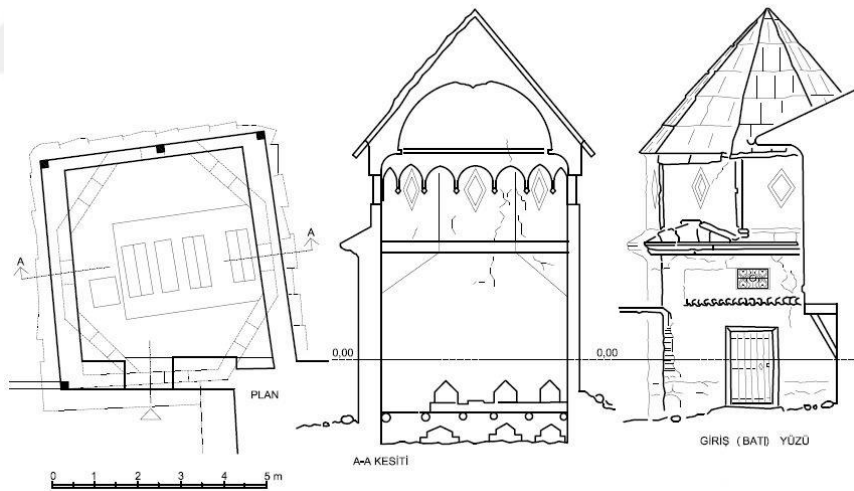
Banisi: -

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri:

Vakıfları: Türbe bünyesinde bulunduğu Ahi Mehmed Külâhdüz Zaviyesi ile aynı vakıfları kullanmış olmalıdır²⁹¹.

Malzeme ve Teknik: Türbenin su basmanı moloz taş, gövde kısmı ahşap hatıllar arasına doldurulan moloz taş ve kerpiç malzeme ile inşa edilmiştir. Pencere doğramalarında ahşap malzeme kullanılmıştır.

Mimari Tasarım: Türbe kare planda inşa edilmiş, üzeri kubbe ile örtülmüştür. Günümüzde kubbe üzeri kiremitle kaplanmıştır (Çizim 3.22).

Çizim 3. 22 Süt Evliyası, Plan

Kaynak: Tuncer, 1991: 98.

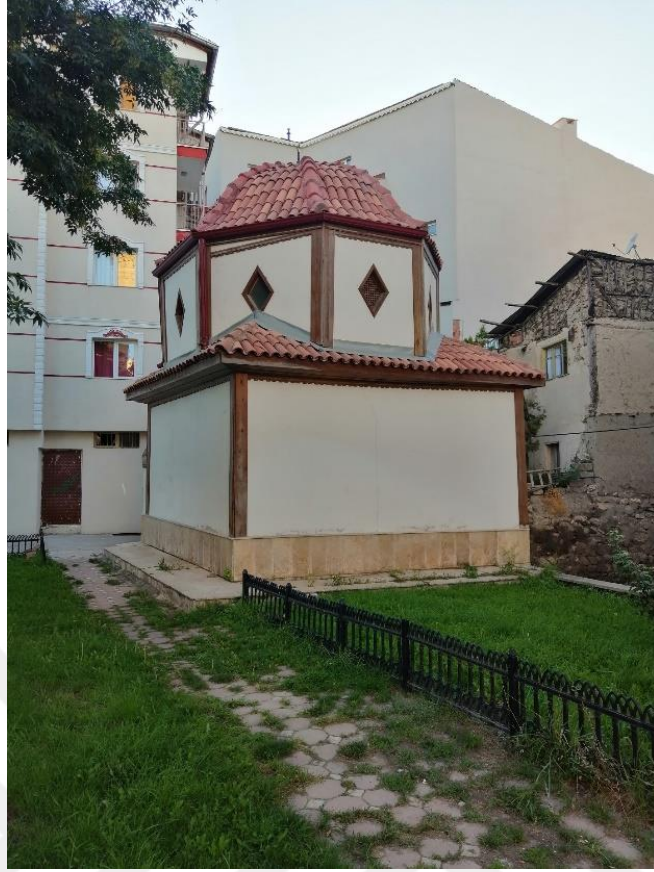
Türbenin batı cephesi dışında diğer cephelerde herhangi bir açıklığa yer verilmemiştir. Batı cephesinde dikdörtgen bir kapı girişi ile kapının solunda boyuna dikdörtgen boyutlu bir pencere bulunmaktadır. Kapı ve kapının solunda yer alan pencerenin üzeri kuzey- güney doğrultuda uzanan üstü kiremit kaplı ahşap bir saça örtülmüştür. Saçağın üzerine kare bir pencere yerleştirilmiştir. Sekizgen kubbe kasağı ahşap dikmelerle sekiz bölmeye ayrılarak

²⁹¹ Bkz. Ahi Mehmed Külâhdüz Zaviyesi Vakıfları.

vurgulanmıştır. Sekiz parçanın her birinin içine eşkenar dörtgen şekli pencereleler açılmıştır (Fotoğraf 3.137- 3.138).

Fotoğraf 3. 137 Süt Evliyası, Genel Görünüş

Fotoğraf 3. 138 Süt Evliyası, Doğu Cephe

Batı cepheden girilen türbenin içerisi kubbe kasnağına açılan eşkenar dörtgen pencereler ile batı cephede giriş kapısının üzerindeki kare pencere ile solundaki boyuna dikdörtgen pencere ile aydınlatılmaktadır. Kubbe ile kapatılmış üst örtüde kubbe geçişleri Türk üçgenleri ile sağlanmıştır. Türbe içerisine dört ahşap sanduka yerleştirilmiştir.

Süsleme Programı: Türbede çok az süsleme ögesine yer verilmiş olup dış cephede gövde kenarlarına yerleştirilen ve kasnağı bölen ahşap doğramalar cepheyi hareketlendirmiştir.

Türbe içerisinde kasnaktaki eşkenar dörtgen pencerelerin üzerinde yer alan hafifletme kemerlerinin uçlarına stilize palmetler yerleştirilmiştir.

3.1.4.10. Sivas Şeyh Erzurumi Türbesi

Katalog No: 33

İnceleme Tarihi: 9 Eylül 2020

Konumu: Sivas merkez Kızılırmak Mahallesi.

Banisi: -

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Türbenin İnşa tarihi tam olarak bilinmeyip, Eflaki'nin eserinde geçen Arif Çelebi'nin Sivas ziyareti esnasında Şeyh Erzurumi ile yaşadığı olaya dayanarak 14. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilebilir²⁹².

Türbenin giriş kapısının üzerinde iki satırlık bir kitabe metni olup, bu kitabe metni okunmamaktadır.

Vakıf Gelirleri: -

Malzeme ve Teknik: Türbenin inşasında beden duvarlarında moloz taş, kapı ve pencere lentolarında kesme taş; mihrapta mermer malzeme kullanılmış, dış cephe betonarme malzeme ile sıvanmıştır.

Mimari Tasarım: Türbe kare planda inşa edilmiş, üzeri kubbe ile örtülmüştür. Kubbe geçişi Türk üçgenleri ile sağlanmıştır.

Türbenin dış cephesi oldukça sade olup güney ve batı cephelerine birer mazgal pencere açılmıştır. Kuzey cephede herhangi bir açıklığa yer verilmemiştir. Doğu cepheye türbeye girişi sağlayan tek kanatlı ahşap bir kapı, kapının güneyine kare formlu bir pencere yerleştirilmiştir. Türbenin okunmayan kitabesi türbeye giriş kapısının üstünde yer almaktadır (Fotoğraf 3.139-3.140).

²⁹² Cirtil, 2001: 254-257.

Fotoğraf 3. 139 Sivas Şeyh Erzurumi Türbesi, Genel Görünüş

Fotoğraf 3. 140 Sivas Şeyh Erzurumi Türbesi, Doğu Cephe

Türbenin gövdesinden kubbeye geçişte saçaklara yer verilmiştir. Kubbe, dışardan saçla kapatılıp üzerine bir alem yerleştirilmiştir.

Türbenin içerisi doğu, batı ve güney cephelere açılan mazgal pencereler ile aydınlatılmaktadır. Türbenin güney cephesine mermerden yapılmış bir mihrap yerleştirilmiştir. Türbenin sembolik sandukası doğu batı yönde uzanmaktadır.

Süsleme Programı: Türbede herhangi bir süsleme ögesine yer verilmemiştir.

3.1.4.11. Tokat Ahi Yusuf Türbesi

Katalog No: 34

İnceleme Tarihi: 10 Eylül 2020

Konumu: Turhal merkez.

Banisi: -

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Türbe giriş kapısı üzerindeki kitabede “Bu zaviyeyi şahıs onarmıştır. Allah sabrını mukaddes kılsın. Ahi Yusuf 723 yılı şaban ayında vefat etti²⁹³.” yazmaktadır. 1323 tarihli bu kitabaya istinaden türbe, 1323 yılı ya da sonraki yıllarda inşa edilmiş olmalıdır (Fotoğraf 3.141).

Fotoğraf 3. 141 Ahi Yusuf Zaviyesi, Kitabesi

Vakıf Gelirleri: -

Malzeme ve Teknik: Günümüzde özgünlüğünü yitirmiş türbe, betonarme malzeme ile sıvanmış, üzeri yeşil boya ile boyanmıştır. Türbenin üstü kiremitle kapatılmıştır.

Mimari Tasarım: Kare planla inşa edilmiş türbenin üzeri düz ahşap tavanla örtülmüştür. Dış cephe oldukça sade tutulmuştur. Güney cephe kapalı olup, batı cephede kare kesitli bir pencere, kuzey cephede yuvarlak kemerli açıklığı ile geçilen boyuna dikdörtgen

²⁹³ Bayram, 2012: 73.

boyutlu iki pencereye, doğu cephede dikdörtgen bir kapı açıklığına yer verilmiştir. Kapı açıklığının üzerine sülüs yazı ile yazılmış bir kitabe yerleştirilmiştir (Fotoğraf 3.142- 3.43- 3.144).

Fotoğraf 3. 142 Ahı Yusuf Türbesi, Genel Görünüş

Fotoğraf 3. 142 Ahi Yusuf Türbesi, Kuzey Cephe

Fotoğraf 3. 143 Ahi Yusuf Türbesi, İç Mekân

Türbe içerisine batı- doğu doğrultusunda uzanan üç sanduka bulunmaktadır. Ortadaki sanduka daha küçük boyutlu olup, çocuk sandukasıdır. Bu sandukanın ayak ucunda bulunan batı- doğu yönünde uzanan mermerden yapılmış küçük sanduka simge bir sanduka olmalıdır. Tarihi kaynaklarda ortadaki sandukanın altında bulunan mermer sandukaya ilişkin hiçbir bilgiye yer verilmemiştir.

Süsleme Programı: Türbe giriş kapısının sağ ve sol üst yanında kaba yonu malzemedan yapılmış kabara benzeri dışarı taşkın iki süsleme ögesine yer verilmiştir. Bu süsleme öğelerinin üzerindeki motifler silinmiştir

3.1.5. Zaviyeler

3.1.5.1. Ahi Şerafeddin Zaviyesi

Katalog No: 35

İnceleme Tarihi: 28 Kasım 2019

Konumu: Ankara merkez Kılınçarslan Mahallesi, Can Sokak ile Mete Sokak kesişimi, Ahi Şerafeddin Camii'nin kuzeydoğu yönü.

Banisi: Ahi Şerafeddin²⁹⁴ya da Emir Seyfeddin Kızıl.

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Zaviyenin inşa tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 1331 yılında kuzeyindeki türbeyle birlikte inşa edildiği kabul edilmektedir²⁹⁵.

Vakıf Gelirleri: 1530 yılı Ankara Tahrir Defteri'ne göre zaviye, 8203 akçe gelire sahiptir²⁹⁶.

Mimari Tasarım: Günümüze kısmen ulaşmış zaviyenin sundurmalı giriş kapısı ile güneydoğu ve güneybatı cepheleri ayaktaadır (Fotoğraf 3.145- 3.146).

²⁹⁴ Asıl adı Ahi Muhammed olan Ahi Şerafeddin, Ankara'nın tanınmış Ahi reislerindendir. Gazan Han'ın baş müşaviri Alaaddin Semnâni'den ders alan Ahi Şerafeddin, 1350-51 yıllarında vefat etmiştir. Bkz. Hacıgökmen, 2011: 66

Ahi Şerafeddin Camii'nde bulunan silsile-nâmede Ahi Şerafeddin'in soy bağı şöyle sıralanmıştır: "İşte fakir kulun baba itibari ile soy ağacı: Muhammed b. Ahi Hüsam Hüseyin b. Muhammed b. Hüseyin Caferî b. Muhammed b. Hüseyin b. Ali b. Musa er-Rıza b. İmam Cafer es-Sadık b. İmam Muhammed Bakır b. İmam Zeynelabidin Ali b. Emiru'l- Müminin Hüseyin b. İmamü'l-Müslimin ve Emiru'l-Müminin Ali b. Ebî Talib." Bkz. Cevdet, 2008: 279.

²⁹⁵ Acun ve İnci, 2016: 36.

²⁹⁶ "Âsiyâb, yarı hisse, hasıl 2000 akçe; oluğu Uzun âsiyâbı, yarı hisse, hasıl 3300 akçe; Celep Kapanı'nda dükkânlar, yarı hisse, hasıl 300 akçe; Delü Ömer Bahçesi, yarı hisse, hasıl 500 akçe; ispence-i Erminân nefer 13 hisse, hasıl 353 akçe; Başhâne-i der- nefsi-i Ankara; Zemîn-i Değirmi, 50 akçe, genel yekün 8203 akçedir." Bkz. Erdoğan, 2011: 119.

1571 yılında Seydi Ali Paşa oğulları ile Seyyid Hüseyin oğulları mutasarrıflığında olan zaviyenin vakıf gelirlerine yıllık 13733 akçe gelirli Bağluca ve Çoğlu köyleri eklenmiştir. Bkz. Erdoğan, 2011: 119; Köse, 1998: 35.

Fotoğraf 3. 144 Ahi Şerafeddin Zaviyesi, Genel Görünüş

Fotoğraf 3. 145 Ahi Şerafeddin Zaviyesi, Genel Görünüş
Kaynak: VGMA

Zaviyenin inşasında taç kapıda kesme taş; cephelerde moloz taş ve Roma dönemine ait antik malzemelerle ahşap hatıllar kullanılmıştır.

Günümüze kısmen ulaşan zaviyenin mimari plan özelliği tam olarak bilinmemektedir. VGM tarafından restorasyon kararı alınan zaviyede, Hakkı Acun ve Umut İnci'nin yaptıkları

alışmalar sonucunda zaviyenin kuzey ve güney yöne uzanan kollarla bu kollara açılan bir avludan oluştuğu tespit edilmiřtir²⁹⁷.

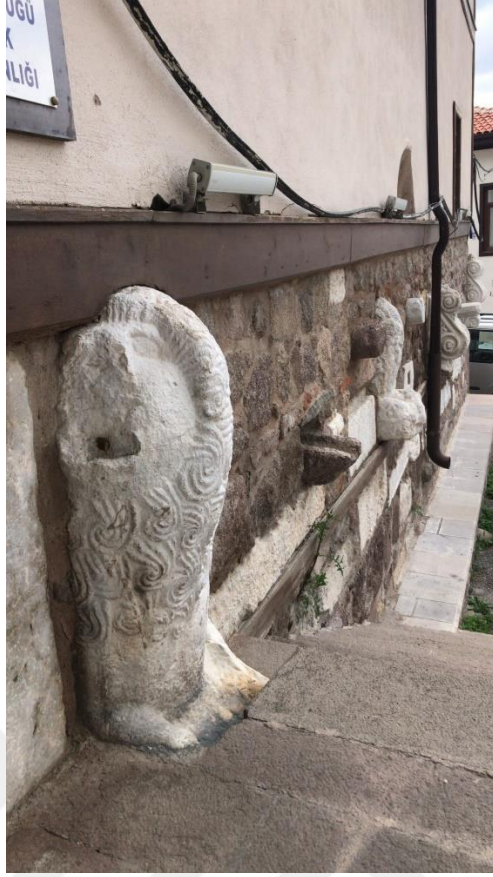
Zaviyenin güneybatı cephesine, duvara yaslı merdivenle çıkılan basık kemerli bir giriş kapısı yerleştirilmiştir. Kapının oturduğu platformun altına sonraki yüzyıllarda bir eşme eklenmiştir. Giriş kapısının her iki yanındaki devşirme sütunların üstü, zar formundaki geometrik şekillerle sonlandırılmıştır. Girişin zeri yuvarlak kesitli iki devşirme sütunun taşıdığı geniş saçaklı ahşap bir sundurma ile kapatılmıştır. Sundurmayı taşıyan sütunlardan güneybatı cepheye bakan sütun, bir yastıkla ahşap hatıla bağlanırken; diğer sütun ayağının uzun olması nedeniyle ahşap hatıla direk bağlanmaktadır (Fotoğraf 3.147).

Fotoğraf 3. 146 Ahi şerafeddin Zaviyesi, Sundurmalı Giriş

Zaviyenin güneybatı cephesinde giriş kapısının sol tarafına dört sıra ahşap hatıl yerleştirilmiştir. Yukarıdan aşağıya doğru ikinci hatıla üçüncü hatılın arasına yuvarlak kemer formlu bir nişle enine dikdörtgen boyutlu bir pencere açıklığına; ikinci ahşap hatıla birinci ahşap hatıl arasına antik döneme ait antik malzemeler ile aslan heykel parçacıklarına yer verilmiştir (Fotoğraf 3.148).

²⁹⁷ Acun ve İnci, 2016: 42.

Fotoğraf 3. 147 Ahi Şerafeddin Zaviyesi, Güneybatı Cephedeki Heykel

Zaviyenin iç mekânında kapı girişinden hemen sonra altı taş, üstü kerpiçten yapılmış bir duvar ile karşılaşılacaktır. Duvar üzerine ahşap doğramalı, demir korkuluklu boyuna dikdörtgen boyutlu iki pencere yerleştirilmiştir. Yine aynı bölümde yaklaşık 2m. mermerden devşirme bir sütun bulunmaktadır. Sütunun üzerine ahşaptan bir direk eklenmiştir. Acun ve İnci'nin geçiş mekânı olarak adlandırdıkları bu bölümden sol tarafa doğru dönüldüğünde türbe ve hazire sağ tarafa dönüldüğünde ise zaviyeye ulaşılmaktadır²⁹⁸ (Fotoğraf 3.149).

²⁹⁸ Acun ve İnci, 2016: 42.

Fotoğraf 3. 148 Ahi Şerafeddin Zaviyesi Geçiş Mekânı

Geçiş bölümünden kuzey yöndeki türbe ve hazire alanına dönüldüğünde türbe ve hazire alanına geçişi sağlayan bir mekânla; güney yöndeki zaviye alanına dönüldüğünde zaviye alanının kuzeyinde üstüne ahşap kirişler atılmış mermer kolonlarla, bu kolonların devamında yine içerisinde devşirme mermer malzemelerin de bulunduğu taş bir duvar uzanmaktadır. Devşirme mermer kolonlarla, taş duvarın bulunduğu alanın döşemesi tuğla ile kaplanmıştır²⁹⁹. Bu bölümün güney yönünde büyük bir bölümü yıkılmış ahşap hatıllı kerpiçten bir duvar bulunmaktadır. Ahşap hatıllı kerpiç duvarın batısında kerpiçten yapılmış içerisinde ocak bulunan ve mutfak olduğu düşünülen bölüm vardır. Mutfak olduğu düşünülen bölümün zemini de tuğla malzeme ile döşenmiştir. Mutfak bölümünün doğusunda kerpiç, taş ve devşirme malzemeden yapıldığı düşünülen duvar kalıntısına rastlanılmaktadır. Bu duvar kalıntısının bulunduğu zemini ahşap döşeme tahtaları kaplamaktadır.

²⁹⁹ Acun ve İnci, 2016: 42.

Geçiş bölümünden güney yöndeki zaviye alanına dönüldüğünde zaviye alanının güneyinde kerpiç malzemeden yapılmış günümüzde çimento ile sıvanmış ve boyanmış bir evle zemini taş karolarla döşenmiş depo olduğu düşünülen bir mekân bulunmaktadır³⁰⁰.

Süsleme Programı: Günümüze kısmen ulaşmış eserin, süsleme programına ait herhangi bir kalıntıya rastlanmamıştır.

³⁰⁰ Acun ve İnci, 2016: 42.

3.1.5.2. Kayseri Ahi Evren Zaviyesi

Katalog No: 36

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Kayseri Merkez Talas Caddesi.

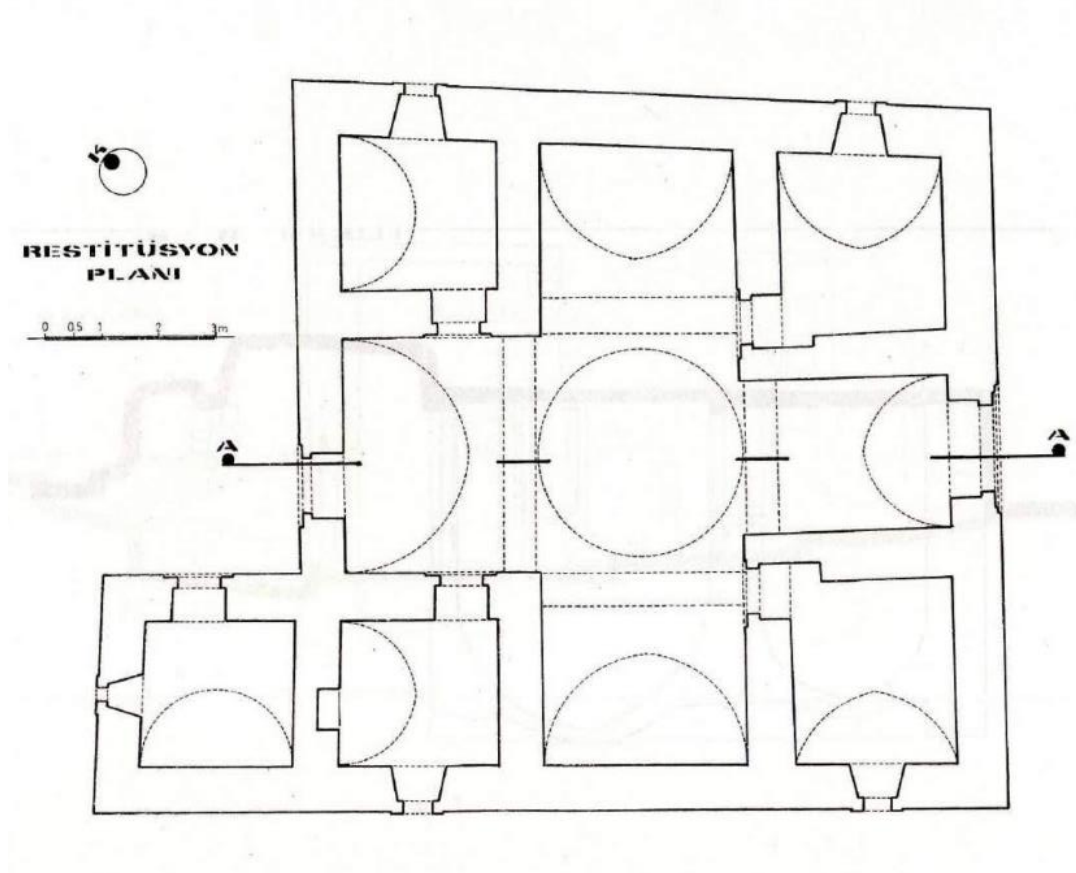
Banisi: -

İnşa Tarihi ve Kitabı Bilgileri: -

Vakıf Gelirleri: -

Malzeme ve Teknik: Zaviyenin inşasında beden duvarlarında moloz taş, kubbe geçişinde tuğla malzeme kullanılmıştır.

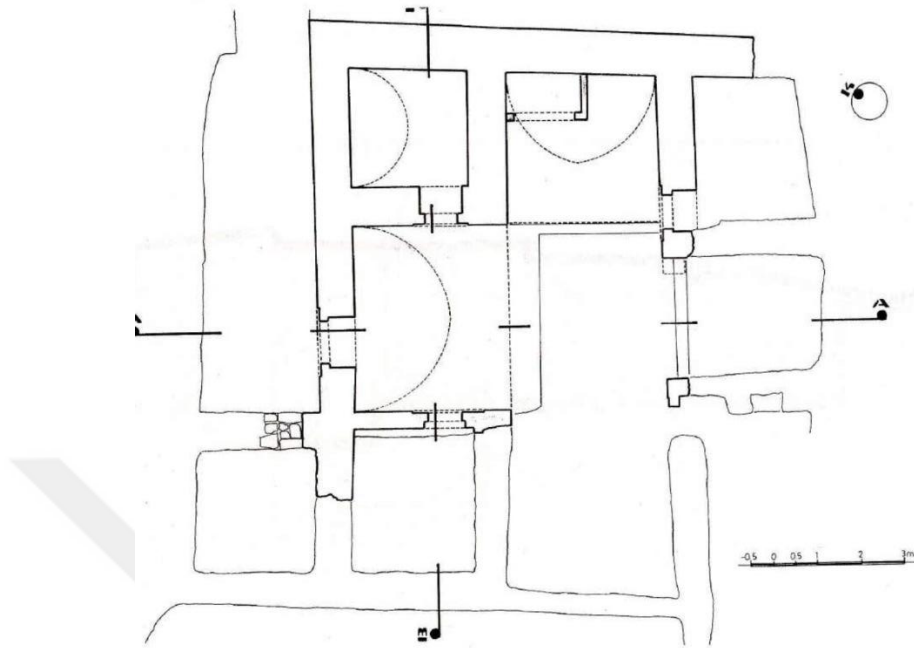
Mimari Tasarım: Zaviye dört eyvanlı, orta avlulu merkezi plan şemasını göstermektedir. Orta avlu kubbe ile eyvanlar beşik tonozla örtülmüştür (Çizim 3. 23).

Çizim 3. 23 Kayseri Ahi Evren Zaviyesi Plan

Kaynak: Eravşar, 1996.

Zaviyenin doğu ve kuzey cephedeki duvarları orijinal olup, batı ve güney duvarları kazı çalışmaları sonrasında yapılan restorasyonla ayağa kaldırılmıştır (Çizim 3.24).

Çizim 3. 24 Kayseri Ahi Evren Zaviyesi, Plan

Kaynak: Eravşar, 1996.

Zaviyenin güney cephesinde basık kemerli bir giriş kapısı; batı cephesine güneyden kuzeye doğru yan yana dikdörtgen boyutlu iki pencere ortada mazgal bir pencere ile kuzey ucuna yakın boyuna dikdörtgen iki pencere yerleştirilmiştir (Fotoğraf 3.150- 3.151- 3.152).

Fotoğraf 3. 149 Kayseri Ahi Evren Zaviyesi Genel Görünüş

Fotoğraf 3. 151 Kayseri Ahi Evren Zaviyesi, Batı Cepheden Görünüş

Fotoğraf 3. 152 Kayseri Ahi Evren Zaviyesi, Kuzey ve Doğu Cephelerden Görünüş

Zaviyenin içerisine güney cephedeki basık kemerli ahşaptan yapılmış çift kanatlı bir kapı ile girilmektedir (Fotoğraf 3.153).

Fotoğraf 3. 154 Kayseri Ahi Evren Zaviyesi, Giriş Kapısı

Zaviyeye girince ulaşılan ilk mekân güney eyvanıdır. Bu eyvan üzeri kubbe ile örtülü avlu mekânına açılmaktadır. Merkezi konumdaki avlu mekânının üzeri kubbe ile örtülmüştür. Avlu mekânı güney, batı, kuzey ve doğu yönlerinde dört eyvana açılmaktadır. Zaviyenin batı eyvanının üstü tonozla örtülü olup batı yönde mazgal bir pencere açıklığına yer verilmiştir. Batı eyvanında batı ve güney eyvanın köşesine açılan bir oda bulunmaktadır. Üzeri tonoz ile örtülü bu oda batı yönde birbirine simetrik olarak yerleştirilmiş boyuna dikdörtgen boyutlu iki pencere açıklığı ile aydınlatılmaktadır (Fotoğraf 3.155).

Fotoğraf 3. 155 Kayseri Ahi Evren Zaviyesi, Eyvanların Genel Görünüşü

Zaviyenin kuzey eyvanında doğu ve batıdaki yan odalara açılan birer kapı ile bunların dışında kuzeye açılan ve eyvanın aksından biraz batıya doğru kaymış basık kemerli üç kapı bulunmaktadır. Kuzey eyvanından batı yöne açılan yan odanın üzeri beşik tonoz ile örtülü olup batı yönde açılmış boyuna dikdörtgen boyutlu bir pencere ile aydınlatılmaktadır. Kuzey eyvanından kuzey yöne açılan odanın üzeri beşik tonozla örtülü olup kuzey yönde birbirine simetrik olarak yerleştirilmiş boyuna dikdörtgen boyutlu iki pencere ile aydınlatılmaktadır. Bu odadan batı ve doğu yönlerine açılan kare planlı iki oda bulunmaktadır. Basık kemerli kapı açıklıklarından girilen bu odalarda kuzey yönde boyuna dikdörtgen birer pencere açıklığına yer verilmiştir. Kuzey eyvanından doğu yönde açılan oda beşik tonozla örtülü olup doğu yönde dikdörtgen boyutlu bir pencere yer almaktadır (Fotoğraf 3.156).

Fotoğraf 3. 156 Kayseri Ahi Evren Zaviyesi Kuzey Eyvana Açılan Basık Kemerli Kapı

Zaviyenin doğu eyvanının üstü beşik tonozla örtülü olup doğu yönde mazgal bir pencere ile aydınlatılmaktadır. Eyvanın güney duvarında, eyvan kemerinin hemen altında güneydeki odaya açılan bir kapı bulunmaktadır.

Süsleme Programı: Zaviyede herhangi bir süsleme ögesine yer verilmemiştir.

3.1.5.3. Kırşehir Ahi Evren Zaviyesi

Katalog No: 37

İnceleme Tarihi: 08.09.2020

Konumu: Kırşehir merkez Ahi Evran Caddesi.

Banisi: -

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Zaviyenin inşa tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 14. yüzyılda basit bir zaviye olarak inşa edilmiş olmalıdır³⁰¹. Yapı içerisindeki kitabelere göre sırasıyla; 1450 yılında türbenin üzerine bir yapı inşa ettirilmiş, 1480 yılında yapı genişletilmiş ve 1560 yılında yapıya bir mescit eklenmiştir³⁰². Yapının birisi birinci bölümden ikinci bölüme giriş kapısı üzerinde diğeri ikinci bölümdeki sofanın güneyindeki eyvanın duvarında olmak üzere iki kitabesi bulunmaktadır.

Birinci bölümden ikinci bölüme giriş kapısındaki kitabe: “Onu sekiz yüz seksen altı yılında Murat Han oğlu Ulu Sultan Mehmet Han devrinde Süleyman oğlu Aleddevle (Alaüddevlet) inşa etti³⁰³” yazmaktadır.

Güney eyvan duvarındaki üç satırlık kitabe ise şöyledir:

“Sekiz yüz elli dört tarihinde Seydi Beyoğlu, emirlerin medarı iftiharı Hasan Bey bu mübarek imareti, fütüvvetin yüzüsü Ahi Evran’ın türbesi muattarasını inşa etti³⁰⁴”.

Vakıf Gelirleri: H. 706 tarihli Şeyh Nasuruddin Vakfiyesine göre zaviyeye: Kızılca, Pazarağıl, Kozağacı ve Gediz köyünün dörtte biri; Çardak, Lodiran, Kulpak, Karahalil Gökçeli, Arslantomusu, Gümüşkümbet, Seyfisaray, Yazıkınık Kayaköy ve Mikâilhisarlı köyleri ile Kucak, Amalıca Yerköyü, İncigir ve Yazmir mezralarının yarısı; Kaplan köyünün altıda biri; Kırşehir merkezde bir çiftlik, iki parça tarla, bir arazi, bahçeler, evler ve bir hamam vakfedilmiştir³⁰⁵.

Malzeme ve Teknik: Mermer taş kapısı dışında kesme taştan inşa edilen zaviyede bölgedeki antik harabelerden devşirilmiş bol miktarda malzeme kullanılmıştır³⁰⁶.

³⁰¹ Önge, 1988: 530.

³⁰² Önge, 1988: 530.

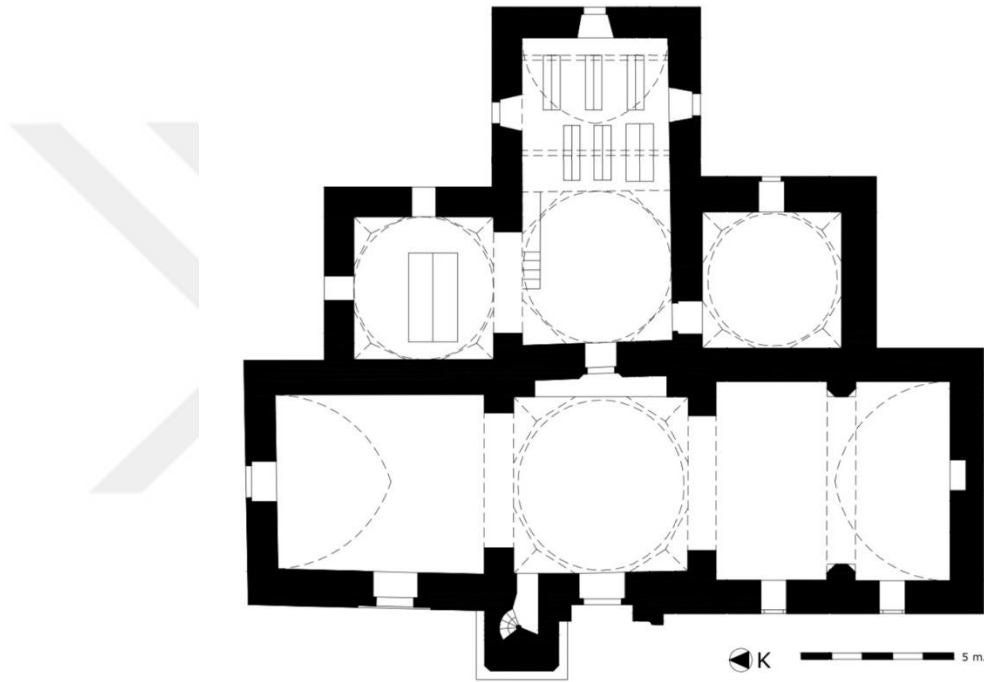
³⁰³ Kunter, 1947: 434.

³⁰⁴ Kunter, 1942: 434.

³⁰⁵ Muallin Cevdet, 2008: 312-313.

³⁰⁶ Önge, 1988: 530.

Mimari Tasarım: Zaviyeli ya da tabhaneli olarak adlandırılan cami plan şemasını gösteren yapı, iki bölümden oluşmaktadır. Zaviyenin ilk bölümünü kubbeli bir mekân ile bu mekâna güney yönde açılan bir mescitle, kuzey yönde açılan kadınlar mahfilini oluştururken, İkinci bölümünü birinci bölümdeki kubbeli mekâna doğu yönden bitişik bir orta sofa ile bu sofaya; kuzey yönde açılan Ahi Evren Türbesi, doğu yönde açılan sandukaların bulunduğu eyvanlı bölüm ile güney yönde açılan hücre şeklindeki bugün Ahi Evren kitap okuma odası olarak adlandırılan bölümden oluşmaktadır (Çizim 3.25).

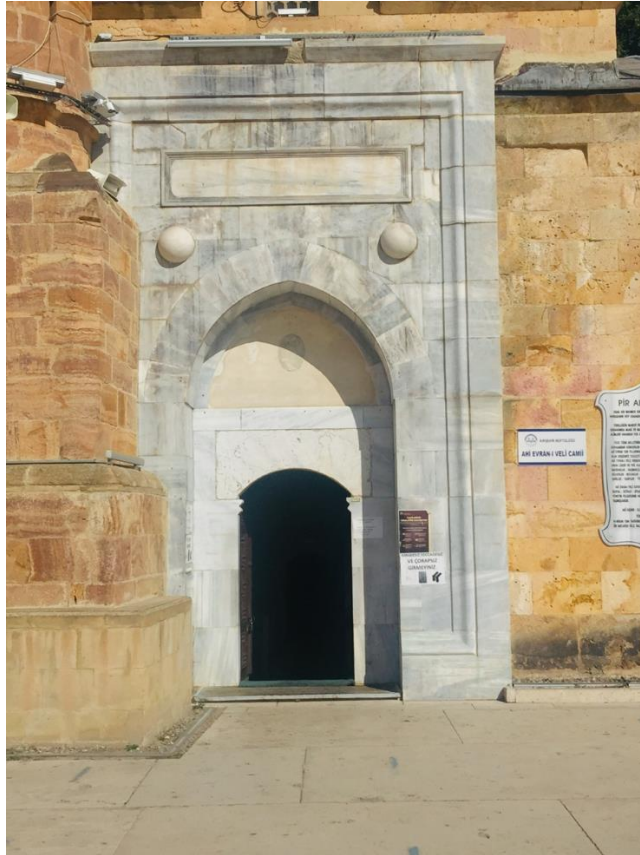

Çizim 3. 25 Ahi Evren Zaviyesi, Plan
Kaynak: VGMA

Yapının dış cephesi oldukça sade bir görünüme sahip olup, yapıya batı cepheden ortada sofa kısmına açılan bir taç kapı ile kadınlar mahfiline geçişi sağlayan ikinci bir kemerli kapı ile girilmektedir. Taç kapının solunda yer alan tek şerefeli ve kaideli minare yapıya sonradan eklenmiştir (Fotoğraf 3.157- 3.158- 3.159).

Fotoğraf 3. 157 Kırşehir Ahi Evren Zaviyesi, Genel Görünüş

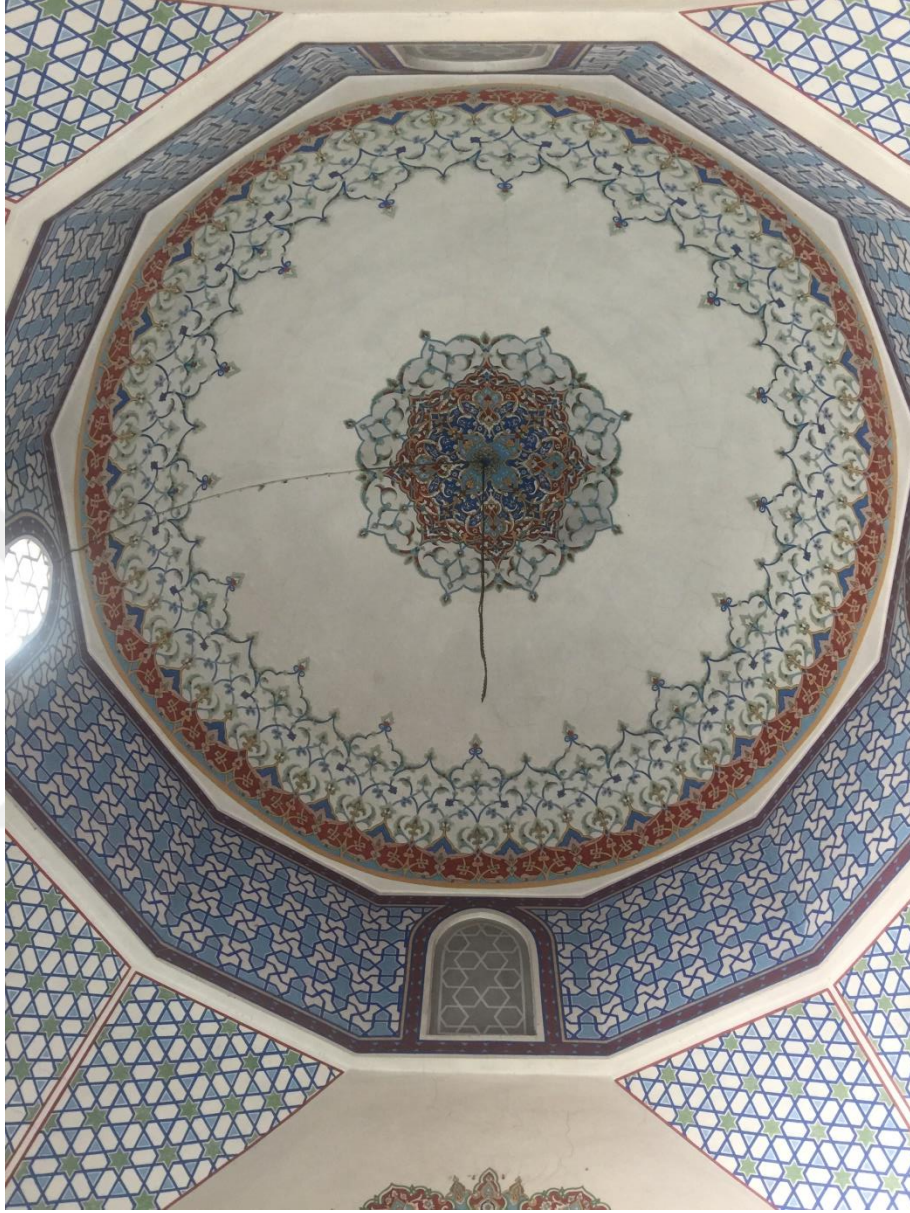

Fotoğraf 3. 158 Kırşehir Ahi Evren Zaviyesi, Taç Kapı

Fotoğraf 3. 159 Kırşehir Ahi Evren Zaviyesi, Kadınlar Mahfeline Giriş Kapısı

Yapının batısındaki taç kapsından iki basamakla girince ortadaki sivri kemerlerle taşınan kasnak üzerine oturmuş ve alçıdan şebekeli dikdörtgen kesitli sivri kemerli açıklığı olan dört pencere ile aydınlatılan kubbeli mekâna ulaşılmaktadır. Bu mekânın güneyinde üç basamakla çıkılan mescit bölümü yer almaktadır. Eyvan biçimindeki mescidin üzeri sivri kemerlerin taşıdığı tonozla örtülmüştür. Bu bölümün güney cephesinde boyuna dikdörtgen şekilli bir pencere açıklığı ile batı cephesinde iki pencere açıklığı bulunmaktadır. Mescit kısmında bulunan mihrap ve minber orijinal değildir (Fotoğraf 3.160- 3.161).

Fotoğraf 3. 160 Kırşehir Ahi Evren Zaviyesi, Giriş Mekânının Kubbesi

Fotoğraf 3. 161 Kırşehir Ahi Evren Zaviyesi, Mescit Kısım

Yapının girişindeki kubbeli mekânın kuzeyinde bulunan ve döneminde divanhane olarak kullanılan bölüme üç basamaklı bir merdiven ile çıkılmaktadır. Günümüzde üzerine bir kat daha eklenip kadınlar mahfili olarak kullanılan bu mekânın üzeri beşik tonozla örtülmüştür. Bu mekândan minareye çıkan bir de merdiven bulunmaktadır. Divanhane bölümünde kuzey

cephede dikdörtgen şekilli iki pencere açıklığı bulunmaktadır. Divanhane bölümünü aydınlatan bu pencerelerden alttaki pencere üstteki pencereye göre daha büyük tutulmuştur. Alttaki pencere sivri kemerli alınlıkla, üstteki pencere ise yuvarlak kemerli alınlıkla geçilmiştir (Fotoğraf 3.162- 3.163).

Fotoğraf 3. 162 Kırşehir Ahi Evren Zaviyesi, Divanhane

Fotoğraf 3. 163 Kırşehir Ahi Evren Zaviyesi, Kadınlar Mahfili

Yapı girişindeki kubbeli mekânın doğusunda üzerinde kitabe bulunan basık kemerli kapıdan girince yapının ikinci bölümüne ulaşılmaktadır. Bu bölüme kuzeyde eyvan şeklinde açılan ve dört basamakla çıkılan sivri kemerli bir kapı açıklığı girilen Ahi Evren'in türbesi bulunmaktadır. İçerisinde Ahi Evren'in sandukası bulunan türbe kare planlıdır. Üzeri içten kubbe dıştan sekizgen piramidal külah ile örtülü olan türbenin köşe geçişleri yelpaze şekilli üçgen kuşaklarla sağlanmıştır³⁰⁷. Türbenin içerisi kuzey ve batı cephelerde açılmış sivri kemerli, alçı şebekeli boyuna dikdörtgen şekilli birer pencere ile aydınlatılmaktadır (Fotoğraf 3.164- 3.165- 3.166).

³⁰⁷ Tay, 2010: 26.

Fotoğraf 3. 164 Kırşehir Ahi Evren Zaviyesi, Türbe Girişi

Fotoğraf 3. 165 Kırşehir Ahi Evren Zaviyesi, Kitabe

Fotoğraf 3. 166 Kırşehir Ahi Evren Zaviyesi, Ahi Evren Türbesi

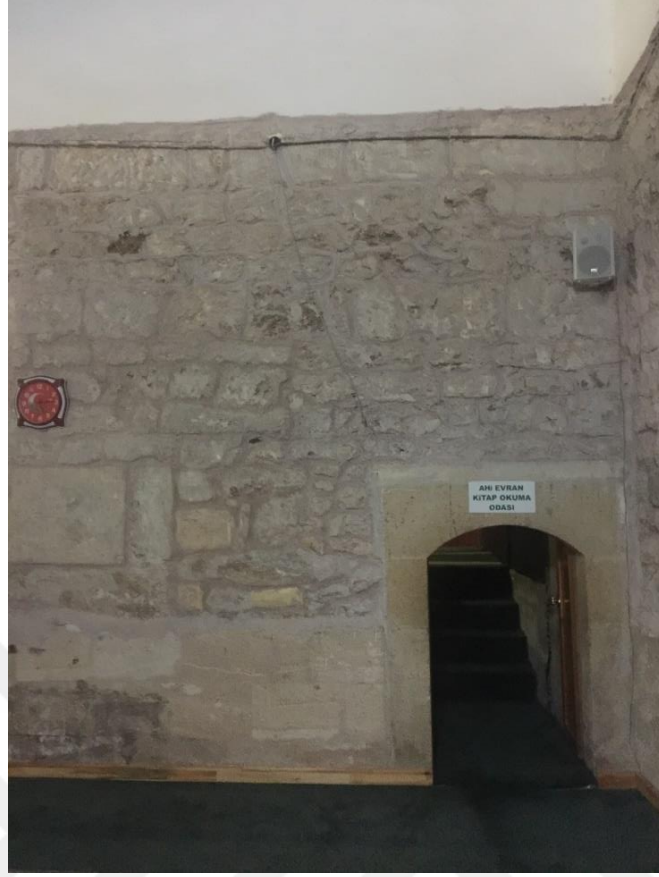
Ahi Evren türbesi ile aynı hizada olan ve aynı basamaklarla çıkılan doğudaki eyvan geçmişte mescit olarak kullanılmış olmalıdır. Bugün bu eyvanda kime ait olduğu bilinmeyen altı adet sanduka bulunmaktadır. Beşik tonozla örtülü bu eyvanın güney duvarında üç satırlık Selçuklu Nesih hatlı bir kitabeye yer verilmiştir. Bu bölüm, doğu yönde üstte kemerli bir pencere ile altta kuzey, doğu ve güney yönlerden açılmış kare şekilli üç pencere açıklığı ile aydınlatılmaktadır (Fotoğraf 3.167).

Fotoğraf 3. 167 Kırşehir Ahi Evren Zaviyesi, Doğu Eyvandaki Sandukalar

Ortadaki sofaya güney bölümden açılan ve bugün Ahi Evren kitap okuma odası olarak adlandırılan üzeri kubbe ile örtülü bölüm, zaviye çevresindeki evlerin yıkılmasıyla orijinal temeller üzerine yapılmıştır³⁰⁸. Ahi Evren odasında biri altta diğeri üstte olmak üzere iki pencere açıklığına yer verilmiştir. Alttaki pencere kare formlu üstteki pencere ise boyuna dikdörtgen formludur (Fotoğraf 3.168).

³⁰⁸ Önge, 1988: 531.

Fotoğraf 3. 168 Kırşehir Ahi Evren Zaviyesi, Güneydeki Odaya Giriş Kapısı

Süsleme Programı: Zaviyede önemine ait orijinal süsleme programı yer almayıp, kubbeler, kemer içleri ve duvar yüzeyleri sıva üzerine kalem işi tekniği ile bezenmiştir. Yapıya ait VGM arşivlerinde hayvan figürlü kalem işi tekniğinde yapılmış süsleme kayıtlarına rastlansa da günümüzde bu figürlerin üzeri sıva ile kapatıldığından yapının neresine uygulandıkları saptanamamaktadır.

3.1.5.4. Tokat Ahi Muhittin (Abdullah bin Muhyî) Zaviyesi

Katalog No: 38

İnceleme Tarihi: 11 Eylül 2020.

Konumu: Tokat merkez Soğukpınar Mahallesi, Kâtipzâde Sokak (eski Müfti Sokak).

Banisi: Abdullah bin Muhyiddin.

İnşa Tarihi ve Kitabı Bilgileri: Osmanlı arşiv kayıtlarında Abdullah bin Muhyî Zaviyesi olarak geçen, günümüz tarihçilerinin ise Abdülmuttalib Zaviyesi olarak adlandırdığı yapı, kuzey cephesindeki giriş kapısı üzerinde yer alan üç satırlık kitabeye³⁰⁹ göre 1317 yılı haziran ayında inşa edilmiştir.

Zaviye bünyesinde yer alan türbe, batı cephesindeki pencere üzerindeki üç satırlık kitabe metnine göre zaviye ile aynı yıl inşa edilmiştir. Batı cephedeki pencere üzerinde yer alan türbe kitabe metni şöyledir:

“Dünya geçici ve değersizdir; evveli ümit, sonu da ölümlüdür. Elimizde olmayarak dünyaya geldik, orada şaşkın bir şekilde konakladık ve istemeye istemeye oradan çıktık. Bu binayı yaptıran Abdullah bin Muhyî’ye dua edene Allah rahmet eylesin. O şu anda çürütücü topraktır. 717 yılında inşa edildi³¹⁰.”

Türbe kitabesinin bulunduğu pencere lentosunun altında yine bir kitabeye yer verilmiş olup tek satırlık bu kitabe metninde “emretti ve yüce yaptı, göç etti ve yerini boş bıraktı³¹¹” yazmaktadır.

Vakıf Gelirleri: Zaviyenin 1317 tarihli vakfiyesine göre Ahi Muhittin zaviyeye Artukâbâd yakınlarındaki Kayacusular Köyü Kâzâbâd yakınlarındaki Göğerni, Kargu ve Hacı köyleri ile bu köyler dışında Arap, Yerviran, Kurgulu ve Kelegir mezraları ve Tokat dışındaki Kıryas mevkiindeki bir bahçe ile yanındaki değirmeni vakfetmiştir³¹².

1576 tarihli Defter-i Evkâf-ı Rûm kayıtlarına göre zaviyenin toplamda 10988 akçe geliri olan üç vakfı bulunmaktadır. Bu vakıf kayıtlarına göre zaviyede imam, türbedar, temizlikçi ve zaviye görevlisi olmak üzere dört kişi çalışmaktadır³¹³.

³⁰⁹ “Yüce Allah’ın rızasını kazanmak ve O’na yaklaşmak için “dârü’ş-şâkirîn³⁰⁹ ve me’vâ’z-zâkirîn³⁰⁹” denilen bu bina, yüce Sultan Ebû Said bin Olcaytu Sultan- Allah devletini desteklesin- zamanında yapılmış ve yapımında, Allah’ın en zayıf kulu Abdullah bin Muhyî muvaffak olmuştur -Allah ona başarılar ihsan etsin- 717 yılının Rebiülâhiri’nin 10’u” Bkz. Emir, 1994: 65.

³¹⁰ Emir, 1994: 66.

³¹¹ Emir, 1994: 66.

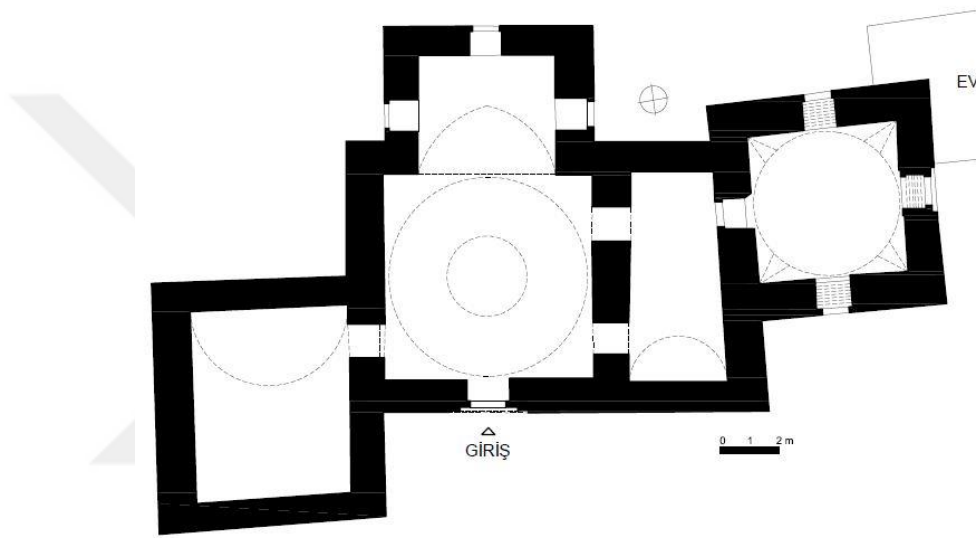
³¹² Bayram, 2012: 72.

³¹³ Emir, 1994: 67.

1485- 1574 tarihli arşiv kayıtlarına göre Cincife bucağında bir köy ile Venk bucağında iki köyün malikâne hisselerinin tamamı Ahi Muhittin Zaviyesi'ne aittir³¹⁴.

Malzeme ve Teknik: Zaviyenin inşasında moloz taş, türbenin inşasında kesme taş malzeme kullanılmış, kubbeler tuğla ile örülmüştür.

Mimari Tasarım: Zaviyenin plan kurgusu giriş eksenine açılan üzeri kubbe ile örtülü bir sofa, bu sofaya güney yönde açılan üzeri tonozla örtülü bir eyvanla; doğu ve batı yönlerde açılan birer oda ile batı yönde açılan üzeri tonozla örtülü odaya bitişik üzeri kubbe ile örtülü bir türbeden oluşmaktadır (Çizim 3.26).

Çizim 3. 26 Ahi Muhittin (Abdullah bin Muhyî) Zaviyesi, Plan
Kaynak: Emir, 1994.

Zaviyenin doğu cephesi 19. yüzyılda yapılmış konakla bitişiktir. Güney cepheye eyvan, batı odası ve türbeye ait boyuna dikdörtgen boyutlu birer pencere; güneybatı cepheye eyvan bölümüne ait boyuna dikdörtgen boyutlu bir pencere; batı cepheye türbeye ait boyuna dikdörtgen boyutlu bir pencere; kuzeydoğu cepheye batı odasına girişi sağlayan ve beş basamakla çıkılan bir kapı; kuzey cepheye basık kemerli bir taç kapıyla, batı odasına ait boyuna dikdörtgen boyutlu bir pencere yerleştirilmiştir. Batı cephede yer alan boyuna dikdörtgen boyutlu türbe penceresi, türbenin diğer cephelerinde yer alan pencerelerden farklı bir tasarım özelliği göstermektedir. Kesme taş bir çerçeve içinde sivri kemer alınlığına türbe kitabesinin yerleştirildiği pencere açıklığı, taç kapıya benzemekte olup, kemer ayakları piramidal başlıklı birer sütunce ile bezenmiştir (Fotoğraf 3.169 3.170- 3.171- 3.172- 3.173- 3.174).

³¹⁴ Emir, 1994: 70.

Fotoğraf 3. 169 Ahi Muhittin Zaviyesi, Genel Görünüş

Fotoğraf 3. 170 Ahi Muhittin Zaviyesi, Zaviyeye Doğu Cephede Bitişik Konak

Fotoğraf 3. 171 Ahi Muhittin Zaviyesi Güney Cephesi

Fotoğraf 3. 172 Ahi Muhittin Zaviyesi, Kuzeydoğu Cephe'deki Batı Giriş Odası Kapısı

Fotoğraf 3.173 Ahi Muhittin Zaviyesi Batı Cephedeki Türbe Penceresi

Fotoğraf 3. 1504 Ahi Muhittin Zaviyesi, Türbe Penceresindeki Kitabe

Zaviyeye kuzey cepheden basık kemerli bir kapıyla girilmektedir. Gri renkli mermer malzemeden inşa edilmiş kapının çerçeveleri kaval silmelerle vurgulanmıştır. Taç kapının basık kemerinin üzerine beyaz mermer malzemeden yapılmış üç satırlık bir kitabe metni yerleştirilmiştir.

Fotoğraf 3. 175 Ahi Muhittin Zaviyesi, Taç Kapısı

Fotoğraf 3. 176 Ahi Muhittin Zaviyesi Taç Kapı Üzerindeki Kitabe

Zaviyenin sofa bölümüne direk olarak dış kapıdan girilmektedir. Sofa üzeri kubbe ile örtülmüş, Kubbe üzeri de günümüzde ahşap direkler üzerine oturan çatı ile kapatılmıştır. Kubbe ortasına 2,5- 3 m çapında bir aydınlık feneri açılmıştır. Günümüzde beyaz sıva ile sıvanmış olan aydınlık feneri açıklığı kaba yonu taş malzeme ile sınırlandırılmıştır. Aydınlık feneri açıklığı dönemindeki diğer aydınlık feneri açıklıklarına nazaran daha geniş tutulmuştur. Sofa kubbesine geçiş bir üçgen kuşağıyla sağlamlaştırılmıştır. Eyvan tarafında köşe üçgenleriyle tonoz kilidi arasına yerleştirilmiş büyük eğrisel üçgenlerle geçiş tamamlanmıştır. Sofa kubbesine geçişi sağlayan kuşağın doğu ve batı kenarlarındaki üçgen elemanlar arasına sırlı çini-mozaikle bezeli, sivri kemerli birer sağır pencere yerleştirilmiştir³¹⁵ (Fotoğraf 3.177).

³¹⁵ Emir, 1994: 71.

Fotoğraf 3. 177 Ahi Muhittin Zaviyesi, Sofa Üzerindeki Aydınlık Feneri

Sofanın zeminine taş levhalar döşemiş, aydınlık fenerinin hemen altına kesme taş malzemedен yapılmış bir havuz yerleştirilmiştir. Zemin levhalarına havuza doğru eğim verilerek yağmur ve kar sularının havuzda birikmesi sağlanmıştır (Fotoğraf 3. 178).

Fotoğraf 3. 178 Ahi Muhittin Zaviyesi Aydınlık Feneri Altındaki Havuz

Sofa bölümünün güneyinde yer alan eyvan bölümüne kesme taştan yapılmış yarım daire şeklinde iki basamakla çıkılmaktadır. Üzeri moloz taş malzemeden sivri tonozla örtülen eyvanın baş kemeri kesme taşla örülmüştür. Eyvan tonozu, kubbe eteğine kadar yükseltilmiştir. Eyvan çapı dönemindeki yapılardan farklı olarak sofa kubbesinden küçük tutulmuştur. Derinliği genişliğinden daha az olan eyvan, yapı kitlesine sadece sofadan bağlanıp, bağımsız olarak öne çıkmıştır. Bu yönü ile yapı Anadolu'daki yapılar arasında ilk örneği oluşturmaktadır. Bu tasarımda statik kaygılar rol almıştır³¹⁶. Eyvanın güney duvarına boyuna dikdörtgen boyutlu bir pencere, batı duvarına bir gömme dolap ile güney duvarına doğudaki gömme dolabın simetrik olarak boyuna dikdörtgen boyutlu bir pencere yerleştirilmiştir (Fotoğraf 3.179).

³¹⁶ Emir, 1994: 72.

Fotoğraf 3. 179 Ahi Muhittin Zaviyesi Sofa Güneyindeki Eyvan

Doğu odasına sofanın giriş tarafından sivri kemerli bir kapı açıklığı ile girilmektedir. Bu oda zaviyenin giriş duvarından 3,5 m kuzeye doğru öne çıkmaktadır. Önceleri tonozla örtülü olduğu düşünülen odanın yıkılan duvarları tesviye edilerek, ahşap kirişleme üzerine hımiş bir ev inşa edilmiştir. Sofa oda duvarının kuzeye doğru uzayan bölümü yırtılarak elde edilen bir açıklıkla evin basık zemin katına dışarıdan giriş sağlanmış, kuzey duvarına da bir mazgal pencere eklenmiştir. Üst kata çıkış sofa duvarına dayanan ve sofaya açılan kapının kemeri üzerinden geçen ahşap bir merdivenle sağlanmıştır³¹⁷ (Fotoğraf 3.180).

³¹⁷ Emir, 1994: 73.

Fotoğraf 3. 180 Ahi Muhittin Zaviyesi, İç Mekân Doğu Cephe

Doğu odasının güneyinde sofanın eyvan tarafından girilen ve üzerinde evin yaşam katının bir odasına ait boyuna dikdörtgen boyutlu bir pencere bulunan basık bir oda yer almaktadır. Bu oda Sedat Emir'in duvar konstrüksiyonunda yaptığı incelemelere göre 19. yüzyılda inşa edilmiştir³¹⁸. Dolayısı ile bu oda sofanın doğusunda doğu odasına bitişik ikinci bir odanın zaviyenin özgün tasarımında yer almadığını göstermektedir.

Zaviyenin batı odasına, sofanın batı duvarının giriş tarafına açılmış yuvarlak kemerli bir kapı açıklığı ile girilmektedir. Bu kapı açıklığının hemen karşısına 19 yüzyılda zaviyenin dışına açılan ahşap hatıl lentolu bir kapı eklenmiştir. Üzeri tonozla örtülü batı odasına sonradan eyvan yönünde sivri kemerli bir niş açılmıştır. Sedat Emir bu nişin sofa yönünde bir altlık penceresi olduğunu ve 19. yy. onarımlarında kapatıldığını iddia etmektedir. Sivri kemerli nişin hemen karşısında türbeye girişi sağlayan kemerli kapı açıklığı profilli çerçeve içine alınmıştır. Batı odası güney ve kuzey yönde açılmış boyuna dikdörtgen boyutlu bir pencere ile aydınlatılmaktadır (Fotoğraf 3.181- 3.182- 3.183- 3.184).

³¹⁸ Emir, 1994: 74.

Fotoğraf 3. 181 Ahi Muhittin Zaviyesi Batı cephedeki Batı Odasına Giriş Kapısı

Fotoğraf 3. 182 Ahi Muhittin Zaviyesi Batı Odası Güney Cephe

Fotoğraf 3. 183 Ahi Muhittin Zaviyesi, Batı Odası Doğu Cephe

Fotoğraf 3. 184 Ahi Muhittin Zaviyesi, Batı Odası Kuzey Cephe

Türbeye batı odasından kemerli bir kapı açıklığı ile girilmektedir. Üzeri 19. yy. özelliği gösteren basık bağdâdî bir kubbe ile örtülmüştür. Kubbe üzeri günümüzde sofada olduğu gibi

ahşap direkler üzerine oturan çatı ile kapatılmıştır. Kubbe geçişleri köşelerdeki üçgenlerle sağlanmıştır. Türbe içerisi üç yönde duvar ortalarına açılmış boyuna dikdörtgen boyutlu pencereler ile aydınlatılmaktadır. Türbe içerisinde Ahi Muhittin ve ailesine ait olduğu düşünülen beş adet ahşaptan yapılmış sanduka yer almaktadır (Fotoğraf 3.185).

Fotoğraf 3. 1515 Ahi Muhittin Zaviyesi, Türbe Odası

Ahi Muhittin Zaviyesi Anadolu’da yarı açık avlu niteliğindeki sofa mekânı ve yapı kitlesine yalnızca sofadan bağlanan bağımsız eyvan tasarımı ile günümüze ulaşmış en erken tarihli zaviye örneği kabul edilmektedir. Bu mekân tasarımı 14. yüzyılın ilk yarısından itibaren Osmanlı mimarlığında uygulanan yapı programının arkaik prototipini oluşturmaktadır³¹⁹.

Süsleme Programı: Sofa kubbesine geçişi sağlayan kuşaktaki sivri kemerli sağır pencerelerin içi firuze çubuklar arasında lacivert ya da patlıcan moru renginde altı köşeli yıldızlardan oluşan geometrik motifli sırlı çini mozaikle bezenmiştir³²⁰ (Fotoğraf 3.186).

³¹⁹ Emir, 1994: 75-76.

³²⁰ Emir, 1994: 71.

Fotoğraf 3. 186 Ahi Muhittin Zaviyesi Sofa Kubbesine Geçiştaki Sağır Pencere

3.2. Tarihi Kimliği Bilinen, Günümüze Ulaşmayan Ahi Yapıları

3.2.1. Manzumeler

3.2.1.1. Konya Lala Manzumesi

Katalog No: 39

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Konya Dış Kalesi, Ertaş Kapısı civarı.

Banisi: Lâlâ Ruzbe³²¹.

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Günümüze ulaşmayan Lâlâ Manzumesi Hankâh ve medrese yapılarından oluşmaktadır. Manzume yapıları Lâlâ Ruzbe'nin yaşadığı döneme istinaden 13. yüzyılın başına tarihlendirilebilir.

Vakıf Gelirleri: Manzume yapılarının bir vakfının olup olmadığı bilinmemektedir.

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

³²¹ Alâaddin Keykubad'ın lâlâsı.

3.2.1.2. Konya İbn Kalemşâh Manzumesi

Katalog No: 40

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Bugünkü Gazi Alemşâh Mescidi'nin bulunduğu alan.

Banisi: Ahi Tacettin³²².

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: İbn Kalemşâh Manzumesi, dergâh ve medrese yapılarından oluşmaktadır. 1333 yılında İbn Battûta'nın ziyaret ettiği manzume 13. yüzyılın sonları ile 14. yüzyılın başlarında inşa edilmiş olmalıdır.

Vakıf Gelirleri: Manzumenin dergâh yapısının bir vakfı olup, vakıf gelirleri bilinmemektedir. Dergâh yapısının vakıf bilgileri yapı bazında ayrı olarak incelenecektir.

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

³²² Konya Kadısı.

3.2.1.3. Sivas Ahi Ahmed Çelebi (Bıçakçı) Manzumesi

Katalog No: 41

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Sivas merkez Penbeciler Çarşısı yanı.

Banisi: Ahi Ahmed Çelebi.

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Ahi Ahmed Çelebi (Bıçakçı) Manzumesi, zaviye ve türbe yapılarından oluşmaktadır. 1333 yılında İbn Battûta'nın konakladığı manzume 14. yüzyılın başında inşa edilmiş olmalıdır.

Vakıf Gelirleri: Manzumenin zengin vakıf gelirleri olup türbe yapısı ile ortak vakıfları kullanmış olmalıdır. Zaviyenin vakıf gelirleri yapı bazında ayrıntılı olarak incelenecektir.

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

3.2.1.4. Sivas Ahi Baba Şeyh Beyazıt Manzumesi

Katalog No: 42

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Divriği Ekrek Köyü.

Banisi: Ahi Baba Şeyh Beyazıt.

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Ahi Baba Şeyh Beyazıt Manzumesi, türbe ve zaviye yapılarından oluşmaktadır.

Vakıf Gelirleri: Manzumenin zaviye yapısının bir vakfı bulunup vakıf gelirleri bilinmemektedir.

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

3.2.1.5. Sivas Ahi Yusuf Manzumesi

Katalog No: 43

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Divriği İlçesi, Kemankuş Mahallesi.

Banisi: Ahi Yusuf

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Ahi Yusuf Manzumesi türbe ve zaviye yapılarından oluşmaktadır. Manzumenin inşa tarihi bilinmeyip 13. yüzyıla tarihlendirilmektedir.

Vakıf Gelirleri: -

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

3.2.1.6. Tokat Ahi Pehlivan Manzumesi

Katalog No: 44

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Niksar Merkez.

Banisi: Ahi Pehlivan.

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Ahi Pehlivan Manzumesi medrese, hamam, türbe ve zaviye yapılarından oluşmaktadır. Manzume yapıları, 1323 tarihli zaviye vakfiyesi ile 1291 tarihli türbe kitabesine göre 13. yüzyılın sonları ile 14. yüzyılın başlarında inşa edilmiş olmalıdır.

Vakıf Gelirleri: manzumenin zaviye yapısının zengin vakıf gelirleri olup, bu vakıf gelirlerini diğer yapılar ile ortak kullanmış olmalıdır. Zaviyenin vakıf gelirleri yapı bazında ayrıntılı olarak incelenecektir.

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

3.2.2. Camiler ve Mescitler

3.2.2.1. Konya Ahi Cemal Mescidi

Katalog No: 45

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Akşehir.

Banisi: -

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: İnşa tarihi bilinmeyen mescit, 1476 tarihli vakıf kayıtlarında Ahilerin tasarrufundayken, 1483 yılında Ahilerin tasarrufundan çıkmıştır³²³.

Vakıf Gelirleri: -

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

³²³ Yörük, 2008: 675.

3.2.2.2. Konya Ahi Celal Mescidi

Katalog No: 46

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Akşehir.

Banisi: -

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: İnşa tarihi bilinmeyen mescidin, 1476 tarihli vakıf kaydının olması³²⁴ 14. yy. sonunda inşa edilmiş olabileceğini akla getirmektedir.

Vakıf Gelirleri: -

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

³²⁴ Yörük, 2008: 675.

3.2.2.3. Konya Ahi Yakup Mescidi

Katalog No: 47

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Beyşehir

Banisi: -

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: İnşa tarihi bilinmeyen mescit, 1476 tarihli vakıf kayıtlarında Ahilerin tasarrufundayken, 1483 yılında Ahilerin tasarrufundan çıkmıştır³²⁵.

Vakıf Gelirleri: -

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

³²⁵ Yörük, 2008: 675.

3.2.3. Hamamlar

3.2.3.1. Konya Ahi Murat Hamamı

Katalog No: 48

İnceleme Tarihi: -

Konumu: -

Banisi: Ahi Murat

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Tarihi belgelerde Eski Pazar Hamamı olarak da geçen Ahi Murat Hamamı, 1428 yılında Pir Hüseyin Türbesine vakfedilmiştir³²⁶. Bu vakıf bilgisine istinaden hamam, 14. yüzyılın sonlarında inşa edilmiş olmalıdır.

Vakıf Gelirleri: -

Malzeme ve Teknik: Küçükdağ, günümüze ulaşmayan hamamın taş zemin üzerine kerpiç duvar örgüsü ile inşa edildiğini, ağaç ve kamış malzemenin kullanıldığı düz damla örtüldüğünü bildirmektedir³²⁷.

Mimari Tasarım: Küçükdağ, hamamın kadınlar ve erkekler bölümünden oluştuğunu bildirmektedir³²⁸.

Süsleme Programı: -

³²⁶ Küçükdağ, 2017: 188.

³²⁷ Küçükdağ, 2016: 152.

³²⁸ Küçükdağ, 2016: 152.

3.2.3.2. Sivas Ahi Emir Ahmed Hamamı

Katalog No: 49

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Sivas merkez Tokmak Kapı Mahallesi, Ahi Emir Caddesi, Ahi Emir Ahmed Kümbeti yanı.

Banisi: Ahi Emir Ahmed³²⁹

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Hamamın inşa tarihi kesin olarak bilinmeyip, 1333 tarihli Ahi Emir Ahmet Zaviye vakfiyesine³³⁰ istinaden 14. yüzyılın başında inşa edilmiş olmalıdır.

Vakıf Gelirleri: -

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

³²⁹ Doğum tarihi kesin olarak bilinmeyen Ahi Emir Ahmed, 13. yüzyılın ikinci yarısı ile 14. yüzyılın ilk yarısında yaşamıştır. Ailesi Azerbaycan'dan Bayburt'a yerleşmiştir. Çocukluğunda Mevlâna Celâlettin Rumî'ye hayranlık duyan Emir Ahmed, Konya'ya gidip Mevlâna'yı görmek istemiş fakat ailesinin engeliyle karşılaşmıştır. Bir gece Mevlâna'ya gidebilmek için dua edince rüyasında Mevlâna'yı görmüştür. Rüyasında Mevlâna evlerine gelmiş, bir makas alıp Emir Ahmed'in saçlarını kesmiştir. Tanrı mübarek etsin bu Mesnevi şeyhidir demiştir. Emir Ahmed uyandığında kesilmiş saçlarını yastığında bulmuştur. Bu olaydan sonra posta oturma merasimi yaparak Mesneviler okumuş, sema toplantıları düzenlemiştir. Emir Ahmed hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmed Eflâkî, 2011: 326-327.

³³⁰ Ahi Emir Ahmet Zaviye vakfiyesi için bkz. Bkz. Demir, 2005: 172.

3.2.3.3. Tokat Ahi Pehlivan Hamamı

Katalog No: 50

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Niksar merkez.

Banisi: Ahi Pehlivan

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Hamamın inşa tarihi bilinmeyip, 1291 tarihli Ahi Pehlivan Türbe kitabesi ile 1323 tarihli zaviye vakfiyesine istinaden 13. yüzyılın başında inşa edilmiş olmalıdır.

Vakıf Gelirleri: -

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

3.2.3.4. Tokat Ahi Yusuf (Perende) Hamamı

Katalog No: 51

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Turhal merkez.

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Hamamın inşa tarihi bilinmeyip, Ahi Yusuf Türbe kapısındaki 1323 tarihli kitabeye istinaden 13. yüzyılın sonu ile 14. yüzyılın başında inşa edilmiş olmalıdır.

Vakıf Gelirleri: -

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

3.2.4. Medreseler

3.2.4.1. Ankara Ahi Yakup Medresesi

Katalog No: 52

İnceleme Tarihi: -

Konumu: -

Banisi: Ahi Yakup

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: -

Vakıfları: Medresenin vakıf gelirleri Ahi İsmail Köyü³³¹, Alpagut³³², Bademli ve Bayındır³³³ köyleriyle Çift Viran Mezrası'nın yıllık hasılatının yarısıdır³³⁴.

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

³³¹ Bugünkü Kazan ilçesine bağlı, Ahi Köyü.

³³² Bugünkü Kazan ilçesi.

³³³ Bugünkü Mamak ilçesi.

³³⁴ Erdoğan, 2011: 23

3.2.4.2. Konya Lâlâ Medresesi

Katalog No: 53

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Konya Dış Kalesi Ertaş kapısı civarı.

Banisi: Lâlâ Ruzbe³³⁵.

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Lâlâ Hankâhı'nın bünyesinde yer alan medrese, hankâhla birlikte 13. yüzyıl başlarında inşa edilmiş olmalıdır.

Vakıf Gelirleri: -

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

³³⁵ Alâaddin Keykubad'ın lâlâsı.

3.2.4.3. Konya İbn Kalemşah Medresesi

Katalog No: 54

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Gazi Alemşâh Mescidinin bulunduğu yer.

Banisi: Ahi Tacettin³³⁶

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Kalemşah Dergâhı'nın bünyesinde yer alan medrese 20. yüzyılda Kalemşah Dergâhıyla birlikte yıkılmıştır³³⁷. İbn Battûta 1333 yılında Kalemşah Dergâhını ziyaret etmiştir³³⁸.

Vakıf Gelirleri: İbn Kalemşah Medresesi, İbn Kalemşah Dergâhıyla aynı vakıfları kullanmış olmalıdır.

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı:

³³⁶ Konya Kadısı.

³³⁷ Küçükdağ, 2016: 19.

³³⁸ İbn Battûta'nın İbn Kalemşah Medresesi ile ilgili anlatıları için bkz. İbn Battûta, 2018:282-283.

3.2.4.4. Tokat Ahi Pehlivan Medresesi

Katalog No: 55

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Niksar merkez.

Banisi: Ahi Pehlivan³³⁹

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Medresenin inşa tarihi bilinmeyip, 1291 tarihli türbe kitabesi³⁴⁰ ile 1323 tarihli zaviye vakfiyesine³⁴¹ istinaden 13. yüzyılın başında inşa edilmiş olmalıdır.

Vakıf Gelirleri: -

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

³³⁹ Ahi Pehlivan Zaviye vakfiyesine göre asıl ismi Niksarlı Mehmed Muhyeddin'dir. Ahi Pehlivan hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Muallim Cevdet, 2008: 315-316.

³⁴⁰ Türbe kitabesi için bkz. Katalog: 60.

³⁴¹ Ahi Pehlivan Vakfiyesi için bkz. Muallim Cevdet, 2008: 315-319.

3.2.5. Türbeler

3.2.5.1. Konya Ahi Veliüddin Türbesi

Katalog No: 56

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Konya surları dışı.

Banisi: -

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: -

Vakıf Gelirleri: 1476 tarihli vakıf tahrir defterine göre Şahne Değirmeninin dört hissesinden biri, Konya kalesi Lârende kapısında iki dükkân, Altunapa’da bir bağ, Karaman’da bağlar, Meram’da Şahne Bostanı Hasılık’ta yerler ve Deve Hacı’daki yerlerin üç hissesinden biri Ahi Veliüddin Türbesi’ne vakfedilmiştir. Türbede bir de cüzhan görev yapmaktadır³⁴².

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

³⁴² Küçükdağ, 2017: 185; Küçükdağ, 2016:203.

3.2.5.2. Sivas Ahi Baba Şeyh Beyazıt Türbesi

Katalog No: 57

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Divriği Ahi Köyü.

Banisi: -

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: -

Vakıf Gelirleri: Türbenin 1530 yılında 663 akçe gelire sahip vakfı bulunmaktadır³⁴³.

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

³⁴³ Gülsoy, 1999: 26.

3.2.5.3. Sivas Ahi Yusuf Türbesi

Katalog No: 58

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Divriği İlçesi, Kemankeş Mahallesi.

Banisi: Ahi Yusuf.

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: İnşa tarihi bilinmeyen türbe, Mengücekliler döneminde (1242- 1272) yapılmış olmalıdır³⁴⁴.

Vakıf Gelirleri: -

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: Necdet Sakaoğlu, türbenin 5.50x 8.50 m. boyutlarında olduğunu ve mezar izi görülmediğini belirtmiştir³⁴⁵.

Süsleme Programı: Necdet Sakaoğlu türbenin kemerli pencerelerindeki silmeler üzerindeki grift geometrik motifleri, Ulu Camii'indeki minber panoları, Sitte Melik Türbesi'ndeki yan nişlere ve Kale Camii minber panosundaki motiflere benzetmiştir³⁴⁶.

³⁴⁴ Sakaoğlu, 1971, 148.

³⁴⁵ Sakaoğlu, 1971, 189.

³⁴⁶ Sakaoğlu, 1971, 189.

3.2.5.4. Sivas Ahi Ahmed Çelebi Türbesi

Katalog No: 59

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Penbeciler Çarşısı, Ahi Ahmed Çelebi Zaviyesi yanı.

Banisi: -

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Zaviyesinde İbn Battûta'nın konakladığı yapı, 14. yüzyılın ikinci yarısında yapılmış olmalıdır.

Vakıf Gelirleri

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

3.2.5.5. Tokat Ahi Pehlivan Türbesi

Katalog No: 60

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Niksar merkez.

Banisi: Ahi Pehlivan

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Türbe, 1291 tarihli kitabesi ile 1323 tarihli zaviye vakfiyesine istinaden 13. yüzyılın başında inşa edilmiş olmalıdır.

İsmail Hakkı Uzun Çarşılı'nın tespit ettiği türbe kitabesinde “Benim ve diğer peygamberlerin söylediği en üstün kelime La ilâhe illallah sözüdür. Bu binanın inşasını 690/1291 senesinde Ahi Pehlivan el- Evhadî emretti³⁴⁷” yazmaktadır. Bu kitabe metnine göre zaviye ve türbe Ahi Pehlivan'ın sağlığında 1291 yılında inşa edilmiş, ölümünden sonra da bu türbeye gömülmüş olmalıdır.

Uzunçarşılı'nın bulduğu diğer bir kitabe metni türbe içerisinde bulunan mezar taşı kitabesidir. Kitabede “merhum Ahi Pehlivan vefat etti, Allah onu affetsin³⁴⁸” yazmaktadır.

Malzeme ve Teknik: Yakın zamana kadar ayakta kalan türbe, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın tespitlerine göre kaba yonu taş malzemeden inşa edilmiş, daha kalitesiz bir malzemeyle de onarılmıştır. Türbe içerisinde Ahi Pehlivan'a ait kireç taşından yapılmış bir sanduka bulunmaktadır³⁴⁹.

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

³⁴⁷ Bayram, 2012: 65; Uzunçarşılı, 1928: 68- 69.

³⁴⁸ Bayram, 2012: 64; Uzunçarşılı, 1928: 68- 69.

³⁴⁹ Bayram, 2012: 65; Uzunçarşılı, 1928: 69.

3.2.6. Zaviyeler

3.2.6.1. Ankara Ahi Âdil Şah Zaviyesi

Katalog No: 61

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Ayaş

Banisi: Ahi Âdil Şah

İnşa Tarihi ve Kitabı Bilgileri: Zaviyenin inşa tarihi bilinmeyip Ahi Adil Şah'ın yaşadığı 13. yüzyılın ikinci yarısı³⁵⁰ tarihine istinaden 13. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilebilir.

Vakıf Gelirleri:

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

³⁵⁰ Hacıgökmen, 2016: 32; Hacıgökmen, 2011: 126-133.

3.2.6.2. Ankara Ahi Çomak Zaviyesi

Katalog No: 62

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Elmadağ İlçesi Tekke Köyü³⁵¹

Banisi: Ahi Çomak.

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: -

Vakıf Gelirleri: 1530 tarihli Ankara Tahrir Defteri'ne göre zaviyenin yıllık vakıf geliri, 1077 akçedir³⁵².

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

³⁵¹ Zaviyenin konumu tam olarak bilinmemekle beraber kimi araştırmacılar, Elmadağ İlçesine bağlı Tekke Köyü'nde kurulmuş olabileceği yönde fikir beyan etmektedir. Bu yöndeki görüş için bkz. Erdoğan, 2011: 120.

³⁵² Zaviyenin 1077 akçelik geliri altı hanesi ve bir imamı bulunan Ahi Çomak Köyü'nün yıllık icarından sağlanmaktadır. Zaviye vakıf geliri için bkz. Erdoğan, 2011: 120.

3.2.6.3. Ankara Ahi Durak Zaviyesi

Katalog No: 63

İnceleme Tarihi: -

Konumu: -

Banisi: Ahi Durak³⁵³.

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: -

Vakıf Gelirleri: Zaviyenin, 1463 yılında 830 akçe gelire sahip bir vakfı bulunmaktadır³⁵⁴.

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

³⁵³ Ahi Durak, Ahi Şuayib'in oğlu olup tarihi kaynaklarda şahsına dair bilgiye ulaşılamamaktadır. Ahi Durak hakkında bilgi için bkz. Erdoğan, 2011: 41.

³⁵⁴ Zaviyeye Kara Fatma adında hayırsever bir kadın, Kara Fatma Mezrası'nı vakfetmiştir. Zaviyenin vakıf gelirini dört hanenin oturduğu bu mezranın yıllık geliri oluşturmaktadır. Zaviyenin vakıf geliri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Erdoğan, 2011: 117.

3.2.6.4. Ankara Ahi Elvan Zaviyesi

Katalog No: 64

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Günümüze ulaşamayan zaviyenin konumu tam olarak bilinmemekle birlikte araştırmacılar, Ahi Elvan Camisi'nin batısında inşa edilmiş olabileceği yönünde görüşler ileri sürmüşlerdir³⁵⁵.

Banisi: Ahi Elvan³⁵⁶.

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: -

Vakıf Gelirleri: Zaviyenin, 1530 yılında yıllık 950 akçe gelir sağlayan bir vakfı bulunmaktadır³⁵⁷.

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

³⁵⁵ Erdoğan, 2011: 115.

³⁵⁶ Ahi Elvan, Hacı Mecdüddin İsa bin Mehmet Bey'in oğlu olup, I. Murat döneminde yaşamış tımar sahiplerindendir. Ahi Elvan hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Hacıgökmen, 2011: 74-75.

³⁵⁷ Zaviyenin 1530 tarihindeki vakıf geliri, Etlik Köyü'ndeki bir mezra ile icâre-i süfliden oluşurken 1571 yılında Gülhürî'de (Gülveren) meyve bahçesi ile Etlik Köyü'nde iki çiftlik yer mezradan oluşmaktadır. 1571 yılında Seydi Pirî'nin mutasarrıflığında olan vakfın geliri değişmemiştir. Zaviye vakıf gelirleri için bkz. Erdoğan, 2011: 115.

3.2.6.5. Ankara Ahi Evren Zaviyesi

Katalog No: 65

İnceleme Tarihi: -

Konumu: -

Banisi: -

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: -

Vakıf Gelirleri: Zaviyenin, 1530 tarihli tahrir defterine göre 1472 akçe geliri olan bir vakfı bulunmaktadır³⁵⁸.

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

³⁵⁸ Zaviyenin vakıf gelirleri, Eynebey Subaşı Hamamı, bir değirmen ve ev hisselerinin kirasından oluşmaktadır. Zaviyenin vakıf gelirleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Erdoğan, 2011: 115.

3.2.6.6. Ankara Ahi Hüsâm Zaviyesi

Katalog No: 66

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Ahi Hacı Murad Mahallesi.

Banisi: Ahi Hüsâm³⁵⁹.

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: -

Vakıf Gelirleri: 1530 yılı tahrir defterine göre zaviyenin 3680 akçe geliri olan bir vakfi bulunmaktadır³⁶⁰.

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

³⁵⁹ Ahi Hüsâm Ahi Hacı Murat'ın babasıdır. Bazı kaynaklarda Ahi Şerafeddin'in babası Ahi Hüsâm el- Hüseyini ile karıştırılmaktadır. Ahi Hüsâm hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Erdoğan, 2011: 33.

³⁶⁰ Zaviyenin 3680 akçelik vakıf gelirleri; Köpek Köyü'nde bir mezraa, bir değirmen Yarcılar Köyü'de bir mezraa, Bağözü'nde bir mezra ile Bademli Mezası'nın yarı hissesinden oluşmaktadır. Zaviyenin vakıf gelirleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.Erdoğan, 2011: 115.

3.2.6.7. Ankara Ahi Mahmud Zaviyesi

Katalog No: 67

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Kazan ilçesi Ağaç Viran Köyü³⁶¹.

Banisi: Ahi Mahmud.

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: -

Vakıf Gelirleri: Zaviyenin, Ağaç Viran Köyü'nde Ahi Selman ve Kasım tarafından vakfedilen; yıllık 200 akçe gelirli bir çiftliği bulunmaktadır³⁶².

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

³⁶¹ Erdoğan, 2011: 115.

³⁶² Zaviyenin vakıf gelirleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Erdoğan, 2011: 115.

3.2.6.8. Ankara Ahi Mesud Zaviyesi

Katalog No: 68

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Bağluca Köyü³⁶³

Banisi: Ahi Mesud³⁶⁴

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: -

Vakıf Belgeleri: 1530 yılında zaviyenin Bağluca Köyü'nde bir vakfı olup, bu vakıf Ahi Şerafeddin Zaviyesi Vakfı ile ortak hisselidir. Dokuz haneli köyün yıllık vakıf geliri 1574 akçedir³⁶⁵.

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

³⁶³ Yeregözü Köyü bugünkü Etimesgut ilçesinde yer almaktadır.

³⁶⁴ Tarihi kaynaklarda Ahi Mesud'un kişiliğine ilişkin çok fazla bilgiye rastlanmamakla birlikte Ahi Sinan'ın babası olduğu bilinmektedir. Ahi Mesud'un soyu, Ahi şecere-nâmelerine göre yedinci göbekten Ahi Evren'in soyuna bağlansa da Ahi Evren'de bahseden kaynaklar Ahi Evren'in çocuğunun olmadığını göstermektedir. Ahi Mesud, Ahi Evren gibi debbağdır. Ahilikte debbağların mesleki intisabı Ahi Evren'e dayanmaktadır. Bu yüzden Ahi Mesud'un soyu Ahi Evren'e bağlanmış olmalıdır. Ahi Mesud hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Hacıgökmen, 2011: 54.

³⁶⁵ Zaviyenin vakıf gelirleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Erdoğan, 2011: 116.

3.2.6.9. Ankara Ahi Selman Zaviyesi

Katalog No: 69

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Yeregözü³⁶⁶ Köyü.

Banisi: Ahi Selman³⁶⁷.

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: -

Vakıf Gelirleri: 1530 yılında zaviye vakfının Yeregözü Köyü'nde iki çiftlik yeri olup, geliri 2260 akçedir³⁶⁸.

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

³⁶⁶ Bugünkü Ayaş ilçesine bağlı Sinanlı Köyü.

³⁶⁷ Vakıf kayıtları dışında Ahi Selman hakkında bilgiye ulaşılamamaktadır. Ahi Selman yaptırdığı zaviyenin vakfına I. Murad'ın beraatıyla Ahi Selman'ın oğlu Ahi Süleyman ve Şems'in getirilmesi Ahi Selman'ın I. Murad (1359-1389) döneminden önce yaşadığını göstermektedir.

³⁶⁸ Zaviyenin vakıf gelirleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Erdoğan, 2011: 116.

3.2.6.10. Ankara Ahi Yakup Zaviyesi

Katalog No: 70

İnceleme Tarihi: -

Konumu: -

Banisi: Ahi Yakup

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: -

Vakıf Gelirleri: Zaviyenin, 1530 yılında 3700 akçe geliri bulunan bir vakfı bulunmaktadır³⁶⁹.

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

³⁶⁹ Zaviyenin vakıf gelirleri Nehr-i Kebir, Seyl-i Köşk ve Ovacık Köyü'ndeki bağ ve bahçelerin kiralardan oluşmaktadır. Zaviyenin vakıf gelirleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Erdoğan, 2011: 116.

3.2.6.11. Antalya Ahi Kızı Zaviyesi (Ahi Sultan Kızı Tekkesi)

Katalog No: 71

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Antalya merkez Kaleiçi, Selçuk Mahallesi, Mermerli Sokak, Ahi Kızı Mescidi yanı.

Banisi: -

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: İnşa tarihi tam olarak bilinmeyen zaviye, türbe kitabesine istinaden 14. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiş olmalıdır.

Vakıfları: Zaviyenin 1531 tarihli İcmâl defteri ile 1567 ve 1607 tarihli vakıf defterlerine göre 4360 akçe geliri olan bir vakfı bulunmaktadır³⁷⁰.”

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

³⁷⁰ Zaviyenin vakfı gelirleri şehirdeki bir kıt'a başhane mukataası, muhtelif hane, zemin, bağ, zemin-i hane, bahçe ve dükkânların icareleri ile resm gelirlerinden oluşmaktadır. Zaviyenin vakıf gelirleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Armağan, 2004: 23.

3.2.6.12. Antalya Ahi Yusuf (Kılıççı Yusuf) Zaviyesi

Katalog No: 72

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Antalya merkez Kaleiçi Ahi Yusuf Camii civarı?

Banisi: Kılıççı Yusuf

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Günümüze ulaşamayan zaviyenin inşa tarihi bilinmeyip cami ve türbenin haziresinde bulunan mezar taşındaki kitabeye istinaden 1225/26 yıllarında inşa edilmiş olmalıdır³⁷¹.

Vakıf Gelirleri: 1455 tarihinde Kılıççı Ahi Yusuf'un torunu Abdülcélil'in elinde bulunan zaviyenin 300 akçe gelire sahip bir vakfı bulunmaktadır³⁷².

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

³⁷¹ "Minnet Allah içindir. Fetihler babası, din ve dünyanın azizi, büyük Sultan Keykubad bin şehid Sultan Keyhüsrev (zamanında) 622 senesinde zayıf kul (Keluki?) tarafından bu imaret yaptırıldı. Bkz. Önkál, 2015: 233.

³⁷² Zaviyenin 300 akçelik vakıf gelirleri, bir değirmen ile bir pare yerin gelirlerinden oluşmaktadır.

3.2.6.13. Denizli Ahi Duman Zaviyesi

Katalog No: 73

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Denizli Merkez

Banisi: Ahi Duman

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: 14. yüzyılın başında İbn Battûta'nın konakladığı³⁷³ zaviye, 14. yüzyılın başında inşa edilmiş olmalıdır.

Vakıf Gelirleri: -

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

³⁷³ İbn Battûta'nın zaviye hakkındaki anlatları için bkz. İbn Battûta, 2018: 280.

3.2.6.14. Denizli Ahi Sinan Zaviyesi

Katalog: 74

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Denizli şehir merkezi kale dışında kuzeydoğu yöndeki kale kapısının kuzeybatısına konumlandırılmıştır.

Banisi: Ahi Sinan

İnşa ve Kitabe Bilgileri: 14. yüzyılın başında İbn Battûta'nın konakladığı zaviye³⁷⁴, 14. yüzyılın başında inşa edilmiş olmalıdır.

Vakıf Gelirleri: -

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

³⁷⁴ İbn Battûta'nın zaviye hakkındaki anlatıları için bkz. İbn Battûta, 2018: 280.

3.2.6.15. Kayseri Ahi Devletyar Zaviyesi**Katalog No:** 75**İnceleme Tarihi:** -**Konumu:** -**Banisi:** Ahi Devletyar**İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri:** -

Vakıf Gelirleri: Zaviyenin Talas'ta 200 akçe geliri olan bir bağ ile 720 akçe geliri olan bir taşhane dükkanından oluşan bir vakfı bulunmaktadır³⁷⁵.

Mimari Tasarım: -**Süsleme Programı:** -

³⁷⁵ Eravcı, 2016: 75.

3.2.6.16. Kayseri Ahi Emir Ali Zaviyesi**Katalog No:** 76**İnceleme Tarihi:** -**Konumu:** -**Banisi:** Emir Ali**İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri:** -**Vakıf Gelirleri:** -**Mimari Tasarım:** -**Süsleme Programı:** -

3.2.6.17. Konya Ahi Çahken Zaviyesi

Katalog No: 77

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Hatunsaray Köyü.

Banisi: Ahi Çahken.

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Zaviyeye, Fatih dönemi tahrir defterlerinde yer verilmesi³⁷⁶ zaviyenin 14. yüzyılda inşa edilmiş olduğunu göstermektedir. 1535 tarihli tahrir defterinden sonra 17. yy. tahrir kayıtlarında geçmeyen eser³⁷⁷, 16. yüzyıl sonlarında yıkılmış olmalıdır.

İnceleme Tarihi: -

Vakıf Gelirleri: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

³⁷⁶ Küçükdağ, 2016: 66; Uzluk, 1958:22.

³⁷⁷ Küçükdağ, 2016: 66.

3.2.6.19. Konya Ahi Evren Zaviyesi

Katalog No: 78

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Konya Debbağhanesi içi.

Banisi: -

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: -

Vakıf Gelirleri: Zaviyenin 1686 tarihli bir vakfiyesi bulunmaktadır³⁷⁸.

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

³⁷⁸ Zaviye vakfiye kaydına göre Hâce Âsiye Hatun Konya'nın Zincirlikuyu mahallesinde bulunan bir örtme, bir ihata duvarı ile çevrili avlu, bir su kuyusu ve ağaçları bulunan evini sekiz tahta ve Aydenk tabir olunan iki hark bağını vakfedip buradan elde edilen gelirin Konya Debbağhanesi'ndeki Ahi Evren Zaviyesi'nde Aşure Günü'nde Mevlid dinlemek üzere toplanmış Müslümanlar'ın fakirlerine yemek yedirilmesini şart koşmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Küçükdağ, 2016: 111.

3.2.6.20. Konya Ahi Kemal Zaviyesi**Katalog No:** 79**İnceleme Tarihi:** -**Konumu:** Beyşehir.**Banisi:** Ahi Kemal.

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: İnşa tarihi bilinmeyen eser, 1483 tarihli vakıf kayıtlarına göre Ahilerin tasarrufundayken 1500 yılında Ahilerin tasarrufundan çıkmıştır³⁷⁹.

Vakıf Gelirleri: -**Mimari Tasarım:** -**Süsleme Programı:** -

³⁷⁹ Yörük, 2008: 676.

3.2.6.21. Konya Ahi Mesud Zaviyesi

Katalog No: 80

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Beyşehir merkez.

Banisi: Ahi Mesud.

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: 1476 ve 1483 tarihlerinde viran durumda olan zaviye, 14. yy. sonunda inşa edilmiş olmalıdır. 16. yüzyıl kayıtlarına göre onarılan esere 19. yüzyıl kayıtlarında rastlanmaması 19. yüzyılda yıkılmış olduğunu göstermektedir.

İnceleme Tarihi: -

Vakıf Gelirleri: Eserin, Bademlü Köyü'nde 30 dönüm, korulukta 16 dönüm, öyükte 7 dönüm, İğdir Köyü'nde 85 dönüm, Yassıviran Köyü'nde 15 dönüm, Beyşehir merkezde 6 dönüm arazi ile Kısıtivan ve Yeltan köylerindeki bağlardan oluşan vakıf gelirleri bulunmaktadır³⁸⁰.

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

³⁸⁰ Küçükdağ, 2016: 148.

3.2.6.22. Konya Ahi Musa Zaviyesi

Katalog No: 81

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Akşehir merkez.

Banisi: Ahi Musa

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Mevlevihane olarak da anılan eser, Ulu Arif Çelebinin Akşehir'deki halifesi Ahi Musa tarafından³⁸¹ 13. yüzyılın ikinci yarısında inşa ettirilmiş olmalıdır. Fatih döneminden sonra tahrir defterlerinde ismi geçmeyen eser, 16. yüzyıldan sonra yıkılmış olmalıdır³⁸².

Vakıf Gelirleri: 1509 yılında Mevlânâ dergâhı postnişi Cemaledin Çelebi tasarrufunda bulunan zaviyenin vakıfları Karaarslan köyünde evler, Akşehir merkezde dükkânlar, günümüzdeki Doğrugöz, Bozdoğan ve Yenice köylerindeki bağlardır³⁸³.

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

³⁸¹ Küçükdağ, 2016: 155.

³⁸² Küçükdağ, 2016: 155.

³⁸³ Uzluğ, 1958: 47.

3.2.6.23. Konya Ahi Mustafa Asitânesi

Katalog No: 82

İnceleme Tarihi: -

Konumu: -

Banisi: Ahi Mustafa

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Ahi Mustafa Asitânesi'ne ilişkin Eflâkî'nin Ariflerin Menkıbesi adlı eser dışında bilgiye rastlanmamaktadır. Bu esere göre Yahşî Han komutasındaki Karamanoğulları'na direnen Ahi Mustafa öldürülünce kendi asitânesinin kapısına gömülmüştür³⁸⁴. Yahşî Han'ın komutasındaki Karamanoğulları'nın Konya'ya giriş tarihi 1314 yılına tekabül ettiğinden³⁸⁵ yapı, 13. yüzyıl sonlarında inşa edilmiş olmalıdır.

Vakıf Gelirleri: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

³⁸⁴ Eflâkî, 2012: 622-623.

³⁸⁵ Küçükdağ, 2017: 181.

3.2.6.24. Konya Ahi Segid Zaviyesi**Katalog No:** 83**İnceleme Tarihi:** -**Konumu:** Seydişehir.**Banisi:** -

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: İnşa tarihi bilinmeyen zaviye, 1476 tarihli vakıf kayıtlarında Ahilerin tasarrufundayken, 1500 yılında Ahilerin tasarrufundan çıkmıştır³⁸⁶.

Vakıf Gelirleri: -**Malzeme ve Teknik:** -**Mimari Tasarım:** -**Süsleme Programı:** -

³⁸⁶ Yörük, 2008: 676.

3.2.6.25. Konya Helvacı Baba (Ahi Zekeriya) Zaviyesi

Katalog No: 84

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Ereğli ilçesi Meydanbaşı Mezarlığı içerisi

Banisi: Ahi Zekeriya³⁸⁷

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Zaviye, Ahi Zekeriya'nın yaşadığı döneme istinaden 13. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiş olmalıdır.

Vakıf Gelirleri: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

³⁸⁷ Helvacı ünvanıyla anılan Ahi Zekeriya'nın hayatına dair yeterli bilgi yoktur. Mezar kitabesinden doğum ve ölüm tarihlerini saptamak mümkün değildir. Kitabesinde şehit olarak belirtilir. Ahi Zekeriya, İlhanlı hükümdarı Geyhatu'nun, Larend, Beyşehir ve Ereğli yöresinde katliam ve yağma hareketinde bulunup yedi bin kişiyi esir alıp Konya'ya götürdüğü sıralarda (687/ M. 1288) şehit olmuş olmalıdır. Bkz. Hacıgökmen, 2016: 220-221.

3.2.6.26. Konya Lâlâ Hankâhı

Katalog No: 85

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Konya dış kalesi Ertaş kapısı civarı.

Banisi: Lâlâ Ruzbe³⁸⁸.

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Eser, Eflâkî'nin eserinde geçen bir menkıbeye göre Mevlâna'nın sağlığında Ahilerin elinden alınıp, ünlü Mevlevî Hüsameddin Çelebi'ye verilmiştir³⁸⁹. Bu menkıbeye ithafen eser, 13. yüzyılın başlarında inşa edilmiş olmalıdır.

Vakıf Gelirleri: -

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

³⁸⁸ Alâaddin Keykubad'ın lâlâsı.

³⁸⁹ Eflâkî, 2012: 567.

3.2.6.26. Konya Ziya Hankâhı

Katalog No: 86

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Karaarslan Mescidi bitişiği.

Banisi: Ziyaeddin Kara Aslan³⁹⁰

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Hankâh Eflâkî'nin eserinde geçen bir menkıbeye göre Lâlâ Hankâhı gibi Ahilerin elinden alınıp Mevlevî Hüsameddin Çelebi'ye verilmiştir³⁹¹. Bu yüzden zaviyenin 13. yüzyılın başında inşa edilmiş olması muhtemeldir. Osmanlı dönemine ait kayıtlarda ismi geçmeyen hankâh, Selçuklular döneminde yıkılmış olmalıdır³⁹².

Vakıf Gelirleri: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

³⁹⁰ Selçuklu Veziri.

³⁹¹ Eflâkî, 2012: 567.

³⁹² Küçükdağ, 2016: 390.

3.2.6.27. Konya İbn Kalemşah Dergâhı

Katalog No: 87

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Günümüzdeki Gazi Alemşâh Mescidinin bulunduğu yer.

Banisi: İbn Kalemşah Ahi Tacettin³⁹³

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: 13. yy. sonunda inşa edilen dergâh, 20. yüzyıla kadar ayakta kalmış, cumhuriyetin ilk yıllarında da yıkılmıştır³⁹⁴. 1333 yılında Konya'ya gelen İbn Battûta bu dergâhta konaklamıştır³⁹⁵.

Vakıf Gelirleri: Osmanlı dönemine kadar ayakta kalan eserin vakıflarının vakıfla ilgisi olmayan kişilerin eline geçmesi Karamanoğulları Beylerbeyi Hüsrev Paşa'yı harekete geçirmiş, O'nun isteği doğrultusunda Sahip Ata Hankâhına bağlanmış, Osmanlılar döneminde de Mevlânâ Türbesine geçmiştir³⁹⁶.

Malzeme ve Teknik:

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

³⁹³ Konya Kadısı.

³⁹⁴ Küçükdağ, 2016: 19.

³⁹⁵ İbn Battûta'nın İbn Kalemşah Dergâh'ı ilgili anlatıları için bkz. İbn Battûta, 2018: 282-283

³⁹⁶ Küçükdağ, 2017: 182-183.

3.2.6.28. Sivas Ahi Ahmed Çelebi (Bıçakçı) Zaviyesi

Katalog No: 88

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Sivas merkez Penbeciler Çarşısı.

Banisi: Ahi Ahmed Çelebi.

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: İnşa tarihi bilinmeyen zaviye, Osmanlı Tahrir defterlerinde Ahmed Çelebi şeklinde geçmektedir³⁹⁷. İbn Battûta'nın konakladığı zaviye, 14. yüzyılın başında inşa edilmiş olmalıdır.

Vakıf Gelirleri: Zaviyenin Hayrukaya, İşhanı, Büke, Han-ı Selçuk ile Akviran köylerinin gelirlerinden oluşan bir vakfı bulunmaktadır³⁹⁸.

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

³⁹⁷ Demir, 2005: 173.

³⁹⁸ Demir, 2005: 173.

3.2.6.29. Sivas Ahi Ali Çelebi Zaviyesi

Katalog No: 89

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Hoca Ulu Bey Mahallesi.

Banisi: Hacı Emin Yusuf oğlu Ahmet Çelebi?

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: 1454-1455 tarihli tapu tahrir defterlerinde Ahi Carullah Zaviyesi olarak kayıtlı olan eserin inşa tarihi tam olarak bilinmemektedir. Kimi araştırmacılar eserin 1369 yılında Hacı Emin Yusuf oğlu Ahmet Çelebi tarafından yapıldığı görüşünü savunurken, kimi araştırmacılar da İbn Battûta'nın Sivas'ta konakladığı Ahi Çelebi zaviyesine istinaden 1369'dan önce yapılmış olabileceği görüşünü savunmuştur³⁹⁹.

Vakıf Gelirleri: Zaviyenin; Kızılca Kışla, Bahtiyar Köyleri, Çeltik Köyü'nün yarısı ve Kerebid Mezrasının gelirlerinden oluşan bir vakfı bulunmaktadır⁴⁰⁰.

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

³⁹⁹ Demirel, 2006: 95.

⁴⁰⁰ Demir 2005: 173.

3.2.6.30. Sivas Ahi Baba Şeyh Beyazıt Zaviyesi**Katalog No:** 90**İnceleme Tarihi:** -**Konumu:** Divriği Ekrek Köyü.**Banisi:** Şeyh Beyazıt**İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri:** -**Vakıf Gelirleri:** Zaviyenin 1530 yılında 663 akçe gelire sahip vakfı bulunmaktadır⁴⁰¹.**Mimari Tasarım:** -**Süsleme Programı:** -

⁴⁰¹ Gülsoy, 1999: 26.

3.2.6.31. Sivas Ahi Emir Ahmed Zaviyesi

Katalog No: 91

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Sivas merkez Tokmak Kapı Mahallesi, Ahi Emir Caddesi, Ahi Emir Ahmed Kümbeti yanı.

Banisi: Emir Ahmed

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Zaviyenin inşa tarihi kesin olarak bilinmeyip, 1333 tarihli vakfiyesine istinaden 14. yüzyılın başında inşa edilmiş olmalıdır. 18. yüzyıla kadar ayakta kalan zaviye günümüze ulaşmamıştır⁴⁰².

Vakıf Gelirleri: Zaviyenin H. 733 (M. 1333) tarihli bir vakfiyesi bulunmaktadır. Bu vakfiyeye göre Emir Ahmed Zaviyesi, vakıf gelirleri ile Sivas'taki zaviyeler arasında en fazla gelire sahip zaviyedir⁴⁰³.

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

⁴⁰² Yüksel ve Karademir, 2018: 48; Demirel, 2006: 86.

⁴⁰³ Vakfiyeye göre zaviyeye Sarukaya, Harami Kilise, Hacılar, Kızılviran, Tomurcuktaş, Orta Viran, Ayaz Hatun, Ordubaşı, Emirhan Çiftliği ve Çim Köyleri, Yağiki ve Koza Köylerini yarısı Hafik'e bağlı Sorti, Sari İn, Belküs, Çepni, Gelin Oğlu, Bayram Viranı, Hoca Yakut köy ve mezarları, Soğuk Çermük'e bağlı Kürdan Köyü, Sıcak Çermük'e bağlı Toğar Arslan, Karayakup, Derecik ve Pürtelaş Köyleri, Derbent Nahiyesi'ne bağlı Ağlık, İlmek, Paginik Köyleri, Todurga Nahiyesi'ne bağlı dört köy, Sivas merkezde kantarhane, beş dükkan, Kantarcı Hanı, Marangoz Çarşısı'nda ekmekçi dükkanı, Ferit Hamamı yakınındaki han, Tavuk Pazarı'nda dükkanlar, Kara Şahne Mahallesi'nde çamaşırhane ve Ehberi Hanı vakfedilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Demir, 2005: 172.

3.2.6.32. Sivas Ahi Hasan Zaviyesi**Katalog No:** 92**İnceleme Tarihi:** -**Konumu:** -**Banisi:** Şeyh İzzeddin Hasan⁴⁰⁴.**İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri:****Vakıf Gelirleri:** -**Malzeme ve Teknik:** -**Mimari Tasarım:** -**Süsleme Programı:** -

⁴⁰⁴ Şeyh İzzeddin Hasan, Emir Çobanın oğlu Timurtaş'a Sivas'ı Teslim eden kişidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Demir, 2005: 173.

3.2.6.33. Sivas Ahi Mecdüddin Zaviyesi

Katalog No: 93

İnceleme Tarihi: -

Konumu: -

Banisi: Ahi Mecdüddin.

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: İsmi sadece 1454- 1455 tarihli Sivas Tapu Tahrir defterinde geçen zaviyenin inşa tarihi bilinmemektedir⁴⁰⁵.

Vakıf Gelirleri: -

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

⁴⁰⁵ Yüksel ve Karademir, 2018: 55.

3.2.6.34. Sivas Ahi Polat Zaviyesi**Katalog No:** 94**Çizim No:** -**Fotoğraf No:** -**İnceleme Tarihi:** -**Konumu:** Divriği İlçesi.**Banisi:** Ahi Polat.**İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri:** Zaviyenin inşa tarihi bilinmemektedir.**Vakıf Gelirleri:** Zaviyenin 1530 yılında 663 akçe gelire sahip vakfı bulunmaktadır⁴⁰⁶.**Malzeme ve Teknik:** -**Mimari Tasarım:** -**Süsleme Programı:** -

⁴⁰⁶ Gülsoy, 1999: 25.

3.2.6.35. Sivas Ahi Yusuf Zaviyesi**Katalog No:** 95**İnceleme Tarihi:** -**Konumu:** Divriği İlçesi, Kemankeş Mahallesi.**Banisi:** Ahi Yusuf.

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: İnşa tarihi bilinmeyen zaviyenin Mengücekliler (1242-1277) zamanında inşa edilmiş olduğuna dair bilgiler mevcuttur⁴⁰⁷.

Vakıf Gelirleri: -**Malzeme ve Teknik:** -**Mimari Tasarım:** -**Süsleme Programı:** -

⁴⁰⁷ Sakaoğlu, 1971, 148.

3.2.6.36. Sivas Şeyh Erzurumi Zaviyesi

Katalog No: 96

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Sivas merkez Şeyh Erzurumi Türbesi yanı?

Banisi: -

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Zaviyenin inşa tarihi bilinmeyip Şeyh Erzurumi'nin yaşadığı 14. yüzyılın ikinci yarısında yaptırılmış olmalıdır.

Vakıf Gelirleri: Zaviyenin Sivas merkezde dört ev ile on kıta arazinin gelirinden oluşan bir vakfı bulunmaktadır⁴⁰⁸.

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

⁴⁰⁸ Karademir ve Yüksel, 2018: 57.

3.2.6.37. Tokat Fidi Ahi Ahmed Nahcevanî Zaviyesi

Katalog No: 97

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Fidi Köyü⁴⁰⁹.

Banisi: Ahi Ahmed Nahcevanî⁴¹⁰.

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: 1455 tarihli Niksar tahrir defterlerinde Hankâh-ı Ahi Naşıyan ismi ile kayıtlı olan⁴¹¹ zaviyenin inşa tarihi bilinmemektedir. Zaviye, ortak vakfi kullandığı Niksar Ahi Ahmed Nahcevanî Zaviyesi'ne ait olduğu düşünülen "Ahmed Nahcevanî 704 Zilhicce ayında öldü⁴¹²" yazılı kitabe metnine istinaden 13. yy. sonu ile 14 yy. başında inşa edilmiş olmalıdır.

Vakıf Gelirleri: Zaviyenin günümüze ulaşmış 990 yılı Şevval⁴¹³ ayında yazılmış bir vakfiye metni olup, bu metin Etnoğrafya Müzesi 11842/ 245 no'lu sırada kayıtlı bulunmaktadır⁴¹⁴. Zeki Oral'ın Türkçe olarak yayınladığı⁴¹⁵ vakfiye metnine göre Mütevelliliğini Ahi Ahmed Nahcevanî'nin kendisinin yaptığı vakfa Fidi Köyü vakfedilmiş, bu köyden elde edilen vakıf gelirinin üçte biri Fidi Köyü'nde bulunan Ahi Ahmed Nahcevanî Zaviyesi'ne, üçte biri Niksar'da bulunan Ahi Ahmed Nahcevanî Zaviyesi'ne, üçte biri de vakfin mütevellisine ayrılmıştır⁴¹⁶.

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

⁴⁰⁹ Erbaa ilçesi, Akça Kasabası.

⁴¹⁰ Nahçıvanlı Doğanşah'ın oğludur. Doğanşah'ın kim olduğu bilinmemekle beraber Zeki Oral, Niksar beyi Sırac' üd- din Doğanşah ya da Turhal beyi Şerafeddin Doğanşah olabileceği yönde fikir beyan etmiştir. Ahi Ahmed Nahcevanî hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Oral, 1954: 65.

⁴¹¹ Oral, 1954: 57-61.

⁴¹² Oral, 1954: 57-63.

⁴¹³ 1291, Aralık.

⁴¹⁴ Bayram, 2012: 59.

⁴¹⁵ Oral, 1954: 57-65.

⁴¹⁶ Oral, 1954: 57.

3.2.6.38. Tokat Ahi Ahmed Nahcevanî Zaviyesi

Katalog No: 98

Konumu: Niksar.

Banisi: Ahi Ahmed Nahcevanî.

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Zaviye, 1291 tarihli Ahi Ahmed Nahcevanî Vakfiyesi ve Zeki Oral'ın Karanlık Tekkesi yanında bulunduğu Niksar Ahi Ahmed Nahcevanî Zaviyesi'ne ait olduğu düşünülen "Ahmed Nahcevanî 704 Zilhicce⁴¹⁷ ayında öldü⁴¹⁸" yazılı kitabe metnine istinaden 13. yüzyıl ikinci yarısında inşa edilmiş olmalı, Ahmed Nahcevanî'nin 1305 yılında ölümünden sonra da türbesi yapılmış olmalıdır.

Vakıf Gelirleri: Zaviye, 1291 tarihli Ahi Ahmed Nahcevanî vakfiyesine göre Fidi Köyü'ndeki Ahi Ahmed Nahcevanî zaviyesi ile ortak vakıfları kullanmaktadır⁴¹⁹.

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

⁴¹⁷ 1305, Nisan.

⁴¹⁸ Oral, 1954: 57-63.

⁴¹⁹ Ahi Ahmed Nahcevanî Zaviyesi Vakıfları için bkz. Katalog: 97

3.2.6.39. Tokat Ahi Evren Zaviyesi

Katalog No: 99

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Tokat merkez.

Banisi: -

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Zaviyenin inşa tarihi bilinmeyip, 774 yılı Ramazan ayında⁴²⁰ yazılan el-Hac Ahmed bin Sadrü'd-din Süleyman vakfiyesinde eser için gelir vakfedilmesi⁴²¹zaviyenin 14. yüzyılın ikinci yarısından önce inşa edildiğini göstermektedir.

Vakıf Gelirleri: 1455 tarihli vakıf kayıtlarına göre zaviye için, Gedarik, Haris, Efke ve İsbilos köylerine ait malikâne hisseleri vakfedilmiştir⁴²².

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

⁴²⁰ 1373, Mart.

⁴²¹ Bayram, 2012: 81.

⁴²² Bayram, 2012: 82; Kucur, 1993: 83.

3.2.6.40. Tokat Ahi Paşa Zaviyesi (Fethâbât Buk'ası)

Katalog No: 100

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Tokat merkez Cemalü-d'din Hoca Mahallesi.

Banisi: Ahi Paşa.

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Zaviyenin inşa tarihi bilinmeyip, 1364 tarihli vakfiyesine istinaden 14. yüzyılın ilk yarısında inşa edilmiş olmalıdır.

Vakıfları: Zaviyenin H. 765 tarihli bir vakfiyesi olup, bu vakfiyeye göre zaviye için Kisre, Bostan Obası, Ulu Oba, Avare, Altuntaş, Horun, İğdir, Kuşcı, Musacık, Kemgez Köyleri, beş mezra, üç çiftlik, iki bahçe ile şehir merkezinde Bezzazlar, Bakkallar ve Saraçlar Çarşısı'nda dükkânlar ve Mustafa Paşa Hamamı vakfedilmiştir⁴²³.

Mimari Özellikleri: -

Süsleme Özellikleri: -

⁴²³ Bayram, 2012: 80.

3.2.6.41. Tokat Ahi Pehlivan Zaviyesi

Katalog No: 101

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Niksar merkez.

Banisi: Ahi Pehlivan⁴²⁴.

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Zaviyenin inşa tarihi bilinmeyip, 1291 tarihli türbe kitabesi ile 1323 tarihli vakfiyesine istinaden 13. yüzyılın sonları ile 14. yüzyılın başlarında inşa edilmiş olmalıdır.

Vakıf Gelirleri: Zaviyenin, 723 / M. 1323 tarihli Arapça bir vakfiyesi bulunmaktadır. Bu vakfiyeye göre Zaviye için Aşağı Karganuh Köyü, tamamı iki kişiye ait olan İdikli ve Cindihavar Bağrostu Köylerinin iki hissesinden birisi, Fünun Köyü ile Kadı Mehmed Nahiyesi'nde birer arsa, Niksar dışında bir pirinç evi ve bitişigindeki değirmen ile değirmenin bünyesindeki barınakların tamamı, Niksar merkezde dört dükkân ile iki han vakfedilmiştir⁴²⁵.

Zaviyede günlük yaşam için gerekli araç gereçler de zaviyenin vakfı tarafından sağlanmıştır. Zaviyeye vakfedilen günlük kullanım eşyaları: zaviye bünyesindeki hücreler ve medrese içerisine serilen halı ve kilimler, sofa ve mescit bölümüne asılan yirmi bir kandil, yirmi kalaylı kap, yirmi kurşun sahan, beş tava, üç bakır tepsi, bir pirinç maşrapa, iki demir ibrik, tabaklanmış ceylan derisinden yapılmış üç uzun tulum ve zaviyenin hamamı için iki elbise askılığıdır⁴²⁶.

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: Zaviyenin mimari tasarım özellikleri bilinmeyip vakfiyesine göre sofa, mescit ve hücre birimlerinden oluşmaktadır

Süsleme Programı: -

⁴²⁴ Vakfiyesine göre asıl ismi Niksarlı Mehmed Muhyeddin' dir.

⁴²⁵ Muallim Cevdet, 2008: 316-317.

⁴²⁶ Muallim Cevdet, 2008: 317.

3.2.6.42. Tokat Ahi Tayi (Ahi Kâmil⁴²⁷) Zaviyesi

Katalog No: 102

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Tokat merkez⁴²⁸.

Banisi: Ahi Tayi⁴²⁹.

İnşa Tarihi ve Kitabı Bilgileri: Zaviyenin inşa tarihi kesin olarak bilinmeyip, Ahi Tayi'nin, kayınbiraderi Eretna Bey'in hüküm sürdüğü dönemde (1340- 1352) Tokat Emirliğinde bulunmasına istinaden 14. yüzyılın ortalarında inşa edilmiş olmalıdır.

Vakıf Gelirleri: Zaviyenin, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde 16 Mart 1397 tarihli bir vakfiyesi bulunmaktadır. Ahi Tayi'nin oğlu Ahi Kâmil'in çeşitli yerleri vakfettiği ve mütevellisi olduğu vakfın gelirlerinden Tokat merkezde Buğday Pazarı, Nalcılar ve Dericiler Çarşısında birer dükkân, üç baş boyunduruğu tekerlekli ziraat aletleri Kazabad Argun'da Göğercinlik; Komanat'ta Şeyh Ahi, Kavacık ve Esir; Çordik'te Kılıç Arslan mezarları ile 5 bağ; Alp Gazi'de Elmalık bahçesi ile iki bahçenin yarısı bir menzil, bir kantar evi ile Tokat dışında Atabeg Bahçesinin yarısı zaviyeye vakfedilmiştir⁴³⁰.

1574 tarihli vakfiyeye göre zaviye, on dokuz dükkân, üç mezra, bir bahçe ve iki zeminin kirasından yıllık 20. 936 akçe gelire sahiptir⁴³¹.

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

⁴²⁷ Ahi Tayi'nin oğlu Ahi Kâmil babasının yaptırdığı zaviye için bir vakıf kurmuştur. Bu yüzden eser, kimi kaynaklarda Ahi Kâmil Zaviyesi olarak geçmektedir.

⁴²⁸ Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde bulunan 1397 tarihli vakfiyede eserin yeri, Tokat merkezdeki Mecdü'd-din- et Tuğrâi Mahallesi olarak geçmektedir. Günümüzde bu mahallenin yeri belirlenememiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kucur, 1993: 87.

⁴²⁹ Asıl ismi Zeynü'd-din Tulî olan Ahi Tayi, Eretna Bey'in kayın biraderi olup Tokat emirliği görevini yürütmüştür. Ahi Tayi ünvanını da bu görevinden dolayı almıştır. Ahi Tayi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Bayram, 2012: 253.

⁴³⁰ Bayram, 2012: 84; Kucur, 1993: 87.

⁴³¹ Bayram, 2012: 84; Kucur, 1993: 89.

3.2.6.43. Tokat Ahi Turasan Zaviyesi

Katalog No: 103

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Zile Kurşunlu Köyü

Banisi: Ahi Turasan⁴³²

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Zaviyenin inşa tarihi bilinmeyip banisi Ahi Turasan'ın yaşadığı döneme istinaden 13. yüzyıla tarihlendirilebilir.

Vakıf Gelirleri:

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

⁴³² 13. yüzyıl Zile Ahilerindendir. Ahi Turasan hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Açıkel, 2016: 201.

3.2.6.44. Tokat Ahi Yusuf (Perende) Zaviyesi

Katalog No: 104

İnceleme Tarihi: -

Banisi: Ahi Yusuf⁴³³

Konumu: Turhal merkez

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Zaviyenin inşa tarihi bilinmeyip, türbe kapısındaki 1323 tarihli kitabeyle istinaden 13. yüzyılın sonu ile 14. yüzyılın başında inşa edilmiş olmalıdır.

Vakıf Gelirleri: -

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

⁴³³ Ahi Yusuf yaşadığı dönemdeki Ahiler arasında semercilerin piri olarak tanınmaktadır. Yöredeki anlatılara göre Ahi Yusuf yük taşıyan hayvanların sırtlarındaki yaralara çok üzölmüş ve semeri icat ederek hayvanları bu acıdan kurtarmıştır.

3.2.6.45. Tokat Keçeci Ahi Mahmud Zaviyesi

Katalog No: 105

İnceleme Tarihi: -

Konumu: Turhal

Banisi: Keçeci Ahi Mahmud.

İnşa Tarihi ve Kitabe Bilgileri: Zaviyenin inşa tarihi bilinmeyip, Konya Şihabü'd-din Uzlu Kütüphanesi'nde numaralandırılmamış bir mecmuanın arkasında bulunan ve Mikâil Bayram tarafından tercüme edilen bir belgede Keçeci Ahi Mahmud'un Turhal kasabasında gömülü olduğu bir zaviyesi ile tabhanesinden bahsedilmektedir⁴³⁴.

Vakıf Gelirleri: -

Malzeme ve Teknik: -

Mimari Tasarım: -

Süsleme Programı: -

⁴³⁴ Bayram, 2012: 75.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME

Bir düşünce akımının kurumsal bir yapıya kavuşmasında mimari önemli rol oynar. Mimari bir kuruluşa sahip olmayan düşünce akımı o toplumda kurumlaşamaz. Anadolu’da 13. yüzyılda tarih sahnesine çıkan sufiler, Anadolu toplumunda tutunmak ve kurumsal bir yapıya kavuşmak için zaviye merkezli inşa faaliyetlerine başlamıştır. Zaviyeler, sufilerin Orta Asya’dan bildikleri bir yapı tipidir. Orta Asya’da başlangıçta ribatlar içerisinde kurumsallaşmaya başlayan sufi düşünce akımları zamanla zaviye yapıları üzerinden öğretilerini yaymaya ve kurumsallaşmaya başlamıştır. Anadolu’da sufi düşünce akımları 13. yüzyılda ortaya çıkmasına rağmen tam bu akımların kurumlaşmaları 14. yüzyıldan sonraki dönemi bulmuştur. Bu çalışmada Anadolu’da 13. yüzyılda tarih sahnesine çıkan ve 14 yüzyıl Anadolu’suna yön veren sufilerden Ahilerin imar faaliyetleri incelenmiştir. Anadolu’da 13. ve 14. yüzyıllar boyunca yoğun imar faaliyetlerinde bulunan Ahilerin imar faaliyetleri 15. yüzyılın ikinci yarısından sonra zayıflamış, 16 yüzyılda da tamamen durmuştur.

Araştırma kapsamında 13. ve 14. yüzyıllarda Ankara, Antalya, Denizli, Kayseri, Kırşehir, Konya, Sivas ve Tokat kentlerinde Ahilerin, baniliğinde inşa edilen 18’i manzume 11’i cami ve mescit, 3’ü çeşme, 4’ü hamam, 4’ü medrese, 17’si türbe, 52’si zaviye vb. çok işlevli yapı olmak üzere 87 mimari yapı tespit edilmiştir. Manzume yapılarını 6’sı, cami ve mescitlerin 3’ü, hamam ve medreselerin tamamı zaviyelerin 45’i günümüze ulaşmamıştır. Bu yapılar, günümüze tamamen ya da kısmen ulaşan Ahi yapıları ve tarihi kimliği bilinen, günümüze ulaşamayan Ahi yapıları olmak üzere iki şekilde kategorize edilmiştir.

Günümüze tamamen ya da kısmen ulaşan Ahi manzumeleri: Ankara kentinde Ahi Elvan, Ahi Şerafeddin ve Ahi Yakup manzumeleri; Antalya kentinde Ahi Kızı ve Ahi Yusuf manzumeleri; Kayseri kentinde Ahi Emir Ali Manzumesi; Konya kentinde Bedrettin Gevhertaş ve Helvacı Dede manzumeleri; Sivas kentinde Ahi Emir Ahmed, Süt Evliyası ve Şeyh Erzurumi manzumeleri; Tokat kentinde Ahi Muhittin ve Ahi Yusuf Perende manzumeleridir. Bu manzumelerden Ahi Şerafeddin ve Ahi Yusuf Manzumeleri cami, çeşme, türbe ve zaviye yapılarından, Ahi Elvan Zaviyesi cami, çeşme ve zaviye yapılarından, Ahi Yakup Manzumesi cami, medrese ve zaviye yapılarından; Ahi Emir Ahmed ve Ahi Yusuf Perende manzumeleri hamam, türbe ve zaviye yapılarından; Ahi Emir Ali, Bedrettin Gevhertaş ve Süt Evliyası manzumeleri zaviye ve türbe yapılarından oluşmaktadır.

Günümüze tamamen ya da kısmen ulaşan Ahi yapılarından cami ve mescitler: Ankara’da Ahi Elvan, Ahi Şerafeddin, Ahi Tura ve Ahi Yakup camileri ile Geneği Mescidi; Antalya’da Ahi Kızı Mescidi ve Ahi Yusuf Camii’dir. Bu cami ve mescitlerden Ahi Tura Camii ile Geneği Mescidi dışında tüm cami ve mescitler isimlerini aldıkları manzume bünyesinde yer almaktadır.

Günümüze tamamen ya da kısmen ulaşan Ahi yapılarından çeşmeler: Ankara’da Ahi Elvan ve Ahi Şerafeddin çeşmeleri ile Antalya’da Ahi Yusuf Çeşmesi’dir. Bu çeşmelerin hepsi isimlerini aldıkları manzume bünyesinde yer almaktadır.

Günümüze tamamen ya da kısmen ulaşan Ahi yapılarından türbeler: Ankara’da Ahi Şerafeddin Türbesi; Antalya’da Ahi Yusuf ve Ahi Kızı türbeleri; Kayseri’de Emir Ali Türbesi; Konya’da Bedrettin Gevhertaş, Evhadüd’din Kirmâni ve Helvacı Dede türbeleri; Sivas’ta Ahi Emir Ahmed, Şeyh Erzurumi ve Süt Evliyası türbeleri; Tokat’ta Ahi Yusuf Türbesi’dir. Bu türbelerden Evhadüd’din Kirmâni Türbesi dışında tüm türbeler ismini aldıkları manzume bünyesinde yer almaktadır.

Günümüze tamamen ya da kısmen ulaşan Ahi yapılarından zaviyeler: Ankara’da Ahi Şerafeddin Zaviyesi, Kayseri’de Ahi Evren Zaviyesi, Kırşehir’de Ahi Evren Zaviyesi ve Tokat’ta Ahi Muhittin Zaviyesi’dir. Bu zaviyelerden Ahi Şerafeddin Zaviyesi ismini aldığı manzumenin bünyesinde yer almaktadır.

Tarihi kimliği bilinen günümüze ulaşamayan Ahi yapılarından manzumeler Konya kentinde Lâlâ ve İbn Kalemşah manzumeleri; Sivas kentinde Ahi Ahmed Çelebi, Ahi Baba Şeyh Beyazıt ve Ahi Yusuf manzumeleri ile Tokat kentinde Ahi Pehlivan Manzumesi’dir. Bu manzumelerden Lâlâ Manzumesi hankâh ve medrese yapılarından; İbn Kalemşah Manzumesi dergâh ve medrese yapılarından; Ahi Ahmed Çelebi, Ahi Baba Şeyh Beyazıt ve Ahi Yusuf manzumeleri zaviye ve türbe yapılarından; Ahi Pehlivan Manzumesi medrese, hamam, türbe ve zaviye yapılarından oluşmaktadır.

Tarihi kimliği bilinen günümüze ulaşamayan Ahi yapılarından cami ve mescitler: Konya kentindeki Ahi Celal, Ahi Cemal ve Ahi Yakup mescitleridir.

Tarihi kimliği bilinen günümüze ulaşamayan Ahi yapılarından hamamlar; Konya’da Ahi Murad Hamamı, Sivas’ta Emir Ahmed Hamamı, Tokat’ta Ahi Pehlivan ile Ahi Yusuf Perende hamamlarıdır. Bu hamamlardan Ahi Murad Hamamı dışındaki tüm hamamlar isimlerini aldıkları manzumenin bünyesinde yer almaktadır.

Tarihi kimliği bilinen günümüze ulaşamayan Ahi yapılarından medreseler: Ankara’da Ahi Yakup Medresesi, Konya’da Lâlâ ve İbn Kalemşah medreseleri ile Tokat’ta Ahi Pehlivan

Medresesi'dir. Bu medreselerin hepsi isimlerini aldıkları manzumenin bünyesinde yer almaktadır.

Tarihi kimliği bilinen günümüze ulaşamayan Ahi yapılarından türbeler; Konya'da Ahi Veliyüddin Türbesi, Sivas'ta Ahi Baba Şeyh Beyazıt, Ahi Yusuf ve Ahi Ahmed Çelebi türbeleri ile Tokat'taki Ahi Pehlivan Türbesi'dir. Bu türbelerden Ahi Veliyüddin Türbesi dışında tüm türbeler isimlerini aldıkları manzumenin bünyesinde yer almaktadır.

Tarihi kimliği bilinen günümüze ulaşmayan Ahi yapılarından zaviye vb. çok işlevli yapılar: Ankara'da Âdil Şah, Ahi Çomak, Ahi Durak, Ahi Elvan, Ahi Evren, Ahi Hüsam, Ahi Mahmud, Ahi Mesud, Ahi Selman ve Ahi Yakup zaviyeleri; Antalya'da Ahi Kızı ve Ahi Yusuf zaviyeleri; Denizli'de Ahi Duman ve Ahi Sinan zaviyeleri, Kayseri'de Ahi Devletyar ve Emir Ali zaviyeleri, Konya'da Ahi Cahken, Ahi Kemal, Ahi Mesud, Ahi Musa, Ahi Segid, Bedrettin Gevhertaş ve Helvacı Dede zaviyeleri, Ahi Mustafa Asitanesi, Lâlâ ve Ziya hankâhları ile İbn Kalemşah Dergah'ı; Sivas'ta Ahmet Çelebi, Ahi Baba Şeyh Beyazıt, Emir Ahmed, Ahi Hasan, Ahi Mecdüddin, Ahi Polat ve Ahi Yusuf zaviyeleri, Tokat'ta Ahi Ahmed Nahcevani, Fidi Ahi Ahmed Nahcevani, Ahi Evren, Ahi Paşa, Ahi Pehlivan, Ahi Tayi, Ahi Turasan ve Keçeci Ahi Mahmut zaviyeleridir. Bu zaviye vb. çok işlevli yapılardan Ankara kentindeki Ahi Elvan ve Ahi Yakup zaviyeleri; Antalya kentindeki Ahi Kızı ve Ahi Yusuf zaviyeleri; Kayseri kentindeki Emir Ali Zaviyesi, Konya kentindeki Bedrettin Gevhertaş ve Helvacı Dede zaviyeleri, Lâlâ Hankâh'ı ile İbn Kalemşah Dergah'ı; Sivas kentinde Ahmet Çelebi, Ahi Baba Şeyh Beyazıt, Emir Ahmed ve Ahi Yusuf zaviyeleri; Tokat kentindeki Ahi Pehlivan Zaviyesi isimlerini aldıkları manzumenin bünyesinde bulunmaktadır.

Bu bölümde katalog bölümünde ayrıntılı olarak tanımlanan mimari yapılar malzeme ve teknik, mimari tasarım, yapı elemanları ve süsleme programları açısından değerlendirilecektir.

4.1. Malzeme ve Teknik

4.1.1. Cami ve Mescitler

Ankara ve Antalya'daki Ahi cami ve mescitlerin inşasında taş, mermer, tuğla, kerpiç, ahşap, alçı ve devşirme malzeme kullanılmıştır.

Ahi cami ve mescitlerinde taş malzeme genellikle dış cepheler ile cami ve minare kaidelerinde kullanılmıştır. Ankara'daki Ahi Şerafeddin Camii'nin dış cephesi moloz taşla, kuzey ve güney cephelerinin köşeleri kesme taşla örülmüş, kuzeybatı cephede yer alan taş kapı kesme taştan yapılmıştır. Antalya'daki Ahi Kızı Mescidi'nin beden duvarlarında moloz taş, kapı ve pencere kenarlarında kesme taş malzeme kullanılmıştır. Yine Antalya'daki Ahi Yusuf Camii moloz ve kesme taş malzemeden inşa edilmiştir.

Ahi cami ve mescitlerinden Ankara'daki Ahi Şerafeddin Camii ile Ahi Yakup Camii dışında mermer malzeme kullanımına yer verilmemiştir. Ahi Şerafeddin Camii'nin minare kaidesinde; Ahi Yakup Camii'nin kitabesinde mermer malzeme kullanılmıştır.

Ahi cami ve mescitlerinde tuğla malzeme, Ankara'daki Ahi Şerafeddin Camii ile Ahi Elvan Camii'nin iç ve dış cepheleri ile minarelerinde kullanılmıştır. Ahi Şerafeddin Camii dış cephelerinde, kuzeydoğu kapı kemerinde, harimde kuzeydoğu cephede alttaki iki pencerenin kemer alınlığında, minarenin pabuçluk ve gövde kısmında; Ahi Elvan Camii'nin minare gövde ve petek kısmında tuğla malzemeye yer verilmiş, iç ve dış cephe tuğla örgü kaplama ile güçlendirilmiştir.

Ahi cami ve mescitlerinde kerpiç malzeme daha çok beden duvarlarında kullanılmıştır. Ankara'daki Ahi Elvan ve Ahi Tura Camii ile Geneği Mescidi beden duvarlarında kerpiç malzeme kullanılan yapılardır.

Ankara Ahi camilerinde alçı malzeme mihraplarda tercih edilmiş olup, Ankara Ahi camilerinin mihraplarının hepsi alçı malzemeden yapılmıştır.

Ankara'daki Ahi camilerinden Ahi Şerafeddin Camii'nde çok fazla devşirme malzemeye yer verilmiştir. Ahi Şerafeddin Camii'nin sütun başlıkları antik yapılardan devşirilmiştir.

4.1.2. Çeşmeler

Ankara ve Antalya'da inşa edilen Ahi çeşmelerinin inşasında taş, mermer ve devşirme malzeme kullanılmıştır.

Ankara'daki Ahi Elvan ve Ahi Şerafeddin çeşmeleri ile Antalya'daki Ahi Yusuf Çeşmesi kesme taş malzemeden inşa edilmiştir.

Ankara'daki Ahi Elvan Çeşmesi'nde sütunların yarısına kadar olan kısım ve yalak taşı, Antalya'daki Ahi Yusuf Çeşmesi'nin aynalık taşında bulunan kitabe mermer malzemeden yapılmıştır.

Ankara'daki Ahi Şerafeddin Çeşmesi'nin aynalık taşı başka yapılardan devşirilmiştir.

4.1.3. Türbeler

Ahi türbelerinin inşasında taş, tuğla, mermer, devşirme ve ahşap malzeme kullanılmıştır.

Ahi türbelerinde taş malzeme genellikle kaidelerde ve beden duvarlarında tercih edilmiştir. Kaidede taş malzeme kullanımı Antalya'daki Ahi Yusuf Türbesi ile Kayseri'deki Ahi Emir Ali Türbesi'nde moloz taş, Ankara'daki Ahi Şerafeddin Türbesi'nde beyaz kesme taş formunda; beden duvarlarında taş malzeme kullanımı Sivas'taki Ahi Emir Ahmed Türbesi,

Kırşehir'deki Ahi Evren Türbesi ve Tokat'taki Ahi Muhittin Türbesinde kesme taş formunda; Antalya'daki Ahi Kızı Türbesi'nde hem kesme taş hem de moloz taş formundadır.

Ahi türbelerinde tuğla malzeme, ağırlıklı olarak beden duvarlarında tercih edilmiştir. Antalya'daki Ahi Kızı Türbesi'nin sadece beden duvarlarında tuğla kullanıma yer verilirken Ankara'daki Ahi Şerafeddin Türbesi'nde beden duvarlarına ilaveten üst örtüde de tuğla kullanımına yer verilmiştir.

Ahi türbelerinde mermer malzeme genellikle kitabelerde, hacet pencerelerinde ve sandukalarda kullanım alanı bulmuştur. Kayseri'deki Ahi Emir Ali Türbesi ve Ankara'daki Ahi Şerafeddin Türbesi'nin kitabelerinde; Antalya'daki Ahi Kızı Türbesi ve Konya'daki Helvacı Dede Türbesi'nin sandukasında; Tokat'taki Ahi Muhittin Türbesi'nin kitabe ve hacet penceresinde mermer malzeme kullanılmıştır.

Ahi türbelerinde devşirme malzeme kullanımına birkaç türbe dışında yer verilmemiş olup Ankara'daki Ahi Şerafeddin Türbesi'nin beden duvarlarındaki bazı malzemeler ve Antalya'daki Ahi Yusuf Türbesi'nin ziyaret mekânının girişindeki sütunceler ile sanduka şahidesi başka yapılardan devşirilmiştir.

Ahi türbelerinde ahşap malzeme genellikle kapı ve pencere doğramalarında, kapı kanatlarında ve sandukalarda kullanım alanı bulmuştur. Ankara'daki Ahi Şerafeddin Türbesi'nin kapı giriş kanadı ile Ahi Şerafeddin'e ait sandukada, Antalya'daki Ahi Kızı Türbesi'nin pencere ve kapı doğramaları ile kapı ve pencere kanatlarında, Antalya'daki Ahi Yusuf Türbesi'nin batı cephesindeki sivri kemer açıklı pencerenin kanadında ve Kayseri'deki Emir Ahmed Türbesi'nin taç kapı kanadında, Tokat'taki Ahi Muhittin Türbesi'ndeki sandukalarda kullanılmıştır.

4.1.4. Zaviyeler

Ahi zaviyelerinin inşasında, taş, tuğla, mermer, devşirme ve ahşap malzeme kullanılmıştır.

Ahi zaviyelerinin beden duvarları genellikle taş malzeme ile örülmüştür. Ankara'daki Ahi Şerafeddin Zaviyesi'nin beden duvarlarında moloz taş, taç kapıda kesme taş; Kayseri'deki Ahi Evren Zaviyesi'nin beden duvarlarında kesme taş; Tokat'taki Ahi Muhittin Zaviyesi'nin beden duvarlarında moloz taş malzeme, türbe odasında kesme taş malzeme kullanılmıştır.

Ahi zaviyelerinde tuğla malzeme kullanımına çok fazla yer verilmemiş olup Kayseri Ahi Evren Zaviyesi'nin kubbe geçişi ile Tokat Ahi Muhittin Zaviyesi'nin kubbeleri tuğla malzeme ile örülmüştür.

Ahi zaviyelerden Ankara Ahi Şerafeddin Zaviyesi ile Kırşehir Ahi Evren Zaviyesi'nin beden duvarlarında çevredeki antik kentlerden devşirilen malzemelere yer verilmiştir.

Ahi zaviyelerinde ahşap malzeme genellikle kapı ve pencere doğramaları kapı kanatlarında kullanılmıştır. Ankara Ahi Şerafeddin Zaviyesi'nin pencere ve kapı doğramalarında, taç kapı ve oda kapı kanatları ile gömme dolap kapakları; Kayseri Ahi Evren Zaviyesi'nin kuzey eyvanından doğu ve batı yönlerine açılan kapıların kanatlarında; Kırşehir Ahi Evren Zaviyesi'nin pencere doğramaları ve kadınlar mahfili korkuluklarında; Tokat Ahi Muhittin Zaviyesi'nin doğu ve batı odalarının kapı kanatları ile türbe odasında bulunan sandukalarda ahşap malzeme kullanılmıştır.

4.2. Mimari Tasarım

4.2.1. Cami ve Mescitler

Araştırma kapsamındaki Anadolu kentlerinde 13. ve 14. yüzyıllara ait günümüze ulaşmış Ahi cami ve mescitleri Ankara ve Antalya kentlerinde bulunmakta olup, bu cami ve mescitler: Ankara'da Ahi Elvan, Ahi Şerafeddin (Arslanhane), Ahi Tura, Ahi Yakup ve Hacı Arap camileri ile Geneği Mescidi; Antalya'da Ahi Kızı Mescidi ile Ahi Yusuf Camii'dir.

13. ve 14. yüzyıllarda Ankara'da inşa edilen Ahi camilerinden Hacı Arap Camii dışında tüm Ahi cami ve mescitleri derinlemesine dikdörtgen planda inşa edilmiş üzerleri ahşap sütunların taşıdığı düz ahşap ile örtülmüştür. Ahşap örtüyü Ahi Elvan Camii'nde 12 sütun, Ahi Şerafeddin Camii'nde 24 sütun ve Geneği Mescidi'nde 1 sütun taşımaktadır. Ankara'da Ahi Şerafeddin Camii ile başlayan ahşap tavan ve ahşap sütun geleneği 14. yüzyılda Ankara'da inşa edilen cami ve mescitlerde devam etmiş ve Ankara ekolü haline gelmiştir⁴³⁵.

Ankara'daki Ahi cami ve mescitlerinden Ahi Yakup Camii dışında son cemaat mahali uygulamasına yer verilmemiş, Hacı Arap Camii doğu yönde genişletilmiştir.

13 ve 14. yüzyıllarda Antalya'da inşa edilen Ahi cami ve mescitlerden Ahi Kızı Mescidi ile Ahi Yusuf Cami kare planda inşa edilmiş, üstleri kubbe ile örtülmüştür. Kubbeye geçiş Ahi Kızı Mescidi'nde Türk üçgenleri ile Ahi Yusuf Camii'nde pendentiflerle sağlanmıştır.

4.2.2. Türbeler

13 ve 14. yüzyıllarda Anadolu'da inşa edilen Ahi yapılarından günümüze en çok ulaşan yapı tipi türbelerdir. Türbelerin diğer yapı türlerine nazaran daha fazla ayakta kalmasının nedeni türbeler etrafında gelişen inançlar ve bu inançlardan dolayı kutsiyet kazanarak korunmalarıdır.

Araştırma kentleri ile sınırlı 13. ve 14. yüzyıllara ait günümüze ulaşan Ahi türbeleri: Ankara'da Ahi Şerafeddin Türbesi; Antalya'da Ahi Kızı ve Ahi Yusuf türbeleri, Kayseri'de Ahi Emir Ali Türbesi, Konya'da Bedrettin Gevhertaş, Evhadüddin Kirmanî ve Helvacı Dede

⁴³⁵ Öney, 1971: 99-100.

türbeleri, Sivas'ta Ahi Emir Ahmed, Süt Evliyası ve Şeyh Erzurumi türbeleri; Tokat'ta Ahi Muhittin ve Ahi Yusuf türbeleridir. Bu türbelerden Antalya'daki Ahi Kızı Türbesi, Konya'daki Bedrettin Gevhertaş Türbesi, Sivas'taki Süt Evliyası ve Şeyh Erzurumi türbeleri ile Tokat'taki Ahi Yusuf Türbesi özgün halini yitirmiştir.

Ahi türbeleri genellikle zaviye yapısının yakınına kurulmuş ya da zaviye odasının birisi türbe olarak kullanılmıştır. Türbeler zaviyenin yakınına ya da bünyesine zaviye kurucu Ahinin ölümünden sonra eklenmiş olmalıdır. Antalya'daki Ahi Kızı ile Ahi Yusuf türbeleri, Kayseri'deki Emir Ali Türbesi, Konya'daki Bedrettin Gevhertaş ve Helvacı Dede türbeleri, Sivas'taki Emir Ahmed, Süt Evliyası ve Şeyh Erzurumi türbeleri zaviye kurucu Ahinin ölümünden sonra zaviyenin yanına konumlandırılmış olmalıdır. Yapı kitabelerine göre Ankara'daki Ahi Şerafeddin Türbesi ile Tokat'taki Ahi Muhittin Türbesi zaviyeyle birlikte inşa edilmiştir. Ahi Muhittin Türbesi'nin zaviye kitabesi ile aynı tarihi taşıyan kitabesinde Ahi Muhittin'in öldüğüne dair ibarenin bulunması zaviye ve türbenin Ahi Muhittin'in ölümünden sonra inşa edildiğini göstermektedir. Kırşehir'deki Ahi Evren Türbesi'nin zaviyenin inşası esnasında mı yoksa Ahi Evren'in ölümünden sonra mı zaviye bünyesine dahil edildiğini tespit etmek hayli güç görünmektedir. Her ne kadar Ahi Evren'in yaşadığı zaman dilimi tartışmalı bir konu olsa da Ahi Evren en geç 14. yüzyılın ikinci yarısında ölmüştür. Zaviye içerisinde bulunan 1450 ve 1481 tarihli iki kitabe dikkate alındığında türbe, zaviye bünyesine sonradan eklenmiş olmalıdır.

Ahi zaviye ya da manzumelerinin büyük çoğunluğu günümüze ulaşamadığı için Ahi türbelerinin zaviyeye ya da manzumeye göre nasıl konumlandırıldıkları tam olarak bilinmemektedir. Günümüze ulaşan ve Ahi zaviyeleri bünyesinde bulunan türbelerden Kırşehir'deki Ahi Evren Türbesi zaviye içerisine sofanın kuzeyine, Tokat'taki Ahi Muhittin Türbesi zaviye içerisine sofanın batısındaki odanın bitişiğine; Günümüze ulaşan Ahi türbelerinden manzume bünyesinde bulunan türbelerden Ankara'daki Ahi Şerafeddin Türbesi Ahi Şerafeddin Külliyesi'nde zaviyeden bağımsız olarak zaviyenin güney batı yönüne, Antalya'daki Ahi Yusuf Türbesi Ahi Yusuf Manzumesinde camiden bağımsız olarak caminin güney yönüne, Antalya'daki Ahi Kızı Türbesi Ahi Kızı Külliyesi'nde mescitten bağımsız olarak mescidin kuzey batı yönüne konumlandırılmıştır. Zaviye içine konumlandırılan Ahi türbelerinden Kırşehir Ahi Evren Türbesi'ne sofaya kuzey yönde açılan bir kapıyla girilirken Tokat Ahi Muhittin Türbesi'ne sofanın batısında bulunan odadan girilmektedir. Ahi Muhittin Türbesi'nde bu kapıya ilaveten 19. yüzyılda sofadan türbeye geçişi sağlayan batı odasının kapısının karşısına dışarıya açılan bir kapı eklenmiştir.

13-14. yüzyıllardaki Ahi Zaviye ya da Ahi manzumeleri içerisinde yer alan Ahi türbeleri farklı şekillerde tasarlanmış olup mimari tasarım açısından bir bütünlük sağlanmamıştır. Konya'daki Helvacı Dede Türbesi, Tokat'taki Ahi Muhittin Türbesi ile Ahi Yusuf Türbesi kare planlı; Antalya'daki Ahi Kızı ve Ahi Yusuf türbeleri ile Kayseri'deki Ahi Emir Ali Türbesi dikdörtgen planlı; Ankara'daki Ahi Şerafeddin Türbesi ile Sivas'taki Ahi Emir Ahmet Türbesi kare kaide üzerine sekizgen planlı, Kırşehir'deki Ahi Evren Türbesi eyvan biçiminde "L" planlı olarak tasarlanmıştır

Ahi türbelerinden Antalya'daki Ahi Yusuf Türbesi, Kayseri'deki Ahi Emir Ali Türbesi, Konya'daki Bedrettin Gevhertaş ve Sivas'taki Ahi Emir Ahmet Türbesi'nde mezar odaları bulunmaktadır. Ahi Yusuf Türbesi Ahi Emir Ali Türbesi ve Bedrettin Gevhertaş Türbesi'nin mezar odası sivri kemerli beşik tonozla örtülürken Ahi Emir Ahmet Türbesi'nin mezar odası haçvari tonozla örtülmüştür.

4.2.3. Zaviyeler

Araştırma kapsamındaki Anadolu kentlerinde 13. ve 14. yüzyıllara ait günümüze ulaşmış Ahi zaviye yapıları Ankara'da Ahi Şerafeddin Zaviyesi, Kayseri'de Ahi Evren Zaviyesi, Kırşehir'de Ahi Evren Zaviyesi ve Tokat'ta Ahi Muhittin Zaviyesi'dir. Bu zaviyeler merkezi planlı olarak tasarlanmıştır. Anadolu'da ilk Ahi zaviyesini kuran Şeyh Evhadüddin'in Kirmani'nin Kirman bölgesinden gelmesi Ahi zaviyelerinin merkezi planda inşa edilmelerini sağlamıştır. Ahi zaviye mimarisinde merkezi plan tasarımının tercih edilmesinde Orta Asya geleneğinin yanı sıra zaviyelerde kalabalık çalışan kadrosunun olması, konuk ağırlama gibi kamusal aktiviteleri üstlenmesi ile içe dönük kimi ritüellerin düzenlenmesi etkili olmuş olmalıdır.

Ahi zaviyelerinde merkezi mekân tasarımı merkezi kubbe ile sağlanmıştır. Merkezi kubbe mikrokozmos imgesinin mimarideki tezahürüdür. Asya mimarisinde gökyüzü yarı daire olarak algılanmış ve mimariye kubbe olarak yansımıştır. Yeryüzü mimaride kare formda karşılık bulmuştur. Merkezi kubbenin örttüğü kare alan ile bu kare alan içinde yer alan mekanlar merkez ile daha sıkı ilişki kurmaktadır. Bu kurgu mimaride merkeze bağlı birliği meydana getirmektedir. Merkezi kubbe şeması dört ana yön ile ara yönleri plan düzenine sokmaktadır. Bu plan düzeninde ana yönler tonozla ara yönler kubbe ile örtülerek merkeze bağlanmaktadır⁴³⁶. Merkezi kubbe tasarımında inşa edilen Kayseri Ahi Evren, Kırşehir Ahi Evren ve Tokat Ahi Muhittin zaviyelerinde ara yönler tonozla örtülürken, Ankara Ahi Şerafeddin Zaviyesi'nde kubbe uygulamasına yer verilmediğinden ara yönler için tonoz uygulamasına ihtiyaç duyulmamıştır.

⁴³⁶ Parlak, 2004: 333

Ahi zaviye tasarımı merkezî avlu ya da sofa olarak nitelendirilen mekân, üzerinde açıklığı bulunan kubbe örtülü havuzlu mekândır. Bu mekân zaviyede düzenlenen toplantı ve sema gibi çeşitli ritüellerle yemek yeme gibi çeşitli aktivitelere daha fazla insanın katılmasını sağlamaktadır. Havuzlu mekânından biraz daha yüksekte bulunan ve orta avlulu mekândan biraz daha soyutlanmış mekân mescit mekanıdır. Bu mekân sınırlı sayıda insanın kullanımına açık mahrem bir alandır. Bu yüzden pencereleri genellikle küçük tutulmuştur. Merkezî avluya açılan eyvanlarda bulunan ve üzeri genellikle tonozla örtülü mekânlar, dervişler ile zaviye gelen misafirlerin kaldıkları ya da mutfak, kiler vb. işlevler için kullanılan mekânlardır. Kayseri Ahi Evren ve Kırşehir Ahi Evren zaviyelerinde havuza yer verilmeyip merkezî avlu kubbe ile örtülürken, Tokat Ahi Muhittin Zaviyesi'nde havuza yer verilmiş ve merkezî avlunun üstü açıklığı olan merkezî kubbe ile örtülmüştür. Ankara Ahi Şerafeddin Zaviyesi'nde tüm mekânların açıldığı üstü açık merkezî avluya yer verilmiştir.

13 ve 14. yüzyıllarda Anadolu'da inşa edilen zaviyeler genellikle merkezî planda inşa edilmiştir. Daha sonraki yüzyıllarda bu akımların tarikatlaşmasıyla birlikte her tarikat, tarikat yaşamı ve ritüelleri doğrultusunda mimarisini şekillendirmiştir. 13 ve 14. yüzyıllarda inşa edilen Bektaşilere ait Eskişehir Seyyitgazi Tekkesi (13. yüzyıl ortası), Nıksar Çöregibüyük Tekkesi (14. yüzyıl); Mevlevilere ait Amasya Mevlevihanesi (14. yüzyılın ikinci yarısı), Antalya Mevlevihanesi (14. yüzyılın ikinci yarısı) dönemindeki Ahi zaviyeleri gibi merkezî plan düzeninde inşa edilmiştir.

Ahi zaviyeleri genellikle bir ev ya da türbe ile ilişkilendirilmiştir. Tarihi kaynaklar ve yapı kalıntılarına göre Kayseri Ahi Evren Zaviyesi bir evle, Kırşehir Ahi Evren ve Tokat Ahi Muhittin zaviyeleri hem ev hem de türbe ile ilişkilendirilmiştir.

4.3. Yapı Elemanları

4.3.1. Taşıyıcı Elemanlar

4.3.1.1. Cami ve Mescitler

13 ve 14. Yüzyıllarda Ankara'da inşa edilen cami ve mescitlerde taşıyıcı eleman olarak duvarlar ve sütunlar ve kullanılmıştır. Örtüyü taşıyan duvarlar birbirine yakın kalınlıklarda tutulmuştur. Duvar dayanıklılığını artırmak için Ahi Şerafeddin Camii'nde duvar aralarına ahşap hatıllar atılmıştır. Taş ve tuğla malzemeden inşa edilen Ahi Şerafeddin Camii dışında diğer camilerin duvar örgüsünde kerpiç malzeme kullanılmıştır. Kerpiç malzeme ile inşa edilen Ahi Elvan ve Ahi Yakup camilerinin beden duvarları sıvanmıştır.

Ahi Elvan ve Ahi Şerafeddin camileri ile Geneği Mescidi'nde duvarlara ilaveten ahşap direkli sütunlar örtü sistemini taşımaktadır. Ahi Elvan ve Ahi Şerafeddin camilerinin

mermerden yapılmış sütun başlıkları antik yapılardan devşirilmiştir. Geneği Mescidi'nin sütun başlığı mukarnaslıdır.

13. ve 14. yüzyılda Antalya'da inşa edilen Ahi cami ve mescitlerin tamamında taşıyıcı sistem olarak duvarlar kullanılmıştır.

4.3.1.2. Çeşmeler

13. ve 14. Ankara kentinde inşa edilen Ahi Şerafeddin ve Ahi Elvan çeşmelerinde taşıyıcı eleman olarak sütunlar; Antalya kentinde inşa edilen Ahi Yusuf Çeşmesi'nde taşıyıcı olarak duvar kullanılmıştır.

4.3.1.3. Türbeler

13. ve 14. yüzyıllarda inşa edilen Ahi türbelerin hemen hepsinde taşıyıcı eleman olarak duvarlar kullanılmıştır. Taç kapı kavsaraları sütunceler tarafından taşınmıştır. Antalya Ahi Yusuf Türbesi, Kayseri Emir Ali Türbesi ve Sivas Ahi Emir Ahmed Türbesi'nde kapı kemerleri sütunceler ile taşınmıştır.

4.3.1.4. Zaviyeler

Araştırma kentleri ile sınırlı 13. ve 14. yüzyıllarda inşa edilen Ahi zaviyelerinde taşıyıcı olarak duvarlar kullanılmıştır. Tokat Ahi Muhittin Zaviyesi'nin türbe odasının batıya bakan pencere kemerleri sütunceler tarafından taşınmaktadır.

4.3.2. Kapı ve Pencere Açıklıkları

4.3.2.1. Cami ve Mescitler

13. ve 14. yüzyıllarda Ankara'da inşa edilen Ahi cami ve mescitlerinin pencereleri genellikle boyuna dikdörtgen boyutlu olarak tasarlanmıştır. Kapılar, ahşap malzemeden yapılmış olup, Ahi Şerafeddin Camii'nin kuzeybatı cephede yer alan dışa taşkın taç kapısı dışında tüm Ahi cami ve mescitlerinin kapıları sade bir tasarım özelliği göstermektedir. Ahi Şerafeddin Camii'nde kuzey, batı ve doğu cephede birer olmak üzere üç; Ahi Elvan Camii'nde kuzey ve doğu cephede birer olmak üzere iki kapıya yer verilmiştir. Ahi Elvan Camii'nin doğu cephedeki kapısı, Ahi Şerafeddin Camii'nin bütün kapıları ile Hacı Arap Camii'nin giriş kapısı çift kanatlı; diğer cami ve mescitlerin kapıları tek kanatlı tutulmuştur. Ahi Elvan, Ahi Şerafeddin ve Hacı Arap camilerinin kapı açıklıkları basık kemerle geçilirken diğer cami ve mescitlerin kapılarında kemer uygulamasına yer verilmemiştir.

Antalya'daki Ahi cami ve mescitlerin pencereleri son sade bir şekilde tasarlanmıştır. Cami ve mescitlerde genellikle boyuna dikdörtgen pencerelere yer verilirken Ahi Kızı Mescidi'nde mazgal pencerelere de yer verilmiştir. Kapılar çift kanatlı olup ahşap malzemeden yapılmıştır. Ahi Kızı Mescidi'nde kapı açıklığı sivri kemerle; Ahi Yusuf Camii'de yuvarlak kemerle geçilmiştir.

4.3.2.2. Türbeler

13. ve 14. yüzyıllara ait Ahi türbelerin kapı ve pencereleri son derece sade tutulmuştur. Kayseri'deki Ahi Emir Ali Türbesi'nde taç kapı uygulamasına gidilmiştir. Diğer türbelerin kapı açıklıkları lentolar; atnalı, basık ve yuvarlak kemerlerle geçilmiştir. Pencereler genellikle lentolu ve dikdörtgen formlu iken Antalya'daki Ahi Yusuf Türbesi, ile Tokat'taki Ahi Muhittin Türbesi'nin batı cephelerindeki pencere açıklıkları sivri kemerle geçilmiştir. Kayseri'deki Emir Ali Türbesi ile Sivas'taki Ahi Emir Ahmed Türbesi'nde dikdörtgen formlu pencerelere birlikte mazgal pencerelere de yer verilmiştir.

4.3.2.3. Zaviyeler

Anadolu'da Ahilerin baniliğinde inşa edilen Ahi inşa edilen zaviyelerin kapı ve pencereleri genellikle sade tutulmuştur. Zaviyelerde taç kapı uygulamasına yer verilmiş olup taç kapılar genellikle mütevazi boyutlardadır. Taç kapı kanatları ahşap malzemeden yapılmış olup çift kanatlıdır. Ankara'daki Ahi Şerafeddin Zaviyesi, Kırşehir'deki Ahi Evren Zaviyesi ve Tokat'taki Ahi Muhittin Zaviyesi'nde zaviyeye girişi sağlayan ikinci bir kapıya yer verilmiştir. Zaviyelerin hepsinde kapı açıklıkları basık kemerle geçilmiştir.

4.3.3. Örtü Sistemleri

4.3.3.1. Cami ve Mescitler

Ahi camileri genellikle içeriden düz ahşap tavan, dışarıdan kiremit çatı ile örtülmüştür. Ahi Şerafeddin Camii'nin dış örtüsünde sac kullanılmıştır. Ahi Tura, Ahi Yakub ve Hacı Arap camilerinde üst örtü direk duvarlara otururken Ahi Elvan ve Ahi Şerafeddin camileri ile Geneği Mecidi sütunlar üzerine oturtulmuştur.

4.3.3.2. Türbeler

13-14. yüzyıllarda inşa edilen Ahi türbelerinde örtü sistemi olarak düz örtü, kubbe ve tonoz kullanılmıştır. Antalya'daki Ahi Kızı Türbesi ve Tokat'taki Ahi Yusuf Türbesi düz örtüyle; Antalya'daki Ahi Yusuf Türbesi, Kırşehir'deki Ahi Evren Türbesi, Konya'daki Evhadüddin Kirmanî ve Helvacı Dede türbeleri ile Sivas'taki Süt Evliyası Türbesi kubbeye; Kayseri'deki Ahi Emir Ali Türbesi ve Konya'daki Bedrettin Gevhertaş Türbesi tonozla; Ankara'daki Ahi Şerafeddin Türbesi, külahla örtülmüştür. Sivas'taki Ahi Emir Ahmed Türbesi'nde içerdeki kubbe uygulamasına ilaveten dışarda külah, uygulamasına yer verilmiştir.

4.3.3.3. Zaviyeler

13-14. yüzyıl Ahi zaviyeleri merkezi planlı ve eyvanlı olarak tasarlandığı için Ahi Şerafeddin Zaviyesi dışında tüm Ahi zaviyelerinde örtü sistemi olarak genellikle kubbe ve tonoz örtü sistemi kullanılmıştır. Kayseri Ahi Evren Zaviyesi, Kırşehir Ahi Evren Zaviyesi ve

Tokat Ahi Muhittin Zaviyesi'nde merkezi mekân ve türbe mekânları kubbe ile ara mekânlar tonoz ile örtülmüştür.

4.4. Süsleme Programı

4.4.1. Cami ve Mescitler

Ankara Ahi cami ve mescitlerinde taş, tuğla, alçı, çini, ahşap ve kalemişi süslemelere yer verilmiştir. Dış cephelerde süsleme ögesine çok fazla yer verilmezken süsleme programı daha çok mihraplarda yoğunlaşmıştır.

Ankara Ahi camilerinde taş süslemeye Ahi Şerafeddin Camii taç kapısı dışında yer verilmemiştir. Ahi Şerafeddin Camii'nde cephe duvarından taşkın olan taç kapıdaki silmeler, taç kapı kavsarasındaki mukarnaslarla taç kapı yanındaki mihrabiyeler taş süsleme örnekleridir.

Ankara'daki Ahi camilerinde tuğla süsleme genellikle dış cephelerde ve minarelerde tercih edilmiştir. Ahi Şerafeddin Camii'nin doğu ve batı giriş kapı kemerleri tuğla malzemenin dikey olarak istiflenmesiyle oluşturulmuştur. Her iki kapı da tuğlaların yukarıda dikey yanlarda yatay olarak istiflenmesiyle oluşturulan iki kuşak kapıları cephede belirgin kılmıştır. Batı giriş kapısının basık kemeri üzerindeki aşağıdan yukarıya doğru sırasıyla dışa doğru zikzak şeklindeki dişler, üçgen şekilli süsleme ile bu süslemeleri içine alan çifte sivri kemer ve sivri kemer üzerindeki dikdörtgen pano içindeki kenarlarda yarım bırakılmış izlenimi veren üç sağır sivri kemer cephedeki tuğlanın yatay ve dikey şekillerde istiflenmesiyle oluşturulmuş süsleme örnekleridir. Caminin harim kısmında doğu cephedeki alt sıradaki iki pencerenin kemerlerinde tuğlanın dikey olarak istiflenmesiyle bir süsleme programı oluşturulmuştur. Ahi Şerafeddin Camii minaresinin pabuçluk kısmının her cephesi tuğlanın yanlarda yatay üstte dikey olarak istiflenmesiyle oluşturulmuş dikdörtgen nişlerle bu nişler içinde yine tuğlanın yanlarda yatay üstlerde dikey olarak istiflenmesiyle oluşturulmuş sivri kemerli sağır nişlerle hareketlendirilmiştir.

Ankara'daki Ahi camilerinde Ahşap süslemenin uygulama alanı genellikle minberlerdir. Minberlerde künde-kari, kafes, oyma ve kabartma süsleme teknikleri ile motifler yüzeye işlenmiştir. Ahi Elvan ve Ahi Şerafeddin camilerinin minber köşk kısımlarını çevreleyen pervazlarla korkuluk kısımlarının iskeletinde kabartma tekniğinde rûmî motiflere yer verilmiştir. Minber yan aynalıklarındaki üçgen, yıldız, altıgen ve sekizgenlerden meydana gelen geometrik motifler sahte künde-kari tekniğinde birbirine geçirilmiştir. Geometrik motiflerin yüzeyleri derin oyma tekniği ile oyularak rûmî motifler oluşturulmuştur. Geometrik motifler birbirlerinden aralarına çakılan çıta ile ayrılmışlardır. Minber korkuluğunda üçgen ve dörtgen şekilli formlar kafes tekniğinde birbirine bağlanarak dört kollu yıldız ve sekizgenler

oluşturulmuştur. Minber kapı kemer aynalığı rûmî, kemeri taşıyan sütunceler balık pulu motiflerle süslenmiştir.

Ahşap süslemenin uygulandığı diğer bir alan girişlerdir. Ahi Şerafeddin Camii'inde girişler doğu batı yönünde iki kademe ahşaptan yapılmış palmet motifi ile bezenmiştir.

Ankara'daki Ahi camilerinde alçı süsleme mihraplarda uygulanmıştır. Daha çok kalıplama tekniğinin uygulandığı örneklerde alçak ve yüksek kabartma tekniğine de yer verilmiştir.

Ahi Şerafeddin Camii'inin mihrabı Anadolu'da Selçuklu Dönemi'ndeki en zengin alçı mihrap süslemesine sahip camidir. Mihrapta alçının kalıplama, kazıma, oyma ve ajur teknikleri bir arada kullanılmıştır⁴³⁷. Mihrabın alınlık panosunun ortasındaki madalyon içerisinde yer alan palmet ve rûmî motifleri ajur tekniği ile içleri boşaltılarak elde edilmiştir⁴³⁸. Mihrap nişindeki altıgen ve yıldız biçimindeki geometrik süslemelerin arasına yerleştirilen rûmî ve palmetler kazıma tekniğinde işlenmiştir. Mihrabın her iki yanındaki sütunceler derin oyma tekniğinde rûmî, palmet ve lotus saplarında oluşan grift örgü kompozisyonlarıyla bezenmiştir.

Ankara'daki Ahi camilerinde çini süslemeye Ahi Şerafeddin Camii dışında çok fazla yer verilmemiştir. Ahi Şerafeddin Camii'nde çini süsleme mihrapta ağırlık kazanmıştır. Mihrabı kuşatan dıştan içe doğru ikinci ve dördüncü bordürde yer alan yer alan firuze renkli beşgenler ile beşgenleri dolduran parçalar patlıcan moru renkte, mihrap panosunun ortasında yer alan madalyon etrafını saran kuşak patlıcan moru renkte, mihrap panosunda yer alan geometrik geçmeler patlıcan moru ve firuze renkte, mihrap kavsarasındaki mukarnasların içerisi firuze ve patlıcan moru renkte, mukarnaslı nişin altındaki kitabe patlıcan moru renkte çinilerle bezenmiştir.

Ahi Şerafeddin Camii'nde çini süslemenin diğer bir kullanım alanı batı cephesindeki giriş kapısının üzerinde yer alan kalın sivri kemerdur. Sivri kemerin üzeri firuze renkte kare formlu çinilerle süslenmiştir. Yine sivri kemer içerisinde üçgen şeklindeki geometrik motifin yanlarındaki ve içindeki altıgen plakalar firuze renkli çinilerle bezenmiştir.

4.4.2. Çeşmeler

Ahi çeşmeleri son derece sade yapılar olup Ahi Elvan Çesmesi'nin tepelik kısmı dendanlarla hareketlendirilmiştir.

4.4.3. Türbeler

Ahi türbelerinde çok fazla süslemeye yer verilmemiş olup süslemeler daha çok caddeye bakan cephelerin kapı ve pencerelerinde yoğunlaşmıştır. Ahi türbelerinden Ankara'daki Ahi

⁴³⁷ Karaçağ, 2002: 29.

⁴³⁸ Karaçağ, 2002: 29.

Şerafeddin Türbesi, Antalya'daki Ahi Yusuf Türbesi ve Kayseri'deki Ahi Emir Ali Türbesi'nde süsleme programlarına yer verilmiştir.

Ahi türbelerinde taş, mermer ve ahşap malzemenin kullanıldığı süsleme programlarına yer verilmiştir. Kayseri'deki Ahi Emir Ali Türbesi'nin taç kapısında taş; Antalya'daki Ahi Yusuf Türbesi'nin pencere kemer alınlığında mermer; Ankara'daki Ahi Şerafeddin Türbesi'nde Ahi Şerafeddin'e ait sandukada ahşap süsleme programları uygulanmıştır.

Kayseri'deki Emir Ali Türbesi'nin taş malzemeden yapılmış taç kapısı on sıra mukarnasla bezenmiş, en alt sıraya kandil motifi yerleştirilmiştir. Taç kapı kavsarasının taşıyan sütuncelerin başlıkları iki katlı konik şekilli mukarnaslarla süslenmiştir. Ziyaret mekânının sivri kemerli mihrabında dört sıra mukarnas uygulamasına yer verilmiş; kemer üzeri rûmi ve palmet motifleri ile süslenmiştir.

Antalya'daki Ahi Yusuf Türbesi'nin ziyaret mekânındaki batı cepheye bakan sivri kemerli pencere açıklığı, mermerli bloklardan yapılmış olup içe doğru zigzag şeklindeki profillerle; kemer karnı birbirlerine geçmiş sekizgen şeklindeki şeritlerin tekrarlanması ile elde edilen geometrik motiflerle bezenmiştir.

Ankara'daki Ahi Şerafeddin Türbesi'nde Ahi Şerafeddin'e ait ahşap sandukanın mihrap şeklindeki baş ve ayak kısmında derin oyma tekniğiyle işlenmiş bir kitabeye yer verilmiş, kitabenin etrafı iç içe geçmiş rûmi ve palmet motifleri ile bezenerek tepede iç içe geçmiş iki palmet motifi ile sonlandırılmıştır. Sandukanın gövde kısmında derin satırlı yuvarlak oyma tekniğinde bitkisel süslemeler tekrarlanmıştır.

4.4.4. Zaviyeler

13-14. yüzyıllarda Anadolu'da Ahilerin baniliğinde inşa edilen Ahi zaviyeleri genellikle süslemesiz sade yapılardır. Ankara'daki Ahi Şerafeddin Zaviyesi, Kayseri'deki Ahi Evren Zaviyesi ve Kırşehir'deki Ahi Evren Zaviyesi'nde herhangi bir süsleme ögesine yer verilmezken Tokat'taki Ahi Muhittin Zaviyesi sofa kubbesine geçişi sağlayan kuşaktaki sivri kemerli sağır pencereler içerisine geometrik motifli sırlı çiniler işlenmiştir.

SONUÇ

Bu çalışmada 13. ve 14. yüzyıllarda Anadolu toplumunda etkili bir güç olan Ahilerin ortaya çıkışı, Anadolu toplumundaki yükselişi ile Ankara, Antalya, Denizli, Kayseri, Kırşehir, Konya, Sivas ve Tokat kentlerindeki imar faaliyetleri incelenmiştir.

13. yüzyılda Evhadü'd-din Kirmâni'nin Kayseri'ye yerleşmesiyle Kirmâni etrafında örgütlenmeye başlayan Ahiler hem kendi taraftarlarını örgütlemek hem de öğretilerini yaymak için mimari olarak yapılanmaya başlamış ve zaviye merkezli inşa faaliyetlerini yürütmüştür.

Kirmâni'den sonra Ahi Evren önderliğinde kentlere belirgin aktör olarak yerleşen ve yoğun imar faaliyetlerinde bulunan Ahiler, Köseadağ Savaş'ından sonra dönemin siyasi olayları ilgili olarak takibata uğramış ve imar faaliyetlerini yavaşlatmıştır. Bu dönem Ahi yapıları Ahilerin elinden Alınıp Mevlevilere verilmiş ve Ahilerle Mevleviler arasında ciddi çatışmalar yaşanmıştır.

14. yüzyılda Selçuklu Devleti'nin yıkılmasıyla Anadolu'nun sosyal düzeninin tamamen bozulduğu dönemde tekrar sahneye çıkan Ahiler daha fazla imar faaliyetlerinde bulunarak siyasi otoritenin yoksunluğunda yönetimi üstlenerek Anadolu'daki birliğin bozulmasına engel olmuştur.

Ahilerin Anadolu'daki imar faaliyetleri Ahilerin örgütlenmeleri ve öğretilerini yaymak için kurulan Ahi zaviyeleriyle başlamış; Ahi zaviyeleri 13 ve 14. yüzyıllar boyunca sadece Ahi kültürünün gelişimine katkı sağlamamış, eğitim, barınma, yönetim ve kentsel imar faaliyetleri gibi çeşitli kamusal hizmetler vermiş; zamanla Ahi zaviyeleri etrafında mimari bir gelenek oluşmuştur.

Çalışma kapsamında 13. ve 14. yüzyıllarda Ankara, Antalya, Denizli, Kayseri, Kırşehir, Konya, Sivas ve Tokat kentlerinde Ahilerin baniliğinde inşa edilen cami ve mescit, çeşme, hamam, medrese, türbe ve zaviye yapılarından oluşan 87 yapı tespit edilmiştir. Bu yapılardan 11'i cami ve mescit, 3'ü çeşme, 4'ü hamam, 4'ü medrese, 17'si türbe ve 49 'u zaviye yapılarından oluşmaktadır. Bu yapılardan cami ve mescitlerin 6'sı Ankara'da, 2'si Antalya'da, 3'ü Konya'da; çeşmelerin 2'si Ankara'da, 1'i Antalya'da; hamamların 1'i Konya'da, 1'i Sivas'ta, 2'si Tokat'ta; medreselerin 1'i Ankara'da, 2'si Konya'da, 1'i Tokat'ta; zaviyelerin 11'i, Ankara'da, 2'si Antalya'da 2'si Denizli'de, 3'ü Kayseri'de; 1'i Kırşehir'de 11'i Konya'da; 9'i Sivas'ta; 10'u Tokat'ta inşa edilmiştir.

13 ve 14. yüzyıllarda Anadolu'da inşa edilen Ahi yapılarından cami mescitlerin büyük çoğunluğu Ankara kentinde inşa edilmiştir. Ankara kentindeki Ahi cami ve mescitleri

genellikle derinlemesine dikdörtgen planda inşa edilmiş üstleri düz ahşap örtü ile örtülmüştür. Cami ve mescitlerin mihraplarında alçı minberlerinde ahşap süsleme öğelerine yer verilmiştir. Antalya kentinde inşa edilen cami ve mescitler daha küçük ölçekli olarak kare planda inşa edilmiş üstleri kubbe ile örtülmüştür. Bu durum genel olarak Ahi Camilerinin de döneminin mimari karakterini devam ettirdiği şeklinde yorumlanabilir.

13 ve 14. yüzyıllarda Anadolu'da İnşa edilen Ahi yapılarından tespit edilen ez az sayıdaki yapı çeşme yapısı olup çeşmeler genellikle tek kemerli ve duvar çeşmesi olarak inşa edilmiştir.

13 ve 14. Yüzyıllarda Anadolu kentlerinde Ahilerin baniliğinde en fazla inşa edilen yapı tipi zaviyelerdir. Zaviyeler daha çok Konya ve Tokat şehirlerinde yoğunlaşmıştır. Günümüze ulaşan Ahi zaviyelerin büyük çoğunluğu Ahi emirlerin baniliğinde inşa edilmiştir. Antalya, Denizli ve Sivas kenti dışında diğer tüm kentlerde inşa edilen Ahi Evren isimli zaviyeler sanatkâr Ahilerin baniliğinde inşa edilmiş olmalıdır. Sanatkâr Ahilerin baniliğinde inşa edilen zaviye yapılarının günümüze ulaşamamalarının nedeni Ahi emirlerin baniliğinde inşa edilen zaviye yapılarına göre daha dayanıksız malzemeden yapılmış olmaları ve zaviyeyi yaşatacak kadar zengin vakıflara sahip olmamaları önemli rol oynamış olmalıdır.

Ahi zaviyeleri mimari olarak merkezi planlı olarak tasarlanmıştır. Bu tasarım Kirmâni'nin İran bölgesinden bildiği yapı geleneğinin uzantısıdır. Zaviyeler Orta Asya ve Horasan çevresinde 9. yüzyıldan başlayarak bölgedeki sufizm hareketinin de etkisiyle öncelikli olarak sufi tekkelerini yöneten şeyhlerin ya da tarikat liderlerinin evleri çevresinde örgütlenmiştir. Dolayısıyla bu evlerin planları zaviye mimarisine de etki etmiştir. Bu doğrultuda da tıpkı Horasan bölgesinde olduğu gibi Anadolu'da da ev mimarisi dikkate alınarak zaviyeler oluşturulmuş ve kullanılmıştır.

Ahi Zaviyeleri süslemesiz son derece sade yapılar olup genellikle bir ev ya da Türbe yapısı ile ilişkilendirilmiştir. Günümüze ulaşan Ahi zaviye yapılarından Kayseri Ahi Evren Zaviyesi, Kırşehir'deki Ahi Evren Zaviyesi ve Tokat'taki Ahi Muhittin zaviyesi ile günümüze ulaşmayan Tokat'taki Ahi Pehlivan Zaviyesi'nin gerek tarihi kaynaklardaki bilgilerden gerekse de mimari kalıntılardan bir ev ile ilişkilendirildiği anlaşılmaktadır. Günümüze ulaşan Kırşehir'deki Ahi Evren Zaviyesi, Tokat'taki Ahi Evren Zaviyesi ile günümüze ulaşmayan Konya'daki Ahi Evren Zaviyesi bir türbe ile ilişkilendirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Acar, İ. (2018). *Kırşehir İl Merkezindeki Türk Dönemi Eserleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Acun, H. ve İnci, U. (2016). “Ankara Ahi Şerafeddin Zaviyesi”. *Vakıflar Dergisi*, (45): 20-57.
- Açıkel, A. (2016). “Ahi Turasan Zaviyesi”. *Ahilik Ansiklopedisi*. Ankara, I, 201.
- Açıkel, A. ve Sağırılı, A. (2005). *Osmanlı Döneminde Tokat Merkez Vakıfları ve Vakfiyeleri*. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, Tokat.
- Ahmed Eflâkî. (2012). *Ariflerin Menkıbeleri* (çev. T. Yazıcı), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul.
- Akgül, F. (1992). *Ankara Arslanhane ve Ahi Elvan Camiilerinin Mihrap Süslemeleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akgül, K. Ö. (1992). *Ankara Arslanhane ve Alâeddin Camii Minber Süslemeleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Altıntaş, D. (2017). *Ahi Teşkilatının Anadolu’ya Gelen Türkmenler Üzerindeki Etkileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Anonim. (2014). *Tarih-i Âl-i Selçuk*. (Çev. H. İ. Gök ve F. Coşkun), Atıf Yayınevi, Ankara.
- Armağan, A. L. (2004). “XVI. Yüzyıl’da Antalya’da Dini- Sosyal Yapılar ve Şehrin Demografik Durumu Üzerine Bir Değerlendirme”. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 23(36): 11-34.
- Aslan, A. (2015). *Âşık Paşa Döneminde Kırşehir’deki Dini Hayat*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Aslanapa, O. (1984). *Türk Sanatı*. Kervan Yayınları, Ankara.
- Âşık Paşazâde. (2010). *Tevârih-i Âl-i Osmân*. (Haz. K. Yavuz ve M. A. Y. Saraç), Bilimevi Basın Yayın, İstanbul.
- Ayverdi, E. H. (1966). *Osmanlı Mimarisinin İlk Devri*. İstanbul.
- Baran, M. (1991). *Ahi Emir Ahmed*. Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara.
- Baykara, T. (2007). *Selçuklular ve Beylikler Çağında Denizli*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Bayram, M. (2018). *Ahi Evren Hâce Nasirü’l-din Mahmud ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*. Çizgi Kitabevi, Konya.
- Bayram, M. (2012). *Ahi Evren Mevlânâ Mücadelesi*. Nüve Kültür Merkezi Yayınları, Konya.
- Bayram, M. (2018). *Fatma Bacı ve Bacıyân-ı Rûm*. Çizgi Kitabevi, Konya.

- Bayram, M. (1999). *Şeyh Evhadü'd-din Hâmid el Kirmânî ve Evhadiyye Hareketi*. Selçuk Üniversitesi Yaşatma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, Konya.
- Bayram, M. (2005). *Şeyh Evhadü'd-din Hâmid el Kirmânî ve Menâkıb- nâmesi*. Kardelen Yayınları, Konya.
- Bayram, Ö. (2012). *Türkiye Selçukluları Zamanında Danişmend İli'nde Ahiliğin Teşkilatlanması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Câmî İbn Ahmed. (1971). *Nefehât'ül-Üns Min Hadarâti'l Kuds* (Çev. K. Candoğan ve S. Malak), İstanbul.
- Ceylan, H. (2008). *Ahilerin Türkiye Selçukluları ve Beylikler Dönemi Türk Devlet ve Toplum Hayatında Oynadığı Roller*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ceylan K. (2018). *Konya Ahileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çağatay, N. (1974). *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Çelik, R. İ. (2014). *Türkiye Selçukluları Zamanında Anadolu'da Ahilik Müessesesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Demir, M. (2004). *Ahilik, Ahi Evren-i Veli ve Kırşehir'de Ahilik Kutlamaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Demir, M. (2005). *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Döneminde Sivas Şehri*. Sakarya Kitabevi, Sakarya.
- Demirel, Ö. (2006). *Osmanlı Dönemi Sivas Şehri*. Sivas Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları, Sivas.
- Denizli Belediyesi. (2012). *Türk Kültür Tarihinde Ahilik ve Denizli Ahiliği*. Denizli Belediyesi Kültür Yayınları, Denizli.
- Doğan, A. I. (1977). *Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları Tekkeler, Zaviyeler ve Benzer Nitelikteki Futuvvet Yapıları*. İstanbul Teknik Üniversitesi Müh-Mim. Fakültesi Yayınları. İstanbul.
- Dursun, Ş. (2009). *Anadolu Selçukluları Döneminde Kayseri Türbelerinde Taş Süslemeciliği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Eldem, H. (2015). "Ankara Ahilerine Ait İki Kitabe". *Ahilik Araştırmaları 1913-1932*. Türk Tarih Kurumu, Ankara, 119-123.
- Emir, S. (1994). *Erken Osmanlı Mimarlığında Çok- İşlevli Yapılar: Kentsel Kolonizasyon Yapıları Olarak Zaviyeler Öncül Yapılar: Tokat Zaviyeleri I*. Akademi Kitabevi, İzmir.
- Eravşar, O. (2002). "Ahi Evren Zaviyesi". *Ortaçağ'da Anadolu*. Ankara, 219-244.

- Eravşar, O. (1996). *Ortaçağ'da Kayseri Kent Dokusunun Gelişimi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Eravşar, O. (2004). *Tokat Tarihi Su Yapıları (Hamamlar)*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Konya.
- Erdeşir'i Esterâbâdi. (2014). *Bezm u Rezm*. (Çev. M. Öztürk), TTK, Ankara.
- Erdoğan, M. A. (2000). "Anadolu'da Ahiler ve Ahi Zaviyeleri". *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, (IV): 33-55.
- Edhem, H. (2015). "Ankara Ahilerine ait İki Kitâbe". *Ahilik Araştırmaları 1913-1932*. TTK, Ankara, 119-121
- Ersay, A. (2010). *Ankara'daki Yapılarda Mahalli Üslup*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erten, F. (2013). *Selçuklular Döneminde Anadolu Türkmenlerinde Dini, Sosyo- Kültürel ve İktisadi Hayat*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.
- Erten, S. F. (1940). *Antalya Vilayeti Tarihi*. İstanbul.
- Eyice, S. (1988). "Ahî Elvan Camii". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Ankara, I, 529.
- Eyice, S. (1988). "Ahî Şerafeddin Camii". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Ankara, I, 531-532.
- Eyice, S. (1962). "İlk Osmanlı Devrinin Dinî-İçtimaî Bir Müessesesi, Zaviyeler ve Zaviyeli Camiler", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*. 23(1-2): 1-80.
- Gâlib, M. (1996). *Ankara Mescidler, Camiler, Mezarlıklar, Kitâbeler*. Altındağ Belediyesi Yayınları, Ankara.
- Giese, A. F. (2015). "Osmanlı İmparatorluğu'nun Teşekkülü Meselesi". *Ahilik Araştırmaları 1913-1932*. TTK, Ankara, 189- 210.
- Gölpınarlı, A. (1953). "Burgazi Fütüvvetnamesi". *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 15(1-4): 76- 154.
- Gölpınarlı, A. (1949-1950). "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı ve Kaynakları". *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 11(1-4): 3-354.
- Gölpınarlı, A. (2017). *Manâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli "Vilâyet- Nâme"*. İnkılâp Yayınevi, İstanbul.
- Gölpınarlı, A. (1997). *Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar*. İnkılâp Yayınevi, İstanbul.
- Güllülü, S. (1992). *Ahi Birlikleri*. Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Gülsoy, E. (1991). *XVI. Asrın İlk Yarısında Divriği Kazası (1519-1584)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Günaydın, Y. T. (2015). *Ahilik Araştırmaları 1913-1932*. TTK Yayınları, Ankara.
- Hacıgökmen, M. A. (2016) "Ahi Âdil Şah Zaviyesi". *Ahilik Ansiklopedisi*. Ankara, I, 32.

- Hacıgökmen, M. A. (2001). *Ahi Sinan Bin Ahi Mes'ud ve Şecere-nâmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Hacıgökmen, M. A. (2011). *Ahiler Şehri Ankara*. Kömen Yayınları, Konya.
- Hacıgökmen, M. A. (2005). “Ankara Ahilerinin Ticari Faaliyetleri ve Bacıyân-i Rûm Hakkında Bir Araştırma”. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, (18): 187-214.
- Hoffer, E. (2017). *Kesin İnançlılar: Kitle Hareketlerinin Anatomisi*. (Çev. E. Günur), Tur Yayınları, Ankara.
- İbn Battûta el Tanci. (2018). *İbn Battûta Seyahatnâmesi*. (Çev. S. Aykut), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- İbn Bibi. (2020). *Selçuknâme*. (Çev. M. Öztürk), Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Kallimci, H. (2008). *Denizli Ahileri*. Fazilet Neşriyat, İstanbul.
- Kara, M. (2015). *Din Hayatı Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*. Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Karaçağ, A. (2002). *Beylikler Devri Mimarisinde Alçı Süsleme*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Karaman, S. (2015). *İbn Battûta'ya Göre XIV. Yüzyıl Anadolu Kültür Hayatı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.
- Karasoy, Y. (2013), “Ahi Kelimesi ve Türk Kültüründe Ahilik”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (14): 1-23.
- Karpuz, H. (2013). “Ahi Zaviyelerinden Örnekler”. *Yeni İpek Yolu Dergisi*, (14): 57-66.
- Kaya, A. (2007). *Sivas İl Merkezinde Türk Devri Türbe Mimarisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kaya, İ. (2005). *Ahi Evren ve Kırşehir'de Ahilik Üzerine Bir Din Sosyolojisi Araştırması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Kaya, İ. (2017). *Kayseri'de Eretna Dönemi Türbelerinde Taş Tezyinat*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Kazıcı, Z. (1988). “Ahilik”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. Ankara, I, 540-542.
- Kılıç, M. E. (2006). XI- XIV. Yüzyıllarda Kırşehir ve Yöresinin Siyasî, Sosyal, Kültürel ve Dinî Tarihi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Konyalı, İ. H. (1978). *Ankara Camileri*. VGM Yayınları, Ankara.
- Köprülü, M. F. (2015). “Ankara ve Ahiler”. *Ahilik Araştırmaları 1913-1932*. TTK, Ankara, 155-158.
- Köprülü, M. F. (2018). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Alfa Yayım, İstanbul.
- Köprülü, M. F. (2018). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*. Alfa Yayım, İstanbul.

- Kunter, H. B. (1942). “Kitabelerimiz”. *Vakıflar Dergisi*, (2): 431-437.
- Küçükdağ, Y. (2016). “Ahi Çahken Zaviyesi”. *Ahilik Ansiklopedisi*. Ankara, I, 66.
- Küçükdağ, Y. (2016). “Ahi Evran Zaviyesi Vakfiyesi”. *Ahilik Ansiklopedisi*. Ankara, I, 111.
- Küçükdağ, Y. (2016). “Ahi Mesud Zaviyesi”. *Ahilik Ansiklopedisi*. Ankara, I, 155.
- Küçükdağ, Y. (2016). “Ahi Murad Hamamı”. *Ahilik Ansiklopedisi*. Ankara, I, 152.
- Küçükdağ, Y. (2016). “Ahi Musa Zaviyesi”. *Ahilik Ansiklopedisi*. Ankara, I, 155.
- Küçükdağ, Y. (2017). “Başkent Konya’da Selçuklular Döneminde Esnaf Örgütlenmesi”. *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, (2): 173-193.
- Küçükdağ, Y. (2016). “İbn Kalemşah Dergâhı”. *Ahilik Ansiklopedisi*. Ankara, II, 19.
- Küçükdağ, Y. (2016). “Ziya Hankâhı”. *Ahilik Ansiklopedisi*. Ankara, II, 390.
- Melchert, C. (2001). *Sufis and Competing Movements in Nishapur*. Iran.
- Muallim Cevdet. (2008). *İslâm Fütüvveti ve Türk Ahiliği*. (Çev. C. Yazar), İşaret Yayınları, İstanbul.
- Muallim Cevdet. (2015). “İslâm-Türk Teşkilât-ı Medeniyyesinden Ahiler Müessesesi”. *Ahilik Araştırmaları 1913-1932*. TTK, Ankara: 129-148.
- Moghaddam, A. (2017). 13.- 15. Yüzyıllarda Anadolu’da Ahilik: Kurumsallaşma, Toplumsal Yapı ve İdeoloji. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Mostafavi M. (2016). 13. Yüzyılın Büyük Mutasavvıfı Evhadeddin-i Kirmani ve Anadolu Tasavvufundaki Yeri. Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Ocak, A. Y. (2018). İslâm Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır İlyas Kültü. Timaş Yayınları İstanbul.
- Ocak, A. Y. (2016). *Ortaçağlar Anadolu’sunda İslam’ın Ayak İzleri*. Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Ocak, A. Y. (2017). *Selçuklular Osmanlılar ve İslam*. Timaş Yayınları, İstanbul.
- Ocak, A. Y. (2018). *Türk Sûfilğine Bakışlar*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ocak, A. Y. (1978). “Zaviyeler (Dini, Sosyal ve Kültürel Açından Bir Deneme)”. *Vakıflar Dergisi*, (12): 247- 269.
- Oncar, O. (2016). *Osmanlı Devleti’nin Kuruluşunda Ahiler ve Ahilik Kurumunun Rolü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.
- Oral, O. Z. (1954). “Ahi Ahmed Nahcevani Vakfiyesi”. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (3-4): 57-65.
- Öney, G. (1971). *Ankara’da Türk Devri Dini ve Sosyal Yapıları*. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

- Önge, Y. (1988). “Ahî Evran Zâviyesi”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Ankara, I, 530-531.
- Önkal, H. (2015). *Anadolu Selçuklu Türbeleri*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- Özcan, K. (2005). *Anadolu’da Selçuklu Dönemi Yerleşme Sistemi ve Kent Model(leri)i*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Özön, M. N. (1971). *Osmanlıca Türkçe Sözlük*. İstanbul.
- Özmen, F. (2004). *Türkiye Selçuklu Devleti ve Beylikler Dönemi’nde Ankara*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Parlak, S. (2004). *Merkezi Kubbe-Eyvan İlişkisinin Esas Olduğu Anadolu Selçuklu Dönemi Tarikat Yapıları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ramsay, S. (1969). “Türkiye İntibaları” (Çev. E. Uzmen). *Batı Dil ve Edebiyatları Araştırmaları Dergisi*, (1):4.
- Sakaoğlu, N. (1971). *Türk Anadolu’da Mengücekoğulları*. Ankara.
- Samurlu, H. (2004). *Osmanlı Döneminde Konya Ereğli’sinde Tasavvufî Hayat, Tekke ve Zaviyeler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Şahin, B. (2012). *Ahi Şerafettin (Arslanhane) Külliyesinde Cami, Zaviye ve Türbe İşlevsel ve İçmimarlık Açısından Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şahin, F. (2019). *Tokat’taki Zaviyeler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Şahin, H. (2007). *Osmanlı Devleti’nin Kuruluşunda Dinî Zümreler (1299- 1402)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Şahin, M. K. (2004). *Anadolu Selçuklu Döneminde Dikine Planlı Camiler*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Şapolyo, E. B. (2013). *Mezhepler ve Tarikatler Tarihi*. Milenyum Yayınları, İstanbul.
- Tarım, C. H. (1948). *Tarihte Kırşehir-Gülşehir Babailer-Ahiler-Bektaşiler*. Yeniçağ Matbaası, İstanbul.
- Taeschner, F. (1953). “İslâm Ortaçağında Futuvva Teşkilâtı”. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 15: 3-32.
- Tay, L. (2010). *Kırşehir (Merkez) Türbeleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Temel, H. (2007). *Ahilik Teşkilatının Halkın Eğitim ve Öğretimindeki Rolü*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Tevhid, A. (2015). “Ankara’da Ahiler Hükümeti”. *Ahilik Araştırmaları 1913-1932*. TTK, Ankara, 115-119.

- Tuncer, O. (1991). “Sivas Süteyliya Kümbeti”. *Vakıflar Dergisi*, (22): 91-98.
- Turan, O. (2015). *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*. Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Turan, O. (2018). *Selçuklular Zamanında Türkiye*. Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Turan, O. (2017). *Selçuklular ve İslâmiyet*. Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Turgal, H. F. (2015). “Ahilere Dair Halktaki Bilgiler”. *Ahilik Araştırmaları 1913-1932*. TTK, Ankara, 159-170.
- Uzluk, F. N. (1958). *Fatih Devrinde Karaman İli Vilayeti Vakıfları Fihristi*. Ankara.
- Uzunçarşılı İ. H. (1928). *Kitabeler*. Ankara.
- Yılmaz, L. (1997). *Antalya: Bir Ortaçağ Türk Kentinin Mimarlık Mirası ve Kent Dokusunun 16. Yüzyıl Sonuna Kadar Gelişimi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yiğit, İ. (2013). XVI. “Yüzyıl Türkiye’inde Ahi Adlı Zaviyelerin Dağılışı”. *Turkish Studies*, 8(5): 959-973.
- Yörük, D. (2008). “XV. Yüzyılda Karaman Topraklarında Ahiler ve Ahi Vakıfları”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (20): 665-684.
- Wolper, E. S. (2003). *Cities and Saints: Sufism and the Transformation of Urban Space in Medieval Anatolia*. China
- <https://www.arthipo.com/tr-tr/raphael-aziz-george-ve-ejderha.html> (erişim tarihi: 19.08 2021)
- https://www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=16896 (erişim tarihi: 19.08 2021)
- https://www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=39252 (erişim tarihi: 19.08 2021)
- https://www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=39253 (erişim tarihi: 19.08 2021)
- https://www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=39254 (erişim tarihi: 19.08 2021)
- https://www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=39246 (erişim tarihi: 19.08 2021)

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Fatma AYDIN
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	İlgın Sağlık Meslek Lisesi, 2001
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Antalya, 2015
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
BİLİMSEL FAALİYETLER	
Alanya Kale Kazısı (2018), Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü.	